

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MİKROKREDİ UYGULAMALARININ EKONOMİK,
SOSYAL VE MALİ ANALİZİ**

**DOKTORA TEZİ
Kadriye İZGİ ŞAHPAZ**

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN

Ocak – 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

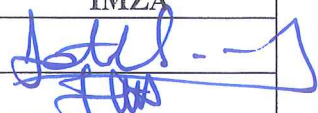
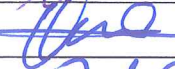
**MİKROKREDİ UYGULAMALARININ EKONOMİK,
SOSYAL VE MALİ ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

Kadriye İZGİ ŞAHPAZ

Enstitü Anabilim Dalı: Maliye

“Bu tez 20/01/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

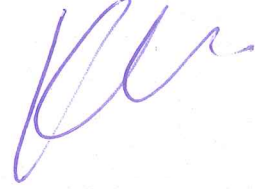
JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Hakkı ODABAŞ	BAŞARILI	
Doç. Dr. Tarık VURAL	BAŞARILI	
Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kadriye İZGİ ŞAHPAZ

20.01.2017



ÖNSÖZ

Bu tezin yazılma aşamasında çalışmadığım dönemlerde “Çalışmamışsın Kadriye” demeden sabır gösteren ve beni her zaman motive eden danışman hocam Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN’a değerli katkı ve sabrı için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Şakir GÖRMÜŞ ve Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN hocalarım bütün süreç boyunca her konuda yanımda olmuş, olumlu desteklerini ve katkılarını esirgememişlerdir. Beni her gördüklerinde tezi yazmam konusunda motive eden hocalarım Prof. Dr. Temel GÜRDAL, Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ ve Doç. Dr. Mehmet Emin ALTUNDEMİR’e teşekkürlerimi borç bilirim. Tezin ekonometrik kısımlarına yapmış oldukları önemli katkılarından dolayı Doç. Dr. Veli YILANCI ve Arş. Gör. Pınar TORUN’a teşekkür ederim. Tez boyunca desteğini esirgemeyen arkadaşım Arş. Gör. Tunç İNCE ve tüm mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak hayatımın her anında desteğini hissettiğim eşim Osman ŞAHPAZ, bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim dedem Tacettin Kaya İZGİ, babaannem Hacer İZGİ, annem Ayşe İZGİ, babam Yusuf İZGİ ve beni her zaman güldüren kardeşim Taner İZGİ’ye şükranlarımı sunarım.

Kadriye İZGİ ŞAHPAZ

20.01.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1 : MİKROKREDİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI	8
---	----------

1.1. Kavramlar, Tanım ve İşleyiş	8
1.1.1. Mikrokredi Kavramı	8
1.1.2. Mikrokredi Sisteminin İşleyişi ve Grameen Bank	11
1.1.3. Mikrofinans Kavramı	17
1.1.4. Mikrokredi ve Mikrofinans Arasındaki Fark	26
1.2. Dünyada Mikrokredi Uygulamaları	27
1.2.1. Güney Asya’da Mikrokredi Uygulamaları	28
1.2.2. Doğu Asya ve Pasifik’te Mikrokredi Uygulamaları	41
1.2.3. Afrika’da (Sahra Altı) Mikrokredi Uygulamaları	43
1.2.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da Mikrokredi Uygulamaları	45
1.2.5. Doğu Avrupa ve Merkez Asya’da Mikrokredi Uygulamaları	47
1.2.6. Latin Amerika ve Karayipler’de Mikrokredi Uygulamaları	47
1.2.7. Kuzey Amerika’da Mikrokredi Uygulamaları	49
1.2.8. Batı Avrupa’da Mikrokredi Uygulamaları	51
1.3. Dünyada Mikrokredi: Genel Bir Değerlendirme	52
1.4. Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları	61
1.4.1. MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi	62
1.4.2. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP)	63
1.5. Türkiye’de Mikrokredi: Genel Bir Değerlendirme	66

BÖLÜM 2 : MİKROKREDİ UYGULAMALARININ EKONOMİK, SOSYAL VE MALİ HEDEFLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI	69
---	-----------

2.1. Mikrokredinin Ekonomik, Sosyal ve Mali Hedefleri	69
2.1.1. Ekonomik Hedefler	69

2.1.1.1. Yoksulluğu Azaltma ve Gelir Sağlama Hedefi	70
2.1.1.2. İstihdam Sağlama ve Girişimciliği Arttırma Hedefi	87
2.1.2. Sosyal Hedefler	109
2.1.2.1. Gelir ve Servet Dağılımında Eşitliği Sağlama Hedefi	110
2.1.2.2. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişim Hedefi.....	119
2.1.2.3. Kadınların Güçlendirilmesi ve Cinsiyet Eşitsizliğini Azaltma Hedefi	131
2.1.3. Mali Hedefler	146
2.1.3.1. Kamu Harcamalarını Azaltma Hedefi.....	146
BÖLÜM 3 : MİKROKREDİNİN EKONOMİK, SOSYAL VE MALİ ANALİZİ: EKONOMETRİK UYGULAMALAR	154
3.1. Araştırmanın Veri Seti, Modeli ve Ekonometrik Yöntemi	154
3.2. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi	158
3.2.1. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler.....	158
3.2.2. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Yöntem ve Analizler	160
3.3. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi	163
3.3.1. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler.....	164
3.3.2. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Yöntem ve Analizler	165
3.4. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi.....	169
3.4.1. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler.....	169
3.4.2. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi için Yöntem ve Analizler.....	171
3.5. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi	180
3.5.1. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler.....	180
3.5.2. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Yöntem ve Analizler	181
3.6. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi	185
3.6.1. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler	185
3.6.2. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Yöntem ve Analizler	187
SONUÇ.....	191
KAYNAKÇA	198
ÖZGEÇMİŞ.....	225

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASA	: Association for Social Advancement
BDFK	: Bankacılık Dış Finans Kuruluşları
BM	: Birleşmiş Milletler
BRAC	: Bangladesh Rural Advancement Committee
CGAP	: Consultative Group to Assist the Poor
GII	: Gender Inequality Index
EaSI	: The Employment and Social Innovation
EIF	: European Investment Fund
EMN	: European Microfinance Network
EPMF	: The European Progress Microfinance Facility
ERDF	: European Regional Development Fund
ESF	: European Social Fund
EU	: European Union
FAO	: Food and Agriculture Organization
HDI	: Human Development Index
HEKK	: Havuzlanmış En Küçük Kareler
IBR	: Index Based Ranking
ILO	: International Labour Organization
ITT	: Intention to Treat Analysis
İGE	: İnsanî Gelişme Endeksi
KEDV	: Kadın Emeliğini Değerlendirme Vakfı
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MDGs	: Millennium Development Goals

MFK	: Mikrofinans Kuruluşları
MIX	: Microfinance Information Exchange
NBFC	: Non-Banking Financial Companies
NBFI	: Non-Bank Financial Institution
NGO	: Non-Governmental Organization
ROSCA	: Rotating Savings and Credit Association
SEWA	: Self- Employed Women's Association
SHG	: Self Help Group
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SUDA	: Soweto Urban Development Association
TCEE	: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi
TGV	: Toplum Gönüllüleri Vakfı
TİSVA	: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı
UNCDF	: United Nations Capital Development Fund
UNDESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNDP	: United Nations Development Programme
US	: United States
USAID	: United States Agency for International Development
VBSP	: Vietnam Bank For Social Policies

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Mikrofinans Sağlayıcılarının Özellikleri, Avantajları ve Dezavantajları	23
Tablo 2 : Güney Asya Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014).....	31
Tablo 3 : Güney Asya Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)	32
Tablo 4 : Grameen Bank Mikrokredi Büyüklükleri (1976-2014).....	35
Tablo 5 : SKS Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014).....	40
Tablo 6 : Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)	42
Tablo 7 : Afrika (Sahra Altı) Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014)	44
Tablo 8 : Afrika (Sahra Altı) Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014).....	44
Tablo 9 : Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2013)	46
Tablo 10 : Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014).....	46
Tablo 11 : Doğu Avrupa ve Merkez Asya Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014) ..	47
Tablo 12 : Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)	48
Tablo 13 : Bölgelerin Mikrokredi ve Makroekonomik Büyüklükleri (2014)	58
Tablo 14 : Bölgelerin Yoksulluk Oranları (1990-2013).....	60
Tablo 15 : Dünya Geneline Finansal Hizmetlere Erişim Düzeyleri (2014).....	61
Tablo 16 : Bangladeş'te Mikrokredi Uygulamasının Yoksulluk Statüsü Üzerindeki Etkisi.....	73
Tablo 17 : Mikrokredinin Gelir ve Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları	80
Tablo 18 : Bazı Ülke ve Ülke Gruplarında İstihdam İçinde Serbest Çalışma Faaliyetlerinin Oranı (2000-2014).....	90
Tablo 19 : Mikrokredinin İstihdam ve Girişimcilik Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları.....	101
Tablo 20 : Seçilmiş Bazı Ülkelere Ait Eşitsizlik Göstergeleri.....	115

Tablo 21 : Mikrokredinin Gelir Eşitsizlikleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları	117
Tablo 22 : Mikrokredinin Eğitim ve Sağlık Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları	125
Tablo 23 : Mikrokredinin Kadınların Güçlendirilmesi Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları.....	140
Tablo 24 : OECD Ülkelerinde Toplam Kamu Sosyal Harcamaları (GSYİH %).....	149
Tablo 25 : Bazı Ülkelerdeki Kamu Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına Oranları	150
Tablo 26 : Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları	160
Tablo 27 : Mikrokredi ile Gelire İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	161
Tablo 28 : Gelir Düzeyine İlişkin Çoklu Regresyon Tahminleri (Dirençli Standart Hatalar)	162
Tablo 29 : Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları.....	166
Tablo 30 : Mikrokredi (Miktar) ile Gelir Eşitsizliğine İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar).....	167
Tablo 31 : Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Gelir Eşitsizliğine İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar).....	168
Tablo 32 : Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi (1.90\$'ın Altı) için Hausman Test İstatistiği Sonuçları	172
Tablo 33 : Mikrokredi (Miktar) ile Yoksulluğa (1.90\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	173
Tablo 34 : Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Yoksulluğa (1.90\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	174
Tablo 35 : Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi (3.10\$'ın Altı) için Hausman Test İstatistiği Sonuçları	175
Tablo 36 : Mikrokredi (Miktar) ile Yoksulluğa (3.10\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	177
Tablo 37 : Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Yoksulluğa (3.10\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	179

Tablo 38 : Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları ...	182
Tablo 39 : Mikrokredi ile İstihdama (Serbest Meslek Çalışanları) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	183
Tablo 40 : Mikrokredi ile İstihdama (Kadın İşsizlik Oranı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar).....	184
Tablo 41 : Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları.....	187
Tablo 42 : Mikrokredi ile Eğitime İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar).....	188
Tablo 43 : Mikrokredi ile Sağlığa İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)	190



ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Grameen Bank Mikrokredi İşleyişi	13
Şekil 2 : Mikrokredi ve Mikrofinans Sağlayıcılarının Sürekliliği	20
Şekil 3 : Lorenz Eğrisi	112



Tezin Başlığı: Mikrokredi Uygulamalarının Ekonomik, Sosyal ve Mali Analizi	
Tezin Yazarı: Kadriye İZGİ ŞAHPAZ	Danışman: Prof.Dr. Fatih SAVAŞAN
Kabul Tarihi: 20.01.2017	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 225 (tez)
Anabilim Dalı: Maliye	Bilim Dalı: Maliye
Günümüzde hala açlık, yoksulluk, yoksunluk, işsizlik gibi olgular hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmaya devam etmektedir. Bu sorunlarla mücadelede ulusal ve uluslararası düzlemde kamu ve özel platformlarda çeşitli politikalar uygulanmaktadır. 1970’lerde ilk kez Bangladeş’te ortaya çıkan dünyada 1980’lerden ülkemizde ise 2000’li yıllardan itibaren gündemde kendine yer bulan mikrokredi kavramı da bu politikalardan birisidir. Mikrokredi uygulaması özellikle yoksullukla mücadelede yoksullara yapılan bağış, yardım ve sadaka politikaları ile yoksulları ekonomik sistemden dışlayan geleneksel bankacılık sisteminin bir eleştirisi olarak literatüre sunulmaktadır. Bu uygulama ile bir iş fikri olan fakat bu işi kurmak için gerekli sermayeyi mevcut piyasa sisteminden temin edemeyen yoksul insanların (özellikle kadınların) krediye erişimlerini sağlayarak kendilerine gelir getirecek bir iş kurmaları ve böylece kendilerini içinde bulundukları yoksulluğun dışına itmelerine yardımcı olmak hedeflenmektedir. Ayrıca mikrokreditinin gelir arttırıcı ve istihdam sağlayıcı ekonomik amaçlarının yanı sıra kadınların aile ve toplum içinde güçlendirilmesi, kadın ve çocukların sağlık ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi, cinsiyet ayrımcılığının ve kadınların sosyal dışlanmışlığı ile mücadele etmek gibi sosyal; devletin ekonomik ve sosyal müdahalesinin azaltılması gibi ciddi mali hedefleri de söz konusudur. Bu çalışmanın amacı, mikrokreditinin bu hedeflerine ulaşip ulaşamadığını teorik ve ampirik olarak araştırmaktır. Bu amaçla çalışmada önce literatürde yer alan ampirik çalışmalar incelenmiş ve daha sonra mikrokredi büyüklüklerinin gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri ile ilişkisi Panel Regresyon Analizi ile test edilmiştir. Teoride yer alan çalışmalarda mikrokredi uygulamalarının olumlu anlamda ekonomik, sosyal ve mali etkilerinin olduğuna yönelik görüşlere rastlanmakla birlikte mikrokreditinin küresel ölçekte yoksula ulaşmak, yoksulluğu, işsizliği, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak gibi ciddi sorunların çözümünde köklü bir etkisinin olduğu yönünde ortak bir fikrin bulunmadığı da görülmüştür. Çalışmamızda mikrokredi göstergesi olarak mikrokredi miktarı, aktif borçlu sayıları ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarlarının kişi başına düşen gelir, GINI katsayısı, yoksulluk oranı, kadın işsizlik oranı ve serbest meslek faaliyetleri, ilkokula kayıt olma oranı ve sağlık harcamaları üzerindeki etkilerine yönelik ayrı ayrı yaptığımız basit regresyon analizlerinde düşük de olsa anlamlı etkilere rastlanmıştır. Fakat mikrokredi göstergeleri ile birlikte ihracat, genel istihdam, enflasyon, faiz oranı, kamu sağlık harcamaları gibi makroekonomik değişkenlerinin modele dahil edildiği çoklu regresyon analizlerinde mikrokreditinin anlamlı etkilerinin düştüğü veya çoğunlukla ortadan kalktığı görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Mikrokredi, Gelir, Gelir Eşitsizliği, Yoksulluk, İstihdam, Eğitim, Sağlık, Panel Veri Analizi.	

Title of the Thesis: Economic, Social and Fiscal Analyses of Microcredit Applications	
Author: Kadriye İZGİ ŞAHPAZ	Supervisor: Professor Fatih SAVAŞAN
Date: 20.01.2017	Nu. of pages: x (pre text) + 225 (main body)
Department: Public Finance	Subfield: Public Finance
Today, hunger, poverty, deprivation, and unemployment continue to be the issues both the developed and the developing countries have been facing around the world. Various policies are applied to overcome these issues in public and private platforms at the national and international levels. The microcredit is one of these policies applied first in Bangladesh in the 1970s, and since then many countries implemented it. Its implementation in Turkey had to wait until 2000s. Microcredit is presented in the literature as a response to the traditional banking system that excludes the poor from the economic system. Hence, microcredit aims to provide the initial capital to the poor with low or no income to whom commercial banks are unwilling to grant loans so that they can start up a business or improve existing one. Besides providing revenue and employment generating opportunities social aims such as empowerment of women in the society, combatting gender discrimination and improvement of health and education levels of women and children are hoped to be achieved. Microcredit has the potential to contribute to the fiscal sphere such as the reduction of the state's economic and social intervention. The purpose of this study is to investigate theoretically and empirically whether and to what extent the microcredit has attained the aforementioned goals. This study first reviews the empirical studies in the literature extensively and then tests the relationships between microcredit and some macroeconomic and social indicators such as per capita income, income inequality, poverty, employment, education and health indicators by employing Panel Regression Analysis. The literature argues that microcredit applications have positive impacts on economic, social and fiscal spheres. And yet we have to point out that it is hard to imagine that microcredit might exercise radical influences on the serious problems such as global poverty, unemployment, gender discrimination. In our study, three indicators of microcredit variable are used: Microcredit amount, number of active borrowers and average microcredit amount per borrower. In the simple panel regressions, microcredit is found to have low but significant effects on per capita income, GINI coefficient, poverty rate, female unemployment rate and self-employment activities, primary school enrollment rate and on public and private health expenditures. However, the significant effects of microcredit on these variables mostly disappear in multiple regression analyses where additional macroeconomic variables that are likely to affect respective dependent variables such as export, employment, inflation, interest rate, public health expenditure are included in the regressions.	
Keywords: Microcredit, Income, Income Inequality, Poverty, Employment, Education, Health, Panel Data Analysis.	

GİRİŞ

1976 yılında Bangladeş'te Chittagong Üniversitesi'nde ekonomi bölüm başkanı olan Prof. Dr. Muhammed Yunus'un ilk defa Bangladeş'in Cobra köyünde başlattığı mikrokredi uygulaması dünyada 1980'lerde, ülkemizde 2000'li yıllardan itibaren gündemde kendine yer bulmuştur. Literatüre geleneksel ticari bankaların kredi vermekten kaçındığı, kefil ve teminat gösteremeyecek kadar düşük gelirli, gelirsiz veya başlangıç sermayesiz, çoğunlukla eğitimsiz yoksul insanlara sunulan çok küçük miktarlardaki kredi hizmeti olarak tanıtılan mikrokredi, gerek Yunus gerekse uygulama üzerine değerlendirme yapanlar tarafından yoksullukla mücadelede yoksullara yapılan bağış, yardım ve sadaka politikalarının eksikliğine ve yoksulları kredi sistemden dışlayan geleneksel bankacılık sistemine yönelik bir eleştiri olarak sunulmaktadır. Burada mikrokredi ile yoksul kesimde yer alan ve bunlardan bir iş fikri olup bu işi kurmak için gerekli sermayesi olmayan kişilerin (özellikle kadınların) mikrokrediye erişimleri sağlanarak gelir getirecek bir iş kurmaları ve böylece kendilerini, çocuklarını ve hanelerini içinde bulundukları yoksulluğun dışına itmelerine yardımcı olmak, bir başka ifade ile mikrokrediye erişim imkanı tanınan yoksul insanların mikrogirişimci olmaları yani mikroişletmeler kurmaları hedeflenmektedir. Ayrıca mikrokreditinin öncelikli olarak yoksullukla mücadele etmek ve yoksulluğu yeryüzünden silmek gibi iddialı bir uygulama olarak görülmesinin arkasında gelir arttırıcı ve istihdam sağlayıcı ekonomik amaçlarının yanı sıra kadınların aile ve toplum içinde güçlendirilmesi, kadın ve çocukların sağlık ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi, cinsiyet ayrımcılığının ve kadınların sosyal dışlanmışlığı ile mücadele etmek gibi sosyal hedefleri ve devletin ekonomik ve sosyal müdahalesinin ve harcamalarının azaltılması gibi ciddi mali hedefleri de söz konusudur. Mikrokredi bu hedefleri ile yoksulluğun hem gelişmiş hem de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sorunu olduğu düşünüldüğünde yoksulluğun azaltılması açısından birçok kesimin umut ve iyimserlikle dolmasına yol açmıştır. Ancak mikrokredi dünyada uygulama alanı buldukça ve etkileri görülmeye başlandıkça uygulamaya ilişkin söylemlerin de farklılaştığı görülmektedir. Bu söylemlerden biri "Mikrokredi yoksullukla mücadelede kullanılan en önemli araçlardan biridir" şeklindeki teorik, diğeri ise "Kapitalist sistemin ortaya çıkardığı yoksulluk olgusu yine kapitalist sistem içine entegre edilerek ortadan kaldırılamaz" şeklindeki ideolojik söylemlerdir. Bu söylemler değerlendirildiğinde mikrokrediye ilişkin teorik ve

ideolojik düzlemdeki gelişmelerin çok yavaş, söylemlerin ise son derece yüzeysel ve tekdüze olduğu görülmektedir. Teorik ve ideolojik yönlerden değerlendirilebilen böylesine hassas bir konunun yukarıda ifade edildiği şekilde tekdüze ve yüzeysel olarak analiz edilmesi uygulamanın hakkettiği şekilde değerlendirilmesi açısından yetersiz kalmaktadır. Zira bu durum mikrokredi uygulamalarının değerlendirilmesinde kişi başına düşen gelir, genel istihdam, yoksulluk, gelir eşitsizliği, enflasyon, reel faiz oranı, eğitim ve sağlık harcamaları gibi göstergelerin de içine dahil edildiği daha kapsamlı ekonometrik analizlerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu tespit çalışmanın amacını da ortaya koymaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Bu çalışmanın amacı yoksullukla mücadelede bir politika aracı olarak takdim edilen ve bu özelliği ile Dünyada ve Türkiye’de kabul görmüş mikrokredi uygulamasının ekonomik, sosyal ve mali hedeflerini ve başarısını ekonometrik bir uygulama ile tespit etmektir. Bu bağlamda çalışmanın temel hipotezi mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali göstergeler üzerinde olumlu etkisinin olduğu şeklinde kurulmuştur. Bu genel hipoteze ulaşmak amacıyla kurulan alt hipotezler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- H₁: Mikrokredi uygulamalarının (toplam mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan sayısı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artması kişi başına düşen gelir miktarını arttırmaktadır,
- H₂: Mikrokredi uygulamaları (toplam mikrokredi miktarı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) arttıkça gelir dağılımında iyileşme sağlanmaktadır,
- H₃: Mikrokredi uygulamalarının (toplam mikrokredi miktarı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artması yoksulluğu azaltmaktadır,
- H₄: Mikrokredi uygulamalarındaki (toplam mikrokredi miktarı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artış serbest meslek çalışanlarının istihdam içindeki oranını arttırmaktadır,
- H₅: Mikrokredi uygulamalarındaki (toplam mikrokredi miktarı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artış kadın işsizlik oranını azaltmaktadır,

- H₆: Mikrokredi uygulamalarının (toplam mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan sayısı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artması ilkokula kayıt olan kız çocuklarının oranını arttırmaktadır,
- H₇: Mikrokredi uygulamalarının (toplam mikrokredi miktarı, borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı) artması bireylerin sağlık harcamalarına (kamu ve özel) olan taleplerini arttırmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Çalışma aşağıda vurguladığımız öncelikleri nedeniyle önemli olarak görülmektedir:

- Mikrokredinin ekonomik ve sosyal hedefleri ile arasındaki ilişkiyi teorik düzeyde ele alan çalışmalar uluslararası ve yerli literatürde mevcuttur. Yerli literatürde yapılan çalışmaların çoğunda uygulanan mikrokredi politikalarının başarısı, etkileri ve beklenen amaca ulaşıp ulaşmadığına yönelik değerlendirmelere anlık anket ve mülakat yöntemi kullanılarak ulaşılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ayrıca yapılan bu çalışmalarda mikrokredi uygulamalarının etkinliğinin çoğunlukla mikrokredinin uygulandığı ilçe, il veya bölgeler ile sınırlandırılarak analiz edildiği ve Türkiye'nin genel mikrokredi göstergelerinin analizlere dahil edilmediği görülmüştür. Türkçe literatürde yapılan ekonometrik çalışmalarda da genellikle mikrokredinin etkilerinin tek taraflı olarak ekonomik boyutuyla (gelir sağlama ve kadın girişimci sayısına etkileri gibi) incelendiği görülmüştür. Yerli literatürdeki bu eksiklik çalışmanın yapılma gerekçelerinin başında gelmektedir.
- Ayrıca çalışmada kullanılan mikrokredi göstergelerinin (toplam reel mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısı ve borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı) gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri üzerindeki etkisini ölçerken enflasyon, genel istihdam, kamu sağlık harcamaları, reel faiz oranı gibi makroekonomik değişkenlerinde analize dahil edilerek test edildiği panel veri analizi Türkçe literatürde ilk defa bu kadar geniş kapsamlı ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışma özellikle Türkçe literatürde daha önce yapılmış çalışmalardan kapsam ve kullanılan veri setlerinin çeşitliliği açısından zenginlik ve farklılık göstermektedir.
- Çalışmada mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali göstergeler ile arasındaki ilişki Türkiye'nin de dahil olduğu farklı ülke grupları kullanılarak

araştırılmıştır. Ayrıca araştırmada mikrokredi uygulamalarının gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri ile ilişkisi ekonometrik yöntemlerden hem zaman hem de yatay kesit boyutuna sahip panel veri regresyon modelleri kullanılarak ampirik anlamda incelenmiştir. Uluslararası ve yerli literatürdeki mikrokredinin etkinliğini ölçmeye yönelik yapılan çalışmalarda farklı ülke gruplarına Türkiye'nin de dahil edildiği çok az ampirik araştırma bulunduğundan çalışmamızla literatürdeki bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlanması beklenmektedir.

- Dolayısıyla çalışma özellikle yerli literatürdeki ekonometrik uygulama eksikliğini gidererek literatüre katkı sağlaması ve çalışmadan elde edilecek olan sonucun mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali hedefleri üzerindeki etkisine ilişkin teorik tartışmalara ampirik bir kanıt sunması açısından önemsenmektedir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamı ve karşılaşılan sınırlılıkları ülke, zaman periyodu ve değişkenlere ilişkin sınırlılıklar olarak öne çıkmaktadır.

- **Ülke ve Zaman Periyodu Sınırlılığı:** Mikrokredinin ilk uygulamaları 1970'li yıllarda başlamasına rağmen dünya genelinde ülke uygulamaları farklı tarihlere denk geldiğinden her ülkenin bu tarihte başlayan verileri bulunmamaktadır. Ayrıca her ülke için son yıllara ait güncel verilere de ulaşamadığından mikrokredi uygulamalarının gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri üzerindeki etkilerine yönelik analizlerimiz yıllara ait veri eksikliğinden dolayı ulaşabildiğimiz verileri kapsayan farklı ülke grupları ve farklı zaman periyodları ile sınırlandırılarak yapılmıştır.
- **Değişkenlere İlişkin Sınırlılıklar:** Çalışmada ülke ve zaman periyodu sınırlılığının yanı sıra ülkelerin hem bağımlı değişkenlere hem de bağımsız değişkenlere ait büyüklüklerine ulaşmak, verilerin toplanma yöntemi açısından oluşacak farklılıkları dikkate almak ve verilerin bütünlüğünü sağlayabilmek açısından tek bir kaynaktan elde edilmesine dikkat edilmesinden dolayı değişkenlere ilişkin sınırlılıklarla da karşılaşmıştır. Ayrıca analiz edilen ülkeler çoğunlukla gelişmekte olan ülkeler olduklarından bu ülkelerin makroekonomik değişkenlerine ilişkin geçmiş yıllara ait

verilerine ve son birkaç yıla ait güncel verilerine ulaşamaması araştırmanın değişkenlerle ilgili diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır.

- Ayrıca çalışmada makropolitik görüşlere ve seçilen ülkelerin ilgili dönemlerindeki sosyo-ekonomik durumlarına ve göstergelerine bilgi yığılmasına sebebiyet vermemek amacıyla yer verilmemiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada uluslararası ve yerli literatürden yararlanmak ve literatüre kuramsal ve ampirik katkı sağlamak amacıyla literatür taraması yapılmış ve daha sonra ekonometrik analiz uygulanmıştır.

- **Literatür Taraması:** Çalışmaya literatür taraması ile başlanmıştır. İlk olarak mikrokredinin tanımı ve işleyiş süreci hakkında bilgi verilmiş ve mikrokredi kavramı ile birlikte kullanılan mikrofinans kavramı ve mikrokredi ve mikrofinans arasındaki teorik ve pratik fark belirtilmiştir. Daha sonra Dünyada ve Türkiye’de mikrokredi uygulamalarının boyutu ortaya konulmuştur. Son olarak mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali hedefleri ve mikrokredinin etkinliğine yönelik konu ile ilgili daha önce yapılmış uluslararası ve türkçe literatürdeki ampirik çalışmaların içerikleri ve sonuçları değerlendirilmiştir.
- **Ekonometrik Uygulama:** Çalışmanın ampirik bölümünde mikrokredi uygulamalarının gelir, gelir eşitsizliği, istihdam, yoksulluk, eğitim ve sağlık göstergeleri üzerindeki etkileri farklı dönem ve farklı ülkeler için ayrı ayrı modeller kurularak panel veri analizi ile test edilmiştir. Panel veri analizinde modeller oluşturulduktan sonra modellerin Klasik Model, Sabit Etkiler Modeli ve Tesadüfi (Rassal) Etkiler Modeli tahmincileri arasında karar verebilmek için F, LM ve Hausman Testi uygulanmıştır. Tahminciler arasında tercih yapıldıktan sonra uygun modelde olası heteroskedasite (u_i kalıntılarının tümünün aynı varyansa sahip olması) ve otokorelasyon (u_i kalıntılarının birbirini izleyen değerleri arasında ilişkili olması) sorunlarının varlığına karşın Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından geliştirilmiş kümelenmiş standart hatalarla (dirençli standart hatalarla) tahminler yapılmıştır. Tüm panel veri modellerinin tahmininde Stata 12 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmanın İçeriği

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk iki bölümünde “Literatür Taraması”, üçüncü bölümünde ise “Ekonometrik Analiz” yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde mikrokredi kavramı, mikrokredinin işleyişi, mikrofinans kavramı ve mikrokredi ile mikrofinans arasındaki fark başlıklar halinde ele alınmıştır. İlk olarak mikrokredi uygulamasının ortaya çıkışı, tanımı ve amacı fikrin mucidinin felsefesi kapsamında değerlendirmiş ve buna göre mikrokredi kavramı tanıtılmıştır. Mikrokredi uygulamasının gelişiminde önemli bir yere sahip olan Grameen Bank ve bu bankanın uyguladığı mikrokredi modeli ve işleyişi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Daha sonra mikrokredinin kapsamının genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan mikrofinans kavramı, mikrokredi ve mikrofinans hizmeti sunan kuruluşlar ve bu iki kavram arasındaki fark ortaya konulmuştur. Mikrokredi kavramı, işleyişi ve gelişimi incelendikten sonra Dünya ve Türkiye’deki mikrokredi uygulamalarının tarihsel süreci, verilerle gelişimi ve önemli mikrokredi kuruluşları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde mikrokredi uygulamalarından beklentiler ekonomik, sosyal ve mali hedefler başlıkları altında, yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmaların ortaya koyduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar ışığında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında mikrokredi uygulamalarının kişilerin gelir, tüketim ve varlıkları üzerindeki etkileri, yoksullara ulaşp ulaşamadığı, yoksulların girişimcilik yeteneğini ortaya çıkartarak istihdam edilmelerine katkısı, gelir dağılımda adaleti sağlama, yoksulların eğitim ve sağlık statülerinin gelişimi üzerindeki etkisi, devletin ekonomik ve sosyal müdahalesinin azaltılması gibi ekonomik, sosyal ve mali etkileri ayrıntılı olarak ortaya konmaktadır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali etkileri gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri dikkate alınarak analiz edilmiştir. İlk olarak analizleri yapabilmek için kullanılan veri seti, modeller ve ekonometrik yöntem tanıtılmıştır. Bu bağlamda kullanılacak olan veri setinin, değişkenlerin ve yöntemin seçilme nedeni ve seçerken karşılaşılan kısıtlar, veri setinin elde edildiği kaynaklar ve kapsamı, modellerin oluşturulması ve modellerde yer alan her bir değişkenin tanımlamaları yapılmıştır. Daha sonra modeller analiz edilmiş ve ampirik uygulamaların sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında ise teorik ve ampirik bulgular değerlendirilmekte ve bu bulgulara dayalı önerilere yer verilmektedir.



BÖLÜM 1: MİKROKREDİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ, DÜNYADA ve TÜRKİYE’DE MİKROKREDİ UYGULAMALARI

Mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali analizini yapabilmek için öncelikle mikrokredi fikrinin ortaya çıkış sürecini, tanımını ve amacını bu fikrin mucidinin felsefesini dikkate alarak yapmak gerekmektedir. Bu amaçla bu bölümde öncelikle mikrokredi uygulamasının tanımı, amacı ve tarihsel süreçte uygulamaların analizi teknik olarak yapılmaya çalışılacaktır. Mikrokredinin kavramsal çerçevesi sunulduktan sonra mikrokredi uygulamasının gelişiminde önemli bir yere sahip olan Grameen Bank ve bu bankanın uyguladığı mikrokredi modeli ve işleyişi ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha sonra mikrokredinin kapsamının genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan mikrofinans kavramı, mikrokredi ve mikrofinans hizmeti sunan kuruluşlar ile mikrokredi ve mikrofinans kavramları arasındaki teorik ve pratik fark ortaya konulacaktır. Daha sonra dünyada ve Türkiye’deki mikrokredi uygulamalarının tarihsel süreci, verilerle dün ve bugün ve önemli mikrokredi kuruluşları incelenecek ve Dünyada ve Türkiye’de mikrokredinin durumuna yönelik genel değerlendirmeler yapılacaktır.

1.1. Kavramlar, Tanım ve İşleyiş

Bu başlık altında mikrokredinin tanımı, amacı ve işleyişi teknik olarak yazılacak, sıklıkla mikrokredi kavramı ile birlikte kullanılan mikrofinans kavramı tanıtılacaktır. Bu tanımlar eşliğinde mikrokredi ve mikrofinans arasındaki teorik ve pratik fark ifade edilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Mikrokredi Kavramı

Çalışmamızın konusunu oluşturan mikrokredi kavramının mahiyetinin anlaşılabilmesi için mikrokrediyi literatüre takdim eden Muhammed Yunus’un kavramı geliştirme sürecini izlemek ve değerlendirmek faydalı olacaktır. Bu nedenle Muhammed Yunus’un gözlemleri, sosyal yardım anlayışına ve yoksulların mevcut banka kredi prosedürlerine erişimine ilişkin tespit ve eleştirileri akabinde mikrokredinin tanımı yapılacak ve amaçları ortaya konacaktır.

1976 yılında Bangladeş'te Chittagong Üniversitesi'nde ekonomi bölüm başkanı olan Prof. Dr. Muhammed Yunus, ilk defa Bangladeş'in Cobra köyünde başlattığı mikrokredi uygulamasının ortaya çıkış sürecini anlatabilmek için 1974 yılında Bangladeş'in içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını şöyle ifade etmektedir (Yunus, 2003a:13-15):

“1974 yılı beni varlığımın özüne kadar sarsan bir yıl oldu. Bangladeş açlığın pençesine düştü. Dakka'nın tren istasyonlarında ve otobüs garajlarında iskelet gibi insanlar belirmeye ve çok geçmeden buralarda birkaç ceset bulunduğu haberleri gelmeye başladı. İlk başlardaki küçük akım, kısa zamanda Dakka'ya akın akın gelen bir aç insan seli haline dönüştü. Ve bütün bunlar insanın her öğün yiyebileceği bir avuç besin olmaması yüzünden gerçekleşiyordu. Eskiden öğrencilerime ekonomi kuramlarının nasıl her türden ekonomik soruna çözüm bulduğunu anlatırken heyecanlıydım. Dersin sonunda her ekonomik sorunun zarif bir çözümünün bulunacağını biliyordum. Şimdi, birdenbire içimde bir boşluk duymaya başlamıştım. İnsanlar kaldırımlarda ve evlerin önlerinde açlıktan ölürlen bütün bu ince kuramlar ne işe yarıyordu? Sınıftan çıkınca gerçek dünyayla yüz yüze geliyordum. Günlük yaşamın kötüye gittiğini, yoksulların daha da yoksullaştığını gördüm. Onların kaderi kaçınılmaz olarak açlıktan ölmek gibi görünüyordu.”

Yunus'un bu duygular sonucunda yoksulluğun nedenini yine kendi ifadesi ile ekonomik kuramların dışında arama isteği mikrokredi serüveninin başlangıcı olmuştur. Yunus, yoksulların gerçek yaşam ekonomilerini anlamak amacıyla üniversitenin yakınındaki Cobra köyünü öğrencileri ile ziyaret etmeye başlamıştır. Bu ziyaretler sırasında Yunus, tanıştığı üç çocuk annesi bir kadının ticari amaçla yaptığı faaliyetlerinden edindiği gözlemlerle işe başlamıştır. Buna göre kadın bambudan tabure yapmakta ve tabureleri yapmak için ihtiyaç duyduğu bambuları alacak nakit parası olmadığından gerekli malzemeyi 22 cent borçlanarak tefeciden almakta ve bambu tabureleri yine borçlu olduğu tefeciye günlük 2 cent kar ile satmakta ve ailesinin geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Yunus, bu kadının tefeci tarafından sömürüldüğünü ve bu kişinin üretimde kullanacağı malzemeyi kendisinin alabilmesi durumunda daha fazla kazanacağını düşünmektedir. Bu nedenle Yunus ve öğrencilerinden oluşan ekibi aynı köyde aynı sömürü yöntemiyle borçlanan 42 aileyi tespit etmiş ve bu ailelere kendi imkanları ile toplamda 27 dolar dağıtmıştır. Burada Yunus, bu ailelerin tefeciye borçlanmadan malzeme alabilmelerini ve ürünlerini serbest pazarda satıp malzeme maliyeti ile satış fiyatı arasında çok daha fazla kazanç sağlamalarını amaçlamıştır. Böylece mikrokredinin ilk resmi olmayan uygulaması Yunus'un şahsi gelirinden verdiği 27 dolar borç ile başlamıştır (Yunus, 2003a:15-24).

Bu süreçte Muhammed Yunus genel anlamda kredilerin bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiğine ve kredilerin yeryüzünden açlığı silmekte önemli bir rol oynayacağına inanmaktadır. Yunus, mikrokrediyi yoksulluğa tek başına son verecek bir uygulama olmamakla birlikte yoksulların yoksulluktan kurtulmaları ve ekonomiye dahil edilmelerini sağlayacak önemli çıkışlardan biri olarak görmektedir. Bu noktada Yunus, mikrokrediyi, yoksullukla mücadelede yoksullara yapılan bağış, yardım ve sadaka politikalarının yetersizliği ve yoksulların kredi hizmetine erişimini engelleyen geleneksel bankacılık sisteminin bir eleştirisi olarak iki safhada değerlendirmektedir.

Bu eleştirilerden birincisine göre Yunus (2003b:14) yoksulluğun yoksul insanlar tarafından yaratıldığına ve yoksul insanların kesinlikle yeteneksiz oldukları için yoksul olduklarına değil yoksulları çevreleyen kurum ve politikalar tarafından oluşturulduğuna inanmaktadır. Yoksulluğu ortadan kaldırmak için yapılması gerekenin tüm kurum ve politikalarda gerekli değişiklikleri yapmak ve/veya yenilerini oluşturmanın gerektiğine inanmaktadır. Bunun için eleştirdiği ilk politika sadaka, bağış, hibe veya doğrudan yapılan yardımların yoksullukla mücadele için bir çözüm olmadığına, bunların sadece yoksulluğun devam etmesine yardımcı olduğu ve bağımlılık yarattığına yöneliktir. Ayrıca bireylerin yoksulluktan kurtulmaları için inisiyatif almaları gerektiğine ve yoksulluğa cevap olarak her insandaki yaratıcılık ve enerjiyi ortaya çıkarmak gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle mikrokredi yoksul insanların atıl kalmış veya yeterince kullanılmamış yeteneklere sahip oldukları prensibine dayanmaktadır. Bunun için mikrokredi ile yoksullukla mücadelede en iyi yolun okuma yazması olmayan, nasıl yatırım yapılacağını ve gelir elde edileceğini bilmeyen yoksul insanların makul şartlarda krediye erişimlerini sağlayarak küçük ölçekli yatırımlar yoluyla üretime yönlendirilmelerinden geçtiği savunulmaktadır.

İkinci eleştirisinde ise Yunus (2003a:23), yoksulların kredi hizmetine erişimi noktasına dikkat çekmekte ve geleneksel bankacılık sisteminin yoksulları ekonomik sistemden nasıl dışladığına vurgu yapmaktadır. Buna göre yoksullar krediyi garanti edecek teminata sahip olmadıkları için ticari bankalar küçük, teminatsız kredilerin maliyet riskini almak istemediklerinden yoksullar ticari bankalardan sermaye alamamakta ve sermayesiz insanlar asgari geçimlerini sağlamanın üstesinden gelememektedirler (Karnani, 2007a:36).

Bu nedenle Yunus, yoksulluğun yoksul insanların içinde bulunduğumuz piyasa sisteminin dışında tutulmasından kaynaklandığını savunmaktadır. Nitekim bu konuya yönelik yapılan bir değerlendirmede (Aghion ve Morduch, 2005:1) “özellikle geleneksel ticari bankaların küçük kredilerin kar getirmeyeceğinden ve teminat gösteremeyecek fakir insanların kredi geri ödemelerinin riskli olacağından fakir insanlara kredi vermekten kaçınmalarından kaynaklandığını” belirtmektedir. Bir başka değerlendirmede ise yoksulların sistem dışında kalışı “ticari bankacılık sistemi çerçevesinde verilen kredilerde, kredi talep edenlerin varlıkları, ödeme güçleri, gösterebilecekleri teminatlar ve kefilleri büyük bir önem taşıdığından bu niteliklere sahip olmayanlar ile ticari bankaların vereceği en az kredi limitinden daha düşük miktarlarda krediye ihtiyacı bulunanlara hitap etmediğinden kaynaklandığı” şeklinde vurgulanmaktadır (Korkmaz, 2004:88). Bu tespitlerden hareketle mikrokredi çoğu ekonomik ve finansman kurumunun dışladığı, refah düzeyine ulaşamamış yoksul kesimlerin ekonomiye kazandırılarak yoksulluğun azaltılması amacıyla geliştirilmiş bir uygulama olarak takdim edilmektedir (Robinson, 2001:7; Schreiner ve Colombet 2001:339).

Bu değerlendirmelere göre mikrokreditinin tanımını şu şekilde yapabiliriz:

Mikrokredi, geleneksel ticari bankaların kredi vermekten kaçındığı, kefil ve teminat gösteremeyecek kadar düşük gelirli, gelirsiz veya başlangıç sermayesiz, çoğunlukla eğitimsiz yoksul insanlara sunulan çok küçük miktarlardaki kredi hizmetidir.

Bu tanım mikrokreditinin amacını ifade etmemize de yardımcı olabilir. Şöyle ki mikrokreditinin amacı bir iş fikri olup bu işi hayata geçirecek gerekli sermayeye kefil veya maddi teminatları olmadığından geleneksel ticari bankalardan ulaşamayan yoksul insanların mikrokredi hizmetlerine erişimi ile gelirlerini artırmalarına imkan verilerek ekonomik fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak ve böylece ekonomik ve sosyal savunmasızlıklarını azaltmalarına yardımcı olmaktır.

1.1.2. Mikrokredi Sisteminin İşleyişi ve Grameen Bank

Mikrokredi uygulamasının ortaya çıkış süreci, tanımını ve amacını kısaca açıkladıktan sonra işleyişi hakkında bilgi verebilmek için Grameen Bank’ı tanıtmak gerekmektedir. Mikrokreditinin ilk uygulamaları 1976 yılında Güney Asya ülkesi olan Bangladeş’te

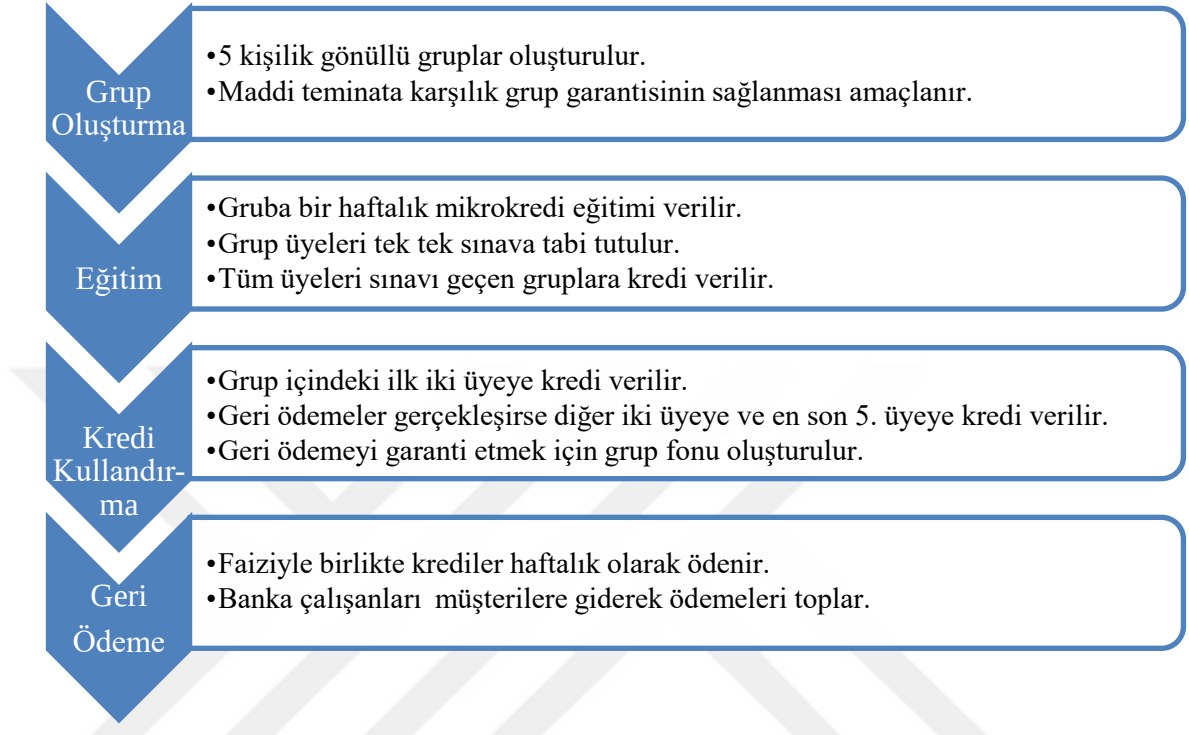
Muhammed Yunus'un şahsi olarak verdiği kredilerle gayriresmi olarak başlatılmıştır. Bu mikrokredi projesi 1983 yılında yine Bangladeş'te Muhammed Yunus tarafından kurulan Grameen Bank ile mikrokredi sistemine dönüşme yolunda resmiyet kazanmış ve mikrokredi hareketi Grameen Bank'ın kurulmasıyla da dünya çapında resmi finans sistemine erişimi olmayanlara imkan tanıması bakımından finans sistemine yeni bir boyut kazandırmıştır¹. "Köy Bankası" anlamına gelen Grameen Bank 1983'ten beri bağımsız resmi bir banka olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Banka, maddi teminat gerektirmeyen ve karşılıklı güvene dayanan bir bankacılık sistemi kurarak yoksul insanlara kredi sağlamayı amaçlamaktadır.

Grameen Bank (2016a:1) mikrokredi uygulaması ile ulaşmak istediği amaçlarını şöyle sıralamaktadır:

- Yoksul erkek ve kadınlara bankacılık olanaklarını genişletmek,
- Tefecilerin istismarını ortadan kaldırarak yoksulların suistimal edilmesini engellemek,
- Atıl kalmış ve yeterince değerlendirilmemiş insangücü kaynaklarının kendi işlerini kurmaları için fırsatlar sağlamak,
- Karşılıklı destek ile avantajsız insanların sosyo-politik ve ekonomik güç kazanmalarını sağlamak,
- Yoksul insanları özellikle kadınları ve çocukları güçlendirmek,
- "Düşük gelir, düşük tasarruf, düşük yatırım" kısır döngüsünü "düşük gelir, kredi, yatırım, daha çok gelir, daha çok kredi, daha çok yatırım, daha çok gelir" gibi geliştirilmiş bir sisteme dönüştürmektir.

¹ Burada Yunus'un mikrokredisi diye anılan uygulama Grameen Bank'ın kurulmasıyla kişiden çıkıp resmi bir finansal banka statüsü kazanarak Grameen Bank mikrokredi uygulamasına dönüşmüştür. Bizim çalışmamızın konusu olan mikrokredi uygulaması da Grameen modeli mikrokredi uygulaması olduğundan mikrokredi sisteminin işleyişi ve ayrıntıları Grameen Bank'ın uyguladığı mikrokrediyi ifade etmektedir.

Bu amaçlar doğrultusunda Grameen Bank'ın mikrokredi verme süreci Şekil 1'de özetlendiği gibi işlemektedir:



Şekil 1. Grameen Bank Mikrokredi İşleyişi

Grameen Bank'ın mikrokredi verme sürecini safhaları itibariyle incelemekte fayda vardır:

Grup Oluşturma

Mikrokredi geleneksel bankalar tarafından istenen teminat yerine karşılıklı güvene dayanan “grup garantisini” sağlamak için beş kişilik gönüllü olarak oluşturulan küçük gruplar üzerine kurulmaktadır. Mikrokrediler grup içindeki bireylere verilmektedir ve her kredi müşterisi resmen kendi kredisinden sorumludur. Fakat bir grup oluşturmanın operasyonların başarısı açısından çok büyük önem taşıdığı düşünülerek müşteriden aile üyesi olmayan ama kendisiyle benzer düşünen, benzer ekonomik ve sosyal statüye sahip bir grup (5 kişilik) kurması istenmektedir. Krediler önce grup içindeki iki üyeye, daha sonra bu iki üyenin geri ödeme performansına göre diğer iki üyeye ve en sonunda grubun beşinci üyesine verilmektedir. Krediler geri ödendiği sürece müşteriler kredi almaya devam etmektedir (Aghion ve Morduch, 2005:13). Yani grup üyelerinin hepsi

kredilerin geri ödenmesini garanti etmektedir ve daha sonra tekrar kredi almak bütün grup üyelerinin ödemelerini başarılı olarak yapmasına bağlıdır (Ledgerwood, 1999:84). Grup dayanışmasının daha başarılı ve güçlü olabilmesi açısından da grupların kendileri tarafından kurulması istenmektedir. Bunun nedenlerini ise Yunus (2003a:123-129) şöyle açıklamaktadır:

- Yoksul bir insan tek başına kendisini her türlü tehlikeye açık görür. Bir gruba ait olma ona korunma duygusu sağlar. Yoksul kişi tek başına davranışlarında belirsiz ve değişkendir. Ancak grup üyeliği grup desteği ve grup baskısı sağlarken davranış biçimlerini düzelterek kredi müşterilerini daha güvenilir bir hale getirir.
- Bir grup içi ve gruplar arası rekabet hissi herkesin başarılı olma arzusunu kamçılar. Bireysel müşterilerin izini sürmek güçtür ancak müşteri bir grubun üyesi ise bu çok daha kolaylaşır.
- Başlangıçtaki gözlemlene görevinin bir gruba kaydırılması banka görevlisinin işini hafifletirken grubun özgüvenini de artırır. Grup her üyenin kredi talebini onayladığından bu süreç içinde grup kendini kredi konusunda ahlaki olarak sorumlu görür. Böylelikle grubun herhangi bir üyesinin başı derde girerse grup genelde ona yardımcı olmaya çalışır.

Bu duygu ile oluşturulan “grup üyeliği” (group lending) mekanizması Grameen Bank’ın hem ülke hem de dünya çapına yayılmasına ve gelişmesine izin veren en önemli yeniliklerinden birisidir. Bu mekanizma yoksul borçluların birbirleri için teminat/güvence olmasına yardımcı olduğundan özellikle başarılı olmuştur. Grameen’in grup üyeliği kontratı küçük bir iş için standart bir banka kontratından çok farklı işlemektedir. Bu işleyişi Aghion ve Morduch (2005:12) şu şekilde açıklamaktadır:

Standart bir bankada borçlular bankadan kredi alırken kredinin güvenliği için bankaya bir teminat vererek bankadan kredi alırlar ve sermayelerini kara dönüştürecek bir yatırım yaparlar ve son olarak faiziyle birlikte krediyi geri öderler. Eğer borçlu krediyi geri ödeyemezse banka tarafından teminatına el konulur. Fakat mikrokredi müşterisi, çoğunlukla ticari bankaların verdikleri kredileri garantiye almak için istedikleri teminatı sunamayacak kadar yoksuldur. Bu yüzden mikrokredi özellikle yoksul ülkedeki insanların yakınlık bağlarının avantajından yararlanmaktadır. Gruplar müşteriler

tarafından kendi istedikleri kişilerle oluşturulduğundan grup içindeki tüm üyeler bu süreçte bir zorluk yaşadıklarında diğerlerinin desteğini ummaktadırlar.

Mikrokredide de organize edilen kredi gruplarında sistemin ideolojisi grubun her bir üyesini sorumlu tutmak ve sosyal dayanışmayı arttırmaktır (Rahman, 1999:71). Bu ise bankacılık deyimleri ile değerlendirildiğinde gruplar, kreditor banka, kooperatif veya kurumlar için bir tür kefalet ve bireysel müşteri yerine grupla iş yapılmasından dolayı işlem maliyetini düşürücü işlev görürken fon kullanıcıları bakımından benzerleri ile karşılıklı yardımlaşma, birbirine güvenme ile “aynı gemide yol alma” duygusu vermektedir.

Mikrokreditin Hedef Kitlesi

Mikrokreditin hedef kitlesi geleneksel bankalardan kredi almak için kefil ve teminat gösteremeyecek kadar düşük gelirli, gelirsiz, topraksız veya başlangıç sermayesiz yoksul insanlar olarak tanımlanmaktadır. Bu insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar yoksun ve yoksulun yoksulu oldukları varsayılmakta ve bu insanlar içinde yoksunluktan en fazla kadınlar ve çocukların etkilendikleri vurgulanarak kadın müşterilere ulaşmak hedeflenmektedir. Bu nedenle mikrokreditin grup üyeliği ile birlikte diğer bir önemli farklılığı da özellikle grupların 1980’li yılların ortalarından sonra kırsal bölgedeki yoksul kadınlar üzerine odaklanmasıdır (Goetz ve Gupta, 1996:45-46; Rahman:1999:69). Yunus (2003a:103-107) mikrokredi sisteminin kadın müşteriler üzerinde odaklanmasına gerekçe olarak bir haneye kadın aracılığıyla giren paranın erkek aracılığıyla giren paraya oranla ailenin bütününe daha çok yarar sağlayacağı ve kadınların gelirini öncelikle çocukları ve evi için harcayacağı görüşünü savunmaktadır.

Eğitim Süreci

Gruplar oluşturulduktan sonra krediyi almadan önce grup üyelerinin bir haftalık mikrokredi eğitimi almaları gerekmektedir. Yunus (2003a:262-263) mikrokredi müşterilerinin özel eğitime gerek duymadıklarını belirtmektedir. Bu eğitimi ya ev işlerinin bir parçası olarak zaten almış olduklarını ya da kendi yaptıkları işin bir parçası olarak edindiklerini savunmakta ve yoksullar için gerekli olanın girişimcilik eğitimi değil finansal sermaye olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle bu eğitimde mikrokredi

adaylarına sadece mikrokredinin mantığı, mikrokredi ile hayatlarının nasıl değişebileceği, yoksulluktan nasıl kurtulabilecekleri ve mikrokredi başarı örnekleri hakkında tanıtımlar yapılmaktadır. Ayrıca bu eğitimler mikrokredi müşterilerinin krediyi nasıl teslim alacaklarının, haftalık taksitler halinde nasıl geri ödeyeceklerinin ve krediyle ne yapmak istediklerinin mikrokredi çalışanları tarafından tespit edilebilmesi amacıyla da yapılmaktadır (Yunus, 2003a:126-128; Adaman ve Bulut, 2007:45-46). Eğitimin tamamlanmasının ardından proje yöneticisi belirlenen günde gruptaki beş kişinin her birini öğrendikleriyle ilgili ayrı ayrı sınava almaktadır. Eğer mikrokredi adaylarından biri sorulara doğru yanıt veremezse mikrokredi görevlisi gruba biraz daha çalışmasını söyleyecektir (Yunus, 2003a:126).

Kredi Kullandırma ve Geri Ödeme Süreci

Bir haftalık eğitim sürecini başarıyla tamamlandıktan sonra krediler önce grup içindeki iki üyeye, daha sonra bu iki üyenin geri ödeme performansına göre diğer iki üyeye ve en sonunda grubun beşinci üyesine verilmektedir. Bir üyenin ödemeyi aksatması halinde, grubun başka hiçbir üyesi kredi alamamaktadır. Uygulamada bir üye krediyi geri ödemekte güçlükle karşılaşınca grubun diğer üyeleri bankaya geri ödemeyi güvence altına almak için her kredinin yüzde 5'i otomatik olarak Grup Fonu isimli bir fona aktarılmakta ve üyelerin bu Grup Fonu'na da haftalık ödeme yapmaları gerekmektedir (Yunus, 2003a:128).

Mikrokredi, geri ödemelerin geleneksel bankalar ile kredi kooperatiflerinin uygulamış olduğu toplu olarak ödemenin sakıncalarını değerlendirerek çok küçük ve haftalık olmasına yönelmiştir. Yunus'a göre (2003a:123) kredi döneminin sonunda toplu bir ödeme yapma zorunluluğu kredi müşterilerini psikolojik olarak büyük miktarda nakit ödeme konusunda isteksiz kılmakta ve müşteri bunu elinden geldiği kadar ertelemeye çalışmakta ve bu arada borç gittikçe büyümektedir. Sonunda da hiç ödememeye karar verilmektedir. Bu nedenle krediler planlanırken geri ödemeler çok küçük tutulmuş ve bu uygulamadan borçluların kredi ödemesinin farkına varmadan ve eksikliğini duymadan ödenmelerini sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca mikrokredi de kredi geri ödemeleri ticari bankalardaki gibi borçlunun bankaya giderek ödemeyi yapması yerine mikrokredi çalışanlarının müşterilerinin ayağına giderek borcu tahsil etmesi yöntemi kullanılmaktadır.

Grameen Bank'ta küçük miktarda sunulan krediler yine küçük miktarlarda haftalık olarak faiziyle birlikte² geri ödenmektedir. Mikrokredinin faiz oranlarının normal bankaların faiz oranlarından sıklıkla yüksek olduğu belirtilmektedir. Bunun başlıca nedenin ise kaçınılmaz olarak binlerce küçük krediyi dağıtmanın ve toplamının aynı miktardaki birkaç geniş krediyi vermek ve toplamaktan daha maliyetli olmasından kaynaklandığı yönündedir. Daha yüksek yönetim giderleri daha yüksek faiz oranlarına yol açtığından bu durum mikrokredi faiz oranlarının daha maliyetli olmasının sonucu olarak görülmektedir (Rosenberg ve diğerleri, 2013:1).

1.1.3. Mikrofinans Kavramı

1970'li yıllarda Prof. Dr. Muhammed Yunus'un Bangladeş'in Chittagong bölgesinde tefecilerden yüksek faizle borçlanan 42 yoksul haneye şahsi hesabından 27 dolar dağıtarak yardımcı olmak amacıyla başlattığı mikrokredi denemesi bugün dünyada işleyişi ve uygulanma modellerinde bazı farklılaştırmalara³ gidilse de temelde Grameen Bank mikrokredi sistemi yoksullukla mücadelede dünya tarafından tanınan bir uygulama haline gelmiştir. Yoksullar için tasarlanan bu uygulamanın bu denli yaygınlaşması yoksul insanların yoksulluğun dışına çıkmaları için gerekli görülen "kredi" hizmetinin yanı sıra herkes gibi paralarını güvenle biriktirebilecekleri ve transfer edebilecekleri banka hesabı; hayat, sağlık, ev ve işyeri güvenlikleri için sigorta hizmetleri gibi ihtiyaçlarını da ortaya çıkarmış ve yoksullara sunulan finansal hizmetlerin çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu süreçte mikrokredi kavramı kapsamının genişlemesiyle mikrofinans kavramına doğru evrilmiştir.

² Mikrofinans Kuruluşları'nın fiyatlandırmaları ve operasyonlarında şeffaflığı teşvik etmek amacıyla kurulan MicroFinance Transparency Kuruluşu'nun Grameen Bank'ın fiyatlarını takip edip değerlendirdiği 2010 yılı raporunda Grameen Bank'ın gelir getirici krediler (ana kredi ürünü) için faiz oranını %20, diğer finansal hizmetler; konut kredileri için %8, öğrenci kredileri için %5 ve dilenciler için %0 olarak uyguladığını belirtmiştir (Grameen Bank, 2016b:1). Mikrokredi faiz oranlarının yüksek olduğu literatürde tartışılmaktadır. %20'nin ne kadar yüksek olduğunu değerlendirebilmek için ülkelerin enflasyon oranlarına ve resmi bankaların uyguladığı faiz oranlarına bakmak gerekmektedir.

³ Mikrokredi uygulamaları Grameen modelinde anlatıldığı gibi kredilerin geri ödemesini teminat altına almak ve bireysel düzeyde karşılaşılan aksaklık ve güçlüklerin kolektif sorumluluklar tarafından aşılması için grup oluşturmak şartıyla kredi hizmetinin sağlandığı "grup modeli" uygulamasının yanı sıra "bireysel model" ve "küçük işletmeler modeli" gibi uygulamalarla da mikrokredi faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bireysel modelde borç almak isteyen bireye grup oluşturması beklenmeden doğrudan mikrokredi ve diğer finansal hizmetler sunulmaktadır. Küçük işletmeler modelinde ise genellikle kayıtdışı sektörde, düşük verimlilikle çalışan ve resmi finans sektörüne erişim imkanı olmayan küçük ölçekli işletmelere istihdam, gelir ve katma değer sağlamaları ve işletmelerini geliştirmeleri amacıyla mikrokredi hizmeti sunulmaktadır (Grameen Bank, 2016c:1).

Otero (1999:8)'ya göre mikrofinans, “resmi finans sektöründen dışlanmış, düşük gelirli yoksullara ve çok yoksul serbest meslek çalışanlarına finansal hizmetlerin sağlanması” olarak tanımlanmaktadır. Bu finansal hizmetler arasında güvene dayanan, teminatsız ve kefilsiz küçük sermaye şeklindeki mikrokredi hizmeti ağır basmakla birlikte mikrokrediden daha farklı ve esnek olarak tasarruf, sigorta, ödeme hizmetleri ve diğer para transferleri de yer almaktadır. Günümüzde bu finansal hizmetlerin sunulmasını hedefleyen finansal sağlayıcılar mikrofinans kuruluşları (MFK) olarak adlandırılmaktadır (Wrenn, 2005:1; Dündar, 2007:2; Rosenberg ve diğerleri, 2013:1). Bu hizmetlerin sunumu ve uygulanma şartları her bir mikrofinans kuruluşu tarafından farklı olarak belirlenmesine ve bu hizmetlerin kavramsal tanımları piyasada uygulananlarla benzer olmasına rağmen piyasadakilerden en önemli farkı hedef kitlesinin piyasadan dışlanmış düşük gelir düzeyine sahip yoksul insanlardan oluşmasıdır. Bugün mikrofinans sektöründe mikrokredi dışında yaygın olarak kullanılan diğer finansal hizmetler şunlardır:

- **Mikrotasarruf (Microsaving):** Düşük gelirli kişilerin ilerideki bir tarihte öngörülme-yen giderlerini karşılayabilmeleri için haftada birkaç dolar gibi çok zorlanmadan biriktirecekleri çok küçük mevduatlar için tasarlanmıştır. Mikrotasarruf çok küçük tutarlar için banka hesabı açmanın maliyetli olması nedeniyle sıradan bankaların kabul etmeyeceği yoksul ve çok yoksulların bir seferde çok düşük miktarlarda para tasarrufu yapmasına olanak tanımaktadır (Kahn, 2013:5).
- **Mikrosigorta (Microinsurance):** Düşük gelirli kişilerin belirli risklere karşı korunması karşılığında ilgili risk olasılığı ve maliyeti ile orantılı olarak yaptıkları parasal ödemelerdir. Temel riskler ölüm, hastalık veya yaralanma, mülk kaybı (hırsızlık, yangın gibi) ve doğal afeti (deprem, kuraklık gibi) içerebilmektedir. Yoksul insanlar risk ve ekonomik açıdan en savunmasız kişilerdir ve sosyal ve ekonomik güvenliğin sağlanması yönünden yoksundurlar. Bu nedenle MFK'lar düşük maliyetli mikrosigorta ile yoksulların karşılaşılabilecekleri risklerle başa çıkmaları ve sağlık yardımı gereksinimlerini karşılamada dış yardım almadan kendi başlarına yeterli olmalarını sağlayarak müşterilerinin refahını korumayı amaçlamaktadırlar. Ayrıca MFK'lar mikrosigorta hizmetini borçluların ölümünden veya hastalığından kaynaklanan kredi risklerini azaltmak yani MFK'ların finansal

sürdürülebilirliğini garanti altına almak için mikrosigorta hizmetini de sunmayı tercih etmektedirler (CGAP, 2003:1; Roth ve diğerleri, 2005:1).

- **Mikrokiralama (Microleasing):** Mikrogirişimcilerin, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin faaliyetlerinin genişlemesiyle ihtiyaç duydukları ekipman, tarımsal makine veya araçları satın alma güçlerinin yetmediği durumlarda kiralamaları için tasarlanmıştır. Mikrokiralama hizmeti ile bankaların veya kiralama şirketlerinin teminat, iyi belgelendirilmiş bir kredi geçmişi ve finansal rapor gibi taleplerini karşılayamayan yoksul girişimci veya küçük işletmelerin uygun şartlarda bu hizmetlere erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Goldberg, 2008:1).
- **Mikrotransfer (Microtransfer):** Mikrofinans kuruluşları tarafından müşterilerinin yurt içi ve yurt dışından ödeme emri ve para transfer işlemlerini yapabilmelerine olanak sağlamak için tasarlanmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere çalışmak için giden yoksul göçmen işçilerin ailelerine veya akrabalarına para transferi yapma ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır (Helms, 2006:119:123).

Günümüzde yukarıda saydığımız mikrokredi ve diğer finansal hizmet sağlayıcıları faaliyet gösterdikleri sektörlerle göre üç farklı kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar kamu sektörü, özel sektör ve üçüncü sektör⁴ olarak anılan kar amaçsız sektörlerdir. Ayrıca bu kuruluşlar resmi, yarı-resmi ve resmi olmayan (kayıtdışı) kuruluşlar olarak da ayırma tabi tutulmaktadır. Bu ayrımlar dikkate alınarak mikrokredi ve mikrofinans hizmeti sunan kuruluşları şöyle sınıflandırabiliriz (Elahi ve Rahman, 2006:477; Bateman ve Chang, 2009:1; Rosenberg ve diğerleri, 2013:1):

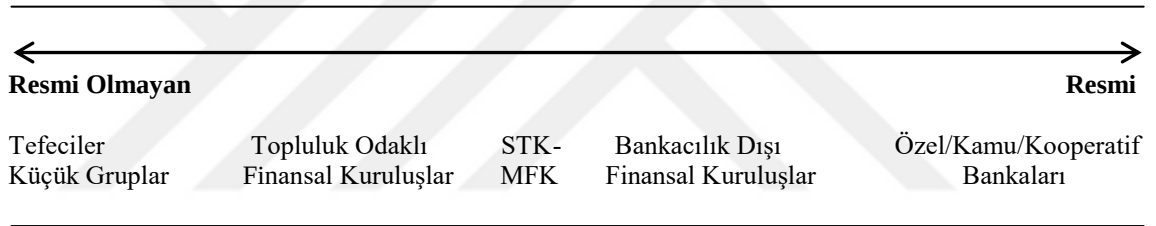
- **Resmi kuruluşlar:** Kar amacı güden özel ticari bankalar ve kamu bankaları; mikrofinans bankaları; bankacılık dışı finans kuruluşları (Non-Bank Financial Institution/NBFI) gibi.
- **Yarı-resmi kuruluşlar:** Kar amacı gütmeyen hükümet dışı örgüt (Non-Governmental Organization/NGO) statüsündeki sivil toplum kuruluşları (STK) ve

⁴ Özellikle son yıllarda gelişmiş ülkelerde yoksulluk, eğitim, sağlık, yaşlı bakımı, afetle mücadele, çevre, kadın, din, insan hakları vb. sosyal politikaların çoğunlukla hükümet dışı ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak tanımlanan sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmesinin yaygın hale gelmesiyle “gönüllü sektör (voluntary sector)”, “kâr amaçsız sektör (non-profit sector)”, “hükümet dışı örgütler (non-governmental organizations)”, “üçüncü sektör (third sector)” olarak da adlandırılan yeni bir sektör tanımlanmaktadır (Kocabaş, 2008:174).

mikrofinans kuruluşları (MFK); kredi birliklerini de içeren finansal tasarruf ve kredi kooperatifleri, köy bankacılığı ve yardımlaşma grupları gibi.

- **Resmi olmayan (kayıtdışı) kuruluşlar:** Dönen tasarruflar ve kredi birlikleri (Rotating Savings and Credit Association/ROSCA); tefeciler, tüccarlar, akrabalar ve komşular gibi.

Kırsal ve düşük gelirli nüfusa finansal hizmet sunan organizasyonlar resmi olmayan kuruluşlardan resmi kuruluşlara doğru Şekil 2’deki gibi sıralanmıştır. Bu sıralama mikrokredi uygulamasının mikrofinans sektörüne doğru olan gelişimini de yansıtmaktadır. Ayrıca mikrokredi ve mikrofinans sağlayıcıları aynı kategori içerisinde yer alsalar bile çalışma sistemleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Öner ve diğerleri, 2008:65). Mikrokredi ve mikrofinans sağlayıcılarının bu farklılıkları türleri, özellikleri, avantajları ve dezavantajları açısından dikkate alınarak Tablo 1’deki gibi özetlenmiştir.



Şekil 2. Mikrokredi ve Mikrofinans Sağlayıcılarının Sürekliliği

Kaynak: Ritchie, Anne (2007:2) “Community-based Financial Organizations: A Solution to Access in Remote Rural Areas?” Agriculture and Rural Development, Discussion Paper 34, World Bank, Washington, DC.

Mikrokredi ve nispeten mikrofinans uygulamaları yoksullukla mücadele politikası kapsamında literatürde ilk olarak 1970’li yıllarda ön plana çıkmıştır. Bundan önce özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1950’lerden 1970’lere kadar gelir ve üretimi desteklemek amacıyla devletler, yardım kuruluşları ve kalkınma politikaları ile özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçiler üzerinde yoğunlaşarak daha çok hayırseverler veya hükümetler tarafından sübvans edilen kredi programları ile tarım sektörüne finansal hizmetler sunulmaya çalışılmıştır. Bu hizmetler borçların geri ödenmemesi, aşırı kayıplar ve yoksul insanlara ulaşmada eşitsizlik gibi sorunlar nedeniyle nadiren başarılı olmuşlardır (Robinson, 2001:7-12; Wreen, 2005:1; Öner ve diğerleri, 2008:58).

1970’li yılların başlarında ise devletler ve yardım kuruluşları kayıtdışı sektörde faaliyet gösteren, ücretli iş bulamadığı için kuaförlük, ayakkabı tamirciliği, ürettiğini satma ya da perakendecilik gibi alanlarda kendi işini kurmaya çalışan kişiler üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır. Bu kişilerin işlerini genişletememelerinin ve gelirlerini arttıramamalarının sebebi olarak finansal sisteme ulaşamamalarının anlaşılmasıyla bu kişileri geçici kredilerle ya da karşılıksız yardımlarla desteklemek yerine yoksul kesime hizmet sunacak kalıcı bir finansal sistem kurmak üzere çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların başında 1980’li yıllarda Bangladeş ve çevresinde uygulanmaya ve yakın zamanda dünya çapında ilgi duyulmaya başlayan Grameen Bank mikrokredi sistemi gelmektedir (Özer ve diğerleri, 2008:58-59). Bu süreçte mikrokredi sistemi ile dışarıdan finanse edilen tarımsal kredi programları arasındaki farklar kredi geri ödemelerindeki başarılar, kredilerin teminatının grup sorumluluğuna dayandırılması, kredi teslim maliyetini güvenceye alan faiz oranlarının belirlenmesi ve kayıtdışı finans sektörüne bağımlı yoksul müşterilere odaklanmasıdır (Robinson, 2001:7-12; Wrenn, 2005:1).

Mikrokredi bu farkları ile ilk zamanlarda avantajlı olarak geniş çaplı başarı sağlamıştır (Wrenn, 2005:1). Mikrokreditinin bu başarısı mikrokredi kuruluşlarının hızlı bir şekilde artması ile dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu süreçte topluma daha yakın olan, toplumun sorunlarını daha iyi bilen, çoğunlukla gönüllü yardım ve bağışlarla finanse edilen sivil toplum örgütleri mikrokredi sisteminin kurulmasında ve geliştirilmesinde öncü rolü üstlenmiştir. Mikrokredi kuruluşlarındaki büyüme ile birlikte bu dikkat yoksullara sadece kredi (mikrokredi) sağlamakla birlikte tasarruf, sigorta, havale gibi diğer finansal hizmetlerin (mikrofinans) sağlanması yönünde şekil değiştirmiştir ve mikrokredi Robinson’a (2001:30-54) göre bir endüstriye dönüşmüştür. Hedef grubun büyümesi ve sistemin hızlı bir şekilde gelişme göstermesi nedeniyle bu örgütler öncelikle yarı resmi finans kurumları haline gelmişler ve ilerleyen aşamalarda ise ticari banka benzeri örgütlenmelere dönüşmüşlerdir. Kimi durumlarda ticari bankaların bu alanda faaliyet gösteren alt kolları olarak faaliyette bulunmaya başlamışlardır (Gökyay, 2008:7).

Mikrokredi kuruluşlarının kar amacı gütmeyen kuruluşlardan (yarı resmi finans kuruluşları) kar amacı güden kuruluşlara (resmi finans kuruluşları) doğru evrilmesi MFK’larının müşterilerinin zamanla değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, gerektiği

zaman ürünlerini ve hizmetlerini değiştirecek/çeşitlendirecek esneklikte olması ve bağışçıların desteğiyle faaliyetlerine devam etmek yerine kendi ayakları üzerinde durarak finansal sürdürülebilirliğini sağlaması açısından gerekli görülmektedir. Mikrofinans kuruluşları sonsuza kadar bağışçıların desteğiyle faaliyetlerine devam edemeyecekleri için finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak için mücadele etmeleri gerekmektedir. Fakat tüm bunlar mikrokredi hizmeti sunan kuruluşların finansal sürdürülebilirlikleri için gerekli olsa da bu kuruluşların sosyal misyonlarını göz ardı etmemesi yani fonlarını kaybetme endişesi ile yoksulları göz ardı ederek daha karlı müşterilere odaklanmalarına neden olmaması gerekmektedir. Bu durumda MFK'lar hem sürdürülebilirlik için çalışmalı hem de hedef kitlelerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele edecek sosyal misyonlarına uyumlu bir sürdürülebilirlik planı geliştirmelidirler (Wrenn, 2007:16-17).

Tablo 1. Mikrofinans Sağlayıcılarının Özellikleri, Avantajları ve Dezavantajları

Kayıtdışı (Bölgesel) Sağlayıcılar			
Türü	Özellikleri	Avantajları	Dezavantajları
Tefeciler	- Erişimi hızlı ve kolay - Faiz oranları yüksek	- Her yerde basit ve kolaylıkla erişilebilir. - Belirli mevsimlerde likidite kısıtlamaları olabilsede genellikle insanlar ihtiyaç duydukları zaman krediyi kullanılabirler.	- Genel olarak iş yatırımları için faiz oranları çok yüksektir. - Yoksulların borç tuzağına düşmelerine ve toprak gibi kritik geçim varlıklarını kaybetmelerine neden olabilirler.
Dönen Tasarruflar ve Kredi Kurumları	- Bir grup insan ortak bir fona döngüsel olarak sabit miktarda katkıda bulunurlar. - Zaman odaklıdır. - Her dönemde bir üye tüm fonları alır. - Harici finansman yoktur.	- Basit ve yönetimi kolay bir yöntemdir. - Kırsal topluluklarda iyi çalışır. - Üyelerin ellerine geniş miktarlarda para geçmesini sağlar. - Yazılı bir kayıt yoktur.	- Tasarruf edilen miktarlar genellikle küçüktür. - Genellikle acil durumlarda kullanılamaz, esnek değildir. - Ödünç verilemez. - Tasarruflar toplanan üye sayısına bağlanmıştır.
Topluluk Odaklı Finansal Kuruluşlar			
Türü	Özellikleri	Avantajları	Dezavantajları
Köy Bankacılığı ve Yardımlaşma Grupları	- Üye ve topluluk temelli kredi ve tasarruf birlikleridir. - Kayıt tutulmamış olabilir. - Başlangıç sermayesi yardım kuruluşlarından temin edilebilir. - Yönetim üyeler tarafından yapılmaktadır. - Teminat, ahlaki teminat olarak grup üyeliğine dayanmaktadır.	- Kırsal bölgelerde iyi çalışır. - Üyelerin tarımsal faaliyetlerini finanse etmelerine yardımcı olur. - Yönetimi basit ve kolaydır. - Üyelerin ellerine geniş miktarlarda para geçmesini sağlar. - Yazılı bir kayıt yoktur.	- Köy bankasını kurmak uzun süre ve yüksek maliyet gerektirdiğinden uzun vadeli donör taahhüdü gerekmektedir. - Üye yardımlaşma grubundan ayrılmadıkça tasarruflar geri çekilemez. - Hükümet desteği olmaksızın banka bağlantısını elde etmek güç olabilir.
Kooperatifler			
Türü	Özellikleri	Avantajları	Dezavantajları
Kredi Birliklerini de Kapsayan Finansal Kooperatifler	- Üye odaklıdır: bir kişi bir oy gibi - Tüm üyelerin aynı işverene, sendikaya veya mesleğe sahip olması gibi sınırlandırılmış veya herkese açık olabilir. - Öncelikli amacı mali hizmetler üzerinedir. - Genellikle hükümet aracılığıyla denetlenir. - Demokratik, katılımcı ve bağımsızdır.	- Müşteri/üye ve tasarruf odaklıdır ve güçlü yönetim ve iç kontroller için güçlü bir sahiplik duygusu sağlar. - Teknik yardım ve dış denetim hizmeti sağlar. - İç fonlara erişim kolaydır. - İşlem maliyeti düşüktür. - Sosyal ve kültürel ihtiyaçları da karşılamaya yöneliktir.	- Denetim çoğunlukla zayıftır. - Yönetim kurulu ve yöneticileri, genellikle finansal beceriler olmak üzere gerekli becerilere sahip değildirler. - Hesap verebilirlik/şeffaflık için sistemler uygun olmayabilir. - Birçok ülkede finansal kooperatifler devlet tarafından tercih edilen müşterilere sübvansiyonlu hizmetler sağlamak için aracı olarak kullanılmaktadır.

Hükümet Dışı Organizasyonlar (STK- MKF)			
Türü	Özellikleri	Avantajları	Dezavantajları
Sivil Toplum Kuruluşları (STK)	- Ana ürün kredidir. - Sağlık, eğitim, tarım gibi çeşitlendirilmiş hizmetler sunulabilir. - Yerel veya yabancı organizasyon tarafından kurulabilir. - Genellikle kâr amacı gütmeyen dernek ya da vakıf olarak kaydedilir. - Ayrı bir departman veya tüzel kişilik de olabilir.	- Yoksullara odaklanır. - Tek bir çatı altında birden fazla hizmet sunarlar. - Sosyal ve finansal amaçlarını kaybetmeden sürdürülebilir bir iş modeli kullanarak mikrofinans sisteminin geliştirilmesine olanak tanırırlar. - Daha sosyal ve çevre odaklıdır. - Sosyal sermayeye ve gruplara dayalı faaliyet geleneğini sürdürürler. - Mali olmayan alanlarda destek sağlama tecrübesine sahiptirler.	- Genellikle "zorunlu" tasarruflar dışında, tasarruf hizmetleri sunma izni verilmez. - Birçok farklı alanda uzmanlık kazanmak zordur. - Profesyonel yönetim ve yönetim bilgi sistemi yetersiz kalabilir. - Genişlemeye ilişkin mali kısıtlamalar (sınırlı kaynaklar, donör bağımlılığı) çekebilirler.
STK Statüsündeki Mikrofinans Kuruluşları (MFK)	- Ana ürün kredidir. - Yerel veya yabancı organizasyon tarafından kurulabilir. - Genellikle kâr amacı gütmeyen dernek ya da vakıf olarak kaydedilir.	- Düşük gelirli ve kadınlara yönelik hizmetlerde yoğunlaşırlar. - Kefil, teminat ve maddi varlık sahibi olmadan kredi almak mümkündür.	- Genellikle, "zorunlu" tasarruflar dışında tasarruf hizmetleri sunmalarına izni verilmez. - Kredi ve tasarruf tutarları çok küçüktür ve kredi işlem maliyetleri yüksektir. - Büyüme için finanse etmek zordur. - Yönetişim ve mülkiyet zayıflıkları olasıdır.
Banka veya Bankacılık Dışı Finans Kuruluşuna Dönüştürülen STK Statüsündeki MFK'lar	- Çoğunlukla ortaklık şirkettir. - Sivil Toplum Örgütleri genellikle bu kuruluşun hissedarlarından biridir. - Genellikle düzenleme ve denetime tabidir.	- Dış yatırımcılar arayarak sermaye ve finansman gelişimini arttırabilir. - Yatırımları yeniden finanse etme kolaylığına sahiptir. - Genellikle tasarruf gibi daha fazla hizmet sunma iznine sahiptirler.	- Ürün yelpazesi halen ticari bir bankadan daha sınırlıdır. - Karma mülkiyet yapısı yönetişimi zorlaştırabilir. - STK'lara göre yoksullara odaklanma oranı daha düşük olabilir.
Resmi Finans Kuruluşları			
Türü	Özellikleri	Avantajları	Dezavantajları
Kamu Bankaları	- Ticari banka, tarım bankası veya kalkınma bankası olabilir. - Düzenleme ve denetlemeye tabidir. - Kefil, teminat ve maddi varlık gerektirir.	- Özel bankaların hizmet sağlamadığı kırsal bölgeler/ilçeler de dahil olmak üzere geniş şube ağı olabilir. - Faiz oranları genellikle düşük, ödenebilirdir ve sübvansede edilmiştir. - Geri ödeme koşulları sabit ve kolaydır.	- Genellikle kar elde edemediği durumlarda faaliyetlerine devam edebilmesi için ağırlıklı sübvansede edilmelidir. - Ticari bankalardan daha fazla yoksulla ulaşsa da çoğu zaman yoksullara hizmet etmemektedir.

Ticari Bankalar	• Genellikle kurumsal ortaklık yapısına sahiptir. • Kefil, teminat ve maddi varlık gerektirir. • Düzenleme ve denetlemeye tabidir.	• Müşterilerine tasarruf, kredi, sigorta ve ödemeler dahil olmak üzere çok çeşitli finansal hizmetler sunabilir, • Faiz oranları genellikle düşük ve ödenebilirdir	• Erişim kolaylığı düşük, krediye erişim işlemleri karmaşıktır • Genellikle düşük gelirli insanlara hizmet etmekle ilgilenmez • İlgilense bile yoksullara hizmet sağlama yönünden personel ve sistemlerine yeniden yön vermeleri zordur
Mikrofinans Bankası	• Genellikle kurumsal ortaklık yapısına sahiptir. • Asıl hedef kitlesi mikroişletmelerdir. • Genellikle STK yapısından dönüştürülmüştür. • Düzenleme ve denetlemeye tabidir.	• Yoksulluk sınırının altındaki düşük gelir düzeyindeki insanlara kredi ve finansal hizmet sağlar. • Müşterilerine kapsamlı hizmet sunabilir.	• Finansal hizmet yelpazesi ticari bankalar kadar geniş olmayabilir dolayısıyla geniş bir müşteri yelpazesine hizmet veren ticari bir bankadan daha risklidir.
Bankacılık Dışı Finans Kuruluşları (BDFK)	• Birçok farklı organizasyon türünü içerir: Finans şirketleri, finansal kiralama şirketleri ve sivil toplum kuruluşlarından dönüşen fakat tam teşekküllü bankalar haline gelmeyen MFK'lar gibi • Düzenleme ve denetlemeye tabidir.	• Finans ve finansal kiralama şirketleri: bankalardan temin edilemeyebilecek küçük bir dizi uzmanlaşmış ürün üzerine yoğunlaşırlar. • MFK'lar: Banka hizmetlerine erişim sağlayamayan kişilere hizmet sunmak üzerinde dururular. • Asgari sermaye gereksinimleri bankalardan daha düşüktür.	• Genellikle tasarrufların da dahil olduğu bir dizi hizmetleri sunma izni yoktur. • Finansal hizmet yelpazesi ticari bankalar kadar geniş olmadığından geniş bir müşteri yelpazesine hizmet veren ticari bankadan daha risklidir.

Kaynak: Ritchie, Anne (2007:43-48) “Community-based Financial Organizations: A Solution to Access in Remote Rural Areas?” Agriculture and Rural Development, Discussion Paper 34, World Bank, Washington, DC; Grameen Bank (2016c:1), Credit Lending Models, www.grameen.com/credit-lending-models (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

1.1.4. Mikrokredi ve Mikrofinans Arasındaki Fark

Mikrokredi ile mikrofinans arasındaki en önemli ayrımlardan biri tanımlarındaki kavramsal farktır. Bu kavramsal karmaşa mikrofinansın mikrokrediyi de kapsayan daha geniş bir tanıma sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre mikrokredi özellikle küçük krediler (small loans) olarak adlandırılırken, mikrofinans küçük kredileri de içerecek şekilde düşük gelirli hane halklarından sigorta için tasarruf toplamak, müşterilerin ürettiklerini dağıtmaya ve pazarlamaya yardımcı olmak gibi daha geniş kapsamlı bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Aghion ve Morduch, 2005:14; Simojoki, 2003:7).

Mikrofinans yalnızca mikrokrediyle sınırlı değildir. Bu kavram, geleneksel hizmetlere ulaşma şansı olmayan insanlar için sağlanan düşük maliyetli ve kısa dönemli finansal ürünleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bireysel ve grup kredilerine ilaveten bu ürünler tasarruf hizmetleri ve artan şekilde çek bozdurma, ödeme emirleri, mikrosigorta, kredi garantileri ve yurt dışı para transferlerini de içermektedir (Diop, Hillenkamp ve Servet, 2011:27). Bu nedenle mikrofinans kavramı için Bateman (2013:3)'ın dediği gibi 1990'lı yıllarda mikrokrediyi de içeren mikrotasarruf, mikrosigorta gibi hizmetlerin çeşitlenmesi ile bu kavramları tek bir kavram altında ifade edebilmek için icat edilmiştir diyebiliriz.

Mikrokredi ve mikrofinans kavramları işlevsel ve kavramsal olarak birbirinden farklı olsa da kredi ve finans kavramlarında olduğu gibi mikrokredi ile mikrofinans kavramları da günlük kullanımlarında aralarındaki fark gözetilmeden kullanılan kavramlardır. Mikrokredi düşük gelirli hanehalklarının kredilendirilmesi ve bu kredilerin dönüşünün sağlanması iken mikrofinans yine aynı kesimin kredi dışındaki finans ihtiyaçlarının giderilmesini içerir. Bir diğer ifadeyle, uygulamada önemli bir bölümünü oluşturmakla beraber mikrokredi mikrofinansın işlevlerinden birini ifade eder. Zira düşük gelirli kişilerin de tasarruflarını değerlendirme, sigorta ve para transferi gibi bankacılık işlemlerini gidermeye ihtiyaçları vardır. Kabul etmek gerekir ki düşük gelirli bireylerin geleneksel bankacılık ve finans sisteminden karşılamakta en çok zorlandıkları alan kredi bulmadır. Mikrokredi resmi kaynaklara ulaşamayan fakir insanların kredi ihtiyaçlarını karşılaması açısından gerekli fakat yeterli görülmemektedir (Elahi ve Rahman, 2006:477; Rosenberg, 2010:1).

Mikrokredi ilk başlarda yoksulluğu azaltmak için çok yoksul insanlara kredi temin etmek üzerine yoğunlaşmış ve bu süreçte önemli bir role sahip olan sivil toplum kuruluşlarına atıfta bulunmak için türetilmişken daha sonraları ise mikrogirişimcilere sadece kredi temini değil diğer finansal ihtiyaçları da kapsayacak şekilde hizmet sunan resmi mikrofinans kuruluşlarına dönüşmüştür (Aghion ve Morduch, 2005:14-15).

Mikrokredi ve mikro finans arasında bir de temel işlevsel farklar söz konusudur. Bunlardan biri kar motivasyonudur. Mikrokredi programları kar amacı gütmeyen sivil toplum örgütleri tarafından yönetilirken, mikrofinans çoğunlukla kar amacı güden özel girişimlerdir. İkinci temel fark ise finansman yöntemiyle ilgilidir. Birçok mikrokredi organizasyonu kar amacı gütmeyen devlet ya da devlet dışı kurumlar (sivil toplum örgütleri) tarafından yardımlarla desteklenmektedir ve genellikle bu kaynakların finansmanına bağlıdırlar (Hollis ve Sweetman, 1998: 1876; Elahi ve Rahman, 2006:479). Mikrofinans programları ise kendi kendini finanse etmeyi sağlayarak kar elde etmeyi başarmak üzerine programlanmışlardır (Elahi ve Rahman, 2006:479).

İki kavram arasında tanımsal ve işlevsel farklar bulunmakla birlikte literatürde mikrokredi ve mikrofinans kavramları sık sık birbirinin yerine kullanılmaktadır. İki kavramın birbirinin yerine kullanılmasıdaki en önemli ortak nokta ise yoksul insanlara kredi ve finans hizmeti sunmak ve yoksulluğu azaltmayı amaçlamalarıdır. Kavramlar arasındaki farkın vurgulanmasının kavram karışıklığını önlemek açısından önemli olacağı düşünüldüğünden çalışmada iki kavram da ayrı başlıklar altında tanımlanmıştır. Fakat temelde kredi (mikrokredi) daha kapsamlı ifadeyle resmi bankacılık hizmetlerinin sağlandığı mikrofinans faaliyetleri küçük miktarlarda alınan ve yine küçük taksitler halinde geri ödenen krediler ya da alınan krediler üzerinden yapılan kesintilerle yürütüldüğünden kredinin özü teşkil etmesi açısından bu çalışmada mikrokredi kavramını kullanmak tercih edilmiştir.

1.2. Dünyada Mikrokredi Uygulamaları

Mikrokredinin felsefesi ve genel hedefleri belli olmasına rağmen ülke uygulamaları ülkelerin ekonomik, mali, sosyal ve hukuksal çerçevelerindeki farklılıklardan dolayı ayrışabileceğinden ülkelerin mikrokredi uygulamalarına, mikrokredinin sayısal büyüklüklerine ve başarı düzeylerine yakından bakmak önem arz etmektedir. Bu nedenle önce bu başlık altında dünyadaki mikrokredi uygulamaları sekiz bölgeye

ayrılarak incelenecektir. Bu bölgeler Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Afrika (Sahra Altı), Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve Merkez Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa bölgelerinden⁵ oluşmaktadır. Bu bölgelerin ve bölgelerdeki dikkat çeken bazı ülkelerin genel ekonomik görünümüleri, mikrokredi uygulamalarının tarihsel süreci, verilerle dün ve bugün ile önemli mikrokredi kuruluşları incelenecektir. Bu incelemelerin ardından Dünyada mikrokredi uygulamaların genel durumu değerlendirilecektir. Daha sonra Türkiye'deki mikrokredi uygulamaları, mikrofinans kuruluşları incelenecek ve Türkiye'deki mikrokredi uygulamaların durumu hakkında genel bir bilgi verilecektir.

1.2.1. Güney Asya'da Mikrokredi Uygulamaları

Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde uygulanan mikrokredi 1976 yılında Güney Asya ülkesi olan Bangladeş'te doğmuştur. 1983 yılında yine Bangladeş'te kurulan Grameen Bank ile mikrokredi projesi mikrokredi sistemine dönüşme yolunda resmiyet kazanmış ve mikrokredi hareketi Grameen Bank'ın kurulmasıyla da dünya çapında resmi finans sistemine erişimi olmayanlara imkan tanıması bakımından finans sistemine yeni bir boyut kazandırmıştır. Grameen Bank, Güney Asya'da Bangladeş ile ekonomik ve sosyal yapı olarak benzeşen başta Pakistan olmak üzere Hindistan, Nepal, Endonezya'da da kısa sürede birçok sivil toplum kuruluşu tarafından benimsenmiş ve birçok sivil toplum kuruluşu mikrokredi uygulamalarını başlatmıştır.

Güney Asya'da 1999-2014 yılları arasında mikrokredi uygulamasının gelişimi Tablo 2'deki verilerde de gözlenmektedir. Güney Asya'da 1999 yılında 20 mikrofinans kuruluşu ve 10.841 çalışan ile 5 milyon kişiye toplam 292 milyar dolar kredi dağıtılırken bu verilerin 2014 yılına kadar bazen azalma gösterse de çoğunlukla gelişme

⁵ Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik, Afrika (Sahra Altı), Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve Merkez Asya, Latin Amerika ve Karayipler, bölgeleri MIX Market tarafından yapılan ayırım dikkate alınarak yapılmıştır. 2002 yılında kurulan MIX Market (Microfinance Information Exchange-Mikrofinans Bilgi Değişimi), Washington, DC merkezli olup Afrika, Asya, Avrupa ve Latin Amerika bölgelerinde ofisleri bulunan kar amacı gütmeyen bir organizasyondur. MIX Market, piyasa etkinliğini ve şeffaflığı sağlamak için mikrofinans kuruluşları ve destekleyici kuruluşların kurumsal verilerini paylaşan bir veri merkezidir. Bu merkez, mikrofinans kuruluşlarının faaliyet gösterdikleri piyasalara ait doğruluğu kabul edilmiş sosyal ve mali performans verilerini toplayarak, dünya genelinde raporlama standartları oluşturmak, raporlama yükünü hafifletmek ve doğru yatırımları teşvik için risk ve fırsat analizi yapma olanağı sağlamaktadır. Çalışmanın genelinde de kullanılan veriler MIX Market'ten sağlanmıştır (MIX Market, 2016a).

gösterdiği ve 2014 yılında aktif borçlu sayısı ve borçlu başına düşen kredi miktarındaki artışla birlikte toplam kredi büyüklüğünün yaklaşık 13 milyar dolar olduğu Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2’de dikkat çeken diğer veriler ise 2011-2012 yıllarında ortaya çıkan negatif kar marjlarıdır. 1999-2014 yılları arasında Güney Asya’da mikrokredi kuruluşlarının faaliyetlerinin getirisinin sadece 2011 ve 2012 yıllarında negatif olduğu görülmektedir. Mikrokredi kuruluşlarının öncelikli amacı yoksullara hizmet etmek olsa da serbest piyasa içerisinde faaliyet gösterdiklerinden ekonomide meydana gelen dalgalanmalardan etkilenmeleri kaçınılmazdır. Bu nedenle MFK’ların kar marjlarıdaki negatif etkiyi Güney Asya’da 2012 yılında ekonomik büyümedeki yavaşlama ve 2010 yılında Hindistan’da Andhra Pradesh’de yaşanan mikrofinans krizi ile ilişkilendirebiliriz.

Birleşmiş Milletler/BM (United Nations, 2013:8-207) ve Dünya Bankası (World Bank, 2013:139-154) raporlarına göre Güney Asya’nın ekonomik büyümesi 2010 yılında %8.3’ten 2012 yılında %4.4’e düşerek son 10 yıldaki en yavaş büyüme hızına gerilemiştir. Raporlara göre ekonomik yavaşlamanın nedenleri genel olarak şöyledir: Bölgenin GSYİH’sının yaklaşık dörtte üçünü temsil eden Hindistan ekonomisinin 2010’da %9’dan 2012’de %5.5’e gerilemesi; Nepal ve Pakistan’daki siyasi belirsizlikler ve güvenlik endişeleri; bölgesel kuraklık nedeniyle Güney Asya’nın istihdamının yarısını oluşturan tarımsal üretimin zayıflaması; dünyada enerji ve gıda fiyatlarındaki artışın neden olduğu sürekli enflasyon, yüksek nominal faiz oranları, büyük mali açıklar ve siyasi tıkanıklıklar gibi makroekonomik dengesizlikler nedeniyle tüketim ve yatırım talebinin daralması; Avrupa ve ABD’de süren borç krizi belirsizliklerinin bölgenin ticaret ve finans piyasalarında dengesizliklere yol açmasıdır. Ayrıca BM raporunda (United Nations, 2013:128-129) Güney Asya’da yaşanan ekonomik daralmanın istihdam üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin⁶ özellikle bölgede devam eden

⁶ BM raporuna göre (United Nations, 2013:128-129) Güney Asya’da yaşanan ekonomik yavaşlamanın istihdam artışını 2011/12 döneminde önemli ölçüde yavaşlattığı yer almaktadır. İstihdam oranlarındaki düşüşün ekonomik büyümedeki yavaşlamadan çok işgücü piyasasındaki köklü yapısal sorunlardan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu sorunlar arasında; ekonominin geniş bir kısmını kapsayan kayıtdışı sektörde özellikle yoksul işçilerin düşük verimli işlerde faaliyet göstermeleri; kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük ve genç işsizlerin ve çocuk işçilerin yoğunlukta olması gösterilmektedir. Bölge ekonomisinde önemli role sahip Hindistan ve Pakistan için bu zorlukların büyüklüğü verilerde

istihdamdaki cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirdiği vurgulanmıştır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklerden çok daha düşük olduğu Hindistan ve Pakistan'da bu süreçte yüksek işsizliğin kadınları erkeklere göre daha çok etkilediği ve işsizliğin gençler arasında ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ekonomik yavaşlamanın arkasında yatan faktörlerin mikrokredi piyasasını da olumsuz etkileyebileceğini söyleyebiliriz. Ayrıca yapılan araştırmada bölgede en yoksul %40'lık dilim içerisinde yer alanların sadece %38'inin bankacılık hizmetlerine eriştikleri tespitinden hareketle Güney Asya'da yoksulların önemli bir kısmının hala finansal hizmetlerden mahrum olduklarını söyleyebiliriz (Demirguc-Kunt, ve diğerleri, 2015:59). Yine de 2012 yılında kullandırılan mikrokredi miktarı, borçlu sayısı ve önceki yıllara göre mikrokredi uygulamasına katılan kadın borçluların oranındaki artışın kadın işsizliği üzerinde hafifletici etkisinin olması beklenebilir.

2011-2012 yıllarında Güney Asya'da ortaya çıkan negatif kar marjının nedenlerinden biri olarak da 2010 yılında Hindistan'ın Andhra Pradesh eyaletinde faaliyet gösteren SKS Mikrofinans kuruluşunun yaşadığı mikrokredi krizini gösterebiliriz. Bu krize ilişkin sonuçlara Hindistan'da mikrokredi uygulamalarını anlatırken değinilecektir.

görülmektedir. Hindistan'da, kişilerin yüzde 20'sinden azının ücretli işlerde; yüzde 80'inin ise kendi hesabına ya da geçici işlerde çalıştığı; kadınların işgücüne katılım oranının yüzde 25,4, erkeklerin ise yüzde 77,4 olduğu tahmin edilmektedir. Pakistan'da ise istihdam edilen kadınların dörtte üçünün tarım sektöründe ve büyük çoğunluğunun savunmasız istihdam koşullarında çalıştıkları belirtilmiştir. International Labour Organization/ILO'nun Güney Asya'da çocuk istihdamı üzerine yayınladığı rapora göre de Güney Asya'da 5-17 yaş aralığında 16.7 milyon; 5-14 yaş aralığında da 10.3 milyon çocuğun çalıştırıldığı buna göre 5-11 yaşlarındaki çocuk işçilerin Güney Asya'daki tüm çocuk emekçilerin yaklaşık beşte birini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Güney Asya ülkelerinde çocuk işçiliği mikrokreditinin de yoğun olduğu ülkelerde farklı sayılarda mevcuttur. Örneğin 5-17 yaş aralığı için çocuk işçiliği Hindistan'da (5,8 milyon), Bangladeş'te (5,0 milyon), Pakistan'da (3,4 milyon) ve Nepal'de (2,0 milyon) olduğu tahmin edilmektedir (Khan ve Lyon, 2015:7-8).

Tablo 2. Güney Asya Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014)

Yıllar	Mikrofinans Kuruluşları	Personel Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Kadın Borçluların Yüzdesi	Borçlu Başına Ortalama Kredi Miktarı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)	Kar Marjı
1999	20	10.841	5.008.544	%86,19	58	292.043.434	%26,27
2000	26	14.276	5.722.643	%91,43	56	317.985.071	%16,08
2001	33	20.828	3.573.985	%37,76	55	196.174.247	%34,24
2002	94	55.714	10.891.396	%71,44	68	738.434.529	%17,64
2003	152	63.580	13.746.862	%61,78	72	999.420.100	%22,10
2004	223	337.596	18.154.794	%88,87	80	1.452.840.708	%16,31
2005	235	368.642	24.641.613	%88,78	82	2.011.560.236	%10,66
2006	228	415.096	30.501.293	%87,30	88	2.705.206.005	%16,21
2007	193	181.908	36.515.106	%70,18	105	3.852.455.639	%10,04
2008	227	190.894	42.583.507	%87,05	119	5.175.618.648	%11,22
2009	259	223.121	52.827.824	%77,21	148	8.207.063.281	%19,03
2010	268	251.821	59.087.685	%87,47	160	9.505.270.263	%12,62
2011	252	219.176	51.213.255	%84,12	156	8.481.362.082	%-13,85
2012	196	214.824	54.711.780	%91,36	167	9.775.740.368	%-13,34
2013	177	202.768	56.628.727	%81,20	178	10.159.341.823	%18,72
2014	164	183.601	55.554.762	%68,64	208	12.820.174.819	%24,91

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016

2014 yılında Güney Asya’da mikrokredinin uygulandığı ülkelere ait verilerin yer aldığı Tablo 3’e göre 2014 yılında mikrokredi büyüklüğü bakımından ilk sırada Hindistan’ın yer aldığı görülmektedir. Güney Asya’daki mikrofinans kuruluşlarının %57’si, mikrokredi borçlularının %68’i ve toplam dağıtılan kredi miktarının yaklaşık %57’si Hindistan’a aittir. Verilerin büyüklüklerine baktığımızda Güney Asya’da Hindistan’ı Bangladeş takip etmektedir. Mikrokredi uygulamasının belki de Güney Asya’dan doğmasının en önemli nedeni Hindistan ve Bangladeş’in kırsal bölgelerinde yoksulluğun ve işsizliğin hızlı yayılmasından ve yoğun hissedilmesinden kaynaklanmaktadır (Das, Srinivasan ve Kodamarty, 2010:1). Bu nedenle mikrokredi büyüklükleri ve tarihi önemi de dikkate alınarak Bangladeş ve Hindistan’daki mikrokredi uygulamaları ve mikrofinans kuruluşları çalışmamızda incelenmiştir.

Tablo 3. Güney Asya Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşları	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Hindistan	93	37.837.817	7.260.789.423
Bangladeş	33	14.940.670	4.571.559.886
Pakistan	18	1.746.689	463.714.960
Nepal	12	802.327	245.685.952
Butan	1	-	161.710.448
Afganistan	5	106.678	93.108.185
Sri Lanka	2	120.581	23.605.964
Toplam	164	55.554.762	12.820.174.818

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016

Bangladeş'te Mikrokredi Uygulamaları

Bangladeş'te 2014 yılında toplam 33 MFK tarafından yaklaşık 15 milyon borçluya 4,5 milyar dolar kredi verildiği Tablo 3'te görülmektedir. 15 milyon aktif mikrokredi borçlusu 2014 yılında Bangladeş nüfusunun (159 milyon) yaklaşık %9'unu içermektedir. 2014 yılında dağıtılan kredilerin yaklaşık 4 milyar doları ise (%87'si) sırasıyla BRAC⁷, ASA⁸ ve Grameen Bank tarafından sunulmuştur. Bu kuruluşlardan mikrokredi açısından önemi göz önünde bulundurulduğundan sadece Grameen Bank ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Grameen Bank

Daha öncede bahsettiğimiz mikrokredi projesi 1976-1979 yılları arasında Bangladeş'in Cobra köyünde gayriresmi olarak uygulanmaya başlanmıştır. 1979-1983 yılları arasında

⁷ 1972 yılında Bangladeş'te kurulmuş BRAC (Bangladesh Rural Advancement Committee/Bangladeş Kırsal Kalkınma Komitesi), çalışan sayısı ve yardımcı olduğu insan sayısı açısından dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşudur. 2015 yılında 111.252 çalışanı ve yıllık yaklaşık 1 milyar dolar harcama ile 138 milyon insana ulaşmıştır. Bu insanların 5.3 milyonu mikrofinans müşterisidir. Mikrofinans kapsamında kredi, tasarruf, mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunan kuruluş aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal ve ekonomik güçlendirme, cinsiyet eşitliği, insan hakları, hukuki yardım, sağlıklı su, tuvalet ve barınma hizmetleri de sunmaktadır (BRAC, 2016)

⁸ ASA (Association for Social Advancement/Sosyal Gelişme Birliği), 1978 yılında Bangladeş'in kırsal bölgelerinden biri olan Tepra'da kurulmuştur. ASA, sosyo-ekonomik açıdan toplumun marjinal ve en avantajsız kesiminde yer alan yoksul insanların finansal hizmetlere ulaşımını sağlayarak yoksulluktan kurtulmalarını ve güçlenmelerini sağlamak amacıyla çalışan bir STK'dır. 1980'lerin ortalarında sağlık, beslenme, eğitim, tarım teşvikleri alanlarında yeni çalışma programlarına başlamıştır. Bu aşamada ASA pilot çalışma ile mikrokredi sektörüne giriş yapmış ve 1992'de yoksullukla mücadele aracı olarak sadece mikrofinans üzerine yoğunlaşmıştır. 1994'te finansal olarak kendi kendine yeterliliğini ve 2011 yılında da bağışlardan bağımsız bir kuruluş olduğunu ilan etmiştir. Bugün ASA, 2.932 şubesi ve 25.219 çalışanı (21.792 erkek, 3427 kadın) ile toplamda 6 milyon aktif borçluya 1.2 milyar dolar krediyi %99,6 geri dönüş oranıyla sunmaktadır (ASA, 2016; MIX, 2016b).

uygulama, ülkenin merkez bankasının sponsorluğunda ve ticari kamu bankalarının imkanlarını kullanarak Cobra köyünün yakınlarındaki kırsal bölgelere doğru genişleme fırsatı bulmuştur. Mikrokredi projesi 1983 yılında Bangladeş'te Muhammed Yunus tarafından "Köy Bankası" anlamına gelen Grameen Bank'ın kurulmasıyla resmi finans sistemine dönüşmüş ve mikrokreditinin küresel ölçekte yoksulluğun azaltılmasında resmi bir araç olarak statü kazanmasına öncülük etmiştir. 1983 yılından beri bağımsız resmi bir banka olarak faaliyetlerine devam eden Grameen Bank'ın bugün hisselerinin %90'ı müşterilerine, %10'u ise devlete ait olup hizmet verdiği köylü yoksulların sahibi olduğu bir bankadır. Banka Bangladeş'te 2014 yılında Bangladeş'teki toplam köylerin %93.16'sından fazlasını kapsayan 87.362 köyde 2.568 şube ve 21.807 personel ile yaklaşık 8.6 milyon insana yaklaşık %97 geri dönüşüm oranıyla finansal hizmet sunan kar amacı gütmeyen en geniş kapsamlı resmi mikrofinans bankasıdır. Dünyada da Grameen Bank mikrokredi modeli ABD, Kanada, Fransa, Hollanda ve Norveç gibi gelişmiş ülkelerinde dahil olduğu 81 ülkede uygulanmaktadır (Grameen Bank, 2014:9). Banka'nın 1976-2014 yılları arasındaki gelişimine ait mikrokredi büyüklükleri ise Tablo 4'te yer almaktadır.

1976 ve 2014 yılları arasında Grameen Bank'ın şube sayısında, aktif borçlu sayısında ve toplam kredi miktarındaki artışlar dikkat çeken önemli gelişmelerdir. 2014 yılında 8.5 milyon müşteriye toplamda 1718.56 milyon dolar kredi dağıtılmıştır. Dağıtılan bu kredilerin %23.94'ü imalat; %26.58'i tarım ve ormancılık; %16.82'si hayvancılık ve balıkçılık; %2.39'u hizmet ve %17.38'i ticaret; %0.52'si seyyar satıcılık ve %11.93'ü perakendecilik alanlarında kullanıldığı ve bu mikrokrediler ile mikroişletme kuran kadınların da en çok bakkal dükkanı, pirinç ve çeltik ticareti, süt ineği besiciliği, bambu ve kamış işleri, kırtasiyecilik alanlarında faaliyet gösterdikleri Grameen Bank'ın resmi sitesinde yer almaktadır (Grameen, 2014:22-23).

Grameen Bank ana ürünü mikrokreditinin yanı sıra ülkenin yoksul nüfusuna yönelik yatırım kredisi, tasarruf hesabı, emeklilik planları, eğitim kredisi, hayat ve sağlık sigortası, konut kredisi, telekomünikasyon hizmetleri gibi finansal hizmetleri de sağlamaktadır. Örneğin Banka, Bangladeş köylerinin neredeyse yarısında cep telefonu satın almak veya telekomünikasyon hizmeti sunmak için 2014 yılına kadar 1.428.992 borçluya kredi sağlamıştır. Banka, sunmuş olduğu bu hizmetleri için faiz oranlarını

borçluların finansal durumunu ve geri ödeme kapasitesini göz önünde bulundurularak 4 ayrı kategoride yapılandıldığını belirtmektedir: Gelir getirici krediler (ana kredi ürünü) için faiz oranını %20, diğer finansal hizmetler; konut kredileri için %8, öğrenci kredileri için %5 ve dilenciler için %0 olarak uygulamaktadır (Grameen, 2014:9-11).

Grameen Bank yalnızca geleneksel bankaların talep ettiğı maddi teminatı sunamayacak durumda olan yoksullara kredi verdiğini beyan etmektedir ve sloganı şöyledir: “Ne kadar az şeye sahipsen, o kadar çok şey elde edebilirsin”. Bu nedenle banka sunduğı kredileri teminat altına almak için grup kredisi yani güven üzerine kurulmuştur. Banka kredilerin geri ödenmeme durumunda herhangi bir borçluyu mahkemeye çıkarmayı istemediğinden borçluların herhangi bir yasal belge imzalamalarını talep etmemektedir. 1995 yılına kadar bağışlarla finanse edilen Banka bu tarihten sonra bağış almama kararı almıştır. Grameen Bankası kurulduğı günden bu yana 1991 ve 1992 yılları hariç her yıl kar etmiştir. Banka faaliyetlerini finanse etmek için borçlu ve borçlu olmayanlardan mevduat toplamaktadır. Ayrıca bankanın verdiğı kredilerin geri dönüş oranı (%97) bankanın kendi ayakları üzerinde durması ve yoksulların finansal ihtiyaçlarının sürdürülebilir bir şekilde karşılanmasına yardımcı olabilecek bir hacme ulaşmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren de Grameen Bank modeli diğer ülkeler tarafından büyük ilgi görmüştür (Mahajan ve Navin, 2013:5).

Tablo 4. Grameen Bank Mikrokredi Büyüklükleri (1976-2014)

	Personel Sayısı	Şubeler	Aktif Borçlu Sayısı	Kadın Borçluların Yüzdesi	Toplam Kredi Büyüklüğü (Milyon Dolar)	Kar Marjı (%)
1976	-	1	10	20	0.001	-
1977	-	1	70	14	0.005	-
1978	-	1	290	24	0.02	-
1979	-	6	2.200	41	0.18	-
1980	-	24	14.830	31	1.1	-
1981	-	24	24.128	39	2.06	-
1982	-	54	30.416	39	2.09	-
1983	-	86	58.320	46	4.17	0.0059
1984	-	152	121.114	56	12.2	0.0068
1985	-	226	171.622	65	16.5	0.0008
1986	-	295	234.343	74	18.18	0.0003
1987	-	396	339.156	81	26.53	0.0003
1988	-	501	490.363	86	41.12	0.0013
1989	-	641	662.263	89	55.19	0.0022
1990	-	781	869.538	91	68.73	0.0027
1991	-	915	1.066.426	92	74.35	-0.0064
1992	-	1.015	1.424.395	94	136.94	-0.15
1993	-	1.040	1.814.916	94	266.02	0.24
1994	-	1.045	2.013.130	94	347.38	0.54
1995	-	1.055	2.065.661	94	333.17	0.37
1996	-	1.079	2.059.510	94	285.8	0.46
1997	-	1.105	2.272.503	95	371.22	0.33
1998	-	1.137	2.368.347	95	408.65	2.15
1999	-	1.149	2.357.083	95	320.39	1.57
2000	-	1.160	2.378.356	95	268.44	0.21
2001	-	1.173	2.378.601	95	287.54	1.05
2002	11.699	1.178	2.483.006	95	272.52	1.03
2003	11.846	1.195	3.123.802	95	365.96	6.15
2004	13.038	1.358	4.059.632	96	430.36	7
2005	16.142	1.735	5.579.399	96	608.79	15.21
2006	20.885	2.319	6.908.704	97	724.96	20
2007	25.283	2.481	7.411.229	97	934.94	1.56
2008	24.24	2.539	7.670.203	97	905.81	18.99
2009	23.283	2.562	7.970.616	97	1150.54	5.38
2010	22.255	2.565	8.340.623	96	1382.78	10.76
2011	22.128	2.565	8.370.998	96	1472.45	8.35
2012	22.261	2.567	8.373.893	96	1446.71	18.07
2013	21.851	2.567	8.543.977	96	1608.43	17.14
2014	21.807	2.568	8.640.225	96	1718.56	5.63

Kaynak: Grameen Bank (2016a), www.grameen.com, Erişim Tarihi:26.05.2016; MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016

Tablo 4'te diğerk dikkat çekici veri ise kadın borçluların toplam borçlulara oranının 1976'da %20'lerden son yıllarda %96'lara yükselmesidir. Grameen Bank'ın öncelikli hedefi kırsal Bangladeş'te yoksulluğu azaltmak olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmek için mücadele veren banka 1980'li yılların ortalarından sonra özellikle kırsal bölgedeki yoksul kadınlar üzerine odaklanmayı tercih etmiştir (Goetz ve Gupta, 1996:45-46; Rahman:1999:69). Yunus (2003a, 103-107) Grameen Bank'tan önce kadınların bütün Bangladeş'teki kredi müşterilerinin yüzde 1'inden azını oluşturduğunu, geleneksel bankaların cinsiyet ayrımı yaptığını ve kadınlara kredi vermek istemediklerini gözlemlediğini ve bu nedenle bankaların kadınlara karşı ayrımcılık yaptıklarından mikrokredi projesinde müşterilerin çoğunun kadın olmasını istediğini belirtmiş ve bunun gerekçelerini de şöyle sıralamıştır:

- Kadınlar açlık ile yoksulluğu erkeklerden çok daha yoğun biçimde yaşarlar.
- Yoksul kadın kendisine fırsat verildiğinde önce parasal güvence kazanmaya bakar.
- Bir haneye kadın aracılığıyla giren para, erkek aracılığıyla giren paraya oranla ailenin bütününe daha çok yarar sağlamaktadır.
- Genelde kadının gelirinde birincil öncelik sırası çocukları, ikinci önceliği ise evidir.

Rahman (1999:69) ise Grameen Bank'ın kadınlara kredi vererek görünürde neyin amaçlandığını şöyle açıklamaktadır:

- Kadınların krediye erişim imkanı sağlanarak onların gelir kapasitelerini yükseltmeyi ve hane içinde sosyo-ekonomik şartlarının daha hızlı gelişmesini sağlamayı,
- Grup içinde kadınları organize ederek onların ortak bilincini arttırmayı ve toplumda daha iyi bir sosyo-ekonomik güçlendirmeyi gerçekleştirmek için yardım etme ve haftalık toplantılarla grup dayanışmasını güçlendirmeyi hedeflenmektedir.

Bu hedefleri doğrultusunda banka 2014 yılında %96'sı kadın müşterilerden oluşan 8.6 milyon insana %5.63 getiri oranı ile 2.568 şube ve yaklaşık 22 bin çalışanı ile 1718.56 milyon dolar kredi hizmeti sağlamıştır (Tablo 4).

Hindistan’da Mikrokredi Uygulamaları

Hindistan 2014 yılında %7.3 büyüme oranı ve uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul edilen günlük 1.90 doların altında gelirle yaşayanların oranının 2009’da %31.1’den 2011’de %21.2’ye düşmesi ile ekonomik gelişim gösteren bir ülke olmasına rağmen 2012 yılında küresel ölçekte en yoksul 10 ülke içinde en fazla yoksula ev sahipliği yapan ülke olmuştur (Cruz ve diğerleri, 2015:7). Hindistan 2014 yılında sağlık, eğitim, gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, cinsiyet, sürdürülebilirlik ve demografik göstergeler dikkate alınarak hesaplanan İnsan Gelişim Endeksi’nde 188 ülkeden orta derecede gelişim gösteren ülkeler grubunda 130. sırada yer almaktadır (UNDP, 2015:210). Ülkede yoksulların hassasiyetini olumsuz etkileyen çeşitli faktörler bulunmakla birlikte sağlık alanında ciddi sıkıntılardan bahsedilmektedir. Örneğin son yıllardaki verilere göre hastane hizmeti alanların yüzde 40’ından fazlasının masrafları karşılamak için borç almak ya da varlık satmak zorunda olduğunu ve yüzde 35’ine yakınının bu nedenle yoksulluk içine düştükleri görülmüştür (UNDP, 2014:21). Ayrıca bankacılık hizmetlerine erişemeyen 625 milyon yetişkine ev sahipliği yapan Hindistan, dünyadaki bankalaşmamış yetişkinlerin %21’ini, Güney Asya bölgesinin de üçte ikisini kapsamaktadır (Demirguc-Kunt ve diğerleri, 2015:59).

Yukarıda ekonomik ve finansal durumu hakkında verdiğimiz genel bilgilere de dayanarak söyleyebiliriz ki Hindistan önemli bir oranda kırsal kesimde yaşayan yoksul ve finansal hizmetlere erişemeyen nüfusu ile önemli bir mikrokredi potansiyeline sahiptir ve bu nedenle birçok mikrokredi kuruluşuna cazip gelmektedir (Levin, 2012:112). Hindistan’da mikrokredi hareketi 1980’lerin başlarında muhtaç insanlara finansal hizmetlerin sağlanması amacıyla gayriresmi yardımlaşma grupları aracılığıyla faaliyetlerine başlamış ve zaman içinde gelişerek yarı resmi yardımlaşma grupları, Grameen Bank ve kredi kooperatifleri gibi üç grup altında organize olmuşlardır. Bu kuruluşları mikrokredinin cazip hale gelmesiyle sivil toplum kuruluşları ve devlet destekli kuruluşlar (kamu ziraat bankaları) izlemiştir (Kothari ve Gupta, 2008:4). Son yıllarda Hindistan 100’e yakın mikrofinans kuruluşu ile 38 milyon insana yaklaşık 7 milyar dolar kredi vererek Güney Asya bölgesinin en geniş mikrokredi sunucularından birisi olmuştur (Tablo 3).

Çalışmada Hindistan’da mikrokredinin gelişmesinde önemli bir rol oynayan sivil toplum kuruluşu olan SEWA ve 2010 yılında mikrokredi krizi yaşayan SKS örneği mikrokredinin kritiğinin yapılabilmesi açısından incelenmiştir.

Self- Employed Women’s Association (SEWA)

Serbest Çalışan Kadınlar Birliği (SEWA) 1972 yılında Hindistan’da serbest çalışan yoksul kadın işçileri örgütlemek amacıyla sendika olarak Elaben Bhatt tarafından kurulmuştur. SEWA’nın kadın üyeleri sendikalaşmış sektörlerdeki işçiler gibi sosyal yardımlar ve düzenli maaş ile değil, kendi emekleri veya küçük işletmeleri aracılığıyla kayıtdışı sektörde geçimini sağlayan kadınlardır. Bu doğrultuda SEWA, müşterilerinin iş güvenlikleri, gelir güvenlikleri, gıda güvenlikleri ve sosyal güvenliklerinin (en azından sağlık, çocuk bakımı ve barınma) sağlanarak tam istihdama geçmeleri, ücretlerinin iyileştirilmesi, kayıtdışı sektördeki kadınların haklarının korunması ve bölge sorunlarının çözülmesine yönelik lobi faaliyetlerini gerçekleştirmek için örgütlenmektedir (Helms, 2006:31). Örgüt, kayıtdışı sektörde faaliyet gösteren yoksul işçi kadınlara ulaşmayı ve kadınların sosyoekonomik olarak güçlenmeleri ve kendilerini geliştirmeleri için gerekli uygun finansal hizmetlere ulaşmalarını sağlamayı hedeflemektedir. Bu amaçla SEWA 2014 yılında 14.078 kadına, borçlu başına 1.000 dolardan fazla toplamda 14,5 milyon dolar kredi dağıtmıştır (SEWA, 2016; MIX Market, 2014).

SEWA, kredi sunmanın yanı sıra kayıtdışı sektörde çalışan kadın üyelerinin sağlık sigortası, hayat sigortası (ölüm ve sakatlık), mülk sigortası (ev veya iş ekipmanları için) gibi büyük ve kapsamlı sigorta hizmetleri ve kadınların tasarruflarını güvenli bir yerde saklamaları için gerekli tasarruf hizmetleri sunmaktadır (Narayan, 1999:224; Das, Srinivasan ve Kodamarty, 2010:7). Bunların dışında serbest çalışan kadınların ekonomik ve hukuki haklarını güvence altına almalarına, iş faaliyetleri ve genel refah düzeylerini iyileştirmek için gerekli hizmetlere ulaşmalarına, yeni beceriler öğrenmelerine ve siyasi liderlik kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Alvord, Brown ve Letts, 2004:268-270).

SKS Mikrofinans

SKS Mikrofinans, 1998 yılında Hindistan'ın Andhra Pradesh eyaletinde faaliyetlerine yoksul insanların ihtiyacı olan finansal mal ve hizmetleri sağlayarak yoksulluğu ortadan kaldırmayı amaçlayan bir sivil toplum kuruluşu olarak başlamıştır. SKS, 2005 yılında kar amacı gütmeyen bir STK'dan kar amacı güden Bankacılık Dışı Finans Şirketi'ne (Non-Banking Financial Companies/NBFC) dönüşmüştür (SKS, 2016). SKS, 2009 yılında Hindistan'ın en büyük ve en hızlı gelişen MFK'sı olmuştur (Crisil Ratings, 2009:8). SKS gibi bazı büyük MFK'lar kredi hizmetlerinin yanı sıra portföylerini genişletme yolunu tercih etmişlerdir. Bu durum birden çok hizmet için borçlanan yoksul kesim üzerinde aşırı borçlanmaya neden olmuş ve pek çok aile ödeme yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmıştır. %100 karla çalışmayı hedefleyen MFK çalışanlarının taksitleri ve geri ödemeler üzerindeki baskıyı arttırmaya başlamaları ile 2010 yılında Hindistan'ın Andhra Pradesh eyaleti mikrokredi krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Hızla büyüyen mikrofinans kuruluşlarının yoksulların sırtından aşırı kar elde ettiklerini iddia eden mikrokredi müşterileri politikacılar tarafından da desteklenmiş ve neredeyse tüm kredilerini geri ödemeyi durdurmuşlardır. Ekim 2010'da 30 kadının 45 günlük bir süre içinde intihar ettikleri haberleri de hükümetin kuruluşların ödünç para vermelerini ve geri ödemeleri toplamalarını yasaklayan bir yasa çıkarmasıyla sonuçlanmıştır. İntihar eden 30 kadın içerisinde 17'sinin SKS müşterisi olduğu ilan edilince bu kriz ve sonrasında en çok zarar gören SKS olmuştur (Polgreen ve Bajaj, 2010:1; Mahajan ve Navin, 2013:6-7; Nair, 2016:1). Bu süreç Tablo 5'te de görülmektedir. SKS, 2010'da 926 milyon dolar toplam kredi büyüklüğü ve %13.64 kar marjıyla faaliyet gösterirken 2011'de kredi büyüklüğü 328 milyon dolara, kar marjı da eksilere düşmüştür. Yine de SKS 2014 yılında Hindistan'ın hala 672 milyon dolar kredi hacmi ile 3. büyük mikrofinans kuruluşudur (MIX Market, 2016).

Tablo 5. SKS Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014)

Yıllar	Personel Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)	Kar Marjı (%)
1999	24	191	15.115	-675.94
2000	41	1.068	64.472	-583.87
2001	55	5.080	278.514	-143.57
2002	60	11.127	1.073.950	-22.34
2003	135	24.799	2.702.832	-3.12
2004	290	73.635	7.604.875	-0.21
2005	809	172.970	20.593.830	17.18
2006	1.945	513.108	63.247.572	9.33
2007	6.425	1.629.474	261.686.364	16.50
2008	12.814	3.520.826	482.975.269	22.20
2009	2.154	5.795.028	960.793.988	28.00
2010	22.733	6.242.266	925.844.433	13.64
2011	16.194	4.256.719	328.072.345	-294.28
2012	10.809	4.308.301	434.599.326	-88.45
2013	8.932	4.963.046	518.288.167	13.25
2014	9.698	3.648.219	671.791.873	24.92

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016

Mikrokredi krizinin SKS açısından sonucu verilerde görülmektedir. Bazı yazarlar ise genel olarak krizin nedenleri konusunda şunları iddia etmektedirler⁹:

- Kredi alanların geri ödeme kabiliyetlerine yeterince bakılmaksızın yoksul köylülere kredi verilmiştir.
- Alınan kredinin sürdürülebilirliğine veya gelir getirici faaliyetlere yatırım yapıp yapılmadığına bakılmamıştır.
- Yoksullar krediyi geri ödeyemeyince farklı bir kuruluştan krediyi kapatmak için borçlanmış ve bu borç kısır döngüsü nedeniyle yoksullar kredi öncesi varlıklarını da kaybetmişlerdir.
- Başlangıçta kar amacı gütmeyen grupların yoksullara yoksulluktan kurtulmak amacıyla verdikleri küçük krediler sonraları yüksek faiz oranlarıyla kar amacı güden girişimciler tarafından kazanç elde etmek amacıyla sunulmuştur.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Polgreen ve Bajaj (2010); Biswas (2010); Rai (2011); Nair (2016).

- Hindistan hükümetinin mikrokredi krizinin Amerika mortgage krizine dönmesinden korkmaları ve sürekli olarak finans sektörüne yapılan devlet müdahaleleri sektörü geriletmiştir.
- Kredi sunanların kredileri geri toplamak için oldukça zorlayıcı yöntemler kullanmaları krizi tetiklemiştir.

Mikrokredi uygulamasına yönelik yapılan bu eleştirilerin mikrokredilerin etkilerini değerlendirirken göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda bu eleştiriler ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.2.2. Doğu Asya ve Pasifik'te Mikrokredi Uygulamaları

Doğu Asya ve Pasifik bölgesi bugün 25 ülkeyi, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birini, dünyada günlük 2\$'ın altında gelire yaşayan yoksulların beşte birini ve dünyadaki banka hesabı olmayan yetişkinlerin dörtte birini barındırmaktadır. 1995'ten beri Doğu Asya nüfusu daha kentli, daha az yoksul, daha yaşlı ve finansal sisteme daha dahil hale gelmiştir. Örneğin Çin'de kırsalda yaşayan insanların sayısı 1995'te %70 iken bugün %50'lere düşmüştür. Vietnam ve Burma nüfusunun ise hala %70'i, Kamboçya ve Papua Yeni Gine nüfusunun ise %80'den fazlası kırsalda yaşamaktadır. Bu durum şehre göç edenler için iş kurmak ve kırsalda kalanlara para göndermek için kredi, havale gibi yeni ihtiyaçlar yaratırken kırsaldaki çiftçiler tarafından mali hizmetler için hala karşılanmamış büyük bir talebi yansıtmaktadır. Ayrıca Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde yaşlı nüfusun 2010 yılından 2050 yılına kadar üç kat artarak toplam nüfusun %25'ine ulaşacağı tahmin edilmektedir. Örneğin Kamboçya'da yaşam beklentisi son 20 yılda 58'den 72'ye yükselmiştir (Duflos, 2016:1). Bu durum bu bölgede kredi ihtiyacının yanı sıra tasarruf ve sigorta hizmetleri gibi daha kapsamlı ihtiyaçları da attıracaktır. Bölgenin bu özellikleri mikrokredi için cazip bir ortam yaratmaktadır. Tablo 6'da 13 Doğu Asya ve Pasifik ülkesine ait 2014 mikrokredi verileri incelendiğinde, bölgenin kırsal nüfusu yüksek olan ülkeleri Vietnam ve Kamboçya'nın yaklaşık 11 milyon dolar mikrokredi hacmi ile bölgenin %84'ünü kapsadığı görülmektedir. Ayrıca 139 MFK ile 15 milyon müşteriye toplamda yaklaşık 13 milyar dolar mikrokredi hizmetinin sunulduğu bölge, dünyanın Latin Amerika ve Karayipler'den sonra mikrokredi sunan ikinci en büyük bölgesi konumundadır (Tablo 6; Tablo 13).

Buna rağmen küresel ölçekte finansal hizmetlere erişemeyen 2 milyon yetişkin insandan yaklaşık %24'ünün yani 490 milyon bankalaşmamış yetişkinin Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde bulunduğu ve bölge içinde ise Endonezya'nın dünyada banka hesabına sahip olmayanların %6'sını, bölgenin ise dörtte üçünü kapsadığı tahmin edilmektedir. (Demirguc-Kunt ve diğerleri, 2015:59). Burdan da anlaşılacağı üzere bölge mikrokredi büyüklükleri açısından önemli gelişmeler gösterse de hala güçlü bir mikrokredi potansiyeline sahiptir.

Tablo 6'da Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde sunulan toplam mikrokredi miktarının yarısından çoğunun Vietnam'da uygulandığı görülmektedir. Bölgenin en büyük mikrokredi sunan kuruluşu da yine Vietnam'daki Vietnam Sosyal Politika Bankası (Vietnam Bank For Social Policies/VBSP)'dir (MIX Market, 2016).

Tablo 6. Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	MFK Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Vietnam	29	7.724.313	6.889.285.265
Kamboçya	19	2.090.481	3.932.551.379
Çin	7	263.977	990.440.284
Filipinler	30	3.476.694	738.893.371
Burma	7	720.606	136.738.187
Laos	26	58.264	109.677.600
Endonezya	6	680.207	81.734.485
Papua Yeni Gine	9	23.549	52.565.098
Doğu Timor	2	14.264	9.232.802
Samoa	1	5.933	2.872.652
Tonga	1	4.457	2.173.884
Fiji	1	4.088	1.050.018
Solomon Adaları	1	1.616	472,385
Toplam	139	15.068.449	12.947.687.410

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Vietnam Bank For Social Policies (VBSP)

VBSP, 2002 yılından Vietnam Hükümeti'nin yoksullukla mücadele etmek amacıyla kurduğu bir devlet bankasıdır. Banka yoksullukla mücadele edebilmek için başta ülkenin en yoksul hanehalklarına, sosyal eşitlik ve iyi bir eğitim hizmetine ulaşabilmeleri için yoksul öğrencilere iş yaratmak, işsizliği azaltmak ve çalışma şartlarını iyileştirmek için girişimcilere, etnik azınlıklara, özellikle doğal afetlerden

etkilelen yoksullara güvenli ve sağlıklı ev, içme suyu ve çevre sağlamak ve açlıkla mücadele etmek için kredi hizmeti sunmaktadır (VBSP, 2016). Vietnam Sosyal Politika Bankası bu amaçları gerçekleştirmek üzere 2014 yılında 7.1 milyon kişiye 6.1 milyar dolar mikrokredi hizmeti sunmuştur. Banka toplam kredi büyüklüğü ile Vietnam'ın sunduğu mikrokreditinin %88'ini, Doğu Asya ve Pasifik bölgesindeki mikrokredi hizmetinin yaklaşık %47'sini karşılayarak bölgenin en büyük mikrokredi sunan kuruluşu durumundadır (MIX Market, 2016).

1.2.3. Afrika'da (Sahra Altı) Mikrokredi Uygulamaları

Tablo 7'de Afrika bölgesinde 1999-2014 yılları arasında mikrokredi uygulamaları incelendiğinde bölgede faaliyet gösteren mikrofinans kuruluşlarının sayısı, ulaşılan müşteri sayıları ve toplam kredi büyüklükleri açısından gelişim gösterdiği farkedilmektedir. Afrika'da 2014 yılında toplamda 5.3 milyon borçluya, 8.5 milyar dolar kredi hizmeti sunulmuştur. Fakat dünyada günde 1.90\$'ın altında gelikle yaşayan insanların %41'inin Afrika'da bulunduğu ve Afrika'nın dünyanın en yoksul bölgesi olduğu düşünüldüğünde bu gelişmenin yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Son birkaç yıl için düşündüğümüzde mikrokreditinin Afrika'da günlük 1.90\$'ın altında gelikle yaşayan insanların yaklaşık %2'sine bile ulaşamadığını belirtebiliriz (Tablo 13; Tablo 14).

Tablo 7. Afrika (Sahra Altı) Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2014)

Yıllar	Mikrofinans Kuruluşları	Personel Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Kadın Borçluların Yüzdesi	Borçlu Başına Ortalama Kredi Miktarı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)	Kar Marjı (%)
1999	40	2.916	624.21	%52.12	100	66.221.051	0.00
2000	64	3.73	862.656	%54.67	127	254.868.020	0.00
2001	127	9.383	1.358.371	%43.86	229	314.784.798	0.00
2002	184	16.133	3.887.089	%22.00	152	600.347.269	0.00
2003	209	19.917	4.035.374	%28.83	161	689.236.403	1.88
2004	204	22.943	3.383.300	%37.50	277	1.022.248.857	3.65
2005	256	28.845	4.465.613	%41.22	271	1.298.520.717	5.99
2006	269	33.388	5.316.297	%46.84	297	1.583.119.562	10.66
2007	267	42.174	6.204.038	%53.92	406	2.911.962.829	8.11
2008	289	55.037	7.120.798	%50.96	452	3.773.688.804	2.78
2009	355	218.209	10.801.722	%31.99	402	4.944.708.069	-1.16
2010	355	54.686	5.696.152	%48.36	579	5.863.271.933	11.45
2011	352	65.941	6.342.224	%60.78	635	7.966.229.708	1.68
2012	317	63.227	7.523.144	%50.72	573	8.382.687.506	0.05
2013	231	52.069	4.733.463	%44.06	882	7.074.304.451	0.00
2014	217	52.864	5.257.179	%57.83	1.002	8.199.053.661	0.00

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Tablo 8’de ise Afrika bölgesinde en çok kredi hizmetinin sunulduğu 10 ülkenin verileri yer almaktadır. Buna göre Kenya ve Tanzanya ülkelerinin bölgede sunulan kredi hizmetinin %54’ünü kapsadığı görülmektedir.

Tablo 8. Afrika (Sahra Altı) Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşları	Personel Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Kadın Borçluların Yüzdesi	Borçlu Başına Ortalama Kredi Miktarı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Kenya	12	11.325	1.134.198	%26.75	2.176	3.074.699.287
Tanzanya	8	2.313	166.386	%50.50	983	1.360.464.295
Gana	9	3.835	357.463	%78.54	1.642	595.426.075
Ruanda	29	2.575	68.647	%53.32	1.491	460.807.185
Nijerya	11	9.320	1.513.595	%87.06	296	447.696.683
Uganda	14	3.269	349.396	%62.92	388	446.122.243
Kamerun	9	3.260	128.448	%28.98	2.073	327.635.529
Senegal	37	1.668	228.200	%51.92	756	291.441.626
Burkina Faso	8	1.385	145.939	%40.73	1.152	174.720.268
Togo	6	1.937	276.835	%45.04	531	147.857.487

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Equity Bank

Kenya’da 1984 yılında kurulan Equity Bank toplamda 2.2 milyar kredi büyüklüğü ile ülkenin %70’ine bölgenin ise %26’sına sunduğu mikrokredi hizmeti ile en büyük MFK’dır (MIX Market, 2016). Equity Bank ilk olarak 1984 yılında finansal kaynakların dışında tutulmuş düşük gelirli müşterilerine konut kredisi sağlamak amacıyla kurulmuştur. 1993 yılında hızla büyüyen bir MFK’ya dönüşmüştür. Günümüzde ise ulaştığı müşteri sayısı açısından Kenya’nın en büyük ticari bankasıdır. Banka, 2010 yılında kurduğu Equity Grubu Vakfı (Equity Group Foundation) ile birlikte müşterilerine kolay, uygun ve esnek finansal hizmetlerin sunulmasının yanı sıra eğitim, sağlık, barınma, girişimcilik gelişimi, tarımsal yenilikler ve çevre güvenliği gibi sosyal alanlarda da hizmet sunmaktadır (Equity Bank, 2016).

1.2.4. Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da Mikrokredi Uygulamaları

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde 1999-2014 yıllarına ait mikrokredi büyüklüklerinin yer aldığı Tablo 9’u incelediğimizde düzenli olmasa da mikrokredi hizmeti sunan kuruluşların sayısı, ulaşılan aktif borçlu sayısı ve dağıtılan toplam mikrokredi miktarında önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde 2013 yılında yaklaşık 1.6 milyon müşteriye toplam 1.102 milyon dolar mikrokredi hizmeti sunulmuştur. Fas bölgede sunulan kredi hizmetinin %24’ünü kapsamaktadır. Fas’taki Al Amana ve Tunus’taki Enda mikrofinans kuruluşları ise bölgenin dağıtılan kredi miktarı açısından en büyük mikrofinans kuruluşlarıdır (MIX Market, 2016).

Tablo 9. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi Mikrokredi Büyüklükleri (1999-2013)

Yıllar	Mikrofinans Kuruluşları	Personel Sayısı	Aktif Borçlu Sayısı	Kadın Borçluların Yüzdesi	Borçlu Başına Ortalama Kredi Miktarı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)	Kar Marjı (%)
1999	10	660	68.157	%61.88	298	20.312.242	0.00
2000	13	1.438	133.858	%57.61	292	39.039.024	0.00
2001	17	2.493	233.491	%58.19	229	54.438.467	0.00
2002	25	3.383	394.934	%57.94	274	112.103.138	0.00
2003	35	5.342	573.338	%51.62	263	152.497.428	0.64
2004	39	5.720	803.984	%66.17	325	261.313.162	11.07
2005	42	7.962	1.240.982	%66.17	296	366.955.920	7.15
2006	51	12.305	1.735.669	%65.84	368	638.763.400	-6.98
2007	55	16.001	2.259.178	%64.79	462	1.044.850.379	7.27
2008	68	18.879	2.532.486	%50.56	460	1.199.723.664	-13.49
2009	72	19.781	2.496.640	%48.79	508	1.274.630.424	-4.06
2010	70	14.618	2.188.504	%58.70	551	1.349.649.189	-5.80
2011	57	14.153	2.249.263	%46.79	594	1.335.705.623	0.48
2012	39	12.755	1.894.122	%56.16	229	495.786.100	0.43
2013	29	13.982	1.601.458	%57.50	618	1.102.733.633	0.00

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Tablo 10’da ise Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde en çok kredi hizmetinin sunulduğu 10 ülkenin verileri yer almaktadır.

Tablo 10. Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşları	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Fas	6	739.740	571.377.340
Mısır	5	640.500	149.951.697
Ürdün	4	222.555	137.345.362
Tunus	1	246.788	121.745.348
Filistin	6	59.622	108.990.228
Lübnan	2	56.058	47.765.571
Irak	2	13.901	39.407.399
Yemen	2	48.569	24.628.106
Suriye	2	31.224	9.774.237
Sudan	1	8.527	2.407.732

Kaynak: Microfinance Information Exchange, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi: 26.05.2016.

1.2.5. Doğu Avrupa ve Merkez Asya’da Mikrokredi Uygulamaları

Doğu Avrupa’da merkezi-planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde finans sisteminin çökmesi, işsiz kentlilerin ve kırsal işçilerin sayısındaki artış mikrokredi uygulamalarını ön plana çıkarmış ve 1990’dan sonra da uygulama hız kazanmıştır. Bu süreçte mikrokredi ile öncelikle finans sisteminin çöküşüyle resmi finans kuruluşlarına ulaşamayan işsiz ve yoksul insanlara hizmet sağlamak ve bu hizmetleri çok sayıda insana ulaştıracak güvenli ve sürdürülebilir finansal kuruluşları oluşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla mikrofinans kuruluşları önemli derecede bağışlarla desteklenmiş ve mikrokredi sektörü bugün bölgede özellikle Polonya, Romanya ve Bulgaristan’da hızlı büyüme katetmiştir (Underwood, 2016:7; Castri, 2010:2-3).

Tablo 11. Doğu Avrupa ve Merkez Asya Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşları	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Azerbaycan	23	1.052.274	3.796.142.439
Moğolistan	8	471.865	2.369.363.836
Özbekistan	5	106.966	1.022.610.869
Ermenistan	9	275.271	840.904.546
Polonya	2	36.206	684.074.649
Tacikistan	12	302.458	565.765.785
Kırgızistan	12	424.710	401.290.489
Gürcistan	8	285.273	311.401.240
Bosna Hersek	6	161.620	260.039.055
Rusya	22	30.638	250.697.655

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Doğu Avrupa ve Merkez Asya’da Türkiye’nin de içinde olduğu 22 ülkede 142 mikrofinans kuruluşu tarafından 3.5 milyon aktif borçluya toplam 11 milyar dolar kredi hizmeti sunulmaktadır (MIX Market, 2016). Bu ülkelerden toplam kredi büyüklükleri açısından ilk 10 ülkeye ait veriler Tablo 11’de yer almaktadır.

1.2.6. Latin Amerika ve Karayipler’de Mikrokredi Uygulamaları

Latin Amerika ve Karayipler bölgesi küçük ada ülkeleri ile gelir seviyeleri ve mali sektör gelişiminde geniş bir çeşitliliğe sahip Brezilya ve Meksika gibi büyük ekonomiler arasında değişen 41 ülkeyi kapsamaktadır. 2014 yılında bu ülkelerin 21’inde 349 mikrofinans kuruluşu ile 22 milyon aktif borçluya yaklaşık 41 milyar dolar

mikrokredi hizmeti sunulmuştur (MIX Market, 2016). Toplam kredi büyüklüğü açısından bölge dünyada mikrokreditinin uygulandığı en büyük bölgedir (Tablo 13).

Tablo 12’de toplam kredi büyüklüğü açısından Peru, Kolombiya ve Bolivya bölgede en çok mikrokredi dağıtılan ülkelerdir. Ayrıca Latin Amerika’da tarihi önemi ve etkileri açısından iki önemli mikrofinans kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar Accion International ve BancoSol’dür.

Tablo 12. Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri Mikrokredi Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Mikrofinans Kuruluşları	Aktif Borçlu Sayısı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Dolar)
Peru	48	4.094.488	10.054.378.484
Kolombiya	22	2.787.283	6.497.985.506
Bolivya	22	1.253.104	5.446.146.244
Ekvador	48	1.632.433	4.709.947.829
Meksika	52	5.951.621	4.664.251.492
Brezilya	23	2.917.198	2.811.430.841
Şili	4	293.610	1.897.323.946
Paraguay	5	890.800	1.593.834.553
Dominik Cum.	14	605.415	830.849.003
El Salvador	14	144.323	404.004.034

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi:26.05.2016.

Accion International

Yoksulların yaşam şartlarını iyileştirmek için gerekli yöntem ve bilgileri toplayarak yoksulları güçlendirmeyi amaçlayan Accion International, 1961 yılında Venezuela’da gecekondu bölgesinde yaşayan 22 yoksul aileye odaklanarak gönüllü bir yardımlaşma kuruluşu olarak faaliyetlerine başlamıştır. Daha sonra Brezilya, Kolombiya ve Peru’da şubeler açmış ve günlük 1\$’ın altında gelirle yaşayan en yoksul insanların ihtiyaçlarını gidermeye hizmet etmiştir. 1970’li yılların başlarında Latin Amerika’nın ana sorunları olan kayıtdışı istihdam ve küçük işletmelerin kredi bulmakta zorlandıkları fırsat eşitsizlikleri üzerine yoğunlaşmış ve 1973 yılında Brezilya’da mikrokredi alanındaki ilk uygulamayı başlatmıştır. Mikrokredi hareketi birkaç yıl içinde %99.5 geri dönüş oranı ile dağıtılan 885 kredinin çalışan yoksullar için 1386 yeni iş imkanına dönüşmesi ile faaliyetlerine devam etmiştir (CGAP, 2016a:1). Accion International, insanlara yaşamlarını iyileştirmek için gereken finansal araçları vererek herkes için finansal açıdan fırsat eşitliğinin sağlandığı bir dünya inşa etmeye adanmış kar amacı gütmeyen

uluslararası bir kuruluş olarak yeni mikrofinans kuruluşları oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla 4 kıtada (Latin Amerika, Asya, Afrika ve ABD) 32 ülkede 65 MFK'nın kurulmasına yardım etmiştir. Accion International, bugün 5.3 milyon aktif borçluya, 47 milyar dolar kredi vererek 24 ülkede faaliyet gösteren dünyanın önde gelen MFK'larından birisidir (Accion, 2014:22-42; CGAP, 2016b:1).

Prodem BankoSol

BancoSol (Banco Solidorio), Bolivya'da mikrokredi sunmak amacıyla kurulmuş kar amacı güden ilk ticari bankadır. Sadece mikrokredi sunarak BancoSol Bolivya'da en karlı banka olmuş ve ülkedeki her bankanın birçok müşterisini çekmiştir. BancoSol, bağışçı ve kaynaklarına müşteri arayan bir banka değil bunun yerine hissedarlar için cazip ve karlı bir yatırım olarak görülmüştür. Birçok kredi kurumu gibi BancoSol da ticari kredileri yoksul ekonomik sektörü hedefleyerek hem bireysel hem de dayanışmacı grup garantili krediler sunmuştur. Bancosol, kendi işini yapan mikrogirişimcilere yardım etmek, tasarrufları cesaretlendirmek, mikrogirişimcilerin operasyonlarını finanse ederek mikroişletmelerin kurulmasını ve geliştirilmesini cesaretlendirmek ve serbest meslek özel teşebbüslerini teşvik etmek amacıyla Accion International'ın desteğiyle kurulmuştur (Small, 1998:29-31).

BancoSol kredi ve tasarruf hesabı sunan ticari bir banka gibi çalışmaktadır. BancoSol 1990'lı yıllarda Bolivya'daki tüm borçluların %35'ine ulaşarak müşteri sayısı açısından en hızlı büyüyen banka olmuştur. 1992'de 8 şube ile operasyonlarına başlayan BancoSol 1996'da şube sayısını 33'e çıkararak ülkedeki en karlı pozisyonundaki banka olduğunu iddia etmiştir (Small, 1998:29-61). 2014 yılında ise BancoSol, 251.162 aktif müşterisi ve 1.1 milyar dolar kredi büyüklüğü ile Bolivya'da en büyük, bölgenin ise 9. büyük mikrofinans kuruluşudur (MIX Market, 2016).

1.2.7. Kuzey Amerika'da Mikrokredi Uygulamaları

Kuzey Amerika'da mikrokredi, özellikle 2008 finans krizinden sonra kredi kartı ya da geleneksel banka kredisi kullanmaya uygun bulunmayan kişiler için cazip hale gelmesiyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Çoğu kar amacı gütmeyen mikrokredi kuruluşları finansal kriz sürecinde zor durumdaki mikrogirişimcilerin ekonomik olarak desteklenmesinin yanı sıra teknik ve finansal eğitim ile iş planlarının gerçekleştirilmesi

için danışmanlık hizmeti verilmesini ve grup dayanışması ile krizin etkilerinin hafifletilmesini de amaçlamışlardır (Dewan, 2013:1). Bu kapsamda Amerika'da kar amacı gütmeyen önemli ve başarılı mikrokredi kuruluşları Accion US Network ve Grameen Amerika'dır.

Accion US Network

Accion US Network, 1961 yılında kurulmuş Accion International'ın bir parçasıdır. Accion US Network, New York merkezli kar amacı gütmeyen ülke çapına yayılmış en büyük MFK'dır. Doğrudan fiziksel bir ofisten değil, internet üzerinden kredi ile ülkenin her bölgesine hizmet sunabilmektedir. Accion, Amerika'da 1980'lerde yüksek işsizlik ve artan gelir eşitsizliklerine karşı iş kurmaları veya işletmelerini genişletmeleri için gerekli krediye ticari bankalardan ulaşamayan düşük ve orta gelirli girişimcilere mikrokredi ve finansal eğitim hizmeti sunmak amacıyla 1991 yılında kurulmuştur. Accion, ABD'de faaliyetlerine başladığından beri 300\$ ile 1 milyon\$ dolar arasında değişen ortalama 10.000\$ büyüklüğünde toplam 454 milyon dolar krediyi, %95 geri dönüş oranıyla küçük işletmecilere sunarak 13.000'den fazla işin kurulmasına ve sürdürülmesine yardımcı olmuştur (Accion US Network, 2016).

Grameen Amerika

Grameen Amerika, Amerika'daki yoksul kadınlara kredi, tasarruf hesabı ve finansal eğitim hizmetleri sağlamayı amaçlayan kar amacı gütmeyen bir MFK'dır. Grameen Amerika, Muhammed Yunus tarafından, Grameen Bank mikrofinans sisteminin Bangladeş'te olduğu gibi uluslararası finansın merkezi olan New York'ta da ticari bankalara ulaşamayan çok sayıda yoksul için işe yarayabileceği inancıyla kurulmuştur (Grameen Amerika, 2016). Amerika'da 2008'de mortgage krizi nedeniyle çoğu insanın kredi alamadığı bir dönemde faaliyetlerine başlamış ve 4 yılda, 9.000'den fazla borçluya %99 geri dönüş oranıyla 35 milyon dolar kredi olanağı sağlayan Grameen Amerika, 2015 yılında 11 şehirde, 64.290 kadın girişimciye 381 milyon dolar kredi sunmuştur (Grameen Amerika, 2015:8).

1.2.8. Batı Avrupa’da Mikrokredi Uygulamaları

Batı Avrupa’da gerçek anlamda mikrokredi 2000 yılından beri çoğunlukla STK, vakıf, dernek, kredi birlikleri, kamu bankaları ve tasarruf bankaları tarafından uygulanmaya başlanmış ve giderek büyüyen bir gelişme kaydetmiştir. Batı Avrupa’da Fransa ve Finlandiya ulusal temelli olarak en geniş mikrokredi dağıtan ülkeler arasındadır. Batı Avrupa’da mikrokredi müşterilerinin çoğunluğu kadınlar olmakla birlikte hedef kitlesinde etnik azınlıklar, göçmenler ve az da olsa engelliler vardır. Mikrokredi uygulamaları Batı Avrupa’da Doğu Avrupa’dakinden farklı bir role sahiptir. Mikrokredi, Doğu Avrupa’da geçiş ekonomisinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak ve özel ekonomiyi güçlendirmek amacıyla uygulanırken, Batı Avrupa’da işsizliğin sosyal devlet üzerindeki baskılarını hafifletmek ve finansal dışlanmışlığın ötesinde sosyal dışlanmışlıkla mücadelede yardımcı bir hizmet olarak görülmektedir (Underwood, 2016:7; Castri, 2010:2-3).

Avrupa’da mikrokredi uygulamalarının sorumluluğu ülkelere ait olmakla birlikte, mikrokredi hizmeti sunan kuruluşların ve küçük bir işletme kurmak veya geliştirmek isteyenlerin Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund/ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund/ESF) ve Avrupa Yatırım Fonu (European Investment Fund/EIF) gibi kuruluşları ile genel finans kaynaklarına ulaşabilmelerine Avrupa Birliği/AB (European Union/EU) imkân tanımaktadır (Castri, 2010:5). Avrupa Birliği destek fonlarıyla serbest meslek sahibi olmak, bir mikroişletme (on kişiden az çalışanı olan) kurmak veya geliştirmek isteyen girişimcilere, işsizlere, iş gücü piyasasından dışlanmış özellikle ticari bankalardan kredi almakta güçlük çeken kadınlara, çok genç veya çok yaşlılara, azınlık gruplarına, göçmenlere ve engellilere yüksek düzeyde kaliteli ve sürdürülebilir bir istihdam yaratmak, yeterli ve iyi sosyal güvenliği garanti etmek, sosyal dışlanma ve yoksullukla savaşmak ve çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla mikrokredi hizmeti sağlamayı hedeflemektedir. Bu hedefleri doğrultusunda 2010 yılında AB’de İstihdam ve Sosyal Yenilik Programı (The Employment and Social Innovation/EaSI) başlatılmış ve bu program kapsamında Avrupa İlerleme Mikrofinans Aracı (The European Progress Microfinance Facility/EPMF) kurulmuştur. Kurum küçük bir işletme kurmak veya geliştirmek için mikrokredi (25.000 € 'nun altında) kullanılabilirliğini artırmak amacıyla 2014-2020 yılı

için 2003 fiyatlarıyla toplam 920 milyon Avroluk bütçesinin 2014 yılı itibarıyla %21'ini mikrokrediye ve sosyal girişimciliğe erişimin sağlanmasına harcamıştır. EaSI programı doğrudan girişimcileri finanse etmeden mikrokredi kuruluşlarının potansiyel zarar risklerinin paylaşılmasını sağlayarak garanti verilmesi ve mikrokredi miktarını arttıracak gerekli fonların sağlanması ile AB'deki seçilen mikrokredi sağlayıcılarının mikrokredi verme imkanlarını arttırmaya yardımcı olmaktadır. Mikrokredi sağlayıcılarının finansmana erişimlerini kolaylaştırarak kurumsal kapasitelerini arttırmayı ve böylece sosyal girişimlerin gelişmesini desteklemektedir (European Commission, 2016:1).

Ayrıca Avrupa'da mikrokredinin tanıtılması ve sosyal ve finansal dışlamayla mücadele etmek için Avrupa Mikrofinans Ağı (European Microfinance Network/EMN) oluşturulmuştur. Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık tarafından kurulan ağ 2003 yılında Paris'te tescil edilmiş ve 2012 yılında yasal olarak faaliyetleri Fransa'dan Belçika'ya devredilmiş kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. EMN, mikrokredi alanında hem üyelerinin ihtiyaçlarını dinlemek ve onları temsil etmek hem de Avrupa Birliği içinde yasa ve düzenlemeleri teşvik ederek ortak bir zemin oluşturmak konusunda aktif rol üstlenmektedir (EMN, 2016:1).

1.3. Dünyada Mikrokredi: Genel Bir Değerlendirme

Dünya savaşı sonrası dönemde Bangladeş'te yaşanan kıtlığın ardından 1976 yılında Prof. Dr. Muhammed Yunus'un Bangladeş'in Chittagong bölgesinde tefecilerden yüksek faizle borçlanan 42 yoksul haneye kendi hesabından 27 dolar dağıtarak yardımcı olmak amacıyla başlattığı mikrokredi denemesi 1983 yılında Grameen Bank'ın kurulmasıyla resmi bir statüsü kazanmış ve resmi finans sektöründen dışlanmış yoksul insanlara krediye erişme imkanı sağlamıştır. Bugün ise dünyada “daha fazla mikrokredi” ile “yoksulluğun daha fazla azaltılması” ifadeleri birbirinin yerine geçer olmuş ve 1000'den fazla mikrokredi kuruluşu tarafından yaklaşık 100 milyon borçluya toplamda 90 milyar dolar mikrokredi dağıtılarak mikrokredi küresel bir fenomen haline gelmiştir. Bu süre içerisinde mikrokredinin bu kadar genişlemesinde başta mikrokredinin mucidi Muhammed Yunus ve ekibinin bireysel çabalarının yanı sıra uluslararası yardım kuruluşları, STK ve üst düzey siyasi destek gruplarının Grameen Bank'ın keşfedilmesinden sonra daha hızlı bir şekilde “yeni dalga”

mikrokredi/mikrofinans paradigmasına ciddi anlamda destek olmalarının etkisi de büyüktür (Bateman ve Chang, 2009:1-4; Quibria, 2012:1).

Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (United States Agency for International Development/USAID) mikrokredi hareketini “en iyi uygulama” olarak destekleyen ilk organizasyonlardan birisi olmuştur. Aynı zamanda hızlı bir şekilde Boston odaklı ACCION başta olmak üzere çeşitli ABD merkezli STK’lar da mikrokredi aracılığı ile yoksulluğu azaltma çabalarına yönelmişlerdir. 1980’lerin sonlarına doğru Dünya Bankası yeni mikrokredi programları için önemli teknik danışmanlık ve mali destek vermeye başlamış ve ayrıca mikrokredi kavramının tanıtılmasına adanmış Yoksullara Yardım için Danışma Grubu (Consultative Group to Assist the Poor/CGAP)’nun kurulmasına öncülük etmiştir. CGAP, yoksullukla mücadele için 10 Haziran 2004 tarihinde Amerika’da toplanan G8 Zirvesi’nde üyeler tarafından da desteklenen bazı önemli ilkeler belirlemişlerdir. CGAP (2004:1-2) tarafından hedeflenen bu ilkeler aşağıda sıralanmıştır:

- 1) Yoksul insanların sadece krediye değil çeşitli finansal hizmetlere de ihtiyaçları vardır.** Herkes gibi yoksul insanların da elverişli, esnek ve uygun fiyatlı, çok çeşitli finansal hizmetlere ihtiyaçları vardır. Onların koşullarına/durumlarına bağlı olarak yoksul insanlar sadece krediye değil tasarruf, sigorta ve para transferine de ihtiyaç duyarlar.
- 2) Mikrofinans yoksulluğa karşı güçlü bir araçtır.** Sürdürülebilir finansal hizmetlere erişim yoksul insanların gelirlerini arttırmalarına, varlıklarını oluşturmalarına, dış şoklara karşı kırılganlıklarını azaltmalarına, daha iyi beslenmelerine, yaşam şartlarını iyileştirmelerine, çocuklarının sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak tanır.
- 3) Mikrofinans yoksullara hizmet sunan finansal sistemi oluşturmayı ifade eder.** Çoğu gelişmekte olan ülkede nüfusun büyük çoğunluğunu yoksul insanlar oluşturmaktadır. Oysa yoksulların ezici bir kısmı temel finansal hizmetlere erişememektedir. Birçok ülkede mikrokredi bağışçılar, hükümetler ve sosyal-sorumluluk yatırımcıları için marjinal ve öncelikle kalkınma ile ilgili bir sektör olarak görülmeye devam etmektedir. Çok sayıda yoksula ulaşabilmek için tüm

potansiyelini kullanabilmesi açısında mikrokredi finans sektörünün ayrılmaz bir parçası haline gelmelidir.

4) Mali sürdürülebilirlik önemli sayıda yoksul insana ulaşmak için gereklidir.

Birçok yoksul insanın güçlü finansal araçların olmamasından dolayı finansal hizmetlere ulaşabilmeleri mümkün olmamaktadır. Mali açıdan sürdürülebilir kurumları inşa kendi içinde bir amaç değildir. Yardım kuruluşlarının finanse etmesinin çok ötesinde önemli bir ölçüğe ve etkiye ulaşmak için tek yoldur. Sürdürülebilirlik mikrokredi sağlayıcısının tüm masraflarını karşılayabilme yeteneğidir. Bu, mikrokredi sağlayıcısının faaliyetlerinin devam etmesine ve yoksullara finansal hizmet sağlamaya devam etmesine olanak sağlayacaktır. Mali sürdürülebilirliğin sağlanması işlem maliyetlerinin düşmesi, müşteri ihtiyaçlarını karşılayacak daha iyi ürünler ve hizmetlerin sunulması ve finans sisteminden dışlanmış fakirlere ulaşmak için yeni yollar bulunması anlamına gelmektedir.

5) Mikrokredi kalıcı yerel finansal kurumların oluşturulmasını amaçlar.

Yoksullar için finansal sistem inşa etmek kalıcı bir zemin üzerine yoksul insanlar için finansal hizmetler sağlayabilen sağlam yerli finansal araçlar oluşturmayı ifade etmektedir. Bu kurumlar hareketli, yurt içi tasarrufları yeniden değerlendirebilir, kredileri genişletebilir ve bir dizi hizmetleri sağlayabilir olmalıdır. Bağışçı ve hükümet desteğine bağımlılık- devlet tarafından finanse edilen kalkınma bankaları da dahil- yerel finans kuruluşları ve özel sermaye piyasaları olgunlaştıkça yavaş yavaş azalacaktır.

6) Mikrokredi her zaman cevap değildir. Mikrokredi herkes ya da her durum için uygun değildir. Gelirsiz veya geri ödeme araçlarına sahip olmayan muhtaç ve aç insanların krediden faydalanmadan önce diğer destek türlerine ihtiyaçları vardır.

Birçok durumda küçük hibeler, altyapı iyileştirmeleri, istihdam ve eğitim programları ve diğer finansal olmayan hizmetler yoksulluğun azaltılması için daha uygun araçlar olabilir. Mümkün olan yerlerde bu tür finansal olmayan hizmetler tasarruflaştırma ile birleştirilmelidir.

7) Faiz oranlarının tavan yapması yoksul insanların finansal hizmetlere erişimine zarar verebilir. Birkaç büyük kredi yerine çok sayıda küçük kredi vermek çok daha fazla maliyetlidir. Borç verenler ortalama banka faiz oranlarının epeyce üzerinde

faiz oranı uygulamazlarsa maliyetlerini karşılayamayabilirler ve onların büyüme ve sürdürülebilirlikleri kısıt ve belirsiz hibelerle sınırlı olacaktır. Hükümetler faiz oranlarını düzenlediğinde genellikle sürdürülebilir mikrokrediye izin vermek için çok düşük seviyede belirlemektedirler. Aynı zamanda mikrokredi sağlayıcıları olması gerekenden çok daha yüksek fiyat formları (faiz oranı, diğer ücretler gibi) ile müşterilerine operasyonel verimsizliği yansıtmamalıdır.

8) Hükümetin rolü finansal hizmetlerin doğrudan sağlayıcısı olmak değil, kolaylaştırıcısı olmaktır. Ulusal hükümetler yoksul insanların tasarruflarını korumak, finansal hizmetlerin geliştirilmesini uyarmak gibi destekleyici politik ortamın sağlanmasında önemli bir rol oynar. Bir hükümetin mikrofinans için yapabileceği önemli şeyler; makroekonomik istikrarı korumak, faiz oranı boşluklarını önlemek, sürdürülemez sübvansiyonlar ve yüksek borçlu kredi programlarıyla piyasanın ileyişini bozmaktan kaçınmaktır. Hükümetler ayrıca girişimciler için iş ortamını iyileştirmek, yolsuzlukla mücadele etmek, piyasa ve altyapıya erişimi iyileştirmek suretiyle de yoksullar için finansal hizmetleri destekleyebilir. Özel durumlarda hükümet fonları diğer fonlar eksik olduğunda güçlü ve bağımsız mikrofinans kuruluşları için gerekli olabilir/kullanılabilir.

9) Bağışçı fonları özel sermayenin rakibi değil, tamamlayıcısı olmalıdır. MFK'lar kurumsal kapasitelerini ve altyapı desteklerini geliştirmek (derecelendirme kuruluşları, kredi büroları ve denetim kapasitesi gibi), deneysel hizmet ve ürünlerini desteklemek amacıyla geçici olarak uygun bağış, hibe, kredi ve özkaynak araçlarını kullanmalıdır. Bazı durumlarda uzun vadeli bağışçı sübvansiyonları seyrek ve ulaşılması zor olan nüfuslara ulaşmak için gerekli olabilmektedir. Bağışçı finansmanlarının etkili olabilmesi için yerel finans piyasaları içine yoksullara yönelik finansal hizmetlerin entegre edilmesi amaçlanmalı; projelerin uygulanması ve tasarlanması için uzman kişilere başvurulmalı; finansal kuruluşlar ve diğer ortakların devam eden destek şartları için asgari performans standartlarına uygun davranılması gereklidir ve başlangıçtan itibaren sonuçlar planlanmalıdır.

10) Kurumsal ve beşeri kapasitenin olmaması önemli bir engeldir. Mikrokredi sosyal hedeflerle bankacılığı birleştiren özel bir alandır ve tüm düzeylerde kapasitenin geliştirilebilmesi için finansal kuruluşlardan düzenleyici ve denetleyici

kurumlara, bilgi sistemlerine, devlet kalkınma kuruluşlarına ve bağışçılara ihtiyaç vardır. Hem kamu ve hem de özel sektördeki birçok yatırımcı bu kapasite geliştirme üzerinde odaklanmalıdır.

11) Finansal ve sosyal şeffaflığın önemi. Yoksullara hizmet sunan finansal kurumlarının mali ve sosyal performansları hakkında doğru, standartlaştırılmış ve karşılaştırılabilir bilgilerin olması gereklidir. Banka denetçileri ve düzenleyicileri, bağışçılar, yatırımcılar ve daha da önemlisi yoksul mikrofinans müşterilerinin risk ve getirileri yeterince değerlendirebilmeleri için bu bilgilere ihtiyaçları vardır.

Mikrokredi fikrinin daha geniş alanlara yayılmasına yardımcı olmak amacıyla başlatılan bir diğer uygulama ise Mikrokredi Zirvesi Kampanyası¹⁰ gibi yüksek profilli bağımsız kampanyalardır (Bateman ve Chang, 2009:1-4; Quibria, 2012:1). Birleşmiş Milletler UNCDF, UNDESA ve UNDP gibi önemli kuruluşları ile mikrokrediye fon sağlayarak katılmış ve daha sonra 2005 yılını Mikrokredi Yılı¹¹ olarak ilan etmiştir. Birleşmiş Milletler dünyada mikrokredi programlarına ivme kazandırmak ve Binyıl (Milenyum)

¹⁰ Mikrokredi Zirvesi Kampanyası ilk 1997 yılında başlamış ve 2005 yılına kadar dünyanın en yoksul 100 milyon ailesine “özellikle bu ailelerin kadınlarına“ kendi işlerini kurmaları için gerekli kredi ve diğer finansal hizmetleri sağlamayı amaçlayan 9 yıllık bir kampanyayı hedeflemiştir. 2006 yılında ise bu kampanya 2015 yılına kadar 175 milyon yoksul haneye ulaşmayı ve 100 milyon ailenin kendilerini aşırı yoksulluğun dışına çıkarmalarında yardımcı olmayı hedefleyen bir kampanya ile güncellenmiştir. Zirve, hedeflerini gerçekleştirmek için 1997 yılından 2016 yılına kadar mikrokredi uygulayıcıları, destekçileri, eğitim kuruluşları, bağışçılar, uluslararası finansal kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmiştir. Zirve, özellikle en yoksul ailelere ulaşmayı hedeflemektedir. En yoksullar geliştirmekte olan ülkelerde yoksulluk sınırının %50’sinin altında yaşayan aileleri kapsarken, sanayileşmiş ülkelerde bu ülkelerin kendi yoksulluk sınırlarının altında yaşayanların tamamını kapsamaktadır. Zirve’nin 1997 yılında ilk çalışmalarına başladığında 13 milyon borçluya ulaştığı ve bunların 7,6 milyonunun aşırı yoksul insanlar olduğu belirtilmiştir. 2007 yılına gelindiğinde ise toplam 155 milyon mikrokredi borçlusuna ulaşıldığı ve bu borçluların 107 milyonunun ülkelerinde en yoksullar arasında yer aldığı ve zirvenin amacına ulaştığı belirtilmiştir (Microcredit Summit Campaign, 2016:1).

¹¹ 2005 yılının Mikrokredi Yılı ilan edilmesi süreci 1998 yılında başlamış ve 18 Kasım 2004 yılında BM’nin merkezi New York’ta ilan edilmiştir. 2005 yılının Mikrokredi Yılı ilan edilmesi ile üye devletlerin, BM kuruluşlarının ve mikrokredi ortaklarının sürdürülebilirliklerinin ve bunların tabana yayılmış kapsayıcı bir finansal sektör kurabilmeleri için ortak bir zeminde buluşturulmaları amacıyla şu 5 hedef tasarlanmıştır (Year of Microcredit, 2015:1):

1. Milenyum Kalkınma Hedefleri’ne ulaşmada mikrokredi ve mikrofinansın desteğini almak;
2. Kalkınma sürecinin hayati parçaları olan mikrokredi ve mikrofinansın kavranması ve kamu bilincinin oluşturulmasını sağlamak;
3. Tabana yayılan finansal sektörleri teşvik etmek;
4. Finansal hizmetlere erişimin sürdürülebilirliğini sağlamak;
5. Mikrokredi ve mikrofinansın başarısını ve sosyal etkilerini inşa etmek ve genişletmek için stratejik ortakların teşvik edilmesi ve desteklenmesiyle yeni ortakların cesaretlendirilmesidir.

Kalkınma Hedeflerine¹² ulaşmak için önemli bir fırsat olduğunu belirterek mikrokrediye dikkat çekmeyi ve diğer ülkeleri de mikrokredi konusunda harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Bu çabalara 2006 yılında Nobel Barış ödülünün Muhammed Yunus'a verilmesiyle bir yenisi daha eklenmiştir. Mikrokredi hareketinin öncüsü ve Bangladeş'te Grameen Bank'ın kurucusu Muhammed Yunus 2006 yılında Nobel Barış ödülünü almıştır. Nobel Komitesi mikrokredinin yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynayacağını belirtmiş ve ödül politika yapımcıların, kalkınma ekonomistlerinin ve sosyal düşünürlerin küresel alanda dikkatini çekmeyi başarmıştır.

Bugün ise Muhammed Yunus'un Grameen Bank'ı beş kıtada uygulanmaktadır. Latin Amerika'da başlayan girişimler El Paso ve New York'un caddelerinde kendine yol bulmuş, Bolivya'daki deneyimler Uganda ve Azerbaycan'daki kuruluşları doğurmuş, dünyanın en yoğun nüfuslu iki ülkesindeki Hindistan ve Çin'deki politikacılar bugün kendilerine özgü mikrokredi versiyonlarını geliştirmektedirler. Hedef müşterileri ticari bankaların kredi vermek istemediği malvarlığı olmayan işçilerin eşleri ve anneleri, düşük gelir düzeyine sahip küçük ölçekli çiftçilerdir. Mikrokredi, zengin ülkelerin standart bankacılık modellerine adaptasyon yerine Bolivya, Bangladeş gibi düşük gelirli ülkelerde elde edilen tecrübelerden kaynaklanan öncü bir model olarak dünyanın birçok yerinde çarpıcı etkilere sahip bir uygulama olmuştur. Bununla birlikte, mikrokredi programları Amazon'daki bölgeler, Los Angeles şehir merkezinde yoksulların oturduğu mahalleler, savaştan tahrip olmuş Bosna kadar birbirinden farklı konseptlerde yeni fırsatlar yaratmaktadır (Aghion ve Morduch, 2005:1-2).

Fakat mikrokredinin bu fırsatlarının bölgeler arasında eşit olarak gelişmediği görülmektedir (Rhyne ve Otero, 2006:9-10). Örneğin Dünya bölgelerine göre daha az

¹² 2000 yılında yapılan ve 147 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Birleşmiş Milletler Zirvesi'nde kabul edilmiş Binyıl (Milenyum) Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals/MDGs)'nin 2015 yılına kadar yerine getirilmesi planlanmıştır. Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri (United Nations, 2015a:1) şöyledir:

1. Aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi,
2. Evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi,
3. Cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesinin teşvik edilmesi,
4. Çocuk ölümlerinin azaltılması,
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi,
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi,
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
8. Kalkınmaya yönelik küresel işbirliğinin sağlanmasıdır.

yoksulun yer aldığı Latin Amerika’da bu alanda daha büyük sonuçlar dikkat çekmektedir. Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Doğu Avrupa ve Merkez Asya bölgelerinde dağıtılan kredi büyüklüklerinin toplamı Latin Amerika ve Karayipler’deki toplam kredi hacminden küçüktür. Aktif borçlu sayıları açısından bakıldığında ise mikrokreditinin ortaya çıktığı Güney Asya bölgesinde en yüksek sayıya ulaşılırken, dünyanın en yoksul ve kalabalık nüfusuna sahip Afrika bölgelerinde bu sayı çok düşüktür. Ayrıca bölgeleri mikrofinans hizmeti sağlayıcıları açısından karşılaştırdığımızda Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da çok fazla mikrofinans kuruluşu bulunmadığı görülmektedir. Ortalama kredi büyüklükleri de çarpıcı bölgesel farklılıkları göstermektedir. Ortalama kredi büyüklükleri, yoksulluğun derin ve MFK’ların çok yoksul insanları -özellikle kadınları- hedef aldıkları Güney Asya’da yaklaşık 200\$ iken; mutlak verilere göre yoksulluğun yoğun olmadığı (günlük 1.90\$’ın altında gelirle yaşayan insanların az olduğu) Latin Amerika’da yaklaşık 1.736\$’dır (Tablo 13; Tablo 14).

Tablo 13. Bölgelerin Mikrokredi ve Makroekonomik Büyüklükleri (2014)

Bölgeler	Personel Sayısı (Bin)	MFK	Aktif Borçlu Sayısı (Milyon)	Kadın Borçluların Yüzdesi	Borçlu Başına Ortalama Kredi Miktarı	Toplam Kredi Büyüklüğü (Milyon Dolar)	Kişi Başına Düşen Gelir (Dolar)	GSYİH Büyüme Oranı	Toplam Nüfus (Milyon)
Latin Amerika ve Karayipler	162	349	21.6	%39.28	1.736	40589.5	9.095	%1.70	530.8
Doğu Asya ve Pasifik	79	139	15.1	%73.24	859	12947.7	6.156	%6.70	2.034.80
Güney Asya	184	164	55.6	%68.64	208	12820.2	1.496	%6.90	1.744.10
Doğu Avrupa ve Merkez Asya	48	142	3.5	%36.02	2.97	11294.5	6.914	%2.30	265.1
Afrika	53	217	5.3	%57.83	1.002	8199.1	1.638	%4.40	999.9
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	13	31	2.1	%57.67	581	1213.4	4.752	% 1.5	363.8

Kaynak: MIX Market, www.mixmarket.org, Erişim Tarihi: 26.05.2016; World Bank, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 10.10.2016.

Tablo 14’ü incelediğimizde yaklaşık son yirmi yılda yoksulluğun azaltılması konusunda önemli ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. Milenyum Kalkınma Hedefleri’nden aşırı yoksulluk ve açlığın yok edilmesi için 1990 yılındaki yoksulluk düzeyinin 2015 yılında yarıya indirilmesi hedefine 2015 yılından önce ulaşıldığı görülmektedir. Fakat mikrokredi göstergelerinde olduğu gibi son dönemlerde yapılan yoksulluk

tahminlerdeki gelişimin de bölgeler arasında eşit olarak gerçekleşmediği de ortadadır. Dünya Bankası verilerine göre yoksulluğun azaltılmasına ilişkin kaydedilen ilerlemeye rağmen aşırı derecede yoksulluk içinde yaşayan insan sayıları da oldukça yüksektir. Uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul edilen günlük 1.90 doların altında gelirle yaşayanların dünya nüfusuna oranının 1990'da %35'ten (1.85 milyar kişi) 2012'de %12,4'e (881 milyon kişi) 2013'te %10,7'ye (767 milyon kişi) düştüğü görülmüştür. Son on yılda aşırı yoksulluğun azalmasındaki bu belirgin ilerlemelerin ağırlıklı olarak Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde (71 milyon daha az yoksul) özellikle Çin ve Endonezya ülkelerinde ve Güney Asya'da (37 milyon daha az yoksul) Hindistan'dan kaynaklı olduğu belirtilmiştir (World Bank, 2016a:1). Tablo 14'ü incelediğimizde yoksulluk düzeyindeki gelişime rağmen Afrika (Sahra Altı) bölgesinin diğer bölgelere göre %41 yoksulluk oranı ile dünyadaki aşırı yoksulların neredeyse yarısına yakınına ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Yoksulluk sıralamasında Afrika (Sahra Altı) bölgesini %15.1 ile mikrokredi uygulamasının ortaya çıktığı Güney Asya bölgesi izlemektedir. Yoksulluğun yoğun yaşandığı bölgelerde yoksulların büyük çoğunluğunun kırsal alanda yaşadığı, yetersiz eğitim gördükleri, çoğunlukla tarım sektöründe istihdam edildikleri ve yarısından fazlasının 18 yaşın altında olduğu belirtilmektedir (World Bank 2016a:1). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization/FAO) dünyadaki 7.3 milyar insandan yaklaşık 795 milyon kişinin ya da dokuz kişiden birinin kronik olarak yetersiz beslenmekte olduğunu tahmin etmektedir. Hemen hemen tüm bu aç insanların gelişmekte olan ülkelerde yaşadığı ve gelişmekte olan ülke nüfusunun yüzde 12.9'unu ya da sekizde birini temsil ettiği; gelişmiş ülkelerde ise yetersiz beslenen 11 milyon insanın olduğu belirtilmektedir (FAO, 2015:8-18). Bundan da anlaşılabacağı üzere aşırı yoksulluk günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görülse de gelişmemiş ülkeler için durumun daha ciddi olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Bölgelerin Yoksulluk Oranları (1990-2013)

Bölgeler	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Latin Amerika ve Karayipler	15,84	14,42	14,23	13,86	12,99	9,85	7,13	6,46	5,98	5,55	5.4
Doğu Asya ve Pasifik	60,23	52,43	39,38	37,24	28,95	18,43	14,88	11,11	8,44	7,12	3.5
Güney Asya	44,58	44,82	40,25	-	38,45	33,64	29,37	24,58	19,85	17,51	15.1
Avrupa ve Merkez Asya	4,04	6,92	7,77	8,1	6,28	5,11	3,3	3,03	2,73	2,53	2.3
Afrika (Sahra Altı)	54,28	58,39	57,69	57,12	55,58	50,04	47,03	45,68	44,06	42,6	41
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6,03	5,6	4,82	3,82	-	3,02	2,08	-	-	2.7	2.7
Dünya	35,01	33,49	28,78	28,04	25,3	20,37	17,83	15,56	13,5	12,42	10.7

Kaynak: World Bank, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 10.10.2016.

Mikrokredi ve yoksulluk verilerinde olduğu gibi küresel ölçekte finansal hizmetlere erişimde de bölgeler arasında ciddi eşitsizliklerin olduğu Tablo 15’te gözlenmektedir. Tablo 15, Demirguc-Kunt ve diğerlerinin (2015:84) Dünya Bankası ile yürüttükleri ve insanların finansal hizmetlere erişim düzeylerini ölçebilmek için sahip olunan bir banka hesabının gösterge olarak kullanıldığı araştırmalarından elde edilen sonuçlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Araştırmada banka hesabının gösterge olarak kullanılması; çoğu kimse için bir banka hesabına sahip olmak faturaları ödemek, ödemeleri almak ve havale göndermek veya almak için daha kolay ve çoğu kez daha uygun maliyetli olacağından; resmi finans sistemine girmek için başlangıç noktası olması açısından; aynı zamanda para biriktirmek için güvenli bir imkan sağlaması ve bu nedenle tasarrufları teşvik etmesi açısından; ayrıca bir finansal kurumdan krediye erişmeyi kolaylaştıracağından; kısacası basit bir banka hesabına sahip olmak finans sistemine dahil olmanın bir işareti olarak görülmesinden (Demirguc-Kunt ve diğerleri, 2015:11) kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmada dünya genelinde yetişkinlerin %62’sinin finansal hizmetlere erişimini kolaylaştıracak bir banka hesabına sahip oldukları görülmüştür. Buna karşılık Dünya’da 2 milyar yetişkin insanın bankacılık faaliyetlerinin dışında kaldığı tespit edilmiştir. Tablo 15’i incelediğimizde en yoksulların finansal hizmetlere erişimini sağlamayı amaçlayan mikrokredi uygulamasında olduğu gibi görece yoksul bölgelerin bankalaşmamış yetişkinlerin yarısından fazlasına ev sahipliği yaptığı da görülmektedir.

Tablo 15. Dünya Geneline Finansal Hizmetlere Erişim Düzeyleri (2014)

Bölgeler	Tüm Yetişkinler (%)	Kadınlar (%)	En yoksul %40'lık dilimdeki yetişkinler (%)
Latin Amerika ve Karayipler	51	49	41
Doğu Asya ve Pasifik	69	67	61
Güney Asya	46	37	38
Avrupa ve Merkez Asya	51	47	44
Afrika (Sahra Altı)	34	30	25
Orta Doğu	14	9	7
Gelişmekte olan ölkeler	54	50	46
Yüksek gelirli OECD ölkeleri	94	94	91
ABD	94	95	87
Birleşik Krallık	99	99	98
Dünya	62	58	54

Kaynak: Demirguc-Kunt, Klapper, Singer ve Oudheusden (2015:84), The Global Findex Database 2014, Measuring Financial Inclusion around the World, World Bank Policy Research Working Paper, 7255, <http://documents.worldbank.org/curated/en/187761468179367706/pdf/WPS7255.pdf#page=3>, Erişim Tarihi: 22.11.2016.

Mikrokredi büyüklükleri, yoksulluk oranları ve dünya genelinde finansal hizmetlere erişim düzeylerine ilişkin verileri incelediğimizde bölgeler arasında ciddi eşitsizlikler gözlenmektedir. Bu sorunun günümüzde hala devam ettiğini görmek ise yoksullukla mücadele aracı olarak kullanılan mikrokredi uygulamasının etkilerini değerlendirmemize de yardımcı olacaktır. Tabii ki sadece ekonomik büyüklüklere ve rakamsal verilere bakarak mikrokredinin etkinliği hakkında yeterli değerlendirmeyi yapamayız. Bölgelerin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, siyasi istikrarsızlık, çevresel felaketler, hukuki yetersizlik, eğitim, sağlık ve altyapı yetersizlikleri de bu bölgesel dengesizliklerde önemli role sahiptir ve bu nedenlerle mikrokredi uygulamalarının etkileri bu farklılıklarla birlikte değerlendirilmelidir.

1.4. Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları

Yoksullukla mücadele politikası olarak 1976 yılında ilk uygulaması Bangladeş'te başlayan mikrokredi hareketi 1980'li yıllarda Güney Asya başta olmak üzere, Latin Amerika, Afrika ve Doğu Avrupa ölkelerinde, 1990'lı yıllardan sonra da gelişmiş bölgeler Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu dönemlerde yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşmaya öncelik veren Türkiye'de ise yoksullukla mücadele programları daha çok kamu ve sivil toplum kuruluşları

aracılığı ile transfer harcamaları ve sosyal yardımlar çerçevesinde yürütülmüştür. Dünya uygulamalarına benzer ilk mikrokredi çalışmaları ise Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından 2002 yılında “MAYA Mikro Ekonomi Destek İşletmesi” kurularak başlatılmıştır. 2003 yılında Türkiye İsrarı Önleme Vakfı, Diyarbakır Valiliğı ve Grameen Trust İşbirliğı ile Diyarbakır’da “Türkiye Grameen Mikrokredi Projesi/TGMP” hayata geçirilmiştir. TGMP, bugün Türkiye’nin tek resmi mikrokredi veren kuruluştur.

Bu başlık altında Türkiye’de mikrokredi hizmeti sunan MAYA ve TGMP uygulamalarının tarihsel gelişimi, bugünkü durumu incelenecek ve Türkiye’deki mikrokredi sektörüne yönelik genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1.4.1. MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi

MAYA (Mikro Ekonomik Destek İşletmesi)¹³ Haziran 2002’de Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’nın (KEDV)¹⁴ bir iktisadi işletmesi olarak İzmit’te kurulmuş Türkiye’nin ilk mikrokredi hizmeti sunan kurumudur. KEDV mikrokredi faaliyetlerine ilk olarak 1995-1997 yılları arasında İstanbul’un dar gelirli bölgelerinde 100 kadına iş yapmaları için küçük miktarlarda krediler vererek başlamıştır. Ancak 1999 depremi ve 2001 krizi sonrasında KEDV mikrokredi uygulamasında finansman sıkıntısı yaşamış ve bir süre faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmıştır. Bu sıkıntılardan sonra KEDV kredi hizmetlerine 2002 yılında gereken fonun bulunmasıyla MAYA’yı kurmuştur. MAYA Türkiye’de mikrokredi operasyonlarıyla ilgili açık bir yasal çerçevenin bulunmaması nedeniyle kar amacı gütmeyen bir mikrofinans kuruluşu statüsüne sahip olmadan resmi bir finans kuruluşu gibi faaliyetlerine devam etmektedir. Bu kapsamda MAYA banka ve sigorta muameleleri vergisi ve işlem vergisi ve damga vergilerinin ödenmesini gerektiren bankacılık vergi yasalarına uyması gerekmektedir. MAYA müşterilerinden

¹³ Merkezi İstanbul’da olan MAYA, operasyonlarına 1999 depreminden en çok etkilenen illerimizden biri olan Kocaeli’nde başlamış daha sonra İstanbul, Düzce, Sakarya ve Eskişehir’de küçük çaplı işler yapmakta olan dar gelirli kadınlara, işlerini geliştirebilmeleri ve ekonomik hayata aktif olarak katılabilmeleri için küçük miktarlarda borç para vermektedir. MAYA kredi hizmetinin yanı sıra, dar gelirli kadınların kredi ve girişimcilikle ilgili temel bilgileri edinmeleri ve daha bilinçli kredi kullanıcıları olabilmeleri için kredi öncesinde kadınlara eğitim de vermektedir (KEDV, 2016:1).

¹⁴ Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) kadınların yaşam kalitelerini ve ekonomik durumlarını iyileştirmek amacıyla 1986 yılında kurulmuş olup, kar amacı gütmeyen bir STK’dır. Bugün KEDV, kadınların ekonomik sürece katılımlarını arttırmak amacıyla eğitim, kredi, danışmanlık ve pazarlama hizmetleri sunmaktadır (KEDV, 2016:1).

kredi borçlarının içerdiği vergiler dışında ayrı bir vergi talep etmemektedir (Günel ve Aytulun, 2006:158-159).

MAYA, ekonomik olarak aktif olan ancak bankaların talep ettiği koşulları ve teminatları sağlayamadığı için finansal hizmetlere ulaşamayan dar gelirli kadınları hedeflemektedir. Bu sebeple geleneksel teminat sisteminin yerine kadınlar arasındaki dayanışmanın temel alındığı “Dayanışma Grupları”na kredi vermektedir. Her üyenin kendi borcuyla beraber diğer üyelerin borcundan da sorumlu olduğu bu Dayanışma Grupları ile MAYA bir tür sosyal teminat sağlayarak kredilerin temin edilememe risklerini azaltmayı ve ayrıca kadınların sorunlarını paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için bir zemin sağlayarak toplum içindeki dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. MAYA müşterilerinin yaptıkları işler, ticaret (%66), üretim (%26) ve hizmet (%8) sektörlerinde yürütülmekte ve küçük yiyecek işleri, evden satış, giysi dikişi/tamiri, el işleri ve kuaförlük gibi faaliyetleri içermektedir. Bu işlerin çoğunluğu (%74) ev temelli olup; geri kalanlar da semt pazarlarında, sokak tezgâhlarında ya da kendilerine ait olan veya kiraladıkları küçük dükkânlarda gerçekleştirilmektedir (KEDV, 2016:1).

MAYA’nın kredilerinin koşulları ise şu şekildedir (KEDV, 2016:1):

- Krediler 3-5 kadından oluşan Dayanışma Grupları’na verilmektedir.
- İlk kredi meblağı en az 100, en fazla 800 TL’dir. Tekrar kredi almak istendiğinde kredi miktarları %25’i bulan düzeyde artırılabilir.
- Krediler 6-12 ay vadelidir ve geri ödemeler haftalık olarak yapılmaktadır.
- MAYA’nın sürdürülebilirliğini sağlayacak bir hizmet bedeli alınmaktadır.

2002 yılında 37 kadına yaklaşık 13.000 TL kredi vererek mikrokredi faaliyetlerini başlatan KEDV, 2015 yılında MAYA ile yaklaşık 12.200 kadına toplamda 12 milyon TL kredi hizmeti sunmuştur.

1.4.2. Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP)

Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) Türkiye’nin resmi statüdeki ilk ve tek mikrofinans kuruluşudur. TGMP, Türkiye İsrâfı Önleme Vakfı (TİSVA) tarafından Grameen Bank ve hükümet ile işbirliği içinde 2003 yılında ilk defa Diyarbakır’ın Sur şubesinden 6 kişinin her birisine 500 TL mikrokredi vererek faaliyetlerine başlamıştır. TGMP’nin amacı Türkiye’deki bütün dar gelirli ailelere, kadınlar vasıtasıyla uygun

finansal hizmetler sunarak kadınların kendi kendilerine gelir getirici bir iş kurmalarını teşvik etmek, ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirmelerini sağlamak ve bunlar için gerekli finansal anlamda sürdürülebilir bir ortam kurmak ve yoksulluk içinde yaşayan kadınlara finansal hizmetler sağlama konusunda öncülük etmektir. Bu amaçları doğrultusunda TGMP müşterilerine başta mikrokredi olmak üzere diğer finansal hizmetleri Grameen tipi mikrokredi modelini uygulayarak sağlamaktadır.

TGMP'nin sunduğu krediler: “Temel Kredi, Girişimcilik Kredisi, Sözleşmeli Kredi, Kısa Vadeli Hayvancılık Kredisi, Mücadeleci Üye Kredisi, Sosyal Kalkınma Kredisi ve İletişim Kredisi”; diğer finansal hizmetleri ise “Mikrosigorta, Mikrokonut Sigortası, Gönüllü Tasarruf ve Mikro Emeklilik” hizmetleridir.

TGMP'nin (2014:4-5) sunduğu bu kredi hizmetleri şu şekilde açıklanabilir:

- **Temel Kredi:** TGMP'nin tüm üyelerinin faydalanabildiği ana ve ilk kredi türüdür. Temel kredi miktarı 100 TL ile 1000 TL arasında değişen 1 yıllık bir kredidir. Bu kredi sisteminde üye ayrıca aldığı kredi tarihinden itibaren 6 ay sonra ödediği miktarı tekrar kredi olarak çekebilmektedir. Temel kredide üyenin gönüllü tasarruf hesabına para yatırma imkanı vardır. Üye hizmet bedelleri için alınan kredi üzerinden %10 hizmet bedeli¹⁵ kesilmekte, anapara ve hizmet bedeli 46 haftada geri ödenmektedir.
- **Girişimcilik Kredisi:** TGMP, temel kredi olarak bir senesini tamamlayan yetenekli, başarılı, çalışkan, tecrübeli ve işlerini büyütmek isteyen üyelerine girişimcilik kredisi vermektedir.
- **Sözleşmeli Kredi:** Bu kredi, üyelerden haftalık olarak tahsil edilen kredi geri dönüşlerinde meydana gelebilecek olası zorluklara karşı düşünülen alternatif bir yöntemdir. Kredinin geri ödemesi üyeye bir zorluk yaşıyorsa, bu sistem üyenin borcunun tahsil edilmesinde zamanın genişletilmesini öngörmekte ve üye ile bu doğrultuda bir sözleşme imzalanmaktadır.

¹⁵ Adaman ve Bulut (2007:32-33)'un yaptıkları alan araştırmasında TGMP'nin mikrokredi hizmetleri karşılığında aldıkları faizin bazı dini kesimler tarafından hoş karşılanmadığı için “hizmet bedeli” olarak ifade edilmesini tercih ettiği belirtilmektedir.

- **Kısa Vadeli Hayvancılık Kredisi:** TGMP 2009 yılında üyelerine yönelik bu kredi çeşidini uygulamaya koymuştur. Bu kredi özellikle kırsal alanda kurulan şubelerde hayvan besiciliği ve yetiştiriciliği yaparak iş edinmek isteyen her üyeye sağlanmaktadır. Hayvancılık kredisi kurban bayramından 6 ay önce verilmeye başlanmakta ve 6 ay sonrasında krediyle alınan hayvanın satışıyla kredinin geri dönüşü sağlanmaktadır.
- **Mücadeleci Üye Kredisi:** TGMP'nin sokaklarda dilenerek geçinen veya sokaklarda yaşayan çok yoksul insanlara verdiği kredi türüdür. Bu kredi türünde hiçbir hizmet bedeli ödenmemekte ve geri ödeme için herhangi bir zaman dilimi talep edilmemektedir.
- **Sosyal Kalkınma Kredisi:** TGMP'nin sosyal faydayı maksimize etmek üzere, dar gelirli kadınların mikrokredi yanında kendi kendilerine gelir getirici ilave faaliyette bulunmalarına destek vermek üzere verdiği kredi türüdür.
- **İletişim Kredisi:** Dijital eşitsizliği ortadan kaldırmak, tüm dar gelirli kadınların telefon sahibi olmalarını sağlamak amacıyla verilen bir kredi türüdür.

TGMP mikrokredi hizmetinin yanısıra üyelerine sunduğu diğer finansal hizmetler ise şunlardır:

- **Mikrosigorta:** TGMP, üyelerine kaza sonucu ölüm, sürekli sakatlık ve terör, deprem gibi doğal afetleri kapsayan ayda yalnızca 1 TL ödeyerek 10.000 TL teminat altına alan ferdi kaza sigortasıdır hizmeti sunmaktadır.
- **Mikrokonut Sigortası:** Yangın, sel, fırtına ve diğer doğal afetler nedeniyle ortaya çıkan zararlarda ev sahiplerini 15.000 TL, kiracıları 10.000 TL ye kadar teminat altına alan konut sigortasıdır.
- **Gönüllü Tasarruf:** TGMP, üyelerinin kendileri adına açılan gönüllü tasarruf hesaplarına haftada en az 1 TL yatırımlarını sağlayarak birikim yapmalarını teşvik etmektedir.
- **Mikro Emeklilik:** TGMP üyelerine devlet tarafından desteklenen teşvik programı ile işbirliği sağlayarak emeklilik tasarrufu için yatırım yapabilmelerine olanak tanımaktadır.

TGMP bu hizmetleri ile ülke genelinde 2015 yılı sonu itibariyle, 69 ilde ve 111 şubede toplamda 148 bin dar gelirli kadına 484 milyon TL mikrokredi hizmeti vermiştir (TGMP, 2016:1).

1.5. Türkiye’de Mikrokredi: Genel Bir Değerlendirme

Türkiye uzun yıllardır sanayileşmiş ülkelerle paralel bir ekonomik gelişme düzeyine erişmek için çabalamaktadır ve bu hedefine büyük ölçüde ulaşmıştır. Türkiye finansal sektörün gelişmişliği açısından dünyada özellikle Avrupa ve Orta Asya’da son dönemlerin gelişim gösteren en büyük ekonomilerinden¹⁶ birisi olarak görülmektedir. Türkiye 2014 yılında %3 büyüme oranı ile dünya ortalamasının (2.6) üstünde bir gelişim göstermiştir (World Bank, 2016b:169)¹⁷. Dünya Bankası’nın (2016c:1) açıklamalarına göre Türkiye’nin 2000 yılından beri istihdam ve gelir artışındaki performansı ile makroekonomik ve mali istikrarı sağlayarak “üst-orta gelir” seviyesindeki ülke konumuna yükseldiği; ayrıca yoksulluk belirtilerinin 2002-2012 yılları arasında yarı yarıya düştüğü ve aşırı yoksullukta daha hızlı bir düşüş seyredildiği; özellikle 2008-2009 krizi süreçlerini atlatırken şehirleşmenin arttığı, dış ticaret ve finansal ilişkilerinin geliştiği, kamu hizmetlerine erişimin büyük ölçüde genişletildiği, kanun ve yönetmeliklerin AB standartlarıyla uyumlu hale getirildiği belirtilmektedir. Türkiye’de ekonomik açıdan önemli gelişmelerin gözlenmesine rağmen yoksulluk düzeyi, gelir eşitsizliği ve istihdama ilişkin sorunların özellikle son yıllarda devam eden varlığı da söz konusudur. 2015 yılında 718.221 milyon dolar GSYİH’sı ile dünya sıralamasında 18. sırada yer alan Türkiye, yaklaşık 79 milyon nüfusu ile kişi başına düşen 9.130 dolar GSYİH’sı ile 64. sırada yer almıştır. OECD ülkeleri içinde 2012 yılında Türkiye 40.2 GINI katsayısı ile Meksika’dan (45.7) sonra ikinci; 2013 yılında ise 39.3 GINI katsayısı ile gelir dağılımı en adaletsiz üçüncü ülke olmuştur. Türkiye’ye ait yoksulluk göstegelerini dünya ortalamaları ile karşılaştırdığımızda¹⁸ Türkiye için yoksul bir ülke demeyebiliriz belki ama OECD ülkeleri içinde Türkiye, 2012 yılında 0.178 yoksulluk oranı, 2013 yılında ise 0.172 yoksulluk oranı ile en yoksul 3. OECD

¹⁶ Dünya Bankası'nın 2015 yılı verilerinde satın alma gücü paritesine göre 718.221 milyon dolar GSYİH ile Türkiye dünya sıralamasında 18. en büyük ekonomi olarak yer almıştır (World Bank, 2015a).

¹⁷ Ayrıntılı veriler için bakınız World Bank (2016b); IMF (2016).

¹⁸ Türkiye’de günlük 1.90\$’ın altında gelirle yaşayanların ülke nüfusuna oranı 2012 yılında %0.26 iken bu oran 2013 yılında %0.33 olmuştur. Dünyada günlük 1.90\$’ın altında gelirle yaşayanların dünya nüfusuna oranı ise 2012 yılında %12,42 iken bu oran 2013 yılında %10,68’dir (World Bank, 2016a).

ülkesi olmuştur (OECD, 2016:1). Türkiye'nin bu nedenle ekonomi politikalarını iyileştirmeye ve küresel rekabetçi bir konuma kavuşmaya devam ederken sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlayabilmesi için en fakir vatandaşlarının üretken potansiyellerini de ele alınması gerekmektedir (Carter, 2013:1).

Bu nedenle Türkiye'de dar gelirli vatandaşlara doğrudan transfer harcamaları, yardım ve bağış gibi politikaların (işsizlik, emekli, dul ve yetim maaşları, yeşil kart, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu gibi) yanı sıra 1980'lerden sonra yoksulluğun ve işsizliğin azaltılması, gelir dağılımında adaletin gözetilmesi açısından özellikle küçük ve orta ölçekli girişimcilere yönelik çeşitli kredi destekleri sağlanarak mikrogirişimlerin desteklenmesi ve istihdam sağlanmasına yönelik politikalar uygulanmaktadır. Türkiye'de bu amaçla faaliyet gösteren kredi sektörlerini kamu, özel ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar olarak üç genel kategoriye ayırmak mümkündür (Carter:2013:52). Örneğin kamu sektöründe¹⁹ Ziraat Bankası ve Halk Bankası, T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), İl Özel

¹⁹ Türkiye'de ticari bankacılık sektöründe iki büyük devlet bankası olan Ziraat ve Halk Bankası mikroişletmelere, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler'e (KOBİ) finansal destek sağlamaktadır (Carter, 2013:53). Ziraat Bankası, Avrupa Yatırım Fonu garantisi ile gerçekleştirilen nakdi kredi teminatı projesi ile maksimum 5 yıldır faaliyet gösteren, çalışan sayısı 9'u, yıllık cirosu 2 milyon Euro'yu aşmayan mikro işletmelere ve teminat güclüğü çeken mikro KOBİ'lere 31.12.2014 itibarıyla toplam 1,3 milyar TL nakdi kredi ile finansal destek sağlamaktadır. Banka 2014 yılı sonu itibarıyla tarım sektörünün finansmanına yönelik 607.197 çiftçiye tarım ve hayvancılık kredisi hizmeti de sunmaktadır (Ziraat Bankası, 2014:52-61). Bir diğer kamu bankası olan Halk Bankası, Portföy Garantisi Sistemi kapsamında Halkbank ile Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) arasında protokol imzalanmış, bu protokolle, teminat sağlayamayan mikro KOBİ'lerin, KGF kefaleti karşılığı kredi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla "Mikro KOBİ'lere Mikro Kredi" ürünü oluşturulmuştur. Banka, yaklaşık 1.2 milyon KOBİ müşterisinin 50.000 TL'ye kadar olan kredi ihtiyaçlarının hızlı ve kolay şekilde karşılanmasını amaçlamaktadır (Halk Bankası, 2014:37-38). Kamusal alanda faaliyet gösteren bir diğer kurum ise KOSGEB'tir. KOSGEB, 1990 yılında Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomideki rolünü ve etkinliğini artırmak amacıyla kurulmuş bir kamu kurumudur. KOBİ'lere çeşitli finansal hizmetler sunan KOSGEB iş fikri olan kadın girişimcilere de ücretsiz uygulamalı girişimcilik eğitimi sonrası 50.000 TL geri ödemesiz, 100.000 TL geri ödemeli sabit yatırım desteği sağlamaktadır (KOSGEB, 2016:1). Türkiye ekonomisinde KOBİ'lere toplam girişim sayısının %99,8'ini, istihdamın %74,2'sini, maaş ve ücretlerin %54,7'sini, cironun %63,8'ini, faktör maliyetiyle katma değer %52,8'ini ve maddi mallara ilişkin brüt yatırımın %53,3'ünü oluşturduğunu (TUIK, 2015:1) düşündüğümüzde geleneksel kamu kuruluşları KOBİ'leri desteklemeye yönelmektedir. Her finansal banka gibi bu bankalarda sundukları kredi hizmetlerinin karşılığında şahsi veya nakdi teminat (ev, arsa, kayıtlı bir işletme gibi), geçmiş bilançolar ve gelir tabloları, bütçe ve vergi sicil bilgilerini istemektedirler. Dolayısıyla bu kredi hizmetleri Türkiye'nin düşük gelirli ve çoğunlukla okuma yazama bilmeyen yoksul nüfusu için uygun değildir (Carter, 2013:53). Kamusal alanda nispeten yoksullukla mücadele hedefleyen yerel yönetimlerin de desteğiyle mikrokredi faaliyetleri yürütülmektedir. 22.02.2005 gün ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi kanunu ile yoksul kişilere mikrokredi hizmeti verilmesi il özel idarelerinin görev ve yetkileri arasına alınmıştır. İl özel idarelerinin bu görev ve sorumluluğunu -bu kanun hükümleri çerçevesinde- hem tek başına hem de dernek, vakıf gibi kuruluşlarla ortak hizmet projesi şeklinde yerine getirebilmeleri için imkan tanınmıştır. Bu süreçte il özel idareleri daha çok TGMP ile iş birliği içinde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (Seymen, 2011:2).

İdareleri; özel sektörde²⁰ Garanti Bankası, Kadın Girişimci Destek Paketi ile; kar amacı gütmeyen kuruluşlardan da Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV)²¹ gibi sivil toplum örgütleri çiftçiye veya dar gelirliilere çeşitli kredi destekleri sunmaktadır. Fakat bu uygulamalarda kar amacı gütmeyen kuruluşların dışındakilerin doğrudan amacı yoksulluk ve işsizliğin etkilerini azaltmak olmamakla birlikte aşırı yoksullara da hitap etmemektedirler. Bu süreçte Türkiye’de gerçek anlamda yoksullar için tasarlanmış Grameen tipi mikrokredi uygulamasına dünya uygulamalarından çok sonra 2002 yılında sivil toplum kuruluşu KEDV’in iktisadi işletmesi olarak kurulan MAYA ile başlanılmış ve 2003 yılında Muhammed Yunus’un Grameen Bank’ı ve dönemin hükümetiyle işbirliği içinde kurulmuş bugün Türkiye’nin tek mikrofinans kuruluşu statüsündeki TGMP ile devam edilmektedir. MAYA ve TGMP Türkiye ekonomisi içinde kamu sektörü ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak anılan kar amacı gütmeyen sektörde sivil toplum kuruluşu statüsünde faaliyet göstermektedirler.

Türkiye’de ise tüm yetişkinlerin %57 sinin, kadınların %44 ünün, en yoksul %40’lık dilimde yaşayan hanehalkındaki yetişkinlerin ise %51’inin banka hesabına sahip olduğu tespit edilmiştir (Demirgüç-Kunt, Klapper, Singer ve Oudheusden, 2015:84). Burdan da anlaşılacağı üzere Türkiye’deki yoksulların neredeyse yarısına yakını hala bankacılık hizmetlerine erişememektedir. Buradan yola çıkarak Türkiye’nin güçlü bir mikrokredi potansiyelinin olduğunu söyleyebiliriz.

²⁰ Türkiye’de bazı özel ticari bankalar da KOBİ, esnaf ve sanatkârlar, mikroişletme kurmak isteyen kadınlar, ev hanımları için özel mikrokredi hizmetleri vermektedirler. Örneğin: Garanti Bankası, Garanti KOBİ Bankacılığı bünyesinde Kadın Girişimci Destek Paketi ile mikroişletmelerin her türlü finansal ihtiyaçlarına yönelik olarak, 60 aya varan vadelerle kadın girişimcilere 2006’dan bu yana 2.8 milyar lira Kadın Girişimci Destek Kredisi kullandığını beyan etmiştir (Garanti, 2015:124).

²¹ Toplum Gönüllüleri Vakfı (TGV), 2002’de gençlerin öncülüğünde toplumsal barış, dayanışma ve değişimi gerçekleştirme vizyonu ile yola çıkmış ve toplumda sosyal sorumluluk yönünden farkındalık yaratmak amacıyla kurulmuş bir STK’dır (TGV, 2016:1). TGV, mikrokredi konusunda toplumsal bazda farkındalık sağlamak, bu alanda faaliyet gösteren gönüllü sayısını ve kamuoyu desteğini artırmak, küresel bilgi birikimi ve deneyimleri Türkiye’ye aktarmak, STK platformunun gelişmesine katkı sağlamak amacıyla HSBC’nin 2010 yılının sonunda 10.000 kişiye ulaşabilmek hedefiyle sivil toplum kuruluşlarına 5 milyon TL kredi hibe ederek desteklediği mikrokredi projesinde yer almıştır (HSBC, 2015:1).

BÖLÜM 2: MİKROKREDİ UYGULAMALARININ EKONOMİK, SOSYAL VE MALİ HEDEFLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI

Mikrokredinin; ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, başta Grameen Bank olmak üzere dünyadaki uygulama örneklerini ve ulaştığı büyüklükleri sayısal verilerle inceledikten sonra mikrokredinin hedeflerini ve bu hedeflere ulaşp ulaşmadığını değerlendirmek gerekmektedir. Bu amaçla bu bölümde dünyada ve Türkiye'deki mikrokredi uygulamalarının hedefleri ekonomik, sosyal ve mali hedefler başlıkları altında ele alınacak ve literatürde yapılmış çalışmaların ortaya koyduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar ışığında incelenecektir.

2.1. Mikrokredinin Ekonomik, Sosyal ve Mali Hedefleri

Mikrokredi ilk olarak 1980'li yıllardan sonra kamuoyunun dikkatini çekmeye başladığından beri fakir insanları özellikle de kadınları kendi mikrogirişimlerine kaynak yaratarak ve gelirlerini arttırarak yoksulluğun dışına çıkartacak güce sahip sıradışı çözümlerden biri olarak görülmektedir. Bu resim, küçük krediler kullanarak kendi işlerini kuran ya da var olan işlerini genişleten yüzlerce mikrogirişimcinin ilham veren hikayeleriyle desteklenmektedir ve deneyimlerde dikkat çeken kazanımların sadece gelir yaratmak, tüketimi arttırmak, iş sahibi olmak yönünde değil, temel sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşmak, sosyal güçlendirme ve cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak açısından da etkili olduğu yönündedir (Rosenberg, 2010:1). Bu açıdan bu başlık altında mikrokredi uygulamalarının sonuçları değerlendirilirken ekonomik hedeflerin (gelir, tüketim, istihdam...) yanı sıra sosyal ve mali hedefleri de (toplumsal cinsiyet, eğitim, sağlık, hukuki ve yasal düzenlemeler...) yapılmış ampirik çalışmalar ışığında eleştiriler ve öneriler dikkate alınarak çok boyutlu olarak incelenecektir.

2.1.1. Ekonomik Hedefler

Ekonomik hedefler başlığı altında mikrokredi uygulamaları; yoksulluğu azaltma ve gelir artışı sağlama hedefi ile istihdam sağlama ve girişimciliği arttırma hedefi alt başlıkları halinde değerlendirilmiştir.

2.1.1.1.Yoksulluğu Azaltma ve Gelir Sağlama Hedefi

Mikrokredinin yoksullukla ilişkisi ilgili ulusal ve uluslararası literatürde çoğunlukla “Günümüzde mikrokredi yoksullukla mücadelede en önemli araçlardan birisidir” hipotezi üzerine kurulduğu görülmektedir. Biz bu başlık altında bu hipotezi ve “yoksula ulaşmak ve yoksulluğu azaltmak” üzerine tasarlanan mikrokredi politikasını değerlendirmeden önce yoksulluğun ekonomik boyutunu (gelir ve tüketim yoksulluğunu) incelemeye talibiz. Bu bağlamda öncelikle “yoksulun” ve “yoksulluğun” tanımının yapılmasını gerekli görmekteyiz.

Aşırı yoksulluk, mutlak yoksulluk, yoksunluk veya açlık gibi farklı isimlerle tabir edilen en derin yoksulluk durumları ilk defa Birleşmiş Milletler (United Nations, 1995:1) tarafından “gıda, temiz içme suyu, sağlık hizmetleri, barınak, eğitim gibi temel insani ihtiyaçlardan büyük ölçüde yoksun kalınması ile karakterize edilen bir durum” olarak tanımlanmıştır. Bu yoksulluk durumu salt ekonomik açıdan tanımlandığında en yaygın yoksulluk kıstasları olarak “parasal gelir” ve “tüketim harcamaları” kullanılmaktadır. Hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi, mutlak yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Buna göre bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri “açlık sınırını” oluşturmaktadır. Bununla birlikte kişinin beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para veya başka bir deyişle asgari düzeyde bir yaşam kalitesine sahip olabilmesi için yapması gereken minimum harcama miktarı ise “yoksulluk sınırı” olarak tanımlanmakta ve bu gelir düzeyine ulaşamayanlar ise “yoksul” sayılmaktadır (Şenses, 2014:63; TÜİK, 2008:6-13). Parasal gelir kriteri olarak da uluslararası karşılaştırmalarda satın alma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1\$, 1.90\$ ve 3.10\$ değerleri yoksulluk sınırları ve bu sınırların altında kalanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (World Bank, 2016).

1997 yılında Mikrokredi Zirvesi, 2005 yılı sonuna kadar dünyanın en fakir 100 milyon ailesine, özellikle de bu ailelerin kadınlarının serbest meslek faaliyetleri ve finansal hizmetler ile işletme hizmetleri için gerekli krediye erişimlerini sağlayarak ulaşmayı ve ayrıca 2015 yılına kadar mutlak yoksulluğun yarıya indirilmesini hedefleyen Binyıl

Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda mikrokredi uygulamasında Zirve en yoksul aile ile günlük 1 doların altında gelirle yaşayanları hedeflediklerini belirtmiştir (Harris, 2005:1). Mikrokredi en genel ifadeyle “günlük 1 doların altında gelir ile veya gelirsiz yaşayan, herhangi bir toprak veya toprak dışı mal varlığı olmayan, genellikle eğitimsiz ve kırsalda yaşayan, temel gıda, sağlık ve barınma ihtiyaçlarını karşılayacak durumu olmayan insanları/aileleri ve özellikle bu ailelerin kadınlarını “yoksulun yoksulu” olarak tanımlamakta ve bu kitlenin kredi hizmetine ulaşmasını sağlayarak kendilerini yoksulluğun dışına çıkarmalarında yardımcı olmayı hedeflemektedir. Mikrokredinin bu hedefini gerçekleştirip gerçekleştirmediğine geçmeden önce mikrokredi hizmetinden yararlananların parasal geliri, tüketim harcamaları ve mal varlıkları üzerindeki etkilerini inceleyelim.

Genel olarak mikrokredi ve mikrofinans hizmetlerinin etkileri müşterilerinin geliri ve refahındaki değişikliklerle değerlendirilmektedir (Wrenn, 2007:6). Mikrokredinin yoksullukla mücadele etme amacına ulaşp ulaşmadığını değerlendirebilmek için mikrokredi kullanıcılarının geçim seviyelerindeki değişiklikleri dikkate almak gerekmektedir fakat insanların gelir kaynaklarının tümü hakkında gerçek bilgi edinmek çok zordur. Özellikle yapılan anket ve mülakat sonuçlarında insanlar doğru bilgi vermek istemeyebilmektedirler (Rogaly, 1996:103). Ama yine de mikrokredinin yoksul insanların gelirleri üzerinde etkilerinin kanıtları farklı gösterge ve yöntemler kullanılarak ölçülmeye çalışılmaktadır. Mikrokredinin gelir ve yoksulluk üzerindeki etkilerini ölçmek için ise kullanılan yaygın hipotez “Mikrokredi uygulamasından faydalanan bireylerin krediyi almadan önceki durumlarına göre ekonomik düzeylerinde bir iyileşme olmaktadır”. Bu hipotezi test etmeye yönelik kullanılan yaygın kriterler ise; mikroişletme kar ve gelirleri, harcamalar (gıda ve gıda dışı), varlıklar (tarım, tarım dışı, taşınabilir ve diğer varlıklar), konut iyileştirmeleri gibi parametrik göstergelerdir.

Mikrokredi ile yoksulların ekonomik düzeylerindeki iyileşmeyi takip edebileceğimiz en önemli gösterge gelir düzeylerindeki değişiktir. Mikrokredi ticari bankaların kredi vermek istemediği, düşük gelirli veya gelirsiz yoksul insanlara kredi alma imkanı tanıyarak yeni bir iş kurmaları veya var olan işlerini geliştirmelerini sağlayacak başlangıç sermayesini vermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla kredi alma imkanı bulan yoksul insanların krediyle kurdukları işlerden düzenli gelir elde etmeleri ve kendilerini

yoksulluğun dışına itmeleri beklenmektedir. Mikrokredi uygulamalarının borçluların ve hanelerinin gelirleri ve yoksulluk statüleri üzerindeki bu beklentileri gerçekleştirip gerçekleştirmediğine yönelik yapılmış ampirik çalışmaların bazıları Tablo 17’de özetlenmiştir. Bu çalışmaların bazılarında mikrokredi uygulamasının kişisel ve hanegeliri üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve yoksulluğu azalttığı tespiti yapılmaktadır (Copestake ve diğerleri, 2005; Chowdhury, 2008; Rahman, Rafiq ve Momen, 2009; Imai ve Azam, 2011; Khandker ve Samad 2014; Duong ve Nghiem, 2014; Al-Mamun, Nurul ve Mazumder, 2015). Mikrokredi programına katılımın borçluların ortalama hane gelirlerini arttırdığına yönelik bulgulara ulaşılan bu çalışmalarda dikkat çeken ortak nokta ise kredi büyüklüğü ve programa üyelik süreleri ile gelirin doğrusal ilişkisidir. Buna göre daha eski mikrokredi kullanıcılarının ortalama aylık hane gelirlerinin yeni mikrokredi kullanıcılarından daha yüksek olduğu ve kredi miktarı yükseldikçe hanelerin yaşam düzeylerinin, gelirlerinin (harcamalarının da) ve varlık birikimlerinin yükseldiği yönündedir.

Bu tespiti ortaya çıkaran örnek çalışmalardan biri Chowdhury (2008:19-35)’nin Bangladeş ve Filipinler’de bir mikrokredi programından birden fazla kredi alan (program grubu) hane halkı ile bir mikrokredi programına yeni katılmış ve henüz hiç kredi almamış hane halklarını (karşılaştırma grubu) karşılaştırdığı çalışmasıdır. Chowdhury, Bangladeş’te mikrokredi uygulamasının yoksulluk seviyesini azaltmada etkili olup olmadığını araştırdığı çalışmada yoksulluk sınırını bir insanın sağlıklı yaşaması için gerekli günlük minimum 2112 kalori ve 58 gram proteinin maliyeti karşılığında kişi başına haftalık 147 Taka olarak hesaplamıştır. Bir hane halkının haftalık tüketim harcaması 147 Taka’nın altında ise “yoksul”, üstünde ise “yoksul değil” olarak tanımlamıştır.

Tablo 16. Bangladeş’te Mikrokredi Uygulamasının Yoksulluk Statüsü Üzerindeki Etkisi

	Yoksul		Yoksul Değil	
	Hanehalkı Sayısı	%	Hanehalkı Sayısı	%
Karşılaştırma Grubu	127	64.47	70	35.53
Program Grupları				
12-48 Ay	37	44.44	41	52.56
49-84 Ay	49	40.83	71	59.17
85 ve Üzeri	40	38.46	64	61.54

Kaynak: CHOWDHURY, M.Jahangir Alam (2008), Poverty and Microfinance: An Investigation into the Role of Microcredit in Reducing the Poverty Level of Borrowing Households in Bangladesh and the Philippines, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Vol.9, No.2: 19-35.

Tablo 16’ya göre programa yeni katılanların daha önce kredi alanlara göre daha yoksul oldukları görülmektedir. Mikrokredi programından kredi alan hanehalklarının ise programa katılım süreleri arttıkça yoksul statüsünden çıktıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre mikrokrediye üye olup henüz kredi almayanlar ile programa yedi yıldan daha fazla süre ile üye olanların karşılaştırıldığı çalışmada mikrokreditinin borçlu hanehalkı üzerinde yoksulluğu azaltıcı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Chowdhury (2008:31-33) aynı çalışmasında Filipinler için yaptığı araştırmada mikrokredi miktarı ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiş ve toplam mikrokredi miktarındaki artışın yoksulluğu azalttığını bulmuştur. Fakat yoksulluktaki bu düşüş trendinin 20.000 Peso kredi miktarına kadar çok düşük olduğu, 20.000 Peso’dan 45.000 Peso’ya kadar olan kredi miktarının aynı düşüş trendini hızlandırdığı fakat 45.000 Peso’dan sonra yine düşürdüğü görülmüştür. Bu sonuçlar, 20.000 Peso kredi miktarının hanehalkının ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz olduğu, 45.000 Peso’dan daha fazla olan kredi miktarının ise hanehalkı tarafından yönetiminin zor olduğu yönünde değerlendirilmiştir.

Öte yandan bazı çalışmaların ise mikrokredi hizmetine ulaşan borçlu ve hanelerin gelirlerinde artış olduğuna yönelik bulgulara ulaşamadıkları görülmektedir (Diagne ve Zeller, 2001; Deininger ve Liu, 2009; Ondoro ve Omena, 2012; Angelucci, Karlan ve Zinman, 2014; Tarozzi, Desai ve Johnson, 2014; Augsburg ve diğerleri, 2015).

Kredi alan yoksulların ekonomik durumlarındaki değişiklikleri tespit etmek için hanehalkının harcamalarındaki artış veya harcama çeşitliliğindeki değişim de gösterge olarak kullanılmaktadır. Mikrokredi uygulamasının bireylerin ve hanehalkının

harcamaları (gıda ve gıda dışı) ve hanehalkı mal varlıkları (arazi ve arazi dışı varlıklar, konut yapımı veya iyileştirmesi, dayanıklı mal alımları gibi) üzerinde olumlu katkılarının olduğunu tespit eden çalışmalar mevcuttur (Rahman, Rafiq ve Momen, 2009; Deininger ve Liu, 2009; Imai ve Azam, 2011; Khandker ve Samad, 2014; Duong ve Nghiem, 2014). Örneğin mikrokredi uygulamasının konut yapımı veya var olan konutun yenilenmesi üzerindeki etkileri ekonomik gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirilmekte ve doğrudan bu etkiyi ölçmeye yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Berhane ve Gardebroek (2011:43-55) Kuzey Etiyopya’da çiftçi haneler üzerinde mikrokreditinin etkilerini ölçmek amacıyla yaptıkları çalışmada alınan kredi hizmetinin hem kişi başına yıllık hane tüketimi hem de bölgede refah göstergesi olan konutların iyileştirilmesi üzerinde anlamlı etkilerinin olduğunu bulmuşlardır. Anlamlı etkilerin bir veya birden fazla dönemde kredi alanlar üzerinde daha büyük etkiler oluşturduğu görülmüştür. McIntosh, Villaran ve Wydick (2011:922-937) de Guatemala, Hindistan ve Gana’da yaptıkları çalışmada kredi ile konut iyileştirmesi (yeni TV, buzdolabı, telefon, soba alımı, konut, duvar, tavan, döşeme, elektrik ve tuvalet yapımı gibi) arasında güçlü bir ilişki bulmuşlar ve ilk mikrokredi alındıktan sonraki yıllarda konut iyileştirme olasılığının 0.038’den 0.076’ya yükseldiğini belirtmişlerdir.

Aslında yoksulun en yoksulunun aldığı kredinin öncelikle bir kısmını yeni işine yatırarak gelir getirici aktivitesini kurması beklenirken bir kısmını da tüketime ayırması ekonomik olarak güçlenmesi için gereklidir. Ayrıca harcamalardaki artışla birlikte alınan kredi yoksulluğu azaltmak açısından gelir getiren kaynaklara güvenilir erişimin sağlanamadığı kriz dönemlerinde yoksulların tüketimlerdeki pürüzleri gidermeye yardımcı olabilir. Böylece yoksulların ekonomik güvenliği geniş ölçüde iyileştirilebilir. Ekonomik güvenliğe bir miktar ulaşıldıktan sonra, krediye erişmek yoksulların kendi işletmelerinin verimliliğini iyileştirerek veya yeni geçim kaynakları yaratarak yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olabilir (Bennett ve Cuevas, 1996:145). Bunu tespite yönelik mikrokredi kullanımı üzerine yapılan çalışmaların bazılarında, “mikrokreditinin konjonktürel veya beklenmeyen kriz dönemlerinde yoksulların tüketimlerdeki pürüzleri gidermeye yardımcı olduğu” varsayımının desteklendiği görülmektedir. Zaman (1999:24)’ın mikrokredi uygulamasının Bangladeş’teki sel örneğinde kriz dönemleri ile başa çıkma mekanizmalarını güçlendirdiği, hem finansal hem de yardım hizmetleri ile müşteriler için afet sonrası rehabilitasyon değerinde

olduğu tespit edilmiştir. Becchetti ve Castriota (2011:898-912)'nın Sri Lanka'da Tsunami sonrası müşteriler üzerindeki mikrokredi kuruluşlarının finansman etkilerini ölçtüğü çalışmasında alınan kredilerin Tsunami sonrası gelirin iyileştirilmesinde etkili olduğunu bulmuşlardır. Kredinin doğal afetten zarar görenlerin gelirleri üzerinde kredilerin çok daha güçlü bir etkisinin olduğu görülmüştür. Simojoki'nin (2003:84) Kenya'da kadın mikrokredi müşterisi ile yaptığı mülakatta da bir müşterinin çıkan yangından sonra evi için battaniye, kıyafet ve malzeme almak için kredi aldığını söylediği belirtilmiştir.

Fakat kredilerin tüketim amaçlı kullanılması mikrokredinin yoksulluğu azaltma beklentisi açısından önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi yoksul insanların aldıkları krediyi mümkün olduğu kadar yatırıma/işlerine yatırmak istese de farklı türdeki krizlerden dolayı kredinin bir kısmını tüketimleri (ekonomik kriz, doğal afet, eğitim harcı, sağlık giderleri, gıda harcamaları, konut yapım, çeyiz/düğün parası gibi) için kullanmak zorunda kalabilmektedirler (Simojoki, 2003:83). Bu süreçte ekonomik güvenlik sağlanmadan kredinin doğrudan tüketime ayrılması yoksulların kendi ayakları üzerinde duran etkin bir işletme kurmaları veya var olan işletmelerini büyütme noktasındaki beklentileri karşılamayacaktır. Aynı zamanda kredinin amacının dışında kullanılması durumunda yoksulun aldığı krediyi yüksek bir faiz oranıyla kısa bir süre sonra ödemeye başlamak zorunda olması gelir düzeyini daha da kötüleştirecektir. Bu nedenle yoksulların aldıkları kredi ile gelirlerindeki (harcamalarındaki ve mal varlıklarındaki) artışta yakaladıkları refah düzeyinin sürdürülebilirliğini sağlayabilmeleri için gelir getirici bir iş kurmaları veya var olan işlerini geliştirmeleri gerekmektedir. Imai ve Azam (2011:1-40)'ın mikrokredi uygulamalarının hane geliri ve gıda harcamaları üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmasında mikrokredinin hane gelirleri ve gıda tüketimi üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğunu bulmuştur. Fakat bu anlamlı ve pozitif etkinin alınan kredi üretken kullanıldığında hane geliri üzerinde; üretken kullanılmadıysa gıda tüketimi üzerinde ortaya çıktığını tespit etmişlerdir.

Harcamalar üzerindeki tüm bu etkilerde dikkate alındığında bazı çalışmaların mikrokredi hizmetine ulaşan borçlu ve hanelerin harcamalarında artış olduğuna yönelik bulgulara ulaşamadıkları ve ayrıca kredi öncesine göre harcamalarında düşüş olduğu

yönünde bulguların tespit edildiği de görülmektedir (Crépon ve diğerleri, 2011; Augsburg ve diğerleri, 2015; Angelucci, Karlan ve Zinman, 2014; Tarozzi, Desai ve Johnson, 2014).

Mikrokredi kullanan bireylerin ve hanelerin ekonomik gelişimlerini temsil eden gelir düzeyleri, harcamaları ve mal varlıkları üzerindeki etkilerini değerlendirdikten sonra yoksulluk statüleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek daha kolay olacaktır. Mikrokredi kullanmanın gelir artışı sağlayarak borçluları daha iyi duruma getirdiğine yönelik çalışmaları inceledik. Bu borçluların kredi kullandıklarında durumlarını iyileştirecek harcamaları (gıda ve gıda dışı) ve malvarlıkları edindiklerini gördük. Ayrıca bu süreçte kredi büyüklüğü ve programa üyelik süreleri arttıkça etkilerin daha güçlü olduğunu tespit ettik. Aynı şekilde mikrokreditin yoksulluğu azaltma noktasında da krediye erişimi mümkün olan borçluların daha üretken yatırımlar yaptıkları ve tüketimlerdeki pürüzleri giderdikleri, hane içinde şiddetli açlık yaşama ve yoksulluk sınırının altında kalma olasılıklarının krediye erişim imkanı olmayanlara göre daha az olası olduğuna yönelik benzer bulgulara ulaşmış çalışmalarda mevcuttur (Imai, Arun ve Annim, 2010; Ebimobowei, Sophia ve Wisdom, 2012; Karlan ve Zinman, 2006; Cuong, 2008; Chowdhury, 2008; Woutersen ve Khandker; 2014). Bu ekonomik göstergelerdeki gelişimler ile ilişkilendirerek mikrokredi borçlularının yoksulluk düzeylerinin iyileştiği ve yoksulluktan çıktıklarını söyleyebilir miyiz? Bunu söyleyebilmemiz için mikrokreditin ekonomik göstergeler üzerindeki olumlu etkilerinin krediyi alan gerçekten yoksul yani yoksulun yoksulu insanlar üzerinde gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Mikrokredi ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen aşağıdaki bazı çalışmalarda görülmektedir ki mikrokreditin olumlu sonuçları her zaman yoksullarla ilişkili değildir. Copestake, Bhalotra ve Johnson (2001) ilk krediye nazaran ikinci alınan kredilerin hane gelirleri üzerinde daha büyük ve anlamlı etkisinin olduğunu tespit edilmişler fakat mikrokredi programının yoksulun yoksuluna ulaşmada başarısız kaldığını, katılımcıların zaten sadece 1/3'ünün yoksulluk sınırının altında olduğunu belirtmişlerdir. Barnes, Gaile ve Kibombo (2001) katılımcıların çoğunluğu genellikle iş yeteneklerini ve tecrübelerini geliştirdiklerini, ailenin temel ihtiyaçlarının karşılayabildiklerini ve haftalık toplantılar ile sosyalleştiklerini belirtmişlerdir. Fakat bu kredi hizmetini

alanların aşırı yoksullar olmadıkları görülmüştür. Coleman (2006)'ın yaptıkları çalışmada refah düzeyi nispeten daha yüksek olanların yoksullara göre programa katılımlarının daha kolay olduğu ve mikrokredi programının refah düzeyi daha iyi olanların hane refahı üzerinde anlamlı etkisi olmasına rağmen nispeten daha yoksul üyeler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Chowdhury (2008) çalışmasında mikrokredi programına yeni katılmış ve henüz hiç kredi almamış olanların %35.53'ünün günlük minimum 2112 kalori ve 58 gram proteinin maliyeti karşılığında kişi başına haftalık 147 Taka gelire sahip oldukları yani yoksul olmadıklarını belirtmiştir. Cuong (2008) mikrokredi uygulamalarının yoksullara ulaşp ulaşmadığının araştırıldığı çalışmada programın hane geliri, tüketimi ve yoksulluğu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu fakat programa katılanların %75,9'unun yoksul aile olmadıkları ve sadece %12'sinin kırsalda yaşayan yoksul aile oldukları ve gerçek yoksullara ulaşamadıklarını görmüşlerdir. Ebimobowei, Sophia ve Wisdom (2012) yaptıkları çalışmada mikrokredi ve yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçların bulunmasına rağmen Nijerya gibi gelişmekte olan ülkelerde mikrofinansın tek başına yeterli olmadığı, yoksullukla mücadele etmek ve küçük işletme sahiplerini güçlendirmek için hükümetlerin yollar, sürekli enerji ihtiyacının karşılanması, iyi iletişim ve ulaşım sistemlerinin kurulması gibi altyapı çalışmalarını güçlendirmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Duong ve Nghiem (2014) Vietnam'da yoksullukla mücadelede mikrofinansın hane geliri ve tüketimi üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada daha yüksek miktarda alınan kredilerin hane halklarının gelir ve tüketim düzeyleri üzerinde daha büyük etkileri olduğu görülmüştür. Fakat mikrokrediye erişim ile yoksulluğun azaltılması arasında anlamlı bir ilişki bulamamışlardır.

Mikrokredi hizmetinin yoksullara ulaşmamış olma nedenlerinden birisini Adaman ve Bulut (2007:38-39) Diyarbakır'da mikrokredi kuruluşu çalışanları ve borçlu kadınlar ile yaptıkları ayrıntılı görüşme sonucunda geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi, mikrokredi sisteminde de merkez müdürlerinin her sene belli bir sayıda üye yapmaları gerektiğini, kotalarını dolduramamalarının başarısızlık olarak kabul edildiğini tespit etmişlerdir. Bu beklenti de mikrokredi çalışanlarını yoksul olmayan ama mikrokredi kullanmak isteyen kişileri de üye yapmaya ittiğini göstermiştir. Ayrıca, çok yoksul durumda olanların parayı iyi değerlendiremediği, krediyi iş kurmak yerine temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları bu nedenlerle de bu üyelerin geri ödemeleri

aksattığı, aksayan geri ödemelerin de yine merkez müdürünün başarısızlığı olarak kabul edildiği düşünüldüğünde çalışmanın daha kolay olması nedeniyle görece varlıklı olan kişilerin çalışanlar tarafından tercih edildiği görülmüştür. Bu durumun mikrokredi çalışanlarını yoksulun yoksuluna ulaştırma hedefinden uzaklaştırma ve görece zenginler sisteme dahil oldukça da yoksulların mikrokrediye erişimini engelleme riskleri taşıması söz konusudur.

Mikrokredinin yoksula ulaşmakta veya yoksulluğu azaltmakta yetersiz olmasının bir diğer nedeni de alınan kredilerin geri ödeme oranlarının %100'e yakın olması ve mikrokrediye olan talebin artmasının başarı olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi eğer alınan kredi ekonomik göstergelerdeki iyileşmelere rağmen aşırı yoksullar ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilişkilendirilemiyorsa borçlular aldıkları mikrokrediyi geri ödüyorlarsa ya da kredi talep edenlerin sayısı artıyorsa bunun anlamı aslında mikrokredi yoksulluğu azaltmak için uygun/yararlı bir yöntemdir diyemeyiz. Örneğin, Khandker ve Samad (2014:24-25) Bangladeş'te 87 köyde yaptıkları çalışmada yeni bir fenomen olarak çoklu program üyeliğinden (multiple program membership) yani bir kişinin birden fazla programdan/finans kuruluşundan kredi almasından bahsetmektedir. 1509 hane ile 1991/92 de yaptıkları araştırmada birden fazla kurumdan kredi alanlara rastlamamalarına rağmen 1998/99 yıllarında yaptıkları araştırmada bir programdan fazla yerde üyeliği bulunan hanehalkının %9, 2010/11 yıllarında ise %32 olduğu görülmüştür. Bu durumda çoklu üyeliğin veya mikrokrediye olan talebin arkasında yatan nedenlere bakmamız gerekmektedir. Bu nedenlerin başında daha önce bahsettiğimiz gibi yoksul hanehalklarının başlangıçta temel tüketim harcamalarına (gıda, barınma ve temiz su ihtiyacı gibi) olan taleplerinin yüksekliği olabilir. Alınan küçük miktartlı kredinin yeni bir iş kurmak, var olan işi geliştirmek ya da sürdürülebilirliğini sağlamak için yetersiz gelmesi yoksul girişimcileri farklı finans kuruluşlarına da yönlendirebilir. Fakat özellikle aşırı yoksulların ya da yeni girişimcilerin krediye olan talepleri alınan kredinin sürdürülebilirliğine veya gelir getirici faaliyetlere yatırım yapıp yapılmadığına, üretilen ürüne yeterli talebin olup olmadığına, pazar doygunluğuna, yoksulların yetenek ve tecrübelerine bakılmaksızın kredilerin dağıtılması gibi nedenler de borçluların daha yüksek kredi taleplerini tek bir kaynaktan karşılayamadıklarından ya da bir kredi diğer bir kurumdan alınan kredi ile kapatılmaya çalışılmasından da kaynaklanıyor olabilir.

Kredi gelir getirici bir faaliyet için kullanılıyorsa ve faaliyet kredi geri ödemelerini aşan bir getiri sağlıyorsa tüketim veya geliri artırır ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olabilir. Fakat kredi yatırımları finanse etmek amacıyla kullanılmazsa örneğin var olan borcu ödemek, konut veya sosyal yükümlülüklerin iyileştirilmesi gibi gelirden (harcamalarda) geçici bir iyileşme görülebilir fakat yoksullukla mücadelede sürdürülebilir bir başarı sağlanamaz. Bu nedenle mikrokredi uygulamalarının gelir artışı ve yoksullukla mücadele hedefinde ne kadar başarılı olabileceğini, kredinin istihdam sağlama ve girişimciliği artırma hedefindeki başarısı ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.



Tablo 17. Mikrokredinin Gelir ve Yoksulluk Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Pitt ve Khandker (1998)	The Impact of Group-Based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh: Does the Gender of Participants Matter?	Bangladeş	1991-1992	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı, borçlunun cinsiyeti, iş gücü arzı, eğitim, hanehalkı geliri, tüketimi ve varlıkları	Anket verisi Yarı deneysel analiz Sabit etkiler analizi	Bangladeş'te yaptıkları çalışmalarında mikrokredinin tüketim, yoksulluğun azaltılması ve arazi dışındaki (non-land) varlıkların elde edilmesi üzerinde geniş bir etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Kadınların aldığı her ek 100 Taka için yıllık hanehalkı tüketim harcamalarının 18 Taka arttığı, erkek borçlularda ise bu artışın 11 Taka olduğu görülmüştür.
Zaman (1999)	Assessing the Poverty and Vulnerability Impact of Micro-Credit in Bangladesh: A case study of BRAC	Bangladeş	1995	Mikrokredi üyeliği, mikrokredi miktarı, kişi başına düşen toplam tüketim harcamaları	Anket	Mikrokredinin yoksulluk ile arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada pozitif etkilerin olduğu görülmüş ve mikrokredinin Bangladeş'teki sel örneğinde olduğu gibi kriz dönemleri ile başa çıkma mekanizmalarını güçlendirdiği tespit edilmiştir.
Copestake, Bhalotra ve Johnson (2001)	Assessing the Impact of Microcredit: A Zambian Case Study	Zambiya	1997-1998	İlk ve ikinci alınan kredi miktarları, hanehalkı geliri ve tüketimi	Anket verisi Karşılaştırma grupları Regresyon ve varyans analizi	İlk krediye nazaran ikinci alınan kredilerin hane gelirleri üzerinde daha büyük ve anlamlı etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Mikrokredi, programının yoksulun yoksuluna ulaşmada başarısız kaldığı, katılımcıların 1/3'ünün yoksulluk sınırının altında olduğu görülmüştür.
Diagne ve Zeller (2001)	Access to Credit and its Impact on Welfare in Malawi	Malavi	1995	Kredi talebi, krediye erişim, hanehalkı geliri, tüketimi ve varlıkları	Anket verisi	Toplam hanehalkı yıllık geliri, tarımsal gelir ve mevsimlik tarım dışı gelirler üzerinde resmi veya resmi olmayan kredilere erişimin marjinal etkilerinin araştırıldığı çalışmada bu gelir türleri üzerinde kredilerin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.
Barnes, Gaile ve Kibombo (2001)	The Impact of Three Microfinance Programs in Uganda	Uganda	1997-1999	Kredi miktarı ve üyeliği, hanehalkı geliri, harcamaları ve dayanıklı varlıklar	Anket verisi Karşılaştırma grubu	Katılımcıların çoğunluğu genellikle iş yeteneklerini ve tecrübelerini geliştirdiklerini, ailenin temel ihtiyaçlarının karşılayabildiklerini ve haftalık toplantılar ile sosyalleştiklerini belirtmişlerdir. Fakat kredi hizmeti alanların aşırı yoksullar olmadıkları görülmüştür. Mikrokredi müşterilerinin sadece %10'u programa katılmalarından hiçbir fayda elde edemediklerini belirtmişlerdir.
Korkmaz (2004)	Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği	29 ülke	1999-2001	Mikrokredi verilen kişi sayısı, mikrokredi miktarı, kişi başına gayrisafi milli hasıla	Panel veri analizi	Mikrokredi uygulamasının 29 ülkeden sadece dokuzunda mikrokredi verilen kişi sayısındaki artışın kişi başına milli gelirde artışa sebep olduğu ve her bir kişiye verilen mikrokredinin kişi başına milli geliri en fazla 4 cent arttırdığı görülmüştür. Mikrokredi miktarındaki 1 birimlik (1 milyon dolarlık) artışı ise kişi başına gayrisafi milli hasılda 0.47 birimlik (47 sentlik) bir artışa sebep olduğu görülmüştür.
Copestake, Dawson, Fanning, McKay ve Wright-Revollo (2005)	Monitoring the Diversity of the Poverty Outreach and Impact of Microfinance: A Comparison of Methods Using Data from Peru	Peru	2002	Kişi başına gıda ve giyim tüketimi, toplam varlıklar, yoksulluk sınırı; günlük 2 doların altında gelir düzeyi	Anket	Çalışmada mikrokredi programının bireysel gelir ve hane geliri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu fakat işletme satışları veya karı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Menon (2005)	Long Term Benefits of Membership in Microfinance Programs	Bangladeş	1991-1992	Hanehalkı geliri ve tüketimi, üyelerin cinsiyeti, ortalama faiz oranı, mikrokredi üyeliği	Yarı deneysel alan çalışması	Mikrokredi programına üyeliğin süresi ile mevsimsel şoklarda tüketim düzeyini korumak arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada uzun süreli/tecrübeli müşterilerin kriz dönemlerinde tüketimlerini dengelemede daha başarılı oldukları görülmüştür.
Karlan ve Zinman (2006)	Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions To Estimate the Impacts	Güney Afrika	2004	Krediye erişim, alınan kredi sayısı, tüketim harcamaları, ortalama gelir	Deneysel alan çalışması Karşılaştırma grupları	Krediye erişimi mümkün olan borçluların daha üretken yatırımlar yaptıkları ve tüketimlerdeki pürüzleri giderdikleri; hane içinde şiddetli açlık yaşama ve yoksulluk sınırının altında kalma olasılıklarının krediye erişim imkanı olmayanlara göre daha az olduğu görülmüştür.
Coleman (2006)	Microfinance in Northeast Thailand: Who Benefits and How Much?	Tayland	1995-1996	Hanehalkı geliri, hane reisi, toprak ve toprak dışı varlıklar ve mülkiyet, krediye erişim.	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Refah düzeyi nispeten daha yüksek olanların yoksullara göre programa katılımlarının daha kolay olduğu ve mikrokredi programının refah düzeyi daha iyi olanların hane refahı üzerinde anlamlı etkisi olmasına rağmen nispeten daha yoksul üyeler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
Grossmann (2006)	Demand Study for Micro-Finance in Turkey Results from a Field Survey	İzmir, Ankara, Gaziantep, Erzurum	2006	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, temel gelir kaynağı, istihdam düzeyi, hanehalkı gelir, tüketim ve tasarruf düzeyi	Anket	Ankete katılanların hanehalkının brüt geliri, gıda harcamaları ve varlık göstergeleri dikkate alınarak yoksulluk düzeylerinin değerlendirildiği çalışmada katılımcıların %65'inin yoksulluk belirtisi göstermediği; %10'unun ise bazı günler kişi başına günlük 1\$'dan daha az gelirle yaşadıkları ve %12'sinin her zaman yiyecek bulamadıkları görülmüştür. Hane halkının %12'si son 12 ayda para veya aynı tasarruf yaptıklarını belirtmiştir. İnsanlara nasıl tasarruf yaptıkları sorulduğunda, uzun vadeli tasarruf sahiplerinin %47'sinin ticari bankalarda tasarruf sağladıklarını söylemiştir.
Çak (2007)	Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikrokredi Yöntemi	Diyarbakır/ Kocaeli/Sakarya	2007	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, kredi öncesi ve sonrası istihdam, gelir ve tüketim durumu, kredinin kullanılma amacı	Anket	İstanbul, Sakarya ve Diyarbakır'da 750 kişi ile yaptığı anket çalışmasında ekonomik bulgularla mikrokreditin aile gelirini, kişisel gelirleri ve yaşam kalitesini artırdığı, sosyal alanlardaki gelişmelerin daha zayıf olduğu ve henüz istenilen boyutlarda pozitif etkilere rastlanmadığı görülmüştür.
Cuong (2008)	Is a Governmental Micro-credit Program for the Poor Really Pro-Poor? Evidence from Vietnam	Vietnam	2002-2004	Kredi miktarı, hanehalkı demografik özellikleri, kişi başına harcama ve gelir, varlıklar.	Anket	Mikrokredi uygulamalarının yoksullara ulaşıp ulaşmadığının araştırıldığı çalışmada programın hane geliri, tüketimi ve yoksulluğu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu fakat programa katılanların %75,9'unun yoksul aile olmadıkları ve sadece %12'sinin kırsalda yaşayan yoksul aile oldukları ve gerçek yoksullara ulaşamadıkları görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Chowdhury (2008)	Poverty and Microfinance: An Investigation into the Role of Microcredit in Reducing the Poverty Level of Borrowing Households in Bangladesh and the Philippines	Bangladeş ve Filipinler	1998'de Filipinler 1999'da Bangladeş	Kredi miktarı, üyelik süreleri, Yoksulluk göstergesi: Yetişkin başına haftalık tüketim harcaması ve ortalama gelir düzeyi	Anket verisi Karşılaştırma grupları Logit model	Yapılan çalışmada program üyelerinin yoksulluk statülerinin üyelik süreleri ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Logit regresyon modeline göre mikrokrediye katılım süresi ile yoksulluk arasında negatif işaretli %10 seviyesinde anlamlı bir ilişkinin olduğu, üyelerin mikrokrediye katılım süreleri arttıkça yoksulluğun azaldığı görülmüştür.
Rahman, Rafiq ve Momen (2009)	Impact of Microcredit Programs on Higher Income Borrowers: Evidence from Bangladesh	Bangladeş	2009	Hanehalkı geliri, tüketim harcamaları ve varlıkları	Anket	Mikrokredi ile hanelerin gelirleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Kredi miktarı yükseldikçe hanelerin yaşam düzeylerinin, gelirlerinin (harcamalarının da) ve varlık birikimlerinin yükseldiği görülmektedir. Kredi kullananların gelirlerinin yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırıldığı çalışmada yüksek gelir grubundaki borçluların orta ve düşük gelir gruplarına göre gelir, varlık birikimi ve yaşam şartlarının daha iyi olduğu görülmektedir.
Deininger ve Liu (2009)	Economic and Social Impacts of Self-Help Groups in India	Hindistan	Şubat-Haziran 2004	Gelir, tüketim ve varlık düzeyi, enerji ve protein tüketimi	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Grup kredilerinin (self-help groups/yardımlaşma grupları) kadınların güçlendirilmesi, yeterli beslenme, kişi başına gelir, tüketim ve varlıklarda değişiklik yaratıp yaratmadığının araştırıldığı çalışmada katılımcıların gelir ve varlık düzeylerinde bir artış görülmemiş fakat tüketim ve beslenme şartlarında iyileşmeler olduğu görülmüştür. Ayrıca grupların yaklaşık %21'i ayrımcılığa karşı çıkmak ve kadınların güçlendirilmesini sağlamak için sosyal çevrelerinde özel aktiviteler yaptıkları görülmüştür.
Bikbaeva ve Gaibnazarova (2009)	Impact of Microfinance on Alleviating Rural Poverty in Uzbekistan	Özbekistan	2001-2005	MFK'ların toplam varlıkları, yaşı, aktif müşteri sayıları, dağıttıkları toplam kredi miktarları, mikrogirişimlerin sayısı, istihdam oranı.	Yatay kesit regresyon analizi	Mikrofinans hizmetlerine talep ile kırsal yoksulluk arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada çalışmanın yapıldığı bölgede küçük işletmelerin sayısı ve perakende işletmelerin sayısında artış ile mikrokredilerin talebi arasında doğrusal bir ilişki kurulmuştur. Ayrıca bölgedeki işsiz ve haneici giderlerin sayısındaki bir artışın da finansal kaynaklar için ek talep yarattığı vurgulanmıştır.
Karlan ve Zinman (2009)	Expanding Microenterprise Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts in Manila	Filipinler	Şubat 2006-Kasım 2007	Mikrogirişimin yaşı, günlük geliri ve stokları, mikrokredi üyeliği ve miktarı, hanehalkı geliri, tüketimi ve varlıkları	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Çalışmalarında yoksulluk sınırının altında olma ve gıda güvenliği sağlama olasılığını ölçtüğü çalışmasında anlamlı bir etki bulamamıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Uluoğlakcı (2009)	Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Mikrofinansman: Ankara Örneği	Ankara	2009	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredinin kullanım alanı, kredi ile yapılan iş, kredi öncesi ve sonrası hanehalkı gelir ve tüketim düzeyi	Anket	Katılımcıların “Aylık ortalama geliriniz ne kadar olursa ancak geçinirsiniz?” sorusuna verilen cevapların ortalaması, 1278,21 YTL referans alınarak bu ortalamanın altında aylık geliri olanlar öznel yoksul olarak belirlenmiş ve buna göre mikrokredi üyelerinin %58’inin (173 kişi) yoksul %42’sinin (123 kişi) ise yoksul olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca mikrokredinin mevcut üyelerde gelir artışı sağlamış olduğu fakat yeni üyeler ile eski üyelerin gelirleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.
Takahashi, Higashikata ve Tsukada (2010)	The Short-Term Poverty Impact of Small-Scale, Collateral-Free Microcredit in Indonesia: A Matching Estimator Approach	Endonezya	2007-2008	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı ve üyelik süresi, kişi başına gelir ve harcamalar	Anket verisi Farkların farkı tahmincisi	Endonezya’da kar amacı gütmeyen ve daha fazla yoksula ulaşmayı amaçlayan BPR-YBS (Bank Perkreditan Rakyat-Yayasan Bina Swadaya) mikrofinans kuruluşunun kredi dağıtmaya başladıktan bir yıl sonra yoksulluk üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada yoksulluğun azaltılmasında hızlı ve önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
Imai, Arun ve Annim (2010)	Microfinance and Household Poverty Reduction: New Evidence from India	Hindistan	2001	Hanehalkı geliri ve tüketimi, kredi miktarı, kredi alınan kurum, Index Based Ranking (IBR) yoksulluk grupları	Anket verisi Karşılaştırma grupları Tobit model	Yapılan çalışmada mikrofinansın yoksulluğu azaltmada anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüş ve hem kırsal hem de kentsel bölgelerde daha yüksek mikrokredi miktarlarının yoksulluğun azaltılmasında daha geniş etkisinin olduğu belirtilmiştir.
Imai ve Azam (2011)	Does Microfinance Reduce Poverty in Bangladesh? New Evidence from Household Panel Data	Bangladeş	1997-2004	Mikrofinans kredileri, hane geliri, gıda harcamaları	Panel veri analizi	Çalışmada mikrokredinin hane gelirleri ve gıda tüketimi üzerinde anlamlı ve pozitif etkisinin olduğu bulunmuştur. Fakat bu anlamlı ve pozitif etkinin alınan kredi üretken kullanıldığında hane geliri üzerinde üretken kullanılmadıysa gıda tüketimi üzerinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir.
Crépon, Devoto, Duflo ve Parienté (2011)	Impact of Microcredit in Rural Areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation	Fas	2006-2007	Hanehalkı varlıkları, konut, tarım ve tarım dışı üretim aktiviteler, tüketim.	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Fas’ta yapılan çalışmada mikrokredinin kısa dönemde (iki yıl) kişi başına düşen tüketimde ve yoksulluk üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu görülmemiştir. Krediye ulaşanların aktiviteleri tarım dışına çıkamamıştır.
Jegede, Kehinde ve Akinlabi, (2011)	Impact of Microfinance on Poverty Alleviation in Nigeria: An Empirical Investigation	Nijerya	2011	Mikrokredi üyeliği ve miktarı, kredi ile yapılan işin türü, gelir düzeyi	Anket verisi ANOVA testi	Nijerya’da mikrokredi hizmeti alan insanların yoksulluk düzeyleri ve yaşam standartlarındaki iyileşmenin kredi almayanlara göre daha iyi olduğuna yönelik anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca mikrokredinin başarılı olabilmesi için hükümetin gerekli yasal ortamı, makroekonomik ve siyasi istikrarı, altyapı hizmetlerini sağlaması gerektiği vurgulanmıştır.
Berhane ve Gardebroke (2011)	Does Microfinance Reduce Rural Poverty? Evidence Based on Household Panel Data From Northern Ethiopia	Kuzey Etiyopya	1997-2000-2003-2006	Mikrokredi Göstergesi: Kredi borçluları ile hiç kredi almayanlar Yoksulluk göstergeleri: Hanehalkı tüketimi ve konut iyileştirme	Anket verisi Karşılaştırma grupları Sabit ve rassal etkiler modeli	Kuzey Etiyopya’da çiftçi haneler üzerinde mikrofinansın etkilerini ölçmek amacıyla yapılan çalışmada alınan kredi hizmetinin hem kişi başına yıllık hane tüketimi hem de bölgede refah göstergesi olan konutların iyileştirilmesi üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu görülmüştür. Anlamlı etkilerin bir veya birden fazla dönemde kredi alanlar üzerinde daha büyük etkiler oluşturduğu görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Becchetti ve Castriota (2011)	Does Microfinance Work as a Recovery Tool After Disasters? Evidence from the 2004 Tsunami	Sri Lanka	2004-2007	Kredi miktarı, kredi üyeliği, reel gelir ve çalışma saatleri, Tsunami'den zarar görenler ve görmeyenler	Anket verisi Karşılaştırma grupları Panel Veri analizi	Tsunami sonrası müşteriler üzerindeki mikrofinans kuruluşlarının finansman etkilerini ölçen çalışmada alınan kredilerin Tsunami sonrası gelirin iyileştirilmesinde etkili olduğu bulunmuştur. Kredinin doğal afetten zarar görenlerin gelir oranı üzerinde kredilerin çok daha güçlü bir etkisinin olduğu görülmüştür.
Mcintosh, Villaran ve Wydick (2011)	Microfinance and Home Improvement: Using Retrospective Panel Data to Measure Program Effects on Fundamental Events	Guatemala, Hindistan ve Gana	2005-2007	Kredi miktarı ve sayısı, konut yapımı, onarımı ve konut iç tüketim harcamaları	Panel veri analizi	Çalışmada kredi ile konut iyileştirmesi (yeni TV, buzdolabı, telefon, soba alımı, konut, duvar, tavan, döşeme elektrik ve tuvalet yapımı gibi) arasında güçlü bir ilişki bulunmuş, ilk mikrofinans kredisi alındıktan sonraki yıllarda konut iyileştirme olasılığının 0.038'den 0.076'ya yükseldiği görülmüştür.
Şengür (2011)	Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Olarak Mikro Kredi: Eskişehir Grameen Bank Analizi	Eskişehir	2012	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, müşterilerin kredi öncesi ve sonrası gelir düzeyleri, kredinin kullanıma amacı	Anket	Mikrokredi alan kadınların aile gelirlerinde kredi öncesi ve sonrasında önemli farklılıklar görülmüştür. Dört kişilik hanenin aylık yoksulluk sınırının 700 TL olarak kabul edildiği çalışmada her dört aileden 1'inin yoksulluk sınırının üzerine çıktığı tespit edilmiştir.
Kandemir ve Aktaş (2011)	Importance of Microcredit in Fight Against Poverty in Turkey	Türkiye	2009	Şehirde yeşil kart kullananların nüfusa oranı, girişimcilerin nüfusa oranı	Regresyon analizi	Yoksulluk göstergesi olarak şehirlerdeki kişi başına düşen yeşil kart sahibinin sayısı ile şehirlerdeki kişi başına düşen girişimcilik sayısı arasında anlamlı ve negatif bir ilişkinin olduğu ve buna göre kişi başına düşen girişimci sayısındaki bir birimlik artışın yoksulluğu 10.48 birim azalttığı bulunmuştur.
Kabakçı (2012)	Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması	Eskişehir	2012	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, mikrokrediyi alma amacı, hanehalkı geliri ve istihdam durumu,	Mülakat	Eşi ölmüş/hasta ve bakmakla sorumlu oldukları çocukları bulunan mikrokredi alan kadınların en yoksul durumda bulundukları ve aylık elde ettikleri gelir ile çok rahat bir yaşam süremedikleri görülmüştür.
Ebimobowei Sophia ve Wisdom (2012)	An Analysis of Microfinance And Poverty Reduction in Bayelsa State of Nigeria	Nijerya	2012	Mikrofinans, yoksulluk, tasarruf, kredi geri ödemeleri, kadın statüsü.	Anket verisi ANOVA testi Ki-kare analizi	Çalışmada mikrofinans ve yoksulluk arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçların bulunmasına rağmen Nijerya gibi gelişmekte olan ülkelerde mikrofinansın tek başına yeterli olmadığı, yoksullukla mücadele etmek ve küçük işletme sahiplerini güçlendirmek için hükümetlerin yollar, sürekli enerji ihtiyacının karşılanması, iyi iletişim ve ulaşım sistemlerinin kurulması gibi altyapı çalışmalarını güçlendirmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Ondoro ve Omena (2012)	Effect of Microfinance Services on the Financial Empowerment of Youth in Migori County, Kenya	Kenya	2012	Mikrokredi öncesi ve sonrası gelir, tasarruf, yatırım ve tüketim düzeyi	Anket verisi ANOVA testi	Çalışmada mikrokredi hizmetinin katılımçıların gelir, tasarruf ve yatırımları üzerinde çok fazla etkisinin olmadığı görülmüştür. Katılımcıların mikrokrediyeye katıldıktan beş yıl sonra öncesine göre gelirinin çok düşük olduğunu belirtenlerin oranının %34,9'dan %18,6'ya düştüğü, yeterli diyenlerin ise oranının %18,1'den %34,3'e yükseldiği fakat gelirinin yüksek veya çok yüksek olduğunu belirtenlerin olmadığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Carter (2013)	Financial Intermediation, Growth, and Microfinance in Turkey: A Quantitative Study	Türkiye	2012	Mikrokredi üyelerin demografik özellikleri, toplam mikrokredi miktarı, üyelik süresi, alınan kredi miktarı, kredi ile yapılan işin türü ve sektörü	Regresyon analizi En küçük kareler analizi	Alınan toplam mikrokredi miktarı ve üyelik süresinin borçluların geliri, üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Daha çok kredi kullanan borçluların gelirlerinin artma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.
Kahn (2013)	The Determinants of Microsavings A Field Study in Nepal	Nepal	2012	Mikrokredi üyeliği, üyelerin demografik özellikleri ve yaşadıkları kırsal ya da kentsel bölge, hanehalkı geliri, eğitim ve ortalama tasarruf miktarı.	Regresyon analizi En küçük kareler analizi	Mikrofinans hizmeti alan üyelerin hizmet alma imkanı olmayan kırsal bölgedekilere göre daha yüksek tasarruf yaptıkları görülmüştür. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre daha çok para kazanıp daha çok tasarruf yaptıkları tespit edilmiştir.
Angelucci, Karlan ve Zinman (2014)	Microcredit Impacts: Evidence from a Randomized Microcredit Program Placement Experiment by Compartamos Banco	Meksika	2009-2010, 2011-2012	Kredi, hanehalkı geliri, varlıklar ve harcamalar, mikrogirişim, işgücü arzı, sosyal statü ve refah	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Mikrokredi uygulamasının haneîçi /işletme geliri, tüketim ve refah üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür.
Tarozzi, Desai ve Johnson (2014)	The Impacts of Microcredit: Evidence from Ethiopia	Etiyopya	2003-2006	Mikrokrediye erişim, mikrokredi miktarı tarım ve tarım dışı serbest meslek faaliyetleri ve gelirleri, hanehalkı tüketim düzeyi	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Yapılan çalışmada gelir getirici aktiviteler dikkate alındığında hanehalkı refahında net bir iyileşmenin olduğuna yönelik bir işaret elde edilememiştir.
Khandker ve Samad (2014)	Dynamic Effects of Microcredit in Bangladesh	Bangladeş	1991/92 1998/99 2010/11	Mikrokredi miktarı ve süresi, borçluların cinsiyeti, kişi başına gelir ve harcama, iş gücü arzı, varlıklar, çocukların okullaşma oranı	Panel veri analizi	Grup odaklı mikrokredi programlarının hanehalkı refahı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca kadınlara sunulan mikrokredi hizmetinin yoksulluğu azaltmada daha etkili olduğu görülmüştür. Mikrokreditinin gelir ve tüketim üzerindeki olumlu etkisinin daha önceden kredi alanlar üzerinde yenilerine göre daha yüksek bir etkiye sahip oldukları görülmüştür.
Woutersen ve Khandker (2014)	Estimating the Long-Run Impact of Microcredit Programs on Household Income and Net Worth	Bangladeş	1991/92 1998/99 2010/11	Toplam mikrokredi miktarı ve müşteri sayıları, hanehalkı geliri ve net varlıkları	Anket verisi Panel veri analizi	Mikrokredi programına katılanların haneîçi gelirleri ve net varlıkları üzerinde mikrokreditinin etkisinin olup olmadığının incelendiği çalışmada “Mikrokredi yoksulluk tuzağına neden olur”, “Mikrokredi daha yoksul köylerde daha sınırlı fırsatlar sunmaktadır” hipotezleri reddedilmiş ve bu hipotezleri doğrulayan kanıtlara ulaşılamamıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Duong ve Nghiem (2014)	Effects of Microfinance on Poverty Reduction in Vietnam: A Pseudo-Panel Data Analysis	Vietnam	1992, 1998, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010	Mikrokredi miktarı, kredi alınan kurum yetişkin başına hane geliri ve tüketimi, günlük 1.25 dolarlık gelir, milli yoksulluk sınırı	Sahte panel veri analizi	Vietnam'da yoksullukla mücadelede mikrofinansın hane geliri ve tüketimi üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada daha yüksek miktarda alınan kredilerin hane halklarının gelir ve tüketim düzeyleri üzerinde daha büyük etkileri olduğu görülmüştür. Fakat mikrofinans erişim ile yoksulluğun azaltılması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.
Augsburg, Haas, Harmgart ve Meghir (2015)	The Impacts of Microcredit: Evidence from Bosnia and Herzegovina	Bosna Hersek	2010	Mikrokrediye erişim, kredi miktarı, borçlu sayısı, hanehalkı geliri, tüketimi ve tasarrufları	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Mikrokredi programının genel hane gelirini arttırdığına yönelik bir kanıtı ulaşılamamıştır. Ayrıca tüketim ve tasarruflarda bir düşüş olduğu gözlenmiştir.
Al-Mamun, Nurul ve Mazumder (2015)	Impact of Microcredit on Income, Poverty, and Economic Vulnerability in Peninsular Malaysia	Malezya	2015	Toplam mikrokredi miktarı, aylık müşteri sayıları, hanehalkı üretim, tüketim ve yatırım aktiviteleri	Anket	Mikrokreditin gelir üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada mikrokredi programına katılımın borçluların ortalama aylık hane gelirlerini arttırdığı ve daha eski mikrokredi kullanıcılarının ortalama aylık hane gelirlerinin yeni mikrokredi kullanıcılarından daha yüksek olduğu görülmüştür.
Alpaslan (2015)	Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü: Niğde Örneği	Niğde	2015	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, istihdam durumu, kredi alınma amacı, kredi öncesi ve sonrası hanehalkı gelir düzeyi	Anket	Mikrokredi alan kadınların %55'i aldıkları kredi ile kendine ait bir işletme kurmak istemediğini belirtirken krediyi alma sebebi olarak çoğunluğu evlerini geçindirmek, evleriyle ilgili çeşitli ihtiyaçları karşılamak ve eşlerinin işlerine yardımcı olmak istediklerini belirtmişlerdir.

2.1.1.2. İstihdam Sağlama ve Girişimciliği Arttırma Hedefi

Mikrokrediyi savunanlar tarafından yoksul bireylerin/hanelerin mikrokrediyeye erişimini sağlamak hane halkı iş gücü kaynaklarının yeniden dağılımı, üretkenlik, verimlilik, gelir ve yoksulluk statüsü gibi ekonomik göstergeler üzerinde önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Bu bağlamda mikrokredinin bu göstergeler üzerinde daha olumlu ve geniş etkilere sahip olabilmesi için yoksulun aldığı mikrokredi ile kendi yetenek ve tecrübelerini kullanarak gelir getirici yeni bir iş kurması veya birilerini istihdam etmesi hedeflenmektedir. Çünkü yoksul aldığı krediyi düzenli gelir getirici bir yatırıma dönüştürebilirse ekonomik statüsünü iyileştirip yoksulluğun dışına kendisini çıkarabilecektir. Bu nedenle mikrokredinin istihdam ve girişimciliği sağlama hedeflerine ulaşmakta ne kadar başarılı olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Mikrokredi, yoksulların (özellikle kadınların) krediye erişimine imkan sağlanarak istihdam edilmeleri hedefini “serbest çalışma” (self-employment) felsefesi üzerine kurmaktadır. Yunus (2003a:286-287) mikrokrediyi uygun kurum ve politikalar oluşturarak serbest çalışma fırsatları yaratmanın, işsizlik ile yoksulluğu ortadan kaldırma yolunda en iyi strateji olduğunu savunmakta ve serbest çalışmanın alternatifi olan “maaşlı iş” türünü de şöyle eleştirmektedir:

“...Öncelikle, ekonominin analitik çerçevesinde merkezi bir rol oynayan mikroekonomi kuramının eksik olduğunu düşünüyorum. Bu kurama göre bir birey tüketici kuramında tüketici, üretim kuramındaysa işgücü olarak tanımlanır. Üretim kuramı üretim işlevi ile yani bir teknolojinin varlığında bir girişimcinin işgücüyü sermayeyi nasıl bir araya getirip farklı üretim düzeylerine ulaştırdığıyla başlar. Buradan şirket kuramına geçilir. Bu kavramlar serbest çalışma olasılığını tümüyle ortadan kaldırmıştır. Girişimciler özel yetenekli bir grup insan olarak kabul edilmiş, kalan insanların da onlara hizmet etmek için dünyaya geldikleri varsayılmıştır. Bu ekonomistlerce belki de masum bir soyutlama olarak görünse de sosyal bir bilim olarak ekonomiye büyük bir zarar vermiştir çünkü her insanın yaratıcılığı ve zekası soyutlanıp silinmiştir. Bununla birlikte her bireyin bir girişimciye dönüşme olasılığında ortadan kalkmıştır. Maaşla çalışmak tek iş kaynağı haline gelmiştir. Serbest çalışma, yoksul bir ekonominin belirtisi olarak geçirilmiştir.”

Yunus serbest çalışmanın maaşlı çalışmaya karşı bazı avantajlarını da vurgulamaktadır. Yunus'a (2003a:267-268) göre serbest çalışma:

- Çalışma saatleri esnek olduğundan herhangi bir aile koşuluna uyum sağlayabilir. İnsanlara bir işi tam zamanlı yürütme, krizler karşısında yarı zamanlı yürütme ya da gerekirse askıya alıp ücretli bir işe girme seçeneği sağlar.
- Serbest çalışma işini bilen, yalnızca teknik okuldan ve kitaplardan alınmış değil de pek çok geleneksel ve edinilmiş beceriye sahip insanlar için çok uygundur.
- İnsanın hobilerini zevkli ve kazançlı bir iş haline getirmesine fırsat verir.
- Katı bir hiyerarşide hep birlikte iyi çalışamayan bireylerin kendi işlerini yönetmelerine olanak tanır.
- Sosyal yardıma bağımlılıktan bir çıkış yolu sunar. İnsanların yalnız birer maaş kölesi olmalarına değil bir dükkan açmalarına ya da bir üretim başlatmalarına fırsat verir.
- Bir iş bulmuş ama yine de yoksul olanlara yardım edebilir.
- Daha yeni işten kovulmuş olanlara depresyona girip işlerden el etek çekmeden önce yeni bir iş kuracak moral desteği sağlar.
- Derilerinin rengi ya da ulusal kökenleri nedeniyle hayatlarını kazanma şansı verilmeyen ırkçılık kurbanlarına bir geçim şansı verir.
- Serbest bir iş yaratmanın ortalama maliyeti maaşlı bir iş yaratmaya oranla daha ucuzdur.
- Yalnız yoksul bir insanın adım adım özgüven kazanmasına yardımcı olur.

Yukarıda serbest çalışmanın avantajlarına değinilmesine rağmen dünyada bazı ülke ve bölgelerde serbest çalışma faaliyetlerinin istihdam içindeki oranlarının yer aldığı Tablo 18'e baktığımızda özellikle serbest piyasa ekonomisinin hakim olduğu gelişmiş ülke ve ülke gruplarında maaşlı işin serbest çalışmaya tercih edildiği ve serbest çalışma faaliyetlerinin azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Burada serbest çalışma faaliyeti belli bir işverene tabi olmaksızın kendi hesabına, bir veya birden fazla ortakla veya

kooperatifte veya ücretsiz aile işçisi olarak yürütülen işler olarak tanımlanmaktadır. Bu işler resmi bir sözleşmeye bağlı olarak düzenli aralıklarla belirli miktarda gelir elde etmek için yapılan ücretli iş faaliyetlerinin aksine kazancın üretilen mal ve hizmetlerin satışından elde edilen karların üzerine doğrudan bağlı olması nedeniyle ücretsiz işler olarak algılanmakta ve gelir elde etmek için başka yol bulamayanların hayatta kalma stratejisi ya da girişimci ruhun kanıtı veya kendi işinin patronu olma arzusu olarak yürütülen faaliyetler olarak görülmektedir (World Bank, 2016; OECD, 2016).

Tablo 15 ve Tablo 18 birlikte değerlendirildiğinde ABD, Almanya, Birleşik Krallık, OECD ülkeleri ve Avrupa Birliği gibi yüksek gelir düzeyindeki ve yoksulların finansal hizmetlere erişimlerinin oldukça yüksek olduğu gelişmiş ülke ve ülke gruplarında sadece küçük bir kesimin (yaklaşık%10) girişimci olmayı tercih ettiği, gelişmekte olan ülkelerde ise girişimci oranının %50'leri bulduğu görülmektedir. Gelir, eğitim, altyapı ve finansal hizmetlere erişim seviyelerinin gelişmiş ülkelere göre düşük olduğu ülkelerde serbest çalışmanın tercih edilmesinin farklı nedenleri olmakla birlikte Tablo 19'da yaptığımız araştırmalarda yoksul insanların finansal hizmetlere erişimleri mümkün olsa bile başarılı olamamalarının arkasında uzmanlaşma eksikliği, teknolojik değişime ayak uyduramama, mesleki eğitim yetersizliği, pazar doygunluğu, aşırı rekabet, kayıtdışı ekonominin yoğunluğu, sosyal güvence eksikliği, altyapı eksikliği, yüksek faiz oranları gibi hem yoksulların kendi ekonomik çevrelerinden hem de kendi ekonomik ve sosyal yoksunluklarından kaynaklanan sorunlar olduğu görülmektedir. Bu sorunların varlığına rağmen gelişmekte olan ülkelerde yoksulların serbest çalışma faaliyetlerine yönelmelerinde veya yönlendirilmelerinde dikkat çeken nokta yoksulların girişimci ruhun kanıtı veya kendi işinin patronu olma arzusundan çok gelişmiş ülkelerdeki insanlar gibi gelir elde etmek için maaşlı bir iş bulamamalarının sonucu gibi görünmektedir. Bu nedenle gelişmemiş ülkelerin yoksul bölgelerindeki insanlar veya mikrokredi müşterilerinin büyük bir çoğunluğu da belki Karnani (2007b:5-6)'nin dediği gibi isteyerek mikrogirişimci olmamaktadır ve mümkün olsa makul bir ücretle bir fabrikada memnuniyetle çalışmayı tercih edebileceklerdir. Bu noktada mikrokreditinin istihdam ve girişimcilik hedefi üzerindeki etkilerini değerlendirirken karşılaşılan sorunları ele alarak başlamak faydalı olacaktır.

Tablo 18. Bazı Ülke ve Ülke Gruplarında İstihdam İçinde Serbest Çalışma Faaliyetlerinin Oranı (2000-2014)

Ülke/Ülke Grupları	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ABD	7,4	7,4	7,2	7,6	7,6	7,5	7,4	7,2	7,0	7,1	7,1	6,8	6,8	6,6	6,4
Almanya	11,0	11,2	11,2	11,4	12,1	12,5	12,2	12,1	11,7	11,7	11,6	11,7	11,6	11,2	11,0
Avrupa Birliği	18,3	18,1	17,5	17,6	17,5	17,3	17,1	16,8	16,5	16,6	16,9	16,6	16,7	16,5	16,5
Azerbaycan	.	.	.	67,3	66,8	66,2	59,0	58,2	57,6	67,6	68,1	66,8	66,7	66,5	.
Bangladeş	69,0	.	.	83,5	.	85,3	.	.	.	.	62,7	60,4	.	.	.
Birleşik Krallık	12,8	12,8	12,7	12,9	13,3	12,9	13,1	13,3	13,4	13,6	13,9	14,0	14,7	14,5	15,4
Brezilya	30,3	37,1	37,2	37,2	36,6	36,6	35,8	34,7	33,8	33,3		31,6	31,2	31,2	32,3
Endonezya	67,2	66,7	67,7	69,0	68,1	66,4	66,1	66,0	67,4	66,6	64,6	60,6	53,5	53,5	.
Fransa	11,4	10,9	10,8	11,5	11,0	10,9	11,4	11,0	10,6	11,0	11,5	11,7	11,5	11,2	11,5
Hindistan	84,3	.	.	.	.	84,4	.	.	.	.	81,9	.	.	.	.
İtalya	28,2	27,9	27,4	27,3	27,9	26,7	26,4	26,1	25,5	25,0	25,3	25,0	24,9	24,8	24,7
Japonya	16,6	15,9	15,4	15,1	14,9	14,7	13,8	13,4	13,0	12,7	12,3	11,9	11,8	11,5	.
Kazakistan	.	42,3	39,9	39,5	37,8	36,1	35,5	34,8	33,8	33,7	33,3	32,8	31,7	30,6	
Malezya	25,7	24,6	23,3	23,8	25,4	24,5	25,7	25,8	25,4	25,2	25,7	23,4	25,1	26,1	24,9
Meksika	36,0	36,4	36,8	36,6	36,5	35,5	34,5	34,3	33,9	33,8	34,7	33,7	33,7	33,0	.
Mısır	40,1	38,5	39,8	42,1	43,5	40,0	38,2	41,5	.	39,4	37,8	38,8	37,5	38,9	.
OECD Ülkeleri	17,7	17,6	17,4	17,4	17,2	16,9	16,5	16,3	16,0	16,1	16,2	16,0	15,8	15,5	.
Pakistan	64,4	64,4	60,1	60,1	62,1	62,1	62,7	62,6	64,0	.	.	.	.	.	.
Polonya	27,4	28,0	28,2	27,0	26,5	25,8	24,4	23,5	22,9	22,7	23,0	22,9	22,4	21,8	21,4
Romanya	46,1	46,1	39,8	39,5	34,6	35,4	33,9	33,7	32,6	32,8	35,2	33,2	33,4	32,8	32,1
Rusya	10,1	8,1	7,8	7,4	7,5	7,8	7,5	7,3	7,3	7,4	6,8	7,1	6,9	7,3	7,2
Türkiye	51,4	52,8	50,2	49,4	45,5	43,0	41,1	39,5	39,0	40,0	39,1	38,3	37,1	35,9	33,9
Yunanistan	42,0	39,6	38,9	38,6	36,2	36,0	36,0	35,3	35,0	35,3	35,6	36,2	36,6	37,0	36,0
Yüksek Gelirli Ülkeler	14,7	14,6	14,4	14,4	14,3	14,1	13,9	13,7	13,3	13,2	13,3	13,1	12,9	12,5	.

Kaynak: World Bank, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 12.12.2016; OECD, <https://data.oecd.org>, Erişim Tarihi: 24.11.2016.

Tablo 19’da yer alan bazı çalışmalarda mikrokredi hizmetine ulaşan borçlu ve hanelerin istihdam ve girişimcilik faaliyetleri üzerinde olumlu etkisinin olduğuna yönelik bulgulara ulaşamadığı görülmektedir (Schreiner, 1999; Chowdhury, 2009a; Karlan ve Zinman, 2009; Karlan ve Zinman, 2011; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Balkız ve Öztürk, 2013; Öz ve Çolakoğlu, 2014; Ece, 2014; Alpaslan, 2015; Attanasio ve diğerleri, 2015; Augsburg ve diğerleri, 2015; Aşkın ve Barış, 2015; Tömen ve Sarvan, 2015; Tetteh ve diğerleri, 2015; Lawanson ve Olukemi, 2016; Alom ve diğerleri, 2016). Mikrokreditinin istihdam ve mikrogirişim faaliyetleri üzerinde olumlu etkilerine ulaşamayan çalışmalarda dikkat çeken genel sonuçlar aslında modern anlamda bir girişimcinin sahip olması gereken fonksiyonları mikrokreditinin tek başına sağlayamamasından kaynaklandığı görülmektedir. Mikrokredi yoksul mikrogirişimcileri özel eğitime gerek duymayan, iş kurmak için gerekli eğitimi ya ev işlerinin bir gerekliliği olarak zaten almış ya da kendi yaptıkları işin bir parçası olarak edinen kişiler olarak tanımlamaktadır. Burada yoksullar için gerekli olanın finansal sermaye olduğu savunulmakta ve serbest çalışma fırsatını hayata geçirmek amacıyla bir iş fikri olan ve bu işi kurmak için gerekli yeteneğe herhangi bir eğitim almadan sahip olan yoksul insanlara (özellikle kadınlara) mikrokredi hizmeti sunulmaktadır (Yunus, 2003a:262-263). Modern anlamda yerine getirmesi gereken fonksiyonlar ile birlikte bir girişimci ise; işletmenin sermayesine finansman kaynağı sağlayarak, girdileri satın alıp belirli teknoloji veya üretim yöntemleriyle birleştirerek üretimi gerçekleştiren, taleple ilgili bekleyişlerine göre üretim hacmini belirleyen ve tüm riskleri üstlenen kişi olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu, 2002:232). Bu iki girişimci tanımını karşılaştırdığımızda kurulacak işin sermayesine gerekli olan finansman kaynağı yoksul insanlara özellikle yoksul kadınlara mikrokredi ile sunulduğundan bir sorun olmadığını varsayabiliriz. Fakat bundan sonra gerekli üretimi teknolojik ve mesleki bilgi ile birleştirmek, talebi ve üretim hacmini belirlemek ve tüm riskleri üstlenmek noktasında mikrogirişimcilerin yetersiz kaldıkları gözlenmektedir. Bu yetersizliklerden kaynaklanan en temel sorunu ise mikroişletmelerin verimliliklerinin/getirilerinin²² düşüklüğü ile ilişkilendirebiliriz.

²² Gelir, belirli bir dönem içerisinde bir kişi, grup veya tüm ekonomiye yönelik para veya mal ve hizmet akımlarını ifade etmektedir. Bir gerçek veya tüzel kişi (işletme) açısından kazancın gelir sayılabilmesi için, bunun cari yıl içinde yapılan üretime katılmanın bir sonucu olması gerekmektedir. Üretime katılan faktörler emek, sermaye, doğal kaynaklar (toprak veya arazi) ve girişimciliktir. Dolayısıyla da ekonomik

Bu nedenle mikrokredinin girişimcilik ve istihdam hedeflerini değerlendirirken bu sıkıntılara değinmek gerekmektedir. Bu sıkıntıları “uzmanlaşma eksikliği”, “teknolojik değişime ayak uyduramama”, “mesleki eğitim yetersizliği” ve “pazar doygunluğu” başlıkları altında inceleyebiliriz.

Mikrogişimcilerin “uzmanlaşma eksikliği”, “teknolojik değişime ayak uyduramama” ve “mesleki eğitim yetersizliği” sorunları mikroişletmelerin verimliliğini düşük tutan denklemin arz tarafıyla ilgilidir (Quibria, 2012:20-21). Bu sorunlardan uzmanlaşma eksikliği mikrokredi ile iş kuran özellikle kadın mikrogişimciler için en tipik problem olarak görülebilir. Çünkü yapılan çalışmaların genelinde mikrokredi ile iş kuran özellikle kadın mikrogişimcilerin ekonomik faaliyetlerinin genellikle günlük ev işi üretimine dayandığı, yeteneklerinin çoğunlukla ev işlerinde öğrendikleri ile sınırlı olduğu ve herhangi özel bir yetenek gerektirmeyen yiyecek hazırlama ve satma, kıyafet dikme, sebze-meyve, ikinci el kıyafet, ayakkabı, mutfak malzemeleri, takı yapıp satma gibi aynı tür işleri yapma veya ham maddenin kullanılabilirliğini ve fiyatı konusunda sınırlı bilgiye sahip olmaları gibi nedenlerle çoğunlukla ham madde yerine uzmanlaşmayı azaltacak hazır ürünleri alıp satma eğiliminde oldukları yani Dichter (2005:4)’in ifade ettiği gibi “taklitçi” davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Ayrıca kadın müşterilerin mikrokredi ile kurdukları işlerde geleneksel ve ilkel teknolojilerin baskın olduğu düşük verimlilikli faaliyetler üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir. Örneğin kadın girişimciler tarafından yürütülen mikroişletmelerin gelirleri üzerinde mikrokredinin önemli etkilerinin olmadığına yönelik bulgulara ulaşılan çalışmalar için kadınların mikrokredileri verimsiz ekonomik faaliyetlere yatırımlarının etkisi olduğunu söyleyebiliriz çünkü modern teknolojiden yoksun mikroişletmelerin verimliliklerinin düşük olduğu bilinmektedir (Copestake, Bhalotra ve Johnson, 2001; Simojoki, 2003;

açıdan gelirler sırasıyla ücret, faiz, rant ve kar biçiminde olmaktadır (Seyidoğlu, 2002:221). Belirli büyüklükte bir üretimi gerçekleştirebilmek için emek, sermaye ve doğal kaynakları bir araya getirecek bir girişimcilik gereklidir. Bu bir araya getirme işlemi yapılacak üretimin boyutuna göre farklılık gösterebilir. Örneğin tarımda geçimlik bir üretim yapılacaksa emek ile doğal kaynakların bir arada olması yeterli olabilir. Girişimcilik ve emek aynı kişide birleşebilir. Sermaye ise kendi birikimiyle elde edilen tasarruflardan sağlanabilir. Ama eğer büyük bir üretim yapılması söz konusuysa o zaman bu dört faktörün hemen hepsinin bir araya gelmesi gerekmektedir (Eğilmez, 2013:1). Burada girişimci olarak değerlendirilen yoksul bir insanın yeni bir iş kurmayı planlarken kendi yeteneği ve emeği dışında sermayesi, toprak ve arazisi olmadığı varsayılmaktadır. Bu kapsamdaki yoksul girişimcilerin kayıtdışı sektörde çoğunlukla ev işi üretimde gerçekleştirmiş olduğu üretimi için gerekli sermayeyi mikrokredi ile sağlamaktadır. Böylelikle kendi emeği ve mikrokredi ile elde ettiği sermayeyi bir araya getirerek kurduğu mikroişletmenin geliri/getirisi girişimcilik karı olarak görülmesi gerekmektedir.

Chowdhury, 2009a; Karlan ve Zinman, 2009; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Lensink ve Pham, 2012; Paksoy ve Meral, 2012; Ece, 2014; Crépon ve diğerleri, 2014).

Mikrokredi müşterilerinin her birinin geleneksel yöntemlerle ürettikleri aynı ya da birbirine çok yakın ürünleri üretme ve satma eğilimlerinin arkasında herhangi bir eğitim alması gerekli görülmeyen yoksul kadın girişimcilerin yeni teknolojilere ayak uyduracak yeterli mesleki ve teknik eğitime/tecrübeye sahip olmamalarının önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda kadın mikrogirişimcilerin eğitim seviyelerinin girişimci nitelikleri, rekabet edebilmek ve işi büyütmek için oldukça düşük olduğu görülmüştür²³. Mikrokredi müşterilerinin daha geniş alanlarda/işlerde yatırım yapabilmeleri ve mikrogirişimlerini küçük veya orta ölçekli girişimlere dönüştürmeleri için büyüme odaklı olmalarını sağlayacak ürün yeniliğini ortaya çıkarabilmeleri gerekmektedir. Bunun için de gerekli riskleri alabilmeleri ve piyasada rekabet edebilmeleri için yeterli mesleki eğitim ve yeteneğe sahip olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde genel ekonomik sistem içinde yoksulluklarının azalmasına yardımcı olacak iş fırsatlarını hayata geçirmede başarılı olmaları mümkün olmayacaktır (Wrenn, 2007; Adaman ve Bulut, 2007; Karlan, Harigaya ve Nadel, 2009; Karlan ve Valdivia, 2009; Mahmood, Zahari ve Zin, 2015; Tetteh ve diğerleri, 2015; Monteza, Blanco ve Valdivieso, 2015; Tömen ve Sarvan, 2015; Alom ve diğerleri, 2016).

Mikroişletmelerin verimliliklerini düşük tutan bir diğer sorun ise aynı tür ürünlerin çok sayıda yoksul mikrogirişimci tarafından üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Mikrokredi programlarının yaygınlaşması ile mikrokredilerin kolayca kullanılabilirliği mikroişletmelerin aşırı şekilde çoğalmasına yol açmaktadır. Yeni mikroişletmelerin pazara girişi ile birlikte bu rekabet ortamında yeni teknolojilere ayak uyduramayan mikroişletmelerin aynı tür ürünleri üretme eğilimleri geleneksel kırsal tüketim mallarında bir fazlalığa yol açmaktadır. Bu durumun ortaya çıkardığı aşırı arz nedeniyle mikroişletmelerin ürettikleri ürünlerin fiyatları düşmekte böylece var olan işletmelerin ekonomik getirilerini azaltmaktadır (Quibria, 2012:20-21). Bateman ve Chang (2009:7)

²³ Çalışmanın genelinde incelenen ampirik araştırmaların tamamına yakınında mikrokredi müşterilerinin ve hanehalklarının eğitim düzeylerinin gösterge olarak ele alındığı görülmüştür. Bu çalışmaların genelinde ise mikrokredi müşterilerinin (özellikle kadınların) eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu, yüksek eğitim olan müşterilerin ise oldukça sınırlı sayıda olduğu gözlenmiştir (Tablo 17, Tablo 19, Tablo 21, Tablo 22 ve Tablo 23).

bu durumun ortaya çıkardığı bir başka sorun olarak da mikrokreditinin daha verimli küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) gelişimini zayıflatarak daha verimsiz mikroişletmelerin aşırı arzını yarattığını/ürettiğini vurgulamaktadır.

Mikrokredi müşterilerinin daha geniş alanlarda/işlerde yatırım yapmada risk alabilmek için yeterli yetenekten yoksun olmalarının yanı sıra küçük miktarlarda ve kısa vadeli kredileri yüksek faizle geri ödemeleri de genel ekonomik sistem içinde yoksulluğunun azalmasına yardımcı olacak iş fırsatlarını hayata geçirmelerinde engel olduğu görülmektedir. Kredi alındıktan hemen bir hafta sonra geri ödemelerin başlaması kısa sürede kazanç getirecek bir işi gerektirmektedir. Bu durum yeni işe girişenler için zor olmakta bazen de alınan paranın bir kısmı işe yatırılmadan ilk taksitler için ayrılmaktadır. Taksit için ayrılan bu paradan hiçbir gelir elde edilmediği gibi bu paranın faizinin ödenmesi durumu da yüksek riske maruz kalan çok yoksul korunmasız insanların mikrogirişimcilik kredisi kullanmaktan ötürü daha da yoksul duruma düşmelerine neden olabilmektedir (Dichter, 2005:4; Adaman ve Bulut, 2007:75-76; Tetteh ve diğerleri, 2015:7-9). Bu durumu Field ve diğerleri (2012: 2196-2226) kredi alındıktan hemen sonra geri ödemesinin başladığı klasik mikrokredi sözleşmesi ile iki ay sonra geri ödemenin başladığı bir sözleşmeyi karşılaştırdıkları çalışmalarında ortaya koymuşlardır. Çalışmaya göre geri ödemenin iki ay sonra başladığı durumlarda yoksulların krediyi kısa dönemde yatırıma çevirdikleri ve uzun dönemde de kar elde ettikleri görülmüştür. Fidan ve Yeşil (2014:253-270) de çalışmalarında mikrokredilerin mikroişletmeleri üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirten kadın üyelerin kredi ödemelerinin haftalık olarak değil aylık olarak uygulanmasını ve kredi miktarlarının piyasa koşullarına göre arttırılmasını vurguladıklarını belirtmişlerdir.

Mikroişletmeler tarafından üretilen ürünlerin verimliliğini/getirisini düşük tutan eşitliğin talep tarafıyla ilgi sorunlar da mevcuttur. Bu sorunların başında bir şehrin aynı küçük kırsal bölgesindeki çok sayıda mikrogirişimcinin aynı tür ürünlerini yine ortalama aynı gelir düzeyinden insanların yaşadığı aynı pazar ya da sokaklarda satma eğilimlerinin bir sonucu olan pazar doygunluğu gelmektedir. Çok sayıda mikroişletme tarafından genellikle dünya standartlarının çok altında fiyata sahip ticaret dışı yerli mallardan oluşan ürünlerin alım gücü düşük ve iç talebin yetersiz olduğu pazarlarda satılması mikroişletmelerin ekonomik getirilerinin daha da azalmasına neden olmaktadır

(Simojoki, 2003:80; Dichter, 2005:4; Chowdhury, 2008:31; Quibria, 2012:20-21). Bu durum eski müşterilerin mikroşletmelerinin getirilerinin yeni müşterilere göre daha yüksek olması sonucuna da farklı bir yaklaşım getirmektedir. Örneğin, Chowdhury (2008:31) Bangladeş'in kırsal bölgelerinde mikrokredinin etkilerini araştırdığı çalışmasında mikrokrediye katılım süresi beş yıla kadar olduğunda yoksulluğun hızlı bir şekilde azaldığı fakat beş yıldan sonra mikrokredinin yoksulluğu azaltma kapasitesinin düştüğünü görmüştür. Bu düşüşün nedeni olarak Bangladeş'te sınırlı kırsal pazarın küçüklüğünden dolayı mikrokredi üyelerinin beş yıldan sonra mikrogirişimlerini büyültmek istediklerinde ürettikleri mal ve hizmete olan talep düşük olduğundan başarısız olduklarını ve bu durumun borçluların mevcut gelir seviyelerini arttırma ve hızlı bir oranda yoksulluğu azaltma yeteneklerini düşürdüğünü tespit etmiştir. Khandker ve Samad (2014:28) da Bangladeş'in kırsal bölgelerinde yaptıkları çalışmalarında mikrokredi programı tarafından desteklenen aktivitelerin üçte ikisinden çoğunun birbirine benzer ürünlerin alıp satıldığı ticaret sektörüne yönelik olduğunu ve mikrokredinin gelir ve tüketim üzerindeki olumlu etkisinin daha önceden kredi alanlar üzerinde yenilerine göre daha yüksek bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Bu durum temel olarak yerel ekonomilerde büyük bir teknolojik yenilik gerçekleştirilmeden kredi genişlemesine yönelmekten dolayı çalışmanın yapıldığı kasabaların eski ekonomilerinin pazar doygunluğuna ulaşmalarının bir göstergesi olarak azalan verim ile yorumlanmıştır.

Kısacası bu sorunları dikkate aldığımızda mikrokredinin yeni mikroşletmelerin gelişimini kolaylaştırmaya yardımcı olurken mutlaka makul finansal getiriye sağlamayı garanti etmediğini de görmekteyiz. Böylece mikrokrediye erişim imkanı bulan yoksul kadınların serbest çalışma faaliyetleri üzerinde olumlu gelişmelere rastlansa bile yatırım yaptıkları mikroşletmelerin karı veya geliri üzerinde mikrokredinin dikkate değer bir etkisinin bulunmadığına yönelik sonuçlara ulaşan çalışmalar için “uzmanlaşma eksikliği”, “teknolojik değişime ayak uyduramama”, “mesleki eğitim yetersizliği” ve “pazar doygunluğu” sorunlarıyla açıklık getirebiliriz (Schreiner, 1999; Chowdhury, 2009a; Karlan ve Zinman, 2009; Karlan ve Zinman, 2011; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Balkız ve Öztürk, 2013; Öz ve Çolakoğlu, 2014; Crépon ve diğerleri, 2014; Ece, 2014; Alpaslan, 2015; Attanasio ve diğerleri, 2015; Augsburg ve diğerleri, 2015; Aşkın ve Barış, 2015; Tömen ve Sarvan, 2015; Tetteh ve diğerleri, 2015; Lawanson ve

Olukemi, 2016; Alom ve diğerkleri, 2016). Çünkü bu bulguların genel nedeni olarak küçük işletmelerin veya hanehalklarının mikrokrediye ulaştıklarında sermayenin marjinal verimliliğinin düşük olduğu ürünlere ve verimsiz işlere yatırım yapmalarından ve bu ürünleri aynı pazarlarda ortalama gelir düzeyi birbirine yakın yoksul insanlara satmalarından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Şimdiye kadar mikrokredinin mikroişletmelerin getirisi üzerindeki etkilerini tartışırken alınan mikrokredi ile yeni bir iş kurulmuş/yatırıma dönüştürülmüş yani birilerinin istihdam edilmiş olduğu üzerinden hareket ettik. Asıl sorun alınan kredilerin yeni bir iş kurmak, var olan işi geliştirmek veya birilerini istihdam etmek yerine başka amaçlar için kullanılması durumunda ortaya çıkmaktadır. Yapılan pek çok çalışma görece çok az mikrokredinin üretici faaliyet yaratmak için etkin bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca mikrokredinin daha yüksek gelir sağlayacak mikroişletmelere yatırım yapılmaktan ziyade bazı hane üyelerinin aile işi işlerde istihdam edilmelerine olanak tanıdığı ve aile üyesi dışındakilere istihdam sağlamada çok başarılı olunmadığını da göstermektedir (Can ve Karataş, 2007; Karlan ve Zinman, 2009; Çiftçi ve Akkul,2011; Karlan ve Zinman, 2011; Sönmez ve Demiryürek, 2012; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Lensink ve Pham, 2012; Öz ve Çolakoğlu, 2014; Ece, 2014; Aşkın ve Barış, 2015; Tapşın, 2016).

Mikrokredilerin amacının dışında kullanılmasını ortaya çıkaran iki faktörden bahsedebiliriz. Bu faktörlerden birincisi, mikrokredi almak isteyenlerin bir iş fikrinin olması şartını arayan mikrokredi kuruluşlarının kredi sonrası bu iş fikrinin hayata geçirilip geçirilmediğini tespit edebilmesindeki sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Mikrokredilerin başarı göstergesi olarak kullandırılan mikrokredi miktarına, mikrokredi kullanan sayısına ve kredilerin geri dönüş oranlarına ait istatistikler mikrokredilerin başarılı bir yatırıma dönüştürüldüğünün kanıtı olamamaktadır. Ayrıca bir işletmenin diğer etmenlerin bir araya gelmesi veya başka bir finansman yoluyla değil de mikrokredi sayesinde kurulduğundan emin olmak gerekmektedir. Bunun için mikrokredi ile kurulan mikro işletmelerin sayısı hakkındaki istatistiklerin uygulamada nadir bir durum olsa da iflasların sayısı ile beraber dikkate alınması gerekmektedir. Fakat mikrokredi kuruluşları verdikleri kredilerin kullanımının izlenmesinin muhasebesindeki genel güçlüklerden kaynaklı olduğunu kabul etmektedir ve sonuçlarda

bunu doğrulamaktadır (Diop, Hillenkamp ve Servet, 2011:36). Nitekim Mahmood, Zahari ve Zin (2015) yaptıkları araştırmada mikrokredi kuruluşları mikroşletmelerin finansmanı, girişimciliğin geliştirilmesi, izlenmesi ve denetlenmesinde başarılı bir performans gösterdiklerinde krediye erişimin bir iş kurmak veya var olan işi geliştirmek üzerinde daha olumlu etkiler ortaya çıkarabileceğini gözlemlemişlerdir.

Mikrokreditin amacı dışında kullanılmasının arkasındaki diğer bir faktör ise özellikle yoksullar tarafından alınan kredilerin gerçekten yatırım yapmak amacıyla mı alındığının bilinmesindeki zorluktan kaynaklanmaktadır. Çünkü alınan kredilerin özellikle aşırı yoksullar tarafından gıda veya gıda dışı acil tüketim ihtiyaçlarına harcandığına yönelik sonuçlara ulaşan çalışmalara bir önceki başlıkta değinmiştik. Mikrokreditin istihdam ve girişimcilik üzerindeki etkilerini araştırırken de özellikle yoksul kadınlar tarafından alınan kredilerin iş kurmak ya da iş geliştirmek amaçlı değil çoğunlukla ailelerinin tüketim ve acil ihtiyaçlarını karşılamak ve eşlerinin işine yardımcı olmak amacıyla kullanıldığı ve aile açısından “ek gelir” olma statüsünden kurtulamadığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda kadın mikrokredi müşterileri bu durumu kendilerini çalışan kadın olarak görmediklerini belirterek vurguladıkları da görülmektedir (Chowdhury, 2009a; Karlan ve Zinman, 2009; Paksoy ve Meral, 2012; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Balkız ve Öztürk, 2013; Alpaslan, 2015; Aşkın ve Barış, 2015; Tapşın, 2016). Yoksul kadın mikrokredi üyelerinin kendilerini çalışan/iş kadını olarak görmemelerinin en önemli nedeni olarak mikrokredi ile yaptıkları işlerin genellikle evde ya da küçük atölyelerde kayıtdışı gerçekleştirilmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü yoksulların iş sahibi olması ya da diğer yoksullar için iş ortamı yaratması beklenirken krediyi alanların ya da yanlarında çalıştırdıkları elemanların geliri ve sağlığı güvence altına alan sosyal koruma politikalarından mahrum kaldıkları kayıtdışı sektörlerde faaliyet göstermeleri yoksullar için serbest çalışma faaliyetlerinin ortaya çıkardığı riskli bir sorundur ve bu durum yoksulların daha da zor durumda kalmalarına ve kendilerini çalışan olarak görmemelerine yol açabilmektedir.

Özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kadın emek piyasalarına bakıldığında maaşlı çalışan kadınların ucuz işgücü olarak esnek (tekstilde uzun iş saatleri), güvencesiz, çoğu zaman asıl işletmede değil taşeron işyerlerinde, asgari ücret düzeyini asla geçmeyen ücretlerle çalıştıkları bilinmektedir. Bu durumda mikrokrediler

yoluyla kadınları girişimciliğe yönlendirmenin ve esnek çalışma modellerini kadınlara özgü bir istihdam modeli haline getirmenin ne kadar başarılı sonuçlar doğuracağını, yoksulluktan kurtulmak isteyen kadınlar için esnek çalışmanın veya ev eksenli çalışmanın sosyal güvenlik sistemine ne kadar entegre edildiğini dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir (Akgökçe, 2013:1-2). Bu doğrultuda yapılan çalışmaların genelinde kredi alan kadın üyelere medeni durum, ailenin reisi (çoğunlukla ailenin geçimini sağlayanla aynı kişi olmaktadır), varsa eşin işi ve eğitimi, ailenin diğer üyelerinin işi ve eğitim düzeyleri de sorulmaktadır. Burada krediyi alan kadın evliyse ve eşinin veya diğer hane üyelerinin kayıtlı bir işi varsa ve eğitim düzeyleri yükseğe hane geliri üzerinde alınan kredinin daha etkili olduğu görülmekte ve ayrıca kadının aldığı krediye ek gelir gözüyle bakılmaktadır. Çünkü erkekler ev geçindireceği için istihdamı öncelikliyen kadınların çalışmasına sadece haneye “ek gelir” sağlaması şeklinde yaklaşılmaktadır. Ayrıca bu aşamada aldıkları mikrokredi ile başarılı olan kadın üyelerin genellikle eşlerinden ve ücretli işlerinden kişisel güvenlik ağlarının mevcut olduğu da görülmektedir (Tablo 17; Tablo 19; Tablo 22; Tablo 23).

Bu sonuçlar mikrokreditinin kadınlara iş fırsatı yaratacağı ve onları ekonomik açıdan güçlendireceği iddialarını patriyarkal²⁴ ideolojiyi ele alarak eleştiren görüşleri de desteklemektedir. Mikrokredi alıp ev içinde “kadın işi” olarak adlandırılan ürünler üreterek komşulara satış yapmanın “girişimcilik” olmadığını, mikrokreditinin kadınların ekonomiye katılmasında “girişimcilik” adı altında onları borç yükü altına sokan ve onlara geçici/güvensiz çalışma alanları sunan bir mekanizma olduğunu iddia eden bu görüşler esnek çalışma modelinde kadınların haftada iki, üç gün ya da yarım zamanlı çalışarak çocuklara bakması, evdeki işlerini yapmasını patriyarkal iş bölümüne uygun bir çalışma biçimi olarak, neoliberal azami sömürü ilkeleriyle uyumlu olması ve ucuz işgücü yaratmayı amaçlaması açısından eleştirilmektedir. Bu eleştirileri de dikkate aldığımızda mikrokreditinin kalkınmanın gerçekleştirilmesinde sadece ekonomik çerçeveye sınırlandırılmaması, kalkınmanın üretim sürecine katılım kadar bireyin kendini geliştirmesi için gerekli tüm eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hizmetlere de erişiminin sağlanması, kadınların erkeklerle eşit olarak tüm kurumlara erişiminin ve

²⁴ Ataerkil. Soyda temel olarak babayı alan ve ailede çocukları baba soyuna mal eden (topluluk) (TDK:2015).

kadın-erkek eşit istihdam olanaklarının gerçekleştirileceği politikaların üretilmesi gerçeğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Diner ve Arı, 2012:40; Akgökçe, 2013:1-2; KEİG, 2013:1).

Mikrokredinin istihdam sağlama ve girişimciliği arttırma üzerindeki vurguladığımız eksikliklerine rağmen yaklaşık birçok ülkede yoksul insanlara kredi başta olmak üzere sunduğu finansal hizmetlerin faydalarını da göz ardı etmemek gerekir. Çünkü yoksulların krediye erişimini amaçlayan mikrokredi uygulamasının istihdam ve girişimcilik üzerindeki etkilerinin ölçüldüğü farklı ülkelere ait çalışmaların yer aldığı Tablo 19’da görülmektedir ki krediye erişim bireylerin/hanelerin serbest meslek faaliyetleri ile istihdam edilmelerine ve girişimcilik yeteneklerini keşfetmelerine yardımcı olduğuna yönelik bulgulara ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Khandker, Samad ve Khan, 1998; Can ve Karataş, 2007; Ojo, 2009; Karlan, Harigaya ve Nadel, 2009; Niño-Zarazúa ve Mosley, 2009; Menon ve Rodgers, 2011; Al- Mamun, Wahab ve Malarvizhi, 2011; Çiftçi ve Akkul, 2011; Pellegrina, 2011; Zengin ve Gökmen, 2012; Sönmez ve Demiryürek, 2012; Field ve diğerleri, 2012; Lensink ve Pham, 2012; Özmen, 2012; Jia, Xiang ve Huang, 2013; Fidan ve Yeşil, 2014; Altunöz, 2015; Terano, Mohamed ve Jusri, 2015; Mahmood, Zahari ve Zin, 2015). Fakat mikrokredinin özellikle yoksulluğu azaltma ve istihdam sağlama hedeflerinde başarılı olabilmesi için öncelikle yoksul girişimciler tarafından kurulan mikroişletmelerin performansına katkıda bulunacak örneğin girişimcilerin mesleki eğitimi ve tecrübesi, üretilen ürün veya hizmete olan talep, işi genişletmek için gerekli fiziki mekanın uygunluğu, yeterli miktarda finansman miktarına erişim, rekabet gücü, sosyal güvence gibi potansiyel faktörlerin iyi bilinmesi ve yoksulların kendi ekonomik çevrelerindeki eksikliklerden kaynaklanan sorunlara kalıcı çözümler sunulması gerekmektedir. Bu ise düşük teknoloji ve zayıf iç talep gibi yapısal zorluklarla mücadele etmek bir yandan gelişmiş teknolojiye erişim yoluyla verimliliğin artırılmasında küresel pazar ve ağlarla hızlı bir entegrasyonun sağlandığı daha geniş ekonomik açıklığın teşvik edilmesi ile mümkün olacaktır. Fakir ülkelerin karşı karşıya kaldığı kalkınma mücadelelerinin dönüm noktasını teşkil eden bu sorunların ele alınması tabii ki de kolay değildir. Bu süreçte mikrokredi ile kurulan mikroişletmelerin verimlilik artışları teknolojik değişimler ve hanehalklarının mesleki becerilerinin geliştirilmesi ile desteklenmediği sürece sürekli gelir artışlarının sağlanması ve genel kırsal yoksulluğun azaltılmasıyla mücadele etmek

imkânsız hale gelecektir. Aksi takdirde mevcut kredi genişletilmesine yönelik olan mikrokredi politikası gelir ve üretkenliği alttan yukarıya doğru iterek kalıcı olarak yoksulluğu azaltma hedefini gerçekleştirmede tek başına yeterli olamayacaktır (Khandker, Samad ve Khan, 1998:121-122; Quibria, 2012:20-21; Khandker ve Samad 2014:28; Tetteh ve diğerleri, 2015:7-9; Alom ve diğerleri, 2016:11-12).



Tablo 19. Mikrokredinin İstihdam ve Girişimcilik Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Khandker, Samad ve Khan (1998)	Income and Employment Effects of Microcredit Programmes: Village Level Evidence from Bangladesh	Bangladeş	1991-1992	Kişi başına gelir, üretim sektörü, tarım, tarım dışı ve serbest meslek gelirleri, yıllık üretim miktarı, iş gücüne katılım oranı, çalışma saati, mikrokredi üyeliği	Anket verisi En küçük kareler analizi	Mikrokredi uygulamalarının özellikle kırsal bölgelerde tarım dışı sektörde gelir, üretim, ücretler ve istihdam üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve serbest meslek faaliyetlerinin ücretli istihdam karşısında geliştiği bulunmuştur.
Schreiner (1999)	Self Employment, Microenterprise and the Poorest Americans	Amerika	1999	Mikro girişim kredisi alanların gelir, eğitim ve varlık düzeyleri	Maliyet Etkinliği Analizi	Çalışmada iş kurmak amacıyla mikrokredi alan Amerikalıların en yoksullar olmadıkları aksine bir veya birden fazla ücretli işte çalışan, mal varlığına sahip, iyi eğitim almış, yetenek ve tecrübe sahibi kişiler oldukları gözlenmiş ve krediyle iş kurup ekonomik durumunu iyileştiren yoksulların %1'den az oldukları belirtilmiştir.
Copestake, Bhalotra ve Johnson (2001)	Assessing the Impact of Microcredit: A Zambian Case Study	Zambiya	1997-1998	İlk ve ikinci kredi miktarı, işletmenin yaşı ve mülkiyeti, deneyim, eğitim, cinsiyet durumu	Anket verisi Karşılaştırma grupları Regresyon ve varyans analizi	Mikrokredi programının borçluların işleri ve hane gelirleri üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada alınan ilk kredinin iş karları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, kar artışı ile alınan ikinci kredilerin ve hane gelirlerinin arasında anlamlı ilişkinin olduğu görülmüştür.
Can ve Karataş (2007)	Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği	Muğla	2007	Kadın girişimciler, demografik özellikleri, işin türü, işletme sahipliği, istihdam edilen eleman sayısı	Anket ve Mülakat	Kadın mikrogirişimcilerin %56,8'i işletmelerinde işçi istihdam ettiklerini, %60'ı 1 işçi, %28'i 2 işçi, %12'si ise 3 işçi çalıştırdıklarını belirtmiştir. Ankete katılan kadın girişimciler (%42,6) girişim kararını almalarını etkileyen en önemli faktörün ekonomik özgürlüğü elinde bulundurmak isteği olduğunu belirtmişlerdir.
Wrenn (2007)	Perceptions of the Impact of Microfinance on Livelihood Security	Kenya, Uganda, Ruanda	2005	Mikrokredi üyeliği, hanehalkı geliri, tüketimi, varlıkları, sağlık ve eğitim durumları, mikro işletme faaliyetleri, iletişim ağı ve destek grubu	Anket	Gecekodu bölgelerinde yapılan çalışmada mikrokredi üyeleri aldıkları mesleki eğitimin iş ve para yönetme becerileri üzerinde olumlu/anlamlı bir etkisinin olduğunu, eğitim sonrasında kredileri daha etkili kullandıklarını, gelirlerini arttırdıklarını ve geçim güvencelerini iyileştirdiklerini belirtmişlerdir.
Adaman ve Bulut, (2007)	Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri	İstanbul, Kocaeli, Düzce ve Sakarya, Diyarbakır	2005	Mikrokredi üyelerinin ve hane halkının demografik özellikleri	Anket ve Mülakat	Yapılan çalışmada ekonomik ve sosyal olarak daha gelişmiş İstanbul'daki üyelerin yüzde 46'sının lise ve üstü seviyede eğitim aldıkları Diyarbakır'daki üyelerin ise %60'ının okuma-yazma dahi bilmediği görülmüştür. Bölgeler arasındaki eğitim düzeylerindeki bu farklılığa rağmen mikrokredi alan kadınlara mikrokredi öncesi herhangi bir mesleki eğitimin verildiği ve kadın üyelerin bu eksikliği belirttikleri görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Ojo (2009)	Impact of Microfinance on Entrepreneurial Development: The Case of Nigeria	Nijerya	2009	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı ve vadesi, işletme büyüklüğü	Anket verisi Basit regresyon analizi	Küçük ölçekli işletmelerin geliştirilmesinde girişimciler üzerinde mikrokreditinin etkilerinin araştırıldığı çalışmada mikrokredi kullanan mikrogirişimciler ile kullanmayanlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu ve mikrokredi kuruluşlarının girişimcilik verimliliğini olumlu etkilediği görülmüştür.
Karlan, Harigaya ve Nadel (2009)	Evaluating Microfinance Program Innovation with Randomized Controlled Trials: Examples from Business Training and Group Versus Individual Liability	Peru, Filipinler	2004-2005	Kredi geri ödemeleri, kredi büyüklüğü, borçlunun cinsiyeti, kadının kredi kontrolü, mesleki tecrübe, işin türü	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Girişimcilik yeteneği ve tecrübenin müşterilerin girişim faaliyetlerini olumlu etkilediği görülmüştür.
Niño-Zarazúa ve Mosley (2009)	Microcredit, Labour and Poverty Impacts in Urban Mexico	Meksika	2004	Kredi miktarı, üyelik süresi, üretimde haftalık çalışma saati, serbest meslek ve ücret geliri, aylık hanehalkı geliri ve tüketimi, eğitim, faiz oranı	Anket verisi Ki-kare analizi	Mikrokredi programlarına katılım süresinin işgücü arzı ve girişimci hanelerin refah düzeyi üzerinde olumlu ve anlamlı etkilerinin olduğu bulunmuştur.
Chowdhury (2009a)	Microcredit, Micro-enterprises, and Self-Employment of Women: Experience from the Grameen Bank in Bangladesh	Bangladeş	2008	Mikrogirişim sahipliği, üretim türü, işletme karı, hane üyelerinin eğitimi, hanehalkı geliri, tüketimi ve istihdamı	Anket verisi En küçük kareler analizi	Mikrokredi programına katılan kadınların serbest meslek faaliyeti ve mikroişletme sahipliği üzerinde anlamlı bir katkısının olmadığı fakat aynı kadın üyelerin eşlerinin serbest meslek faaliyetlerine ve işletme kurmalarına katkısı olduğu bulunmuştur. Ayrıca mevcut bir işi olan erkek mikrokredi üyelerin iş karlarında genellikle artış olduğu görülmüştür.
Karlan ve Valdivia (2009)	Teaching Entrepreneurship: Impact of Business Training on Microfinance Clients and Institutions	Peru	2002-2005	Mesleki eğitim alan ve almayan müşteriler, istihdam ve satışların düzeyi, işletme karı, pazarlama, muhasebe ve iş yetenekleri	Anket verisi Karşılaştırma grupları En küçük kareler analizi	Haftalık toplantılarda iş eğitimi alan kadın mikrogirişimcilerin iş bilgisi, pratiği ve gelirleri üzerinde iş eğitiminin sınırlı bir iyileştirme etkisi olduğu, mikrokredi kuruluşlarının ise müşterileri programda tutma oranlarını arttırdığı görülmüştür. Kredilerin geri ödenmesinde eğitim alan ile almayan müşteriler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.
Karlan ve Zinman (2009)	Expanding Microenterprise Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts in Manila	Filipinler	2006-2007	Mikrogirişimin yaşı, günlük geliri ve stokları, mikrokredi üyeliği ve miktarı, hanehalkı geliri, tüketimi ve varlıkları	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Mikrokreditinin daha yüksek gelir sağlayacak mikrogirişimlere yatırım yapılmaktan ziyade hane üyelerinin aile işleri içinde istihdam edilmesinde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca mikrokrediye erişimin erkek üyelerin karlarını artırdığı fakat kadın girişimciler için böyle bir artışın olmadığı tespit edilmiştir.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Menon ve Rodgers (2011)	How Access to Credit Affects Selfemployment: Differences by Gender during India's Rural Banking Reform	Hindistan	1983-2000	Arazi sahipliği, serbest meslek, kendi hesabına çalışan, işveren ve ücretsiz aile işçisi üyelerin sayıları, hanehalkı eğitim düzeyi, kredi miktarı, üyelerin cinsiyeti	Anket Verisi	Krediye erişimin kendi hesabına çalışan ve işveren kadınlar olarak kadınların serbest meslek faaliyetlerini teşvik ettiği görülürken, erkeklerin ücretsiz aile işçisi olarak serbest meslek faaliyetlerini cesaretlendirmede olduğu görülmüştür. Toprak sahibi olmanın serbest meslek faaliyeti üzerinde güçlü bir etkisi olduğu bulunmuştur.
Al- Mamun, Wahab ve Malarvizhi (2011)	Examining the Effect of Microcredit on Employment in Peninsular Malaysia	Malezya	2011	Müşterilerin istihdam durumu, üyelik süreleri	Anket verisi Ki-kare analizi	Çalışmada eski müşterilerin (48 ve 72 ay arası) yeni müşterilere (24 aydan az) göre hanehalklarının gelir yaratacak bir faaliyette istihdam edilme oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.
Çiftçi ve Akkul (2011)	Cinsiyetler Arası Gelir Eşitsizliğini Gidermede Mikro Kredi Uygulamalarının Etkinliği: Bilecik İli Örneği	Bilecik	2010	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, alınan kredi miktarı, kredi ile yapılan işin türü, kredi öncesi ve sonrası gelir ve istihdam durumu	Anket	Mikrokredi alan kadınların %82'si tek başına çalıştıklarını, sadece %4'ü yanında işçi istihdam ettiğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %17'si mikrokredi öncesi gelirlerinin 500-750 TL arası olduğunu belirtirken kredi sonrası bu oranın %3'e düştüğü görülmüştür.
Karlan ve Zinman (2011)	Microcredit in Theory and Practice: Using Randomized Credit Scoring for Impact Evaluation	Filipinler	10 Şubat 2006 - 16 Kasım 2007	İşletme sahipliği, kredi büyüklüğü, mikroişletme, hanehalkı geliri	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Yapılan çalışmada mikrokredi uygulamasının büyük işletmeler, yüksek gelir ve daha yüksek kişisel refah düzeyi oluşturmadığı görülmüştür.
Pellegrina (2011)	Microfinance and Investment: A Comparison with Bank and Informal Lending	Bangladeş	1991-1992	Kredi miktarları, faiz oranları, teminat şartları, tarım ve tarım dışı yatırımlar	Anket verisi Sabit etkiler analizi	Bangladeş'te hanehalkı yatırımları üzerinde farklı kredi kuruluşlarının etkilerinin incelendiği çalışmada MFK'ların sunduğu kredinin tarım dışı faaliyetlere yatırıldığı; banka ve tefecilerden alınan kredinin tarımsal harcamalara aktarıldığı görülmüştür.
Zengin ve Gökmen (2012)	Mikrofinans Sistemi Uygulamaları Üzerine Bir Çalışma: Ankara Örneği	Ankara	2012	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, sosyal güvenlik durumu, kredi öncesi ve sonrası gelir ve istihdam durumu	Anket	Mikrokredi kullananların %66.8'inin mikrokredi öncesi ev hanımı, işsiz oldukları ya da çalışmayla idare ettikleri, kredi sonrası bir iş imkanına sahip oldukları görülmüştür.
Bayraktutan ve Akatay (2012)	Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği	Kocaeli	2012	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, müşterilerin göç ve sosyal güvenlik durumu, kredi öncesi ve sonrası gelir ve istihdam durumu	Anket ve Mülakat	Ankete katılanların %56.9'u Kocaeli'ye göç ettiğini ve %53.4'ü göç sebebinin iş bulmak olduğunu belirtmiştir. Kadınların aldıkları mikrokredilerle % 37.4'ü el işi yapıp satmakta, % 15.2'si giysi alıp satmakta, % 14.1'i çeyizlik eşya alıp satmakta % 13.1'i bohçacılık yapmakta, % 6.06'sı dikiş dikmekte, % 4.04'ü kozmetik ve temizlik ürünleri alıp satmakta, % 4.04'ü perdecilik ve % 2.02'si ise kuaförlük yapmakta oldukları görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Sönmez ve Demiryürek (2012)	Mikro Kredinin Kadın Girişimciliğine Etkisi: Samsun İli Örneği	Samsun	2012	Mikrokredi miktarı, mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredi ile yapılan işin türü, işletme sahipliği ve eleman çalıştırma durumu.	Anket	Kadın girişimcilerin %29.76'sının işlerini mikrokredi kullanarak kurdukları, %70.24'ünün ise mevcut işlerini geliştirmek için bu krediyi aldıkları tespit edilmiştir. Mikrokredi kullanarak işe başlayan kadın girişimcilerin %8.69'unun, işi olup mikrokredi kullananların ise %23.21'inin işçi istihdam ettikleri görülmüştür.
Paksoy ve Meral (2012)	Yoksulluğun Azaltılmasında ve Girişimciliğin Teşvikinde Mikro Kredi Uygulamaları: Kahramanmaraş İli Örneği	Kahramanmaraş	2012	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredinin aile bütçesine katkısı, kredi ile yapılan işin türü, krediyi alma amaçları	Anket	Kadın girişimcilerin mikrokredi kullanmadan önce %55.9'unun evhanımı olduğu ve çalışanların ise genellikle el işleri (%29.1) yaptığı, kredi kullandıktan sonra ise yaklaşık yarısının (%49.5) mikro krediyi el işleri için kullandığı ve bunu esnaf (%14.4), hayvancılık faaliyetleri (%14.2) takip ettiği görülmüştür. Ayrıca katılımcılar krediyi evine daha çok para kazandırabilmek amacıyla aldıklarını belirtmişlerdir.
Gür (2012)	Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Türkiye'de Mikro Finansman Uygulamaları	Türkiye	2008-2009	Mikrokredi çalışanları, finansman kaynakları, müşteri hedefleri, ortalama mikrokredi alma sıklığı	Anket	Mikrofinansman projelerinin finansal desteğinin büyük ölçüde bağışçılara dayandığı, proje giderlerinin ise projeyi yürüten STK'ların kendi imkanlarıyla karşılandığı belirlenmiştir. Mikrokredi yöneticilerinin sadece %4'ü tüm ulaşılması gereken mikrokredi müşterilerine ulaşabildiklerini ifade etmiştir.
Field, Pande, Papp ve Rigol (2012)	Does the Classic Microfinance Model Discourage Entrepreneurship Among the Poor? Experimental Evidence from India	Hindistan	Mart-Aralık 2007	Mikrokredi üyeliği, geri ödeme şekli, ekonomik faaliyet gelirleri, kar ve sermaye	Anket verileri Karşılaştırma grupları	Çalışmada kredi alındıktan hemen sonra geri ödemesinin başladığı klasik mikrokredi sözleşmesi ile iki ay sonra geri ödemenin başladığı bir sözleşme karşılaştırılmıştır. Geri ödemenin iki ay sonra başladığı durumlarda yoksulların krediyi kısa dönemde yatırıma çevirdikleri ve uzun dönemde de kar elde ettikleri görülmüştür.
Belwal, Tamiru ve Singh (2012)	Microfinance and Sustained Economic Improvement: Women Small-scale Entrepreneurs in Ethiopia	Etiyopya	2006	Kadın mikroişletme sahipliği, mikrokredi büyüklüğü, faiz oranı, kredi vadesi, kredi öncesi ve sonrası gelir ve tasarruf	Anket verisi	Krediye ulaşan kadın mikrogirişimcilerin gelir ve tasarruflarında kısmen bir iyileşmenin olduğu görülmüştür. Fakat alınan kredi ile yeni kurulan işi sürdürmek ve kredi borcunu geri ödemek dışında kadınların yaşamlarında nitelikli bir iyileşme görülmemiştir. Ayrıca kadınların kredi ile işi büyütmedikleri ve bazı aile üyeleri dışında istihdam olanakları yaratamadıkları görülmüştür.
Lensink ve Pham (2012)	The Impact of Microcredit on Self-Employment Profits in Vietnam	Vietnam	2004-2006	Hanehalkı başına düşen kredi miktarı, aktif borçlu sayısı, yoksulluk sınırının altındaki borçluların oranı, borçlu başına düşen ortalama kredi miktarı	Anket Verisi Panel Veri Analizi	Hanehalkı serbest meslek karları üzerinde mikrokredinin anlamlı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Krediye erişimin işletme karları üzerinde kadınlara göre erkeklerde daha büyük bir olumlu etkisinin olduğunu görülmüştür.
Özmen (2012)	Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi	Türkiye	2008 - 2010	Mikrokredi miktarı, aktif borçlu sayısı, kendi hesabına çalışan kadın sayısı	Regresyon Analizi	Mikrokredi kullanımında bir birimlik artışın, kendi hesabına çalışan kadın sayısında 0,038 birimlik bir artış yarattığı bulunmuştur.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Jia, Xiang ve Huang (2013)	Microfinance, Self-employment and Entrepreneurs in Less Developed Areas of Rural China	Çin	2006-2009	Mikrokredi üyeliği, kişi başına düşen gelir, hane başına ekili arazi, yaş ve eğitim düzeyi, işin türü (tarım/tarım dışı)	Boylamsal analiz	Mikrokredi hizmetine ulaşan çiftçilerin (özellikle yoksul hanelerin) serbest meslek faaliyetleri üzerinde çalışma sürelerinin (gün) arttığı fakat resmi veya resmi olmayan diğer finans kuruluşlarının böyle bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
Balkız ve Öztürk (2013)	Neo-Liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro Finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor mu?	Diyarbakır	2011	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, hanehalkı geliri, sosyal güvence durumu, mikro kredi ile yapılan işin türü, bu işten elde edilen kazanç miktarı	Anket	Araştırmanın sonuçlarına göre, alınan kredilerin yeni bir iş kurmaktan ziyade var olan bir işi devam ettirmek, borçların ödenmesi ya da acil ihtiyaçların karşılanması için kullanıldığı ve bu işlerden elde edilen gelir düzeyinin bir hayli düşük olup, aile açısından ek gelir olma statüsünden kurtulamadığı görülmüştür.
Öz ve Çolakoglu (2014)	Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelemesi	Sakarya	2014	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredinin alınma amacı, kredi ile yapılan işin türü, işte istihdam edilen sayısı	Anket	Çalışmada mikrokredi ile yapılan işlerde çalışan sayısına bakıldığında 1 kişi, yani kullanıcının sadece kendisinin istihdam imkânı bulabilme oranının %63.3; 2 kişinin istihdam edilme oranının %24.4; 3 ve 4 kişinin istihdam edilme oranının %2.2 olarak 5 kişi ve üstü istihdam sağlama oranının ise %10 olarak gerçekleştiği görülmüş ve buradan hareketle mikrokredinin istihdama katkısının düşük seviyelerde olduğu yönünde yorumlanmıştır.
Crépon, Devoto, Duflo ve Parienté, (2014)	Estimating the Impact of Microcredit on Those Who Take It Up: Evidence from a Randomized Experiment in Morocco	Fas	2006-2007	Hanehalkı gelir, tüketim ve varlık düzeyleri, üretim aktiviteleri, mikrokredi üyeliği, mikroişletme geliri	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Fas’ta yapılan çalışmada kadınlar tarafından alınan mikrokredilerin verimliliği düşük ürünlere yatırım yapıldığından mikroişletmelerin karı veya geliri üzerinde önemli etkilerinin olmadığı ayrıca yapılan aktivitelerin genellikle erkekler tarafından yönetildiği tespit edilmiştir.
Fidan ve Yeşil (2014)	Türkiye’de Kadınların Ekonomiye Kazandırılması Açısından Mikro Kredi: Bilecik Örneği	Bilecik	2013	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, krediyi alma amacı ve kredi ile yapılan işin türü	Mülakat	Mikrokredi üyesi kadınların kredi kullanmaya istekli olduklarını ve işlerinde istikrarlı bir büyüme kaydettiklerini ve mikrokredi uygulamalarından memnun olup verim aldıklarını ve haftalık ödemelerin aylık olarak uygulanmasını, kredi miktarının piyasa koşullarına göre artırılabilceğini belirtmişlerdir.
Ece (2014)	Mikro Kredi Kullanan Kadınlar: Şırnak Örneği	Şırnak	2013–2014	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredi miktarı, katılımcıların çalışma alanı	Anket ve Mülakat	Mikrokredi kullanan kadınlarla mikrokredi kullanmadan girişimcilik yapan kadınlar arasındaki benzerlikleri belirlemek amacıyla yapılan çalışmada mikrokredi kullanmayan girişimci kadınların, mikrokredi kullanan kadınlara göre farklı alanlarda faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Mikrokredi kullanan kadınların büyük çoğunluğu (%72) evinde üretim yapmakta olduğunu (el işi) ekonomik durumları güçlendiği takdirde işyeri açmak istediklerini belirtmişlerdir.
Alpaslan (2015)	Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü: Niğde Örneği	Niğde	2015	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, istihdam durumu, kredi alınma amacı, kredi öncesi ve sonrası hanehalkı gelir düzeyi	Anket	Mikrokredi alan kadınların %55’i aldıkları kredi ile kendine ait bir işletme kurmak istemediğini belirtirken krediyi alma sebebi olarak çoğunluk evlerini geçindirmek, evleriyle ilgili çeşitli ihtiyaçları karşılamak ve eşlerinin işlerine yardımcı olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Altunöz (2015)	Mikro Kredilerinin Kadın İstihdamı Ve Kalkınmaya Etkileri: Türkiye Örneği	Türkiye	2009-2014	Mikrokredi kullanan sayısı, Türkiye’de kullanılan mikrokredi tutarı, kendi işinde çalışan kadın sayısı	Regresyon analizi	Kendi işinde çalışan kadın sayısı ile mikrokrediler arasındaki ilişkinin test edildiği çalışmada kullanılan her 1 birimlik mikrokredi miktarının kendi hesabına çalışan kadın sayısında 0.043 birimlik değişime neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Monteza, Blanco ve Valdivieso (2015)	The Educational Microcredit as an Instrument to Enable the Training of Women	Peru	2015	Hanehalkı geliri, tüketimi, istihdam ve eğitim düzeyi, mesleki eğitimin işe, ürüne, teknik bilgiye ve gelire yansımaları, kredinin kullanıldığı faaliyet	Anket	Mikrokredinin doğrudan kadınların mesleki eğitimine yönlendiğinde etkinliğini ölçmeği amaçlayan çalışmada mesleki teknik eğitim alan mikrokredi müşterilerinin daha üretken alanlara yatırım yaptıkları, kadınların öz saygılarının, kendi kararlarını alma, krediyi kontrol etme ve işlerini yönetme düzeylerinin iyileştiği görülmüştür.
Terano, Mohamed ve Jusri (2015)	Effectiveness of Microcredit Program and Determinants of Income Among Small Business Entrepreneurs in Malaysia	Malezya	2014	Mikrokredinin gelir yaratma etkisi, ödeme planı, üyenin işbirliği ve refah düzeyi	Anket verisi Faktör analizi	Yoksulluğun azaltılması sürecinde mikrokredinin gelir seviyesi üzerindeki etkinliğinin araştırıldığı çalışmada katılımcıların kredi ile kurdukları işten elde ettikleri gelirden memnun oldukları görülmüştür.
Attanasio, Augsburg, De Haas, Fitzsimons ve Harmgart (2015)	The Impacts of Microfinance: Evidence from Joint-Liability Lending in Mongolia	Moğolistan	2008-2011	Kredi miktarı, kredi alınan kuruluş türü, serbest meslek faaliyeti ve getirisi, hanehalkı geliri ve tüketimi	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Yoksulluğun azaltılmasında bireysel kredi ile grup kredilerinin etkinliğini karşılaştırmak amacıyla yapılan çalışmada ortak sorumluluk gerektiren grup kredilerinin kendi işini kurma olasılığının kredi almayanlara göre %10 puanlık daha yüksek olduğu, gıda ve tüketim harcamalarında olumlu bir etkisinin olduğu, mevcut gelirden ise bir değişiklik yaratmadığı görülmüştür. Bireysel mikrokredi programlarının ise yoksulluk üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülmemiştir.
Augsburg, Haas, Harmgart ve Meghir (2015)	The Impacts of Microcredit: Evidence from Bosnia and Herzegovina	Bosna Hersek	2010	Mikrokrediye erişim, kredi miktarı, borçlu sayısı, serbest meslek aktiviteleri ve gelirleri, çalışma saatleri, ücretli çalışma	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Yoksul hanelerin krediye erişerek karlı iş fırsatları yakalayıp yakalamadıklarının araştırıldığı çalışmada sonuçlar mikrokredinin serbest meslek faaliyetlerini ve iş sahipliğini yükselttiği fakat iş karları üzerinde genel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı yönündedir.
Aşkın ve Barış (2015)	Kadın İstihdamının Artırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği	Tokat	2014-2015	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, hanehalkı geliri, kredi miktarı, kredi ile yapılan işin türü, kredinin alınma amacı	Anket	Kredinin kadın istihdamını artırmada etkili olup olmadığını ölçmeye yönelik yapılan çalışmada araştırma kapsamındaki kadınların %71.6’sının kendilerini çalışan kadın olarak görmediği ve mikrokredinin kadınlar tarafından iş kurmak ya da iş geliştirmek amaçlı değil, çoğunlukla ailelerinin tüketim ve acil ihtiyaçları için kullanıldığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Mahmood, Zahari ve Zin (2015)	The Microcredit-Business Performance Relationship: Program Delivery Services as Mediator	Malezya	2015	Mikrokredi üyeliği, iş kurma, satış geliri, iş karı, pazar büyüklüğü, müşteri memnuniyeti, üretim ve pazarlama maliyetleri	Anket verisi Regresyon analizi	Krediye erişimin bir iş kurmak veya var olan işi geliştirmek üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Mikro işletmeler ve mikrokredi programının performanslarından finansman, girişimciliğin geliştirilmesi, izlenmesi ve denetlenmesi ile arasında istatistiksel olarak anlamlı operasyonel verimlilik ile anlamsız bir ilişki bulunmuştur.
Tömen ve Sarvan (2015)	Mikrofinans Programlarının Kadın Yoksulluğu ve Girişimciliği Üzerine Etkileri: Bir Araştırma ve Bir İşbirliği Modeli Önerisi	Antalya	2013	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, kredi ile yapılan işin türü, hanehalkı geliri, sosyal güvencesi, kredi miktarı ve yeterliliği	Anket ve Mülakat	Mikrokreditin kadın girişimciliği üzerine etkisini ölçmeye yönelik yapılan çalışmada araştırmaya katılan kadınlara aldıkları kredi miktarının işlerini kurabilmek için yeterli olup olmadığı sorulduğunda, %37.30'u (25 kadın) yeterli olduğunu söylerken, %62.70'i (42 kadın) kredinin yeterli olmadığını, ancak mevcut işlerine veya yeni kurdukları işlerine bir katkı sağladığını belirtmişlerdir. Mevcut araştırmanın bulguları Antalya TGMP çerçevesinde mikrokrediden yararlandırılan kadınların henüz hanelerini açlık veya yoksulluk sınırı üzerine çıkaracak bir gelire sahip olmadıklarını; mikrofinans programının, bir yıllık geçmişi süresince bu kadınların çoğunluğu üzerinde girişimciliği geliştirecek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak seviyede bir etki yaratmadığını ortaya koymuştur.
Tetteh, Frempong, Opah ve Rose (2015)	Does Microcredit Create Employment For the Poor? The Case of the Microcredit Scheme of Upper Manya Krobo Rural Bank in Ghana	Gana	2011	İşin türü, finans kaynağı, kredi miktarı, ürün tipi, işletmenin gelişimi ve ürün çeşitlendirilmesi, borçlunun cinsiyeti, eğitimi, medeni durumu	Anket verisi	Mikrokreditin girişimcilik yoluyla kurulan işten elde edilen gelirler üzerinde etkili olduğuna yönelik bir kanıt bulunamamıştır. Alınan kredi miktarlarının yatırıma dönüştürmek için yetersiz olduğu görülmüştür. Müşterilerin eğitim seviyesinin girişimci nitelikleri, rekabet edebilmek ve işi büyütmek için oldukça düşük olduğu görülmüştür.
Lawanson ve Olukemi (2016)	Alleviating Poverty Through Micro Finance: Nigeria's Experience	Nijerya	1980-2014	Küçük işletmelere sunulan mikrokredi miktarı, insani gelişme endeksi, işsizlik oranı, enflasyon oranı, döviz kuru, faiz oranı	Hata düzeltme modeli Birim kök testi	Yoksullukla mücadelede küçük işletmelere sunulan kredi hizmetinin insani gelişme endeksi üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada çok yoksul hanelere ve işletmelere kredi hizmetinin sağlanmasının yoksulluk ve yaşam standartları (açlık, hastalık, yetersiz beslenme, yetersiz veya kötü konut, eğitimsizlik) üzerinde pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
Alom, Abdullah, Moten ve Azam (2016)	Success Factors of Overall Improvement of Microenterprises in Malaysia: an Empirical Study	Malezya	2016	Mikro işletmenin yaşı, iş karı, aylık gelir, iş sektörü, ürünün türü ve finansmanı, borçlunun cinsiyeti, yaşı, mesleki eğitimi ve tecrübesi	Anket verisi Çoklu regresyon analizi	Rekabet katsayısının yeni kurulmuş mikro işletmelerin performansı ve büyümesi üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür. Mesleki eğitim ve tecrübenin mikro işletmelerin başarısı için çok önemli faktörler olduğu bulunmuştur.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Kahn, Rahman ve Wright (2016)	The Impact of Micro-Credit on Employment: Evidence from Bangladesh and Pakistan	Pakistan, Bangladeş	Pakistan için 2008–2009; Bangladeş için 2014	Mikrokredi üyeliği, hanedeki çocuk ve yetişkin sayısı, istihdam durumları (ücretli-serbest meslek), eğitim düzeyi	Anket verisi En küçük kareler analizi Regresyon analizi	Mikrokredi ile hane üyelerinin istihdamı arasındaki ilişkiye yönelik Pakistan’da kanıtı ulaşılamazken Bangladeş’te olumlu sonuçlara ulaşılmıştır. Bangladeş için mikrokredinin serbest meslek faaliyetlerini %23 artırdığı, ücretli istihdamı %7.2 azalttığı ve toplam istihdam düzeyinin %5.6 artırdığı görülmüştür.
Tapşın (2016)	Mikrokredi Uygulamaları ve Kadın İstihdamı: İzmit Örneği	İzmit	2015	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, istihdam durumu, kredi miktarı, kredi öncesi ve sonrası gelir düzeyi	Anket	Çalışmada daha önce işsiz olduğunu belirten yoksul kadınların %68,8’inin mikrokredi sonrası bir iş sahibi olarak işgücü piyasasına katıldığını belirttikleri fakat katılımcıların sadece toplamda %5.7’sinin yanında 1 ve 1’den fazla kadın çalıştırdığı ve ekonomiye katkıda bulunduğunu düşünen kadınların oranının sadece %4.3 olduğu görülmüştür.

2.1.2. Sosyal Hedefler

İnsanlar eğer gelir ve kaynaklarındaki yetersizlikten dolayı içinde bulundukları toplumca kabul edilebilir olarak değerlendirilen bir yaşam standardı seviyesi tutturamıyorlarsa yoksulluk içerisindeyler. Böyle bir durumda yoksul kesim bir dizi sorunu birlikte yaşamaya mahkûm olmaktadır. Bu sorunlar işsizlik, düşük gelir, sermaye yetersizliği gibi ekonomik kaynaklı olabileceği gibi doğrudan veya dolaylı olarak cinsiyet eşitsizliği, sosyal dışlanma, kötü yerleşim koşulları, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlanamama, kültür, spor ve dinlenme olanaklarına yaşam boyu erişememe gibi sosyal içerikli de olabilmektedir (Adaman, 2010:44). Bu sorunlar içerisinde yoksulluk özellikle gelir ve cinsiyet eşitsizliklerine maruz kalan kadın ve kız çocuklarının eğitim eksikliği ve dünya çapında kadın ve çocuk hastalıkları için en önemli risk faktörü olmaktadır (Hamad, Fernald ve Karlan, 2011:1). Mikrokredi programları yoksul bireylere küçük krediler sunarak bu risk faktörlerinden yoksulluğu, gelir, cinsiyet, eğitim ve sağlık eşitsizliklerini azaltmak için girişimlerde bulunmaktadır. Mikrokredi, özellikle kadın üyelerinin kredi hizmetlerine ulaşmalarına fırsat sağlayarak gelir elde edecekleri işlere yatırım yapmalarını ve elde ettikleri gelir ile ekonomik ve sosyal olarak güçlenmelerini, ailelerinin gelir dağılımını iyileştirmelerini, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını finanse etmelerini amaçlamaktadır.

Bu nedenle yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak görülen mikrokredi sisteminin uygulandığı ülkelerde gelir ve istihdam artışıyla birlikte yoksulluğun azaltılması amaçlanırken aynı zamanda kişisel, bölgesel ve toplumsal düzeylerde kadınların güçlendirilmesi, çocukların sağlık durumlarının ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi gibi dolaylı etkiler genellikle mikrokreditin potansiyel etkileri olarak görülmektedir. Bu da mikrokredi uygulamasını ekonomik işlevinin yanı sıra sosyal açıdan da önemli beklentileri olan bir yoksullukla mücadele yöntemi haline getirmektedir. Bu nedenle mikrokredi uygulamalarının yoksulluk ve yoksullar üzerindeki ekonomik etkilerinin ötesinde sosyal etkilerinin de incelenmesi daha etkin bir değerlendirme için gerekmektedir.

Bu amaçla mikrokreditin sosyal hedefleri başlığı altında gelir ve servet dağılımında eşitliği sağlama hedefi, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim hedefi, kadınların

güçlendirilmesi ve cinsiyet eşitsizliğini azaltma hedefi alt başlıklar halinde değerlendirilecektir.

2.1.2.1. Gelir ve Servet Dağılımında Eşitliği Sağlama Hedefi

Yoksulluğu belirleyen ana unsurlardan birisi olan gelir ve servet dağılımındaki eşitsizliklerin nedenleri yoksulluk çalışmalarının temel ilgi alanları arasındadır (Şenses, 2014:152). Yoksulluk gelir ve servetin bölüşümündeki eşitsizlikten kaynaklanacağı gibi ahlaki boyutu da söz konusu olduğundan farklı insanlar için farklı şeyler ifade etmektedir (Litchfield, 1999:1). Bu nedenle yoksulluk düşük gelir düzeyinden çok erken ölümler, ciddi şekilde yetersiz beslenme (özellikle çocuk ve kadınların), süregiden hastalıklar, okuryazarlık oranının düşüklüğü, yüksek işsizlik oranları, cinsiyetler arası ücret farklılıkları ve diğer başarısızlıklar olarak görmenin geçerli sebepleri olabilir. Böyle olunca bu başarısızlıkları açıklarken sadece gelir düşüklüğünden söz etmek bize bazen pek az şey söyleyebileceğinden bunların daha çok sosyal, demografik, tıbbi ve toplumsal yöntemlerle çözümlenmesi gerekebilir (Sen, 2004:36). Düşük gelir bazen açlık ve yetersiz beslenmenin yanı sıra düşük okuryazarlık oranının, fiziksel bir engelin veya ekonomik fırsatlara erişememenin önemli bir sebebi olabilir veya daha iyi eğitim ve sağlık daha yüksek gelir sağlamaya yardımcı olabilir. Bu nedenle gelir ve servetin dağılımındaki eşitsizliklerin ekonomik boyutu önemli olmakla birlikte daha geniş ve daha kapsamlı bir inceleme için sosyal olguları ile birlikte ele almak gerektiğinden gelir ve servet dağılımı sosyal hedefler başlığı altında incelenmiştir.

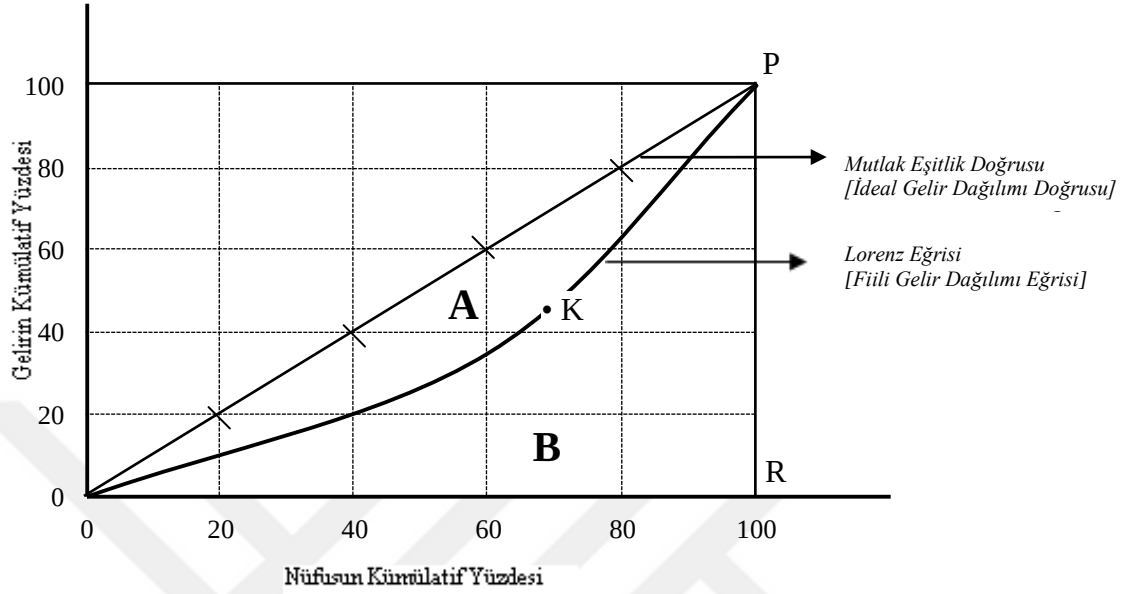
Gelir ve servetin çok eşit olmayan dağılımının önemi konusunda görüş ayrılığı olabilir fakat mevcut dağılımın az ya da çok eşitsiz olup olmadığının bilinmesinin önemi konusunda şüphe yoktur. Bu amaçla bir ülkenin farklı dönemlerinde veya aynı dönemlerde farklı ülkelerdeki gelir ve servet dağılımını gösteren istatistiklerin yorumlanmasına yönelik bazı yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç aslında bir topluluğun tüm gelir ve servetinin tek tek bireyleri arasındaki paylaşımını gösteren eşitliğin iki ucu arasında nerede yer aldığını söyleyebilmekten kaynaklanmaktadır (Lorenz, 1905:209-210). Çünkü bir ülkede gelirin büyüklüğü ya da büyüme hızının yüksekliği gibi konuların yanı sıra gelirin nasıl bölüşüldüğü veya gelir dağılımının eşitsizlik derecesi ile yoksulluk, ortalama gelir düzeyi ve ekonomik büyüme arasında yakın ilişki kurulmaktadır. Burada gelir dağılımı bir ülkede milli gelirin kişiler ya da

Üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade ederken; gelir eğitsizliği en genel ifadeyle bir ülkede belirli bir dönemde yaratılan milli gelirin bireyler, bireylerden oluğan gruplar ve üretim faktörleri arasında blğmndeki eğitsizlik olarak tanımlanmaktadır (ėenses, 2014:149; Eğilmez ve Kumcu, 2011:115; Seven, 2015:1). Bu tanımlar dikkate alınarak gelir dağılımını iki ayrıma göre değerlendirebiliriz (Savağan 2015:368):

- Fonksiyonel gelir dağılımı: Üretim faktörlerinin yani ücret, faiz, kar ve rant gruplarının bir ülke sınırları içinde bir dönemde ürettikleri nihai mal ve hizmetlerin parasal karėılıėı olan gayrisafi yurt içi hasılayı/geliri nasıl paylağtığını göstermektedir.
- Kiğisel gelir dağılımı: Gelirin toplumu meydana getiren bireyler, haneler ve gelir grupları arasındaki paylağımını göstermektedir.

zerinde en fazla durulan ve yorum yapılan gelir dağılımı eğidi kiğisel gelir dağılımıdır. Bunu ölçmek için eğitli yöntemler kullanılmakla birlikte en yaygın kullanılan yöntem Lorenz Eğrisi ve GINI katsayısıdır²⁵. ėekil 3'te grldği gibi kiğisel gelir dağılımının ölümünde hanehalkları harcanabilir (kullanılabilir) gelirlerine göre sıralanıp toplam nüfusun genellikle %20'sini temsil eden dilimlere ayrılmaktadır. Sıralamada en dğk gelire sahip yüzde 20'lik dilim dğk gelir grubu, diğer gruplar ise sırasıyla orta altı, orta, orta ğt ve ğt gelir grupları olarak tasnif edilmektedir. Gelir dağılımı eğit olduğunda bu grupların her birinin toplam gelirin de aynı yüzdesini alması yani mutlak eğitlik doğrusunun (OP doğrusu) geçerli olması durumu söz konusudur. Bu eğitlikten bahsetmek hiçbir ülke için mümkün olmadığından eğitsizlik durumu mutlak eğitlik doğrusuna yay çizen Lorenz eğrisi (OKP eğrisi) adı verilen grafiksel, diğeri ise GINI katsayısı denilen rakamsal iki ölçü ile ölçülmektedir. Lorenz eğrisi ne ölçüde mutlak eğitlik doğrusuna yaklağırsa gelir dağılımı da o ölçüde adil demektir. GINI katsayısı ise Lorenz eğrisi ile mutlak eğitlik doğrusu arasında kalan alanın (A) mutlak eğitlik doğrusu altındaki toplam alana (A+B) oranlanması ile hesaplanmaktadır ve 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. GINI katsayısının 1'e yaklağması gelir dağılımında eğitsizliğin, sıfıra yaklağması ise eğitliğin arttığı anlamına gelmektedir (Savağan, 2015:368-370; ėen ve Sağbağ, 2016:414-416).

²⁵ Bu yöntemlere iliğkin ayrıntılı bilgi için bakınız: Lorenz (1905:209-219); Atkinson (1970:244-263); Litchfield (1999:1-16).



Şekil 3. Lorenz Eğrisi

Gelişmişlik düzeylerine göre seçilmiş bazı ülkelerin GINI katsayısı ve en düşük ve en yüksek gelirli %10'luk ve %20'lik grupların ulusal gelirden aldıkları paylarına ilişkin veriler Tablo 20'de yer almaktadır. Tablo 20'ye baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında GINI katsayıları açısından büyük farklılıklar gözlenmekle birlikte gelir dilimleri arasında benzerliklerin olduğu da görülmektedir. Verilerden de anlaşılacağı üzere her yüzde 20'lik grubun toplam gelirin %20'sini aldığı eşit gelir dağılımının hiçbir ülkede gerçekleşmediği görülmektedir. Örneğin seçilmiş ülkelerin tamamında nüfusun en düşük %10'luk diliminde yer alanların gelirden aldıkları payın %5'in altında kaldığı ve en düşük %20'nin payının ise %10'u geçmediği görülmektedir. Bu durum göstermektedir ki gelir dağılımında eşitsizlik hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunu olmaktadır.

Fakat ülkelerdeki eşitsizlikleri sadece gelir dağılımına göre yani GINI katsayısını dikkate alarak yorumlamak yetersiz olacağından Tablo 20'de eğitim, sağlık ve cinsiyete ilişkin göstergeleri de hesaba katan İnsani Gelişim Endeksi (İGE)'ne²⁶ ve Toplumsal

²⁶ İnsani Gelişim Endeksi/İGE (Human Development Index/HDI) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi ölçümü ve iyi bir yaşam standardının kriter olarak

Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE)'ne²⁷ de yer verilmiştir. Çünkü Bangladeş, Pakistan ve Nepal'deki GINI katsayılarının nispeten İsveç, Danimarka ve Almanya'daki GINI katsayılarına yakın olması ya da Etiyopya, Mali, Senegal, Nijer ve Sudan ülkelerinin GINI katsayılarının ABD'dekinden düşük olması bu ülkelerdeki gelişmişlik düzeyini/eşitsizlikleri açıklamak için yeterli olmayacaktır. Nitekim gelir eşitliğinin nispeten yüksek olduğu Norveç, İsviçre, Danimarka, Almanya, İsveç gibi ülkelerin cinsiyet eşitliği ve insani gelişim düzeylerinin de yüksek olduğu görülmektedir. Fakat gelir eşitliği katsayıları bu ülkelerden sonra gelen Etiyopya, Mali, Pakistan, Bangladeş,

alındığı ölçümdür. Uzun ve sağlıklı yaşam göstergesinin ölçümü doğumda beklenen ortalama ömür verileri ile oluşturulan “yaşam uzunluğu endeksi” ile yapılmaktadır. Eğitim boyutu 25 yaş ve üstü yetişkinler için ortalama okullaşma süresi, okul yazarlık oranı ve ilk, orta ve yükseköğretime kayıtlı öğrenci oranları ile hesaplanan “eğitim endeksi” ile ölçülmektedir. İyi bir yaşam standardının ölçümü ise ABD doları üzerinden satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış kişi başına gayri safi milli gelir ile oluşturulan “gelir endeksi” ile ölçülmektedir. Daha sonra oluşturulan bu sağlık, eğitim ve gelir endekslerinin geometrik ortalamaları alınarak İGE hesaplanmaktadır. 2014 yılında 188 ülkenin İGE'si hesaplanmış ve bu ülkelerden Norveç, 0.944 İGE değeri ile ilk sırada yer alırken Nijer, 0.348 İGE değeri ile ülke sıralamalarında sonuncu (188.) olmuştur. 2014 yılında dünya ortalamasının İGE değerinin 0.711 olduğu ve İGE'si en düşük değere (0.518) sahip bölgenin ise Afrika (Sahra Altı) bölgesi olduğu görülmüştür (UNDP, 2016).

²⁷ Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi/TCEE (Gender Inequality Index/GII) ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gelişmişlik konusuna toplumsal cinsiyet açısından yaklaşmakta ve İGE'de yer alan temel göstergeleri kadınların ve erkeklerin ulaştıkları oranlar kapsamında değerlendirmektedir (Şenses, 2014:103). TCEE hesaplanırken kadınların ve kızların karşılaştıkları eşitsizliklere, yeteneklerinin geliştirilmesine ve seçim özgürlüklerine olumsuz yansıyan sağlık, eğitim ve işgücü piyasalarına ait göstergeler dikkate alınmaktadır. TCEE'de sağlık göstergesi; insani gelişiminin önemli unsuru olarak hamilelikte anne ölüm oranları (100.000 canlı doğumda ölüm) ve ergen hamilelik oranları (15-19 yaşlarındaki 1000 kadın başına doğum sayısı) ile hesaplanan genç kızların ve kadınların “üreme sağlığı endeksi” dikkate alınmaktadır. Kadınların “güçlendirilme endeksi” ölçülürken en az bir orta öğretim düzeyinde eğitim gören 25 yaş ve üstündeki yetişkin kadın oranları ile parlamentodaki kadın temsil oranları kriter olarak alınmaktadır. TCEE, ekonomik statüyü tespit etmek için de 15 yaş ve üstündeki kadın nüfusun işgücü piyasasına katılım oranlarını dikkate alarak “kadın işgücü piyasası endeksi” oluşturmaktadır. Böylece kadınların ve kızların üreme sağlığı endeksi, güçlendirilme endeksi ve kadın işgücü piyasası endeksleri kullanılarak “kadın cinsiyet endeksi” oluşturulmaktadır. Ayrıca en az bir orta öğretim düzeyinde eğitim gören 25 yaş ve üstündeki yetişkin erkek oranları ve parlamentodaki erkek temsil oranları kullanılarak “erkek güçlendirme endeksi” ve 15 yaş ve üstündeki erkek nüfusun işgücü piyasasına katılım oranlarını dikkate alarak “erkek işgücü piyasası endeksi” oluşturulmaktadır. Bu iki endeks ile “erkek cinsiyet endeksi” elde edilmektedir. Son olarak da “kadın cinsiyet endeksi” ve “erkek cinsiyet endeksi” değerlerinin geometrik ortalaması alınarak TCEE elde edilmektedir. TCEE, 0 ile 1 arasında değer almaktadır ve TCEE değerinin 1'e yaklaşması eşitsizliklerin arttığını ifade etmektedir. 2014 yılında 155 ülke için oluşturulan TCEE'de cinsler arası eşitliğin en yüksek olduğu ülke Slovenya (0.016) olurken son sırada Yemen (0.744) yer almıştır. Cinsiyet eşitsizlikleri gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha derin yaşansa da kadınların eşitsizlik düzeylerini etkileyen bazı boyutların endeksler de yer almaması tüm ülkelerin eşitsizlik sonuçlarını eksik kılmaktadır. Bu eksikliklere pek çok kadının bakım hizmetleri ve ev işleri yönünden ek bir yükü sahip olmalarının boş zamanlarını kısıtlaması, streslerini ve fiziksel yorgunluklarını artırmasına rağmen kadınların işgücü piyasasına katılımlarında kadınlar tarafından yapılan hasta bakım hizmetleri ve ev işleri gibi ücretsiz işlere yönelik konulara; kadına yönelik fiziki ve duygusal şiddet ve kadınların toplum düzeyinde karar verme süreçlerine katılımlarına ilişkin verilerin kısıtlı olması nedeniyle endekslere dahil edilememesi örnek gösterilebilir (UNDP, 2016).

Hindistan, Nijer ülkelerinin cinsiyet eşitsizlikleri ve insani gelişme endeksleri sıralamalarında son sıralarda yer aldıkları görülmektedir. Örneğin, İsviçre (31,64) ve Nijer'in (33.99) GINI katsayıları birbirine yakın gibi görünse de kişi başına düşen gelir ile birlikte ortalama yaşam süresi, yetişkinlerin okuma yazma oranı, okula kayıtlı çocukların yüzdesi, üreme sağlığı, anne ölüm oranları, kadınların siyasete katılım düzeyleri, kadın ve erkeklerin işgücüne katılımlarındaki farklılıklar gibi değişkenleri de dikkate alarak hesaplanan cinsiyet eşitliği ve insani gelişim sıralamasında İsviçre ilk sıralarda yer alırken Nijer dünya sıralamasında sonuncu ülke konumundadır. Nitekim ekonomik ve sosyal eşitsizlikler konusunda mükemmel ülke yoktur belki ama dünyada özellikle yoksul insanların bu eşitsizliklerden daha derin etkilendikleri bir gerçektir. Örneğin İngiliz yardım kuruluşu OXFAM (2016:1-44)'ın yaptığı araştırmalara göre 2014 yılında dünyadaki insanların %80'inin küresel servetin sadece %6'sına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dünyada sadece 62 kişinin 3.6 milyar insanla yani dünya nüfusunun yarısından fazlasıyla aynı servete sahip olduğu ve bu 62 kişinin 2010 yılında 388 kişiden bu rakama düştüğü ve bu sürede dünyanın nüfusunun en yoksul yarısının toplam servetteki payının sadece %1 arttığı (dünya nüfusun yaklaşık 400 milyon kişi artmasına rağmen) görülmüştür. Rapor ayrıca 62 en zengin kişiden 53'ünün erkek sadece 9'unun kadın olduğunu belirterek kadınların eşitsizlikten nasıl orantısız bir şekilde etkilendiğini de ortaya koymaktadır.

Tablo 20. Seçilmiş Bazı Ülkelere Ait Eşitsizlik Göstergeleri

Ülkeler	Yıl	En düşük %10	En düşük %20	En yüksek %10	En yüksek %20	GINI Katsayısı	TCEE Sırası (2014)	İGE Sırası (2014)
Norveç	2012	3.63	9.3	20.9	35.26	25.9	9	1
İsviçre	2012	3.29	8.09	25.02	39.81	31.64	2	3
Danimarka	2012	2.84	8.48	23.47	37.75	29.08	4	4
Almanya	2011	3.36	8.37	23.69	38.64	30.13	3	6
ABD	2013	1.7	5.1	30.19	46.44	41.06	55	8
İsveç	2012	3.17	8.7	21.5	36.23	27.32	6	14
Birleşik Krallık	2012	2.94	7.51	24.66	40.07	32.57	39	14
Japonya	2008	2.68	7.37	24.77	39.72	32.11	26	20
Slovenya	2012	3.72	9.43	21.07	35.23	25.59	1	25
Çek. Cum.	2012	3.87	9.55	22.17	36.12	26.13	15	28
Yunanistan	2012	1.74	5.55	26.74	42.31	36.68	29	29
Polonya	2014	3.3	7.99	25.18	40.2	32.08	28	36
Arjantin	2014	1.62	4.79	30.75	47.78	42.67	75	40
Şili	2013	1.72	4.63	41.47	56.69	50.45	65	42
Rusya Fed.	2012	2.28	5.9	32.22	48.33	41.59	54	50
Bulgaristan	2012	2	6.16	27.38	42.7	36.01	44	59
Malezya	2009	1.75	4.56	34.59	51.38	46.26	42	62
İran	2013	2.85	6.81	29.08	44.59	37.35	114	69
Türkiye	2013	2.21	5.84	30.58	46.58	40.18	71	72
Meksika	2014	1.93	5.07	39.7	54.53	48.21	74	74
Brezilya	2014	1.18	3.62	40.66	56.25	51.48	97	75
Bosna Hersek	2011	2.89	7.28	25.75	41.35	33.83	41	85
Çin	2012	2.05	5.23	31.43	47.9	42.16	40	90
Endonezya	2013	3.14	7.23	31.91	47.38	39.47	110	110
Güney Afrika	2012	0.94	2.47	51.26	68.94	63.38	83	116
Hindistan	2011	3.56	8.28	29.77	43.97	35.15	130	130
Zambiya	2010	1.49	3.81	45.23	61.05	55.62	132	139
Bangladeş	2010	3.85	8.85	26.92	41.48	32.13	111	142
Nepal	2009	3.5	8.32	26.41	41.51	32.84	108	145
Pakistan	2013	4.01	9.2	26.05	40.28	30.69	121	147
Zimbabve	2011	2.48	5.83	33.83	49.66	43.15	112	155
Haiti	2012	0.55	1.98	48.21	64.29	60.79	138	163
Sudan	2009	2.64	6.82	26.68	42.37	35.39	135	167
Senegal	2011	2.3	6.06	31.05	46.93	40.29	118	170
Etiyopya	2010	3.18	8.03	27.4	41.67	33.17	129	174
Mali	2009	3.32	7.97	25.68	41.3	33.04	150	179
Çad	2011	1.78	4.86	32.44	48.81	43.32	153	185
Nijer	2014	3.23	7.85	26.78	42.22	33.99	154	188

Kaynak: World Bank, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 22.12.2016; UNDP, hdr.undp.org/en, Erişim Tarihi: 28.12.2016.

Yukarıda küresel ölçekte değindiğimiz eşitsizlikleri de dikkate aldığımızda hiç şüphesiz ki üzerinde en çok uzlaşılabilir önermelerden birinin günümüz dünyasında sosyal adaletin sağlanmamış olduğu gerçeğidir. Bu gerçek gelişmiş olsun gelişmekte olsun her ülke için belki derece farkıyla geçerlidir ve kapitalist sistem kendi devamlılığını sağlamak için yine kendi içinden sosyal adaleti kısmen de olsa sağlamaya ve gelir dağılımını düzeltmeye yönelik çözümler geliştirmeye çalışmaktadır (Savaşan, 2016:1). Bu çözümlerden birisi de yoksul insanların kapitalist sisteme entegre edilmesini sağlamak amacıyla geliştirilen mikrokredi politikasıdır. Bu politika ile bir iş fikri olup bu işi hayata geçirecek gerekli sermayeye kefil veya maddi teminatları olmadığından serbest piyasa içerisinde faaliyet gösteren geleneksel ticari bankalardan ulaşamayan yoksullara yine aynı piyasa şartlarında kredi imkanı sağlanmaktadır. Mikrokredi hizmetlerine erişim ile yoksul insanların gelirlerini artırmalarına imkan verilerek ekonomik fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak ve böylece ekonomik ve sosyal savunmasızlıklarını/eşitsizliklerini azaltmalarına yardımcı olmak hedeflenmektedir. Burada mikrokredi uygulamalarının yoksulların içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmada başarılı olabilmesi gerçekten yoksul olan insanlara ulaşp bu insanlar üzerindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri düzeltmesi ile mümkün olacaktır.

Bu nedenle yoksulların içinde bulunduğu en önemli eşitsizliklerden biri olan gelir eşitsizlikleri üzerinde mikrokredi uygulamalarının etkilerini araştıran çalışmalara Tablo 21’de yer verilmiştir. Bu çalışmaların genelinde gelir eşitsizliğini test ederken gösterge olarak GINI katsayısının kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre mikrokredi katılımcılarının çoğunluğunun gerçekten yoksul olmadığı daha önce değindiğimiz çalışmalarda da olduğu gibi görülmüş olmasına rağmen düşük de olsa mikrokredi uygulamalarının hanelerin gelir ve tüketimini dengelediği, gelir eşitsizliklerini azalttığı ve refah düzeylerini iyileştirdiği yönünde bulgulara rastlanmıştır (Copestake, 2002; Nguyen ve diğerleri, 2007; Mahjabeen, 2008; Kai ve Hamori, 2009; Tchouassi, 2011; Hermes, 2014; Bangoura ve diğerleri, 2015). Fakat mikrokredinin, sosyal hedeflerindeki başarısını değerlendirebilmek için gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkilerini, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim ve kadınların güçlendirilmesi gibi hedefleri üzerindeki başarıları ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Tablo 21. Mikrokredinin Gelir Eşitsizlikleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Copestake (2002)	Inequality and the Polarizing Impact of Microcredit: Evidence from Zambia's Copperbelt	Zambiya	1999- 2001	Hanehalkı refahı, tüketimi ve geliri	Anket	Mikrokredinin gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada mikrokredi alan müşterilerin bir yıl öncesine göre aylık hane gelirlerinin kredi almayanlara göre daha hızlı arttığı görülmüştür.
Nguyen, Bigman, Berg ve Vu (2007)	Impact of Micro-credit on Poverty and Inequality: The Case of the Vietnam Bank for Social Policies	Vietnam	2002-2004	GINI katsayısı, Theil'in L ve T eşitsizlik indeksi, kişi başına harcamalar	Panel veri analizi	Analize dahil edilen katılımcıların üçte birinin gerçekten yoksul olduğu tespit edilmesine karşın programın yoksul sayısını yaklaşık %4 azalttığı ve yoksulluğun şiddetini hafiflettiği görülmüştür. Programın yoksulluk açığını yaklaşık %20 azalttığı gözlenmiştir.
Mahjabeen (2008)	Microfinancing in Bangladesh: Impact on Households, Consumption and Welfare	Bangladeş	1999-2000	Hanehalkı refahı, tüketimi ve geliri	Genel Denge Modeli: MFK'nın dahil edilmediği temel model; MFK'nın dahil edildiği genişletilmiş model	Mikrokredi kuruluşlarının gelir dağılımına yansımaları ve refah zindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada Bangladeş'te MFK uygulamalarının hanelerin gelir ve tüketim harcamalarını arttırdığı, gelir eşitsizliklerini azalttığı ve refah düzeyini arttırdığı görülmüştür. MFK'nın analize dahil edildiğinde sosyal refah değerini %258 arttırdığı görülmüştür.
Kai ve Hamori (2009)	Microfinance and Inequality	61 gelişmekte olan ülke	2005-2007	Mikrofinans kuruluşlarının sayısı, aktif borçlu sayısı, GINI katsayısı, kişi başına GSYİH, enflasyon oranı, demokrasi endeksi, ticarete açıklık endeksi, doğrudan yabancı yatırım	Regresyon analizi	Mikrofinans ve eşitsizlik arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada mikrofinansın eşitsizlikleri azalttığı, mikrofinansın eşitsizlikleri dengeleme etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür.
Tchouassi (2011)	Microfinance, Inequality and Vulnerability: Empirical Analysis from Central African Countries	Orta Afrika'da 11 gelişmekte olan ülke	2005-2007	Mikrofinans kuruluşlarının ve borçluların sayısı, GINI katsayısı, kişi başına düşen gelir, enflasyon oranı, demokrasi endeksi, yoksulluk oranı	Regresyon analizi En küçük kareler yöntemi	Orta Afrika ülkelerinde mikrofinans kuruluşlarının sayısının GINI katsayısı üzerinde negatif bir etkisinin olduğu, mikrofinans kuruluşlarının sayıları arttıkça eşitsizliğin azaldığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Hermes (2014)	Does Microfinance Affect Income Inequality?	70 gelişmekte olan ülke	2000-2008	Mikrokredi miktarının ülke GSYİH'ye oranı, aktif borçlu sayısının ülke nüfusuna oranı, GINI katsayısı, kişi başına milli gelir, günlük 2 doların altında yaşayan sayısı, enflasyon, kırsallaşma oranı, ekilebilir arazi, demokrasi, nüfus artış oranı, ticarete açıklık endeksi, eğitim	Regresyon analizi En küçük kareler yöntemi	Mikrofinans uygulaması ile eşitsizlik arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada mikrofinans göstergeleri (Aktif borçlu sayısının ülke nüfusuna oranı, Mikrokredi miktarının ülke GSYİH'ye oranı) ile eşitsizlik göstergesi (GINI) ile aralarında istatistiksel olarak anamlı, negatif ve küçük bir ilişki yani ülkelerde daha yoğun mikrofinans uygulamasının gelir eşitsizliklerini azaltma eğiliminde olduğu bulunmuştur. Aktif borçlu sayısının ülke nüfusuna oranında %1'lik bir artış gelir eşitsizliğinde %0,014'lük bir azalma, mikrokredi miktarının ülke GSYİH'ye oranındaki %1'lik bir artış gelir eşitsizliğinde %0.013'lük bir azalma sağladığı görülmüştür.
Bangoura, Diaw, Lessoua ve Mbow (2015)	Impact Of Microfinance on Poverty and Inequality A Panel Heterogeneous Causality Analysis	44 gelişmekte olan ülke	1996-2012	Aktif mikrokredi borçlu sayısı, GINI katsayısı, günlük 2\$'ın altında gelirle yaşayan insan sayısı, kişi başına GSYİH, eğitim ve sağlık harcamaları, enflasyon, ticarete açıklık endeksi	Panel nedensellik analizi	Yapılan çalışmada aktif mikrokredi borçlu sayısı ile gelir eşitsizlikleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre mikrokrediye ulaşan aktif borçlu sayısındaki artışın yoksulların gelirini yükselttiği ve eşitsizliğin azaltılmasını sağladığı tespit edilmiştir.

2.1.2.2. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişim Hedefi

Mikrokredi öncelikli olarak yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda mikrokredi uygulamaları özellikle yoksul kadınların krediye erişimini sağlayarak kendi işlerini kurmaları ve böylece ailelerini yoksulluğun dışına itmelerine yardımcı olacak geliri kazanmalarını amaçlayan finansal bir faaliyet olarak anlaşılmaktadır. Fakat mikrokreditin tam anlamıyla yoksulluk ve açlıkla mücadelede etkili bir araç olabilmesi için kalkınma göstergelerinin tümünü kapsayacak şekilde faaliyet göstermesi gerekmektedir. Mikrokredi ve yoksulluk ilişkisi birlikte düşünüldüğünde ise en önemli kalkınma göstergeleri öncelikle sağlık ve eğitim düzeylerindeki gelişim olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin yoksul bir kadının sağlığı onun hem iş hem de yaşamının ilk ve en önemli kaynağıdır. Sağlık sorunları nedeniyle borçluların çalışamaması durumunda kredinin amacına uygun kullanılamaması ve geri ödenememesi sorunlarını ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle mikrokreditin yoksullara finansal güvenlik sağlama hedefini gerçekleştirebilmesi ve sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için sosyal güvenliğin kritik bir unsuru olarak sağlık güvenliğini (Metcalf ve diğ. 2012:3) ve de eğitim hizmetlerini ele alması gerekmektedir. Bu kısımda mikrokreditin eğitim ve sağlık arasındaki ilişkisi mikrokredi müşterilerinin ve hanehalkının (özellikle çocuklarının) eğitimi ve sağlık statüleri üzerindeki etkileri Muhammed Yunus'un mikrokredi uygulamasında eğitim ve sağlık politikalarına yaklaşımı ve yapılan ampirik çalışmaların bulguları dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Yunus (2003a:275-301) mikrokredi sisteminin müşteri ve aile üyelerinin sağlıklı oldukları ve çalışabildikleri sürece verimli olabileceğini, eğer müşteri ya da aileden herhangi biri fiziksel ya da duygusal olarak hastalanırsa krediden başka bir şeye gerek duyulacağını bunun için de iyi bir sağlık sistemine, eğitime, emeklilik planına, iyi iletişime, pazar bilgilerine gereksinim olduğunu vurgulamaktadır. Eğer böyle bir destek sistemi geliştirilemezse kredi müşterilerinin sağladığı ekonomik kalkınmanın durulup gerilemeye başlayacağını belirtmektedir. Bu nedenle Grameen Bank 1993 yılında Grameen müşterileri, aileleri ve Bangladeş'teki tüm yoksullar için sağlık hizmeti sunmaya başlamıştır. Bugün Grameen Bank 51 klinik, laboratuvar, eczane, göz hastanesi ve mikrosigorta programları ile tüm ülkeye özellikle en düşük gelire sahip %20'lik dilimdeki yoksullara dışarıdan yardım almalarına gerek kalmadan sağlık

gereksinimlerini kendi başlarına finanse etmede yeterli olmalarını sağlayacak özel sağlık statüsünde hizmetler (anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması, özel sağlık eğitimi, e-sağlık, aşı, beslenme alışkanlığı gibi) sunmaktadır. Grameen, müşterilerinden bir sağlık sigortası programının yıllık primi olarak aile başına yaklaşık 3 dolar, müşteri olmayanlardan bütün ailenin sağlık sigortası için yılda yaklaşık 5 dolar, daha sonra her doktora gitmeleri gerektiğinde 2,5 cent tutarında sembolik bir para ödemelerini istemekte ve patolojik hizmetler ve ilaçlar da indirimli olarak sunulduğu ve bu sağlık sisteminin bugün maliyetlerinin %93'ünü karşılayarak faaliyetlerini sürdürdüğü belirtilmektedir (Grameen Kalyan Health Program, 2016).

Yunus Grameen Bank ile oluşturmuş olduğu yukarıdaki bu özel sağlık sisteminin yaygınlaşması ile devletin sosyal politikalar için ayırması gereken kaynakların ve yoksulların sosyal yardımlara bağımlılıklarının da azalmasını beklemektedir. Çünkü Yunus'a göre işsizlik sigortası, emeklilik maaşı gibi uygulamalar insanları üretkensizliğe itmektedir. Bu nedenle yoksullara parasız sunulan sağlık, eğitim ve diğer zorunlu ihtiyaçların parasını ödeyerek alabilecekleri bir ekonomik gelire kavuşmalarını sağlamak hedeflenmektedir. Buna göre, eğitim, sağlık, barınma, ulaşım, haberleşme gibi temel insan ihtiyaçlarının parasız olmasına karşı çıkan bu ihtiyaçları her insanın doğal bir hakkı olarak değil de satın alınması gereken bir meta olarak ele alan bu yaklaşımda kredinin insan hakkı olduğuna inanılmaktadır (Baran, 2006:3). Bu durumda mikrokredi ile yoksullukla mücadelede sağlık güvenliğine önem verilmekte fakat sağlık harcamalarının yoksullar tarafından finanse edilmesi gereken bir sistemin kurulması uygun görülmektedir. Fakat yoksuldan, aldığı küçük miktartlı kredi ile gelir getirici yeni bir iş kurması, bu işe aktif olarak katılabilmesi için varsa engel olarak sağlık sorununu (kadınların işsizlik, hastalanma, sakatlanma, hamilelik, yaşlılık gibi durumlarında) finanse etmesi, aşırı yoksulluğun getirdiği yetersiz ve düzensiz beslenme şartları nedeniyle kredinin bir kısmını temel gıda ihtiyaçlarına harcamasının normal olarak beklenmesi ve ayrıca bu krediyi bir hafta gibi kısa bir süre içinde faiziyle birlikte geri ödemeye başlaması gerekmesi kabul edilebilir ki yoksullar için acımasız bir politikaya dönüşebilir. Nitekim basında da mikrokreditinin kadın girişimci başarı örneklerinin yanı sıra krediyi geri ödeyemediği için intihar eden veya ödemek için organlarını sattığını iddia eden haberler ve mikrokredi uygulamalarının sağlık üzerinde olumlu etkilerinin olmadığına yönelik bulgular mevcuttur. Ayrıca, mikrokredi sayesinde iş kurup ve gelir sağlayarak yoksulluktan kurtulmuş insanların kendileri ya da ailelerinden birisinin

karşılaştığı sağlık problemi nedeniyle eski yoksulluk düzeylerine hatta daha kötü durumlara düştüklerine yönelik örnekler (Yunus, 2003a; Adaman ve Bulut, 2007; Banerjee ve diğerleri, 2009; Polgreen ve Bajaj, 2010; Biswas, 2010; Rai, 2011; Hamad, Fernald ve Karlan, 2011; Hamad ve Fernald, 2015; Nair, 2016) de vardır.

Ayrıca sağlık güvencesine sahip olmamak yoksulluk göstergesi olarak kabul edilirse mikrokredi alan kişilerin herhangi bir sağlık güvencesinin olmaması gerekmektedir. Böylece krediye ulaşan yoksulların aldıkları kredi ile gelir getirici bir iş kurmaları ve bu işten elde ettikleri gelir ile hem kendilerinin hem de hane üyelerinin sağlık ihtiyaçlarını finanse etmeleri beklenmektedir. Örneğin Türkiye’de mikrokredi üyelerinin tamamı kadınlardan oluşmaktadır ve Türkiye’de yapılan araştırmaların neredeyse tamamına yakınında mikrokredi alan kadınların doğrudan veya dolaylı olarak büyük çoğunluğunun herhangi bir sosyal güvence kurumuna (SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur ya da yeşil kart) bağlı bulundukları görülmüştür (Adaman ve Bulut, 2007; Çak, 2007; Göktaş, 2012; Zengin ve Gökmen, 2012; Bayraktutan, Akatay, 2012; Şengür ve Taban, 2012; Paksoy ve Meral, 2012; Taşpınar, 2013; Balkız ve Öztürk, 2013; Tömen ve Sarvan, 2015; Alpaslan, 2015; Kalaç, 2016).

Yunus (2003a:300-301) sağlık konusunda ortaya çıkan bu durumlara yönelik mikrokreditinin hiçbir zaman her derde deva olma iddiasında bulunmadığı ve tek başına toplumun bütün sorunlarına çare olamayacağı şeklinde yaklaşmaktadır. Yine de Grameen Bank’ın oluşturduğu sağlık sistemi ve sunduğu sağlık hizmetlerinin olumlu etkilerini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Başta kırsal Bangladeş olmak üzere yoksul kadınlar için sağlanan mikrokredi uygulamalarından özellikle grup odaklı kredi programlarının anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması, doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm oranlarının azalmasında ve sağlık konularındaki bilinçlenmenin yaygınlaşmasında olumlu etkilerinin olduğuna yönelik çalışmalar mevcuttur. Ayrıca kadınların ve çocukların sağlık durumlarında fiziksel bir iyileşme görülmesi bile bir gruba üye olmanın özellikle kadınların ruhsal sağlıklarını düzeltici etkisinin olduğu yapılan çalışmalarda en dikkat çekici noktadır (Nanda, 1999; Amin ve diğerleri, 2001; Bhuiyaa ve Chowdhury, 2002; Hadi, 2002; Pitt ve diğerleri, 2003; Wrenn, 2007; Mohindra, Haddad ve Narayana, 2008; Göktaş, 2012; Erickson, 2014; Hamad ve Fernald, 2015).

Sağlık göstergesinin yanı sıra yoksulların sosyal statülerinin iyileştirilmesine yönelik geliştirilmesi amaçlanan diğer temel gösterge de eğitimidir. Mikrokredi de fakir ve çaresiz insanlara gelir getirici ve ailelerinin geçimini temin edecekleri sürdürülebilir bir iş sağlama hedefiyle birlikte kredi alan kadınların eğitim düzeyleri ve çocuklarının okula kayıt durumlarını da geliştirmeyi hedefleyen bir politika yürütmektedir. Örneğin Grameen Bank, mikrokredi üyelerine 6 yaşın üzerindeki tüm çocuklarını okula gönderme zorunluluğu getirmekte ve çocuklar ilkokulu bitirmişse yoksulluk dışına çıktıkları kabul edilmektedir. Bu doğrultuda mikrokredi çocukları okulda tutmak, okula teşvik etmek ve yüksek eğitim düzeyine erişimlerini sağlamak için eğitim kredisi (%5 faiz oranlı öğrenci kredisi) gibi finansal destekler vermektedir (Morshed, 2010:98-102). Yoksul kadınların aldıkları kredi ile elde ettikleri ek geliri çocuklarının eğitim masrafları için harcama eğiliminde oldukları görülmesine rağmen mikrokreditinin eğitim desteklerinin üyelerinin çocuklarını okula yollama oranları üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik yapılan çalışmaların yer aldığı Tablo 22'yi incelediğimizde çok azının anlamlı sonuçlara ulaştığı görülmektedir (Holvoet, 2004; Wrenn, 2007).

Halbuki mikrokredi üyelerinin ve hanelerindekilerin eğitim düzeylerini gösterge olarak alan çalışmalarda mikrokredi ile eğitim düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Bhuiyaa ve Chowdhury, 2002; Hadi, 2002; Maldonado, 2005; Rahman, Rafiq ve Momen, 2009; Imai, Arun ve Annim, 2010; Takahashi, Higashikata ve Tsukada, 2010; Erickson, 2014; Baktır ve Erdem, 2016; Kalaç, 2016). Bu çalışmaların genelinde mikrokredi ile eğitim düzeyi arasındaki doğrusal ilişkiye göre eğitim düzeyi yüksek olan mikrokredi üyesi annelerin sağlık konularındaki bilinçlerinin yüksek olduğu; bebeklerinin ölüm riskinin daha düşük olduğu; daha eğitilmiş üyelerin kendi çocuklarının eğitimini teşvik etmede büyük bir eğilime sahip oldukları; hane reisinin eğitim düzeyi yükseldikçe üretken amaçlar için mikrokredi alma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve piyasada daha etkin davranabildikleri; eğitim düzeyi arttıkça talep edilen kredi miktarının arttığı, mikroişletmelerinin getirisinde ve mal varlıklarında artış olduğu ve eğitim düzeyleri yüksek olanların daha az yoksul oldukları görülmektedir.

Burada asıl sorun mikrokredi ile üyelerin eğitim düzeyleri arasındaki bu anlamlı ilişkilerin mikrokredi programından faydalananların nispeten daha yüksek eğitim düzeyine sahip olanlar açısından ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmanın

genelinde yer alan örneklerde mikrokredi üyelerinin okuma yazma oranlarının ve ortalama eğitim sürelerinin düşük olduğu gözlenmiştir. Halbuki mikrokredi eğitim düzeyi düşük yoksulun yoksulu kişileri hedef aldığı varsayıldığında ve en azından kısa dönemde mikrokredinin üyelerinin ve çocuklarının eğitim statülerini yükseltmeleri mümkün görülmediğinden bu anlamlı etkilerin yoksullar üzerinde görülmesini beklemek zor olacaktır. Bu çalışmalara bir de eğitim düzeyi düşük yoksul üyeler üzerinde mikrokredinin etkilerine vurgu yapan bazı çalışmaların sonuçlarını eklediğimizde mikrokredi üyeleri arasında eğitim düzeyi nispeten daha düşük olanların daha dezavantajlı olduklarını yine görmekteyiz. Bu çalışmalarda (Hadi, 2002; Maldonado, 2005; Cuong, 2008; Gibb, 2008; Takahashi, Higashikata ve Tsukada, 2010; Imai, Arun ve Annim, 2010; Augsburg ve diğerleri, 2012; Doğan ve Kaya, 2013; You ve Annim, 2014) eğitim düzeyi düşük üyelerin daha yoksul oldukları; sınırlı üretim tecrübesine ve pazar bilgisine sahip oldukları ve bu nedenle eğitilmiş olanlara göre daha düşük kredi miktarları talep etme eğiliminde oldukları; çok yoksul olan kadınların ve kız çocuklarının eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu; yoksul ailelerin 6-17 yaş arasındaki çocuklarını okula yollamadıkları ve ayrıca okul çağındaki gençlerinin mikrokredi ile kurulan aile işlerinde çalışmalarının okumaktan daha cazip karşılandığından okula kayıt oranlarının düşük olduğu; eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların mikrokrediyi nispeten daha az tercih ettikleri; yoksul olmayan hanelerin mikrokredi yardımı almadan da yeterli eğitim görebildiği fakat yoksul hanelerin mikrokredi yardımı olmadan bunu yapmalarının zor olduğu vurgulanmaktadır.

Ayrıca mikrokredi ile yoksulların eğitim statüleri arasında başka çelişkilerin de olduğu görülmektedir. Örneğin yapılan çalışmalarda genellikle kadın ve çocuk sağlığı üzerine verilen eğitimlerin kadınların bilinçlenmesi üzerinde anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu tespiti yapılmaktadır (Amin ve diğerleri, 2001; Bhuiyaa ve Chowdhury, 2002; Hadi, 2002; Hamad, Fernald ve Karlan, 2011; Hamid, Roberts ve Mosley, 2010). Fakat mikrokredinin sunmuş olduğu sağlık eğitimini alan üyelerin kadın ve çocuk sağlığıyla ilgili çeşitli konular hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları görülmesine rağmen bunun kadınların ve çocukların sağlık durumlarında anlamlı bir değişiklik yaratmadığı burada dikkat çeken nokta olmaktadır (Hamid, Roberts ve Mosley, 2010; Hamad, Fernald ve Karlan, 2011). Örneğin Hamad, Fernald ve Karlan (2011:1-20) Peru'da 2007 yılında bir mikrokredi organizasyonunun 1855 üyesi ve bu üyelerin 598 çocuğu ile yaptıkları araştırmada katılımcılara aylık grup toplantılarında kuruluşun kredi görevlileri

tarafından sekiz ay boyunca 30 dakikalık oturumları içeren bir sağlık eğitimi verilmiştir. 2008 yılında sosyodemografik bilgilerin, çocuk sağlığı konularındaki bilgilerin ve çocuk sağlığı statüsündeki (çocuk boy, kilo, kan düzeyleri) sağlık eğitiminin etkilerini araştırmak için veriler toplanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Sonuçlara göre sağlık eğitimi alan bireylerin çocuk sağlığı ile ilgili çeşitli konular hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları fakat bunun rapor edilen çocuk sağlığı statüsünde eğitim almayan grup ile karşılaştırıldığında aralarında herhangi bir değeriklik yaratmadığı görölmüştür. Bu sonuçlar göstermektedir ki mikrokredinin eğitim müdahalesi kadınların sağlık konusunda bilinçlerinin artmasını sağlamakta fakat yoksulların sağlık statülerini değerştirmek ve iyileştirmek için yeterli olamamaktadır.



Tablo 22. Mikrokredinin Eğitim ve Sağlık Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Nanda (1999)	Women's Participation in Rural Credit Programmes in Bangladesh and Their Demand For Formal Health Care: Is There a Positive Impact?	Bangladeş	1991-1992	Mikrokredi üyeliği, ortalama kredi miktarı, üyelerin ve hane halkının demografik özellikleri, hane halkı gelir ve tüketimi, sağlık hizmetleri, sağlık bilgi ve kültürleri, sağlık harcamaları	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Çalışmada kadınların grup odaklı kredi programlarına katılımlarının onların resmi sağlık hizmetlerine olan talepleri üzerinde pozitif etkisinin olduğu bulunmuş fakat erkek katılımcılar üzerinde herhangi bir etkiye rastlanılmamıştır. Kadınlar üzerindeki bu olumlu etkilere ulaşabilmek için ise kadınların kaynaklar üzerindeki ekonomik kontrollerinin genişletilmesiyle sağlanabileceği tespit edilmiştir.
Amin, Pierre, Ahmed ve Haq (2001)	Integration of an Essential Services Package (ESP) in Child and Reproductive Health and Family Planning with a Micro-credit Program for Poor Women: Experience from a Pilot Project in Rural Bangladesh	Bangladeş	1992-1997-1998	Aile planlaması, çocukların başışıklık sisteminin güçlendirilmesi, doğurganlık oranı, bebek ölüm oranı, anne ve çocuk sağlığı, doktor ve klinik hizmetlerine erişim	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Kırsal Bangladeş'te 1992 'de yoksul kadınlar için sağlanan mikrokredi uygulamasıyla birlikte aile planlaması, anne ve çocuk sağlığına yönelik pilot çalışmalar hayata geçirilmiştir. Bu çalışmaların etkisini ölçmek amacıyla yapılan araştırmalarda doğurganlık oranlarında, bebek ölüm oranlarında düşüş olduğu, sağlık konusunda bilinçlenmenin ve tıbbi teknolojilerin kullanımının yaygınlaştığı görülmüştür.
Bhuiyaa ve Chowdhury (2002)	Beneficial Effects of a Woman-focused Development Programme on Child Survival: Evidence from Rural Bangladesh	Bangladeş	1988-1992, 1993-1997	Mikrokredi üyeliği, çocuk doğum ve ölüm oranları, ortalama kredi büyüklüğü, kredi ile yapılan işin türü, mesleki eğitim, hukuki ve sosyal farkındalık, annenin yaşı, eğitim düzeyi	Regresyon analizi	Kadınların güçlendirilmesine odaklanan mikrokredi kuruluşlarının çocuk sağlığı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada programa katılan yoksul annelerin çocuklarının hem doğum hem de çocukluk dönemlerinde karşılaştıkları ölüm riskinin programa katılmayan kadınların çocuklarına nazaran daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca hiç eğitimi olmayan ve 1-5 yıllık eğitim almış annelerin bebeklerinin ölüm riskinin 6 yıldan daha fazla eğitim almış annelerinkine göre %29 daha yüksek olduğu görülmüştür.
Hadi (2002)	Integrating Prevention of Acute Respiratory Infections with Micro-credit Programme: Experience of BRAC, Bangladesh	Bangladeş	1999	Mikrokredi üyeliği, kadın üyelerin yaşı, eğitim düzeyi, mal varlıkları ve iletişim araçları	Anket verisi Lojistik regresyon analizi	Mikrokredi programı ile akut solunum yolu enfeksiyonlarının önlenmesi üzerine 5 yaşın altında çocuğu olan annelerle yapılan çalışmada programa katılan annelerin çocuklarının sağlık sorunları hakkında bilinçlerinin yükseldiği görülmüştür. Ayrıca katılımcı kadınların sadece %34.2'sinin okuma yazama bildiği ve ortalama okuma süresinin çok düşük olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyinin genel olarak sağlık konularındaki farkındalığı artırdığı görülmüştür.
Pitt, Khandker, Chowdhury ve Millimet (2003)	Credit Programs for the Poor and the Health Status of Children in Rural Bangladesh	Bangladeş	1991-1992	Cinsiyete göre mikrokredi üyeliği ve üyelerin 15 yaş altı çocukları, sağlık göstergeleri: kol çevresi, vücut kitle indeksi ve yaşa göre boy	Anket verisi Karşılaştırma grupları Regresyon analizi	Çalışmada grup odaklı mikrokredi programının kadın ve erkek katılımcıların çocuklarının cinsiyetlerine göre sağlık statüleri üzerindeki etkileri karşılaştırılmıştır. Kadın mikrokredi üyelerinin hem erkek ve kız çocuklarının kol çevresi ve yaşa göre boy göstergeleri üzerinde kredinin geniş ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuş fakat erkek katılımcılarda herhangi bir etkiye rastlanmamıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Holvoet (2004)	Impact of Microfinance Programs on Children's Education: Do the Gender of the Borrower and the Delivery Model Matter?	Güney Hindistan	1990-1991, 1993-1994	Mikrokredi üyeleri ve çocuklarının cinsiyeti ve eğitim düzeyleri, okullaşma ve okuryazarlık oranları, eğitimin derecesi	Anket verisi Lojistik regresyon analizi	Mikrokreditinin hanehalklarının okullaşması ve okuryazarlığı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada hane içinde kredinin anne ya da baba tarafından alınmasının önemli olmadığı fakat annelerin krediyi grup kredisi aracılığıyla aldysa kız çocuklarının eğitim seviyesinin yükselmesinde geniş etkisinin olduğu görülmüş fakat bireysel kredilerde herhangi bir etkiye rastlanılmamıştır.
Maldonado (2005)	The Influence of Microfinance on The Education Decisions of Rural Households: Evidence from Bolivia	Bolivya	2001	Mikrokredi üyeliği ve süresi, hanehalkı geliri ve tüketimi, risk yönetimi, çocuk işgücü arzı, çocukların cinsiyeti, yaşı ve okullaşma oranları, üyelerin eğitim düzeyi	Regresyon analizi	Mikrokreditinin eğitim üzerindeki potansiyel etkilerinin araştırıldığı çalışmada mikrokredi kullanan yoksul kadınlar emek yoğun mikrogirişim işlettiğinde, var olan işini genişlettiğinde veya ekilebilir arazide faaliyet gösterdiğinde çocukların bu işletmelerde, tarlada ya da evde kardeşlerine bakmak için çalıştırıldığında çocuk işgücüne talebin arttığı ve çocukların okullaşmalarının azaldığı görülmüştür. Daha eğitimli üyelerin kendi çocuklarının eğitimini teşvik etmede büyük bir eğilime sahip oldukları görülmüştür.
Wrenn (2007)	Perceptions of the Impact of Microfinance on Livelihood Security	Kenya, Uganda, Ruanda	2005	Mikrokredi üyeliği, hanehalkı geliri, tüketimi, varlıkları, sağlık ve eğitim durumları, temiz suya erişim imkanı, iletişim ağı ve destek grubu	Anket	Gecekondu bölgelerinde yapılan çalışmada mikrokredi üyeleri aldıkları mesleki eğitimin iş ve para yönetme becerileri üzerinde olumlu/anlamli bir etkisinin olduğunu, eğitim sonrasında kredileri daha etkili kullandıklarını, gelirlerini arttırdıklarını ve geçim güvencelerini iyileştirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Uganda'da müşterilerin yaklaşık %40'ını elde ettikleri ek geliri çocuklarının eğitim masrafları için harcadıkları kendileri ve aileleri için daha sağlıklı besinler satın aldıkları görülmüştür.
Adaman ve Bulut, (2007)	Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri	İstanbul, Kocaeli, Düzce ve Sakarya, Diyarbakır	2005	Mikrokredi üyelerinin ve hane halkının demografik özellikleri	Anket ve Mülakat	Yapılan çalışmada ekonomik ve sosyal olarak daha gelişmiş İstanbul'daki üyelerin yüzde 46'sının lise ve üstü seviyede eğitim aldıkları ve %62'sinin sağlık güvencesi oldukları görülürken Diyarbakır'daki üyelerin ise %60'ının okuma-yazma dahi bilmediği ve %32'sinin hiçbir sosyal güvencesinin olmadığı görülmüştür. Bölgeler arasındaki eğitim ve sağlık statüsündeki bu farklılığa rağmen kredi alan kadınlara kredi öncesi herhangi bir mesleki eğitimin verilmediği ve kadın üyelerin bu eksikliği belirttikleri görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Mohindra, Haddad ve Narayana (2008)	Can Microcredit Help Improve the Health of Poor Women? Some Findings from a Cross-sectional Study in Kerala, India	Hindistan	2003	Mikrokredi üyelerinin demografik, sosyoekonomik özellikleri, sağlık harcamalarından dışlanma, sağlık risklerine maruz kalma sorunları, karar verme sürecindeki rolleri	Anket verisi Yatay kesit analizi	Mikrokredi programına (grup kredisine) üye kadınlar ile üye olmayan kadınların sağlık göstergeleri üzerindeki ilişkisinin incelendiği çalışmada mikrokredi üyeliğinin tam anlamıyla sağlık sorunlarını çözmek için yeterli olmasa da sağlık harcamalarından dışlanmaya karşı hane içinde koruyucu bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca mikrokredinin kadınların özellikle ruh sağlıklarının düzelmesine yardımcı olurken grup odaklı kredi ile daha fazla borçlanmadan veya daha fazla yoksullaşmadan sağlık ihtiyaçlarına erişiminde de yardımcı olabileceği bulunmuştur.
Cuong (2008)	Is a Governmental Micro-credit Program for the Poor Really Pro-Poor? Evidence from Vietnam	Vietnam	2002-2004	Mikrokredi miktarı, hane reisinin ve hane üyelerinin eğitim düzeyi, eğitim ve sağlık harcamaları	Anket	Yoksulların genellikle düşük eğitim düzeyine, sınırlı üretim tecrübesine ve pazar bilgisine sahip oldukları bu nedenle yoksul olmayanlara göre daha düşük kredi miktarları talep etme eğiliminde oldukları vurgulanmıştır.
Gibb (2008)	Microfinance's Impact on Education, Poverty, and Empowerment: A Case Study from the Bolivian Altiplano	Bolivya	2007	Mikrokredi üyeliği, gelir düzeyi, kredi öncesi ve kredi sonrası hanehalkının eğitim düzeyi	Anket	Üç yıldır mikrokredi alan kadınların eğitim düzeylerindeki gelişimin incelendiği çalışmada çok yoksul olan kadınların ve kız çocuklarının eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu, ailelerin %21'inin 6-17 yaş arasındaki çocuklarını okula yollamadıkları, kredi almayanların çocuklarını okula yollama oranlarının kredi alan yoksullara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
Banerjee, Duflo, Glennerster ve Kinnan (2009)	The Miracle of Microfinance? Evidence from a Randomised Evaluation	Hindistan	2005-2008	Mikrokredi miktarı ve üyelik süresi, hanehalkı geliri, eğitim ve sağlık harcamaları, yaş gruplarına göre okullaşma oranı	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Hindistan'ın Hyderabad şehrinin kenar/gecekondu mahallerinde yapılan araştırmada mikrokrediyeye erişimin sağlık ve eğitim üzerinde fark edilebilir bir etkisinin olmadığını görülmüştür.
Rahman, Rafiq ve Momen (2009)	Impact of Microcredit Programs on Higher Income Borrowers: Evidence From Bangladesh	Bangladeş	2009	Hanehalkı geliri, tüketim harcamaları ve varlıkları	Anket	Mikrokredi ile eğitim arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Kredi kullananların gelirlerinin yüksek, orta ve düşük olarak gruplandırıldığı çalışmada kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe sadece yüksek gelir düzeyindeki borçluların hanehalkı varlıklarında artış gözlenmiştir.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Imai, Arun ve Annim (2010)	Microfinance and Household Poverty Reduction: New Evidence from India	Hindistan	2001	Kredi miktarı, kredi alınan kurum, hane reisinin cinsiyeti, ilköğretim ve yükseköğretim düzeyleri	Tobit model Karşılaştırma grupları	Eğitim ile ilgili değişkenlerin katsayıları pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Krediye erişim için eğitim düzeyi önemli olmasa da hane reisi daha yüksek eğitilmiş olduğunda daha üretken amaçlar için kredi alma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca eğitim düzeyleri yüksek olanların daha az yoksul oldukları görülmüştür.
Takahashi, Higashikata ve Tsukada (2010)	The Short-Term Poverty Impact Of Small-Scale, Collateral-Free Microcredit In Indonesia: A Matching Estimator Approach	Endonezya	2007-2008	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı, eğitim düzeyi ve yılı, çalışan hane üyelerinin eğitim yılı	Anket verisi Farkların farkı tahmincisi	Eğitim yılı ile alınan kredi arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi arttıkça talep edilen kredi miktarının arttığı görülmüştür. Ayrıca yoksul olmayan hanelerin mikrokredi almadan da yeterli eğitim görebileceği fakat yoksul hanelerin mikrokredi yardımı olmadan bunu yapmalarının zor olduğu vurgulanmıştır.
Hamid, Roberts ve Mosley (2010)	Evaluating the Health Effects of Micro Health Insurance Placement: Evidence from Bangladesh	Bangladeş	2006	Mikrosigorta üyeliği ve süresi, mikrokredi üyeliği, resmi sağlık hizmetlerine erişim, günlük yaşam aktiviteleri	Anket verisi En küçük kareler yöntemi	Kırsal Bangladeş'te mikrosigorta uygulamasının sağlık hizmetleri, sağlık bilinci ve sağlık statüsü üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada sağlık hizmetleri ve sağlık bilinci üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu fakat mikrokredi kullanıcılarının sağlık statülerinde herhangi bir değişiklik sağlamadığı görülmüştür.
Hytopoulos (2011)	The Impact of Microfinance Loans on Children's Educational Attainment in Rural Thailand	Tayland	1997-2007	Okul kaydı, tamamlanan eğitim yılı, çocukların cinsiyeti, mikrokredi alan aile sayısı, hanehalkı geliri ve gelecek kar tahmini	Panel veri analizi	Çalışmada mikrokredinin çocukların eğitimsel kazanımları üzerinde herhangi bir etkisi bulunamamıştır. Çocukların aileleri tarafından alınan kredi miktarındaki artışın çocukların okula kayıt olmalarında bir değişiklik sağlamadığı görülmüştür.
Hamad, Fernald ve Karlan (2011)	Health Education for Microcredit Clients in Peru: A Randomized Controlled Trial	Peru	2007	Mikrokredi müşterileri ve çocuklarının yaşları, cinsiyetleri ve eğitim düzeyleri, üyelerin hastalık ve sağlık hizmetleri hakkındaki bilgileri ve çocukların hastalık türleri	Anket verisi Regresyon analizi	Sağlık eğitimi verilmiş mikrokredi müşterileri ile eğitimi almamış müşterilerin çocuk sağlığı hakkındaki bilgi düzeyleri ve çocukların sağlık durumları (boy, kilo, kan düzeyleri gibi) üzerinde sağlık eğitimimin etkilerinin araştırıldığı çalışmada sağlık eğitimi alan bireylerin çocuk sağlığı ile ilgili çeşitli konular hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları fakat bunun çocukların sağlık durumunda anlamlı bir değişiklik yaratmadığı görülmüştür.
Göktaş (2012)	Yoksulluğun Azaltılmasında Mikrokredi Uygulaması - Kırıkkale Örneği	Kırıkkale	2012	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, müşterilerin sosyal güvencesi, kredi öncesi ve sonrası istihdam durumları, kredi ile yapılan işin türü, eğitim ve sağlık harcamaları	Mülakat	Kredi kullanan kadınlara kredi öncesi ve sonrası doktora gitme sıklıkları sorulduğunda iki katılımcı kredi öncesinde daha sık doktora gittiklerini fakat kredi ile kendilerini daha mutlu ve çalışkan hissettiklerinden işe daha çok zaman ayırdıklarını ve depresyondan kurtulduklarını belirtmişlerdir.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Augsburg, De Haas, Harmgart ve Meghir (2012)	Microfinance, Poverty and Education	Bosna Hersek	2010	Ortalama mikrokredi miktarı, mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri kredinin harcadığı faaliyet, hanehalkı geliri ve tüketimi, eğitim düzeyi	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Mikrokrediye erişimin borçluların yeni bir iş kurmaları veya var olan işlerini genişletmeleri durumunda çocukların daha fazla okullashmalarına yardımcı olduğu fakat 16-19 yaşındaki gençlerin okula kayıt oranlarının düştüğü ve çalışma saatlerinin yükseldiği görülmüştür. Okullaşma oranındaki düşüşün gençlerin aile işlerinde çalışmalarının okumaktan daha cazip karşılanmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Ayrıca kredilerin en yoksul müşterilere fayda sağlamadığı daha yüksek eğitilmiş müşteriler arasında krediyi yatırıma dönüştürenlerin ve iş sahibi olanların arttığı ve daha yüksek eğitimlilerin genellikle hizmet sektöründe faaliyetlerini artırırken düşük eğitimli müşterilerin düşük gelir getiren tarım sektöründe faaliyet gösterdikleri görülmüştür.
Doğan ve Kaya (2013)	Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği	Diyarbakır	2012	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, eğitim düzeyleri, kredi öncesi ve sonrası istihdam, eğitim ve sağlık durumları	Anket verisi ANOVA testi	Çalışmada katılımcıların 190'ı (% 37,9) ilköğretim, 90'ı (% 18,0) lise mezunu olup, 35'i (% 7,0) okuryazar, 175'i (% 35,1) ise okuryazar olmadığı, katılımcılar arasında üniversite mezunu olanların ise sadece 10 (% 2,0) kişi oldukları görülmüştür. Buna göre, mikro krediden en fazla yararlananlar ilköğretim, en az yararlananlar da üniversite mezunlarıdır. Eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların mikrokrediden nispeten daha az faydalandıkları görülmektedir.
Erickson (2014)	Microcredit: Access to Credit as Access to Health	148 ülke	1998-2006	Mikrokredi borçlu sayısı, kişi başına düşen gelir, doğumda yaşam beklentisi, bebek ve beş yaş altındaki çocuk ölüm oranları, yetişkinlerin okur-yazarlık oranı	Regresyon analizi En küçük kareler analizi	Çalışmada mikrokredi programına katılım ile katılımcıların sağlık durumları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Mikrokredi programlarına katılımdaki her %0.01'lik artışın doğumda yaşam beklentisini yıllık %0.061 arttırdığı; bebek ölümlerini 1000 doğum başına %0.38 ve beş yaş altındaki çocuk ölümlerinde ise 1000 doğum başına %0.67 azalttığı görülmüştür.
Khandker ve Samad (2014)	Dynamic Effects of Microcredit in Bangladesh	Bangladeş	1991/92 1998/99 2010/11	Mikrokredi miktarı, üyelik süresi, borçluların cinsiyeti kişi başına gelir ve harcama, iş gücü arzı, varlıklar, çocukların okullaşma oranı	Panel veri analizi	Mikrokreditinin üyelerinin kız ve erkek çocuklarının okullaşma düzeylerini artırdığı ve ayrıca mikrokreditinin özellikle kadın üyeler için yoksulluğu azalttığı görülmüştür.
You ve Annim (2014)	The Impact of Microcredit on Child Education: Quasi-experimental Evidence from Rural China	Çin	2000-2004	Mikrokredi üyeliği, çocuk başına ortalama eğitim harcaması, hanehalkı başına toplam harcamalar, ortalama eğitim yükü, eğitim ve akademik performans, yıllık okul kaydı, hanehalkının eğitim düzeyi	Anket verisi Panel veri analizi	Çocukların eğitim durumlarının iyileştirilmesi ile mikrokredi arasında pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı mikrokredi programına katılan hanelerin nispeten zengin haneler olduğu fakat gerçek anlamda yoksul hanelerin krediye erişimi sağlanırsa çocukların eğitim durumlarına katkı sağlanabileceği vurgulanmıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Hamad ve Fernald (2015)	Microcredit Participation and Women's Health: Results from Across-sectional Study in Peru	Peru	2007	Mikrokredi üyeliği ve süresi, mikrokredi üyelerinin demografik, sosyoekonomik özellikleri, depresif semptomlar, sosyal destek, aile planlaması, kanser taraması	Yatay kesit verisi Regresyon analizi	Mikrokredi programına katılım süresi ile kadınların sağlık göstergeleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada mikrokredi katılım uzunluğunun kadınların psikolojik göstergeleri üzerinde olumlu etkileri olduğu; fiziksel sağlıkları üzerinde ise etkilerinin olmadığı görülmüştür. Daha uzun süreli katılımcıların düşükte olsa depresif belirtilerinin azaldığı ve sosyal desteklerinin arttığı fakat üyelik süresi ile kanser taraması, aile planlaması gibi göstergeler üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.
Monteza, Blanco ve Valdivieso (2015)	The Educational Microcredit as an Instrument to Enable the Training of Women	Peru	2015	Hanehalkı geliri, tüketimi, istihdam ve eğitim düzeyi, mesleki eğitimin işe, ürüne, teknik bilgiye ve gelire yansımaları, kredinin kullanıldığı faaliyet	Anket	Mikrokreditin doğrudan kadınların mesleki eğitimine yönlendiğinde etkinliğini ölçmeği amaçlayan çalışmada mesleki teknik eğitim alan mikrokredi müşterilerinin daha üretken alanlara yatırım yaptıkları, kadınların öz saygılarının, kendi kararlarını alma, krediyi kontrol etme ve işlerini yönetme düzeylerinin iyileştiği görülmüştür.
Attanasio, Augsburg, De Haas, Fitzsimons ve Harmgart (2015)	The Impacts of Microfinance: Evidence from Joint-Liability Lending in Mongolia	Moğolistan	2008-2011	Mikrokredi miktarı, grup veya bireysel kredi türüne üyelik, kadın üyelerin eğitim düzeyleri, hanehalkı geliri ve tüketimi	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Grup odaklı kredi programlarına üye kadınların kendi işini kurma olasılıklarının kredi almayanlara göre %10 puan; daha düşük eğitilmiş kadınlar için ise bu oranın %30 puan daha yüksek olduğu görülmüştür çünkü daha az eğitilmiş kadınların eğitim eksikliklerini grup içindeki dayanışma ile azaltmayı tercih etme eğiliminde oldukları görülmüştür.
Baktır ve Erdem (2016)	Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerinin Ölçülmesi	Türkiye	2016	Mikrokredi miktarı, eğitim masraflarını karşılayabilme, eğitim faaliyetlerine katılma imkânı, seminer ve toplantılara katılma imkânı	Anket verisi T-Testi ve çoklu varyans (MANOVA) analizi	Eğitim ile ilgili değişkenlerin mikrokredi kullanmadan önce incelendiğinde G. Doğu Anadolu Bölgesi’nin diğer bölgelerden daha geri durumda olduğu, Ege ve Marmara, İç ve Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri’nin diğer bölgelerden daha ileri durumda olduğu görülmektedir. Mikrokredi sonrasında mikrokredi kullanıcılarının çocuklarının eğitim masraflarını karşılayabilir duruma geldikleri, kendilerinin ise kredi öncesi verilen eğitimleri aldıkları görülmüştür.
Rai ve Ravi (2011)	Do Spouses Make Claims? Empowerment and Microfinance in India	Hindistan	2006-2008	Ortalama kredi miktarı, üyelik süresi, sağlık sigortası, mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri,	Anket verisi Probit analizi	Mikrofinans programının üyelerine ve eşlerine sağladıkları zorunlu sağlık sigortalarının statüsünün araştırdığı çalışmada borçlanmayan eşlerin, borç alanlardakinden daha az sigorta talep ettikleri görülmüştür. Ayrıca bir erkeğin eşinin kredisizle edinilen sağlık sigortasını kullanma olasılığının bir kadının erkeğin aldığı krediyle edinilen sağlık sigortasını kullanma olasılığından daha yüksek olduğu görülmüştür.
Kalaç (2016)	Türkiye’de Mikrokredi Uygulamaları: Grameen Mikrokredi Modeli Manisa İli Örneği	Manisa	2016	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, eğitim, istihdam ve gelir düzeyleri,	Anket verisi ANOVA testi	Çalışmada eğitim durumu değişkeni ile gelir artışı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuş ve bu sonuç bireylerin eğitim durumları arttıkça daha farklı fırsatları değerlendirebildikleri, pazarda daha etkin davranabildikleri veya kredileri daha doğru bir şekilde kullanabildikleri şeklinde yorumlanmıştır.

2.1.2.3. Kadınların Güçlendirilmesi ve Cinsiyet Eşitsizliğini Azaltma Hedefi

Daha önce dünyada son yirmi yılda yoksulluk oranları gibi ekonomik ve sosyal göstergelerde önemli gelişmelerin yaşandığı fakat bu gelişmelerin bölgeler arasında eşit gerçekleşmediğine değinmiştik. Aynı eşitsizliklerin son yıllarda kadınların içinde bulundukları sosyo-ekonomik durumlarını cinsiyet farklılıklarını da göz önünde bulundurarak tespit etmeye yönelik yapılan araştırmalarda da görmekteyiz. Bu çalışmalara ait bazı tespitler aşağıda özetlenmiştir (United Nations, 2015b:1-201; Demirguc-Kunt ve diğerleri, 2015:59; ILO, 2016:4-5).

- Gelişmiş ve gelişmekte olan bölgelerdeki bekar annelerin ve gelişmiş bölgelerde tek başına yaşayan yaşlı kadınların aynı özelliklere sahip erkeklerden daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip oldukları,
- Gelişmekte olan ülkelerde (özellikle Afrika-Sahra Altı'nda) ücretli veya ücretsiz işlerden elde edilen ödemelerin eşit olarak bölünmemesinin bir sonucu olarak kadınların emekten elde ettikleri gelirin erkeklerden daha düşük oranda olduğu ve bu bağlamda kadınlar ve erkekler arasındaki iş gücü karşılığındaki uçurumun hem kentsel hem de kırsal alanlarda söz konusu olduğu,
- Gelişmekte olan ülkelerde kanuni ve geleneksel yasaların kadınların araziye ve diğer varlıklara erişimini kısıtlamaya devam ettiği ve kadınların hanehalkı ekonomik kaynakları üzerinde kontrolünün sınırlı olduğu,
- Birçok kadının hane içinde ekonomik karar verme işleminden dışlandığı ve gelişmekte olan bölgelerde ortalama üç evli kadından birinin hanehalkı harcamaları üzerinde ve yaklaşık on evli kadından birinin kendi kazançlarını nasıl harcayacağı konusunda herhangi bir söz hakkının bulunmadığı,
- Dünyanın tüm bölgelerinde kadınların resmi finansal hizmetlerini kullanımının erkeklerinkinden daha düşük olduğu, küresel ölçekte resmi bir finans kuruluşundan bireysel ya da müşterek bir hesaba sahip olan kadınların oranının %47, erkeklerin ise %55 olduğu ve bu eşitsizliğin Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya'nın bazı ülkelerinde daha derin yaşandığı,
- Dünyadaki kadınların gelirleri, yaşları veya eğitim durumları ne olursa olsun fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldıkları ve dünya çapında üç kadından birinin yakın bir partneri tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığı,

- Hem ücretli hem de ev işleri ve çocuk bakımı gibi ücretsiz işler hesaba katıldığında kadınların gelişmiş ülkelerde günde ortalama 30 dakika, gelişmekte olan ülkelerde 50 dakika erkeklerden daha uzun çalıştıkları,
- İşgücü piyasasındaki kadınların yüzde 52,1'inin ücretli ve maaşlı çalışanlar olduğu, dünyada ücretli istihdamdaki kadınların neredeyse yüzde 40'ının sosyal güvenceye sahip olmadıkları, bu oranların kayıt dışı istihdamın egemen olduğu Afrika-Sahra Altı'nda %63,2'ye, Güney Asya'da da yüzde 74,2'ye ulaştığı,
- Dünya genelinde ilköğretim çağındaki 58 milyon çocuğun okula gitmediği, bu çocukların yarısından fazlasının kızlar ve yaklaşık üçte ikisinin Afrika-Sahra Altı ve Güney Asya'da yaşadığı, dünyada 15 yaş ve üstündeki 781 milyon insanın okuma-yazma bilmediği ve okuma-yazma bilmeyenlerin son yirmi yıldır neredeyse üçte ikisini kadınların oluşturduğu görülmüştür.

Yukarıda dünya genelinde kadının içinde bulunduğu durumu özetleyen sonuçları da dikkate alırsak tabii ki başta yoksullukla mücadele etmek ve ekonomik büyüme ve kalkınmayı gerçekleştirebilmek için gelişmiş yaşam standartlarını, onurlu bir iş bulmayı ve cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasını da içerecek şekilde yoksulların, işsizlerin, ekonomik ve sosyal dışlanmışların büyük çoğunluğunu oluşturan kadınların ekonomiye dâhil edilmesi ve sosyal olarak güçlendirilmesine yönelik politikaların uygulanması gerekmektedir.

Mikrokredi yoksulların kredi hizmetine erişimlerinin sağlanması ile gelir getirici bir ekonomik faaliyette bulunmaları ve böylece kendilerini yoksulluğun dışına itmelerine yardımcı olmaya yönelik temel hedefini gerçekleştirirken yoksul hedef kitle içinden öncelikle kadın müşterilere ulaşmayı tercih ettiğini vurgulamıştık. Yunus (2003a:103-107) mikrokredi sisteminin kadın müşteriler üzerinde odaklanmasının gerekçelerini geleneksel bankaların cinsiyet ayrımı yaptığı, kadınlara kredi vermek istemedikleri ve kadınların toplum tarafından ihmal edildiği yönünde sıralamaktadır. Ayrıca bir haneye kadın aracılığıyla giren paranın erkek aracılığıyla giren paraya oranla ailenin bütününe daha çok yarar sağlayacağı ve kadınların gelirini öncelikle çocukları ve evi için harcayacağını savunmakta ve böylelikle mikrokredi kadınlara kredi vermeyi önceleyerek kadınlar aracılığıyla hem kadın üyelerin hem de çocukların ve hane üyelerinin refahını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu süreçte mikrokredi öncelikli olarak kadınlara krediye erişim imkanı tanıyarak gelir arttırıcı ve istihdam sağlayıcı ekonomik

amaçlarının yanı sıra dolaylı olarak da kadınların hane içinde ve toplumdaki statülerinin iyileştirilmesini, cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerinin azaltılmasını sosyal amaçları arasında saymaktadır.

Bununla birlikte mikrokredinin sosyal açıdan güçlendirmesi gerektiği ortak bir söylem olarak kabul görmesine, hızla büyümesine ve uluslararası alanda beğenilmesine rağmen özellikle kadının güçlendirilmesi konusunda şimdiye kadar uygulanan mikrokredi uygulamalarının değerlendirilmesi noktasında ortak bir fikir birliğinin bulunmadığı ve mikrokredinin bunu nasıl yapacağı veya yapması gerektiği konusunda yeterli açıklamanın yapılmadığı görülmektedir. Mikrokredinin sosyal amaçları üzerindeki etkilerini -örneğin program kapsamında alınan kredinin karlı bir yatırıma dönüştüğünün ispatlanması, kadınların kredi taleplerinin yüksekliği veya geri ödenme oranlarının düzenli olması gibi açılardan değerlendirmek yetersiz olacağından- ölçebilmek için literatürde yaygın olarak kullanılan kriterler ise şöyle sıralanabilir (Ackerly, 1995:57; Goetz ve Gupta, 1996:47; Hashemi ve diğerleri, 1996:638; Simojoki, 2003:88; DFID, 2010:7; Crépon ve diğ. 2014:16-17; Him, 2014:362-368):

- Kredi ile yürütülen gelir getirici aktivitenin kadınlar tarafından yönetilmesi,
- Kendileri ve haneleri hakkında karar alma sürecinde kadınların etkinliği,
- Kadınların kendileri ve haneleri için harcama yapabilme yeterliliği,
- Yaşanılan bölgenin içinde veya dışında kadınların hareket özgürlüğü,
- Hane içinde ve toplumda kadınların saygınlık düzeyleri,
- Hanereisinin cinsiyeti,
- Aile içi şiddet,
- Kız çocuklarının eğitimi,
- Siyasi ve hukuki farkındalık,
- Siyasi kampanya ve protestolara katılımıdır.

Yukarıdaki kriterleri dikkate alarak yapılan araştırmaların çoğunlukla mikrokredi alan kadın müşteriler ile (ya da daha önce mikrokredi almamış kadınlar ile mikrokredi almış kadınların karşılaştırılması ile) yapılan anket ve mülakat yöntemlerinden elde edilen

verilerin istatistiksel analizine dayanılarak değerlendirildiği görülmektedir (Tablo 23). Bu araştırmalarda kullanılan genel hipotez ise mikrokredi alan kadınların krediyi almadan önceki durumlarına göre bireysel, hanesel ve toplumsal statülerinde olumlu yönde bir iyileşmenin söz konusu olduğuna yöneliktir. Fakat bu çalışmaların birimi olarak hanehalkı ele alındığından hane içinde karar alma, kaynak ayrımı ve kadını güçlendirme üzerinde mikrokreditin etkilerine yönelik sorular sormak ve bilgi toplamak çok zor olduğundan mikrokreditin hane içinde ve toplumda kadınların statüsünü iyileştirmeye, cinsiyet ayrımcılığını ve eşitsizliğini azaltmaya yönelik etkisini ölçebilmek zordur (Goetz ve Gupta, 1996:47). Bu zorluğun bizzat kendisi kadın yoksulluğunun karmaşıklığını ortaya koymaktadır (Simojoki, 2003:88; Him, 2014:362-368).

Yine de yukarıdaki kriterleri dikkate alarak yapılan çalışmalara ilişkin sonuçlar Tablo 23'te özetlenmektedir. Çalışmalarda özellikle yoksullar arasındaki cinsiyet eşitsizlikleri ekonomik kaynaklara erişimdeki eşitsizliklere dayandırılmaktadır ve mikrokreditin kadınların güçlendirilmesi ile ilişkisi öncelikle ekonomik güçlendirme gerçekleştirilerek sosyal güçlendirme sağlanabilir yaklaşımı üzerinde durulmaktadır. Bu durumda mikrokredi aslında otomatik olarak/kendiliğinden kadınların güçlendirilmesini sağlamamakta yani kadınların güçlendirilmesinde kadınların gelirleri üzerindeki etkilerine bağlı olabilmektedir. Kadınların mikrokredi/mikrogirişimden elde ettikleri gelir erkeklerin gelirinden düşük olursa/olduğunda kadınların hane içinde karar alma sürecine katılmalarında herhangi bir değişiklik olmayabilir/dışlanmaya/ötekileştirilmeye devam edilebilirler ya da kadının geliri yükselmeye devam ettikçe hane içinde alınan kararlara katılımı artabilir. Böyle olunca kadınların güçlendirilmesinin dinamikleri hane tüketimi ve refah yapısındaki değişikliklere yol açan kadınların ekonomik başarılarıyla yakından ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir (Simojoki, 2003:10; Quibria, 2012:20). Fakat daha önce mikrokreditin özellikle yoksullara erişme, gelir sağlama ve kadınların istihdam edilmeleri üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra ortaya çıkan sıkıntılara değinmiştik. Bunları da göz önünde bulundurarak hanehalkının mikrokredi ile gelir elde etmesinin kadınların güçlenmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilmesi yanıltıcı olabilir. Kadınların güçlendirilmesini sadece ekonomik boyutuyla dikkate alarak değerlendirmek yeterli olmayacağından sosyal boyutuna da bakmak gerekmektedir.

Bu bağlamda mikrokredi ile kadınların sosyal güçlenmesi arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmada kritik öneme sahip göstergelerden birinin kadınların krediyi kullanma yetkisinin veya kredi ile gerçekleştirilen faaliyette/işte kontrolünün olup olmadığını tespit etmeye yönelik olduğu görülmektedir (Özmen, 2011:170; Goetz ve Gupta, 1996:47; Hashemi, Schuler ve Riley, 1996:650; Wrenn, 2007:10; Simojoki, 2003:88-94). Burada krediyi kontrol etmek genellikle bir kadının krediyi nasıl kullanacağına kendisinin karar vermesi; işletmeyi kontrol etmenin de önemli yönü genellikle pazarlama, hesaplar ve fonlar üzerindeki kontrolü anlamına gelmektedir (Simojoki, 2003:10).

Kadınların resmi dili konuşamamak (dil farklılıkları), okur-yazar olmamak, ev dışında bir iş yapmanın gelenekler ve bölge şartları nedeniyle zor olması, evdekileri doyurmak, çocukları giydirip okutmak, hasta ve yaşlılara bakmanın kadınların yükü olması, mevcut imkanlara ulaşmalarının kolay olmaması gibi içinde bulundukları ekonomik, bölgesel ve kültürel koşullar nedeniyle kredi kullanmaları ve iş kurmaları neredeyse imkansız hale gelebilmektedir. Yoksulluktan en fazla kadınlar etkilenir yaklaşımıyla kadınlara yönelik mikrokredi uygulamalarının bu sıkıntılar nedeniyle aşağıdaki belli sakıncaları barındırması muhtemeldir (Adaman ve Bulut, 2007:10-11):

- Krediyi kadınlar alacak ama erkekler kullanacaktır.
- Kadınlar üretecek erkekler satacaktır.
- Parayı yine erkekler harcayacaktır.
- Geri ödemeler kadınları strese sokacak ve belki de destek grupları içinde sorun yaşanacaktır.

Yapılan araştırmalarda mikrokreditinin kadınların güçlendirilmesi üzerindeki etkisini ölçerken kadınların aldıkları krediyi ne kadar kendilerinin kontrol ettiğini tespit etme ihtiyacı bu gibi sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda yapılan ve kadınların aldıkları kredilerin kontrolünün kendilerinde bulunduğu durumlarda sosyal statülerinde iyileşme olduğuna yönelik bulgulara ulaşan çalışmalar mevcuttur (Hashemi, Schuler ve Riley, 1996; Pitt ve Khandker, 1998; Zaman, 1999; Simojoki, 2003; Pitt, Khandker ve Cartwright, 2003; Chakravarty, Iqbal ve Shahriar, 2013). Ayrıca yapılan çalışmalarda mikrokreditinin kadınların sosyal statülerinin iyileştirilmesinde vurgulanan en önemli özelliği grup odaklı kredi uygulaması ile oluşturulan “dayanışma ağı”dır. Dayanışma

ağı borçluların fakirlikten kurtulmalarına yardımcı olması açısından önemli görülmekle birlikte sosyal ağ desteği ile yoksulların fiziki ve beşeri varlıklarını satmak durumunda kalmalarına karşı bir savunma, zor zamanlarında morallarını yüksek tutmalarına yardımcı olacak bir uygulama olarak görülmektedir (Marconi ve Mosley, 2004:23). Ayrıca kredi kullanan grup üyelerinin çeşitli işlemler, toplantılar için dışarıya çıkmaları mikrokredi uygulamalarının sosyalleşme açısından önem verdiği ilk adımlardan biri olarak görülmektedir (Adaman ve Bulut, 2007:12).

Özellikle grup odaklı kredi uygulaması ile mikrokredi programlarının kadınların sosyal yönü ile dayanışma, birlikte hareket edebilme, özgüven kazanma gibi sosyo-psikolojik destek sağlamalarına; hayatını daha sosyal hale getirerek kadınlara karşı erkek şiddetinin azaltılmasına; kadınların hane içinde alınan kararlara katılımlarına, üretken varlıkların sahiplenilmesine; yasal ve politik farkındalıklarının, kamu kampanyalarına ve protesto gösterilerine katılımlarının artmasına; kadınların toplumsal cinsiyet engellerini aşmalarına ve kendi hayatları üzerindeki kontrollerini arttırmalarına; hane halklarındaki göreceli konumlarını iyileştirmelerine; aile planlamasında etkinliklerinin artmasına; daha fazla sosyal ağa sahip olmalarına ve hareket özgürlüğü kazanmalarına imkan tanıdığına yönelik olumlu bulgulara yapılan çalışmalarda rastlanmaktadır (Schuler ve Hashemi, 1994; Schuler, Hashemi, Riley ve Akhter, 1996; Pitt ve Khandker, 1998; Zaman, 1999; Simojoki, 2003; Pitt, Khandker ve Cartwrigth, 2003; Erulkar ve Chong, 2005; Gaiha ve Nandhi, 2007; Deininger ve Liu, 2009; Dubreuil ve Mirada, 2010, Imai ve Azam, 2011; Ören, Negiz ve Akman, 2012; Chakravarty, Iqbal ve Shahriar, 2013; Samer ve diğerleri, 2015; Baktır ve Erdem, 2016).

Tablo 23'te yer alan çalışmaların genelinde görülmektedir ki özellikle kadınlar mikrokreditinin kontrolünü sağladıklarında ve sosyal dayanışmayı güçlendiren grubun bir üyesi olduklarında ekonomik ve sosyal statülerinde önemli iyileşmeler gerçekleşmektedir. Ayrıca mikrokredi kadınların ev içinde pazarlık gücünü, toplum içinde konumunu, sosyal ve politik konularda farkındalığını ve hareketliliğini arttırmakta ve böylece kadınların hane içinde ve toplumda öz-saygılarını ve özgüvenlerini iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır. Fakat yapılan bazı çalışmalarda hanereisinin kadın olduğu özellikle bekar annelerin daha zor durumda oldukları ve sosyal güvenlik, ücretsiz sağlık hizmeti ve yüksek öğrenim imkanlarına erişimlerinin diğerlerine göre daha düşük olduğu tespiti yapılmaktadır (Grossmann, 2006; Imai, Arun

ve Annim, 2010; Kabakçı, 2012). Kabakçı (2012:25)'nın mikrokredi kullanan kadınlarla yaptığı mülakatta hanelerine eşlerinin de gelir getirdiği ve üzerinde ev geçindirme sorumluluğu bulunmayan kadınların mikrokrediyi hem ek gelir seviyelerini arttırmak hem de sosyalleşmek, çevre edinmek için aldıklarını belirttikleri görüşmüştür. Fakat tek başına yaşayan ya da eşi ölmüş/hasta ve bakmakla sorumlu oldukları çocukları bulunan kadınların ise en yoksul durumda bulundukları ve bu kadınların aylık elde ettikleri gelir miktarının genellikle asgari ücretin yarısı kadar olduğu ve elde ettikleri gelir ile çok rahat bir yaşam süremedikleri görülmüştür.

Ayrıca yapılan araştırmalarda mikrokreditin grup odaklı uygulamasının kadınların ekonomik ve özellikle sosyal statülerinin iyileştirilmesi üzerindeki olumlu etkilerinin yanı sıra sakıncalarına yönelik bulgulara da değinmek gerekmektedir. Mikrokredide bir grup kadın bir araya gelerek aldıkları para için birbirlerine kefil olmakta ve bireysel olarak parayı faiziyle birlikte geri ödemeleri gerekmektedir. Ödeyemeyenin borcu kesinlikle silinmemekte ve borç diğerleri tarafından ödenmek zorunda kalmaktadır çünkü diğerleri de borç ödenmeden kredi alamamaktadır. Yunus bu sistemi kredilerin geri ödenebilmesi için gerekli görmekte ve oluşturulan grubun “dayanışma grubuna” dönüşerek birbirlerini ödeme konusunda destekleyeceklerini savunmaktadır. Fakat bazı mikrokredi kuruluşlarının uygulamalarında kredilerin zamanında geri ödenmesini sağlamak için banka çalışanları ve grup üyelerinin kadın müşterilere yoğun baskı uyguladıkları ve bu uygulamanın hane içinde ve toplumda kadına yönelik şiddetin ve baskının farklı bir boyuta taşınmasına neden olduğu ve krediyi geri almak için kullanılan bu sistemi krediyi alan yoksul kadınların mahcup olmamak için kazanamasa da borç bularak ya da elinde ne varsa yatırıarak borcunu kapatmaya çalışacağından “utanç ekonomisi sistemi” olarak adlandıran görüşler mevcuttur (Rahman, 1999:71; Karaca, 2012:1; Diner ve Arı, 2012:40; KEİG, 2013:1). Buradan yola çıkarak mikrokredi sistemi oluşturulurken grup oluşturmanın ortak sorumluluğu ve borçluları güçlendirmeye yönelik tasarlanmasına rağmen bu tasarının kredilerin zamanında geri ödenmesi için banka çalışanları tarafından borçlular üzerinde kullanılan bir sosyal baskı aracı olarak da görüldüğünü söyleyebiliriz.

Ayrıca mikrokredinin kadın girişimcilere odaklanmasının, erkek müşterileri tercih etmemesinin arkasında yatan farklı nedenler olduğunu savunan Rahman (1999:70-71) Bangladeş'in Tangail kasabasında (Grammen Bankası'nın ilk uygulandığı bölgelerden biri) 1994-1997 yıllarında Grameen Bank müşterileri ve banka çalışanları ile yaptığı anket ve derinlemesine mülakat çalışmasında Grameen Bank'ın 1980'li yılların ortalarından itibaren erkek müşterilerin program dışında tutulmasının bazı gerekçelerini şöyle açıklamaktadır:

- Bir banka çalışanının “bazı bölgelerde erkek üyelerle çalışmanın zor olduğunu, erkek üyelerin toplantılara gelmediklerini, kibirli ve gururlu olduklarını banka çalışanları ile tartıştıklarını bazen de banka çalışanlarını tehdit ettiklerini ve korkuttuklarını belirtmiş ve bu nedenle erkek üyeleri kabul etmediklerini açıklamıştır.
- Kadınların fiziksel hareketliliklerinin sınırlı olduğu, savunmasız oldukları ve kültürel olarak davranış şekillerinin çekingen, pasif ve itaatkar oldukları banka çalışanları tarafından bilinmektedir. Bu özellikleri nedeniyle kırsaldaki kadınlar kolayca izlenebilir, erkeklere göre grup toplantılarına daha düzenli katılırlar, kadınlar erkeklere göre daha pasif ve itaatkar olduklarından daha güvenilir ve daha disiplinlidirler, erkeklerle çalışmaktansa kadınlarla çalışmak daha kolaydır.

Bu tespit günümüzde özellikle cinsiyet eşitsizliklerinin yoğun yaşandığı bölgelerde kadına yönelik algıyı da yansıtmaktadır. Farklı yaşam alanlarında (örneğin, ekonomik, sosyal, politik) ve farklı seviyelerde (ör. bireysel, ev, toplum, pazar, kurumsal) gözlemlenen bu algının ve kadının konumunun değiştirilebilmesi için kadınların kendi isteklerini, kolektif çıkarlarını ve değişim stratejilerini açıkça ifade etmesini ve sorgulamasını sağlamak, bunlara ulaşmak için örgütlenmek ve değişim için diğer kadın ve erkek örgütleriyle bağlantı kurmasına imkan tanımak; kadınların isteklerini ve bunlara ulaşma yeteneklerini kısıtlayan güç ve kaynaklarda yaşanan temel eşitsizlikleri değiştirmek gerekmektedir (Mayoux, 2000:18). Mikrokredi uygulamalarının olumlu sonuçlarına rağmen doğrudan bu farklılıkları dikkate alarak geliştirilmiş bir proje olmaması nedeniyle kadınların geleneksel statülerini değiştirip yükseltmek adına güçlü bir katkısının olmasını beklemek ayrıca mikrokredinin tek başına kökleşmiş ataerkil kontrol sisteminin ve daha önce bahsettiğimiz kültürel farklılıkların üstesinden gelebilmesi de zorlaşmaktadır. Bu durumda mikrokredinin kadınların sosyal konumları

üzerinde etkilerini, kadınların mikrokrediye erişimi sağlansa bile bazı kadın mikrokredi müşterilerinin krediyi veya krediyle elde edilen geliri her ortamda kontrol edemedikleri, göreceli olarak üyeleri içinde daha kötü şartlarda olan örneğin bekar/dul anneler için mikrokreditinin yetersiz kaldığı, grup sisteminin baskı sistemine dönüşebildiği gerçeğini yansıtan ampirik çalışmalar (Goetz ve Gupta, 1996; Rahman, 1999; Grossmann, 2006; Karnani, 2007a:36; Chowdhury, 2009a; Imai, Arun ve Annim, 2010; Arı, 2011; Balkız ve Öztürk, 2013; Crépon, Devoto, Duflo ve Parienté, 2011; Adaman ve Bulut, 2007:11-12; Taha, 2012; Taşpınar, 2013; Hes, Neradová ve Srnec, 2013) ile son yıllarda cinsiyet eşitsizliklerine ait verilerin durumunu da göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekmektedir.



Tablo 23. Mikrokredinin Kadınların Güçlendirilmesi Üzerindeki Etkilerine Yönelik Yapılmış Ampirik Çalışmalar ve Test Sonuçları

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Schuler ve Hashemi (1994)	Credit Programs, Women's Empowerment, and Contraceptive Use in Rural Bangladesh	Bangladeş	1992	Mikrokredi üyeliği, üyelerin demografik özellikleri, gebelik önleyici uygulamalar, kadınların aile bütçesine katkıları ve hane içindeki sosyal statüleri	Anket verisi Regresyon analizi	Mikrokredi üyeliğinin kadın doğurganlığını nasıl etkilediği sorusunun ele alındığı araştırmanın bulgularına göre gebeliği önleyici önlemlerin alınmasında mikrokredinin hem üyeler hem de uygulandığı bölgelerde olumlu katkılar sağlayarak kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlendirilmesine yardımcı olduğu fark edilmiştir.
Goetz ve Gupta (1996)	Who Takes the Credit? Gender, Power, and Control Over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh	Bangladeş	1993	Kredi miktarı, üyelik süresi alınan kredi ile yapılan faaliyette kadının katılımı	Anket ve Mülakat	Araştırmada mikrokredinin kadınların güçlendirilmesi üzerindeki etkisini kadınların aldıkları krediyi ne kadar kendilerinin kontrol edebildiklerini tespit ederek ölçmeye çalışmışlardır. Katılımcıların sadece %17,8'inin kredi ile yapılan aktivitenin tamamına hakim olduğu, geri kalanının aktivitenin bir kısmına ya da hiçbir kısmına dahil olmadığı görülmüştür.
Schuler, Hashemi, Riley ve Akhter (1996)	Credit Programs, Patriarchy And Men's Violence Against Women in Rural Bangladesh	Bangladeş	1992	Mikrokredi üyeliği, şiddet gören ve önceden şiddet görmüş kadınların oranı, yaşı, eğitim düzeyleri, çocuk sayısı, aile bütçesine katkıları	Anket verisi	Kadına yönelik aile içi şiddet ile kadınların ekonomik ve sosyal bağımlılıkları arasındaki ilişkide mikrokredi kuruluşlarına üyeliğin etkisinin araştırıldığı çalışmada özellikle grup odaklı kredi programlarının kadınların hayatını daha sosyal hale getirerek kadınlara karşı erkek şiddetinin azaltılmasına yardımcı olduğu bulunmuştur.
Hashemi, Schuler ve Riley (1996)	Rural Credit Programs and Women's Empowerment in Bangladesh	Bangladeş	1991-1994	Kadınların ekonomik güvenliği, mobilite, tek başına alışveriş yapabilme yeteneği, hanehalkı kararlarına katılma, ailenin hâkimiyetinin dışındaki özgürlük, siyasi ve hukuki farkındalık, siyasi gösteri ve protesto gösterilerine katılım	Anket verisi Yatay kesit analizi	Mikrokredi uygulamasının kadınların rolleri ve statüleri üzerinde anlamlı katkıları bulunmuştur. Mikrokredi programına katılımın kadınların hareketliliğini, hane içinde yapılan harcamalara ve alınan kararlara katılımlarını, üretken varlıkların sahiplenilmesini, yasal ve politik farkındalıklarını ve kamu kampanyalarına ve protesto gösterilerine katılımını artırmakta olduğu görülmüştür. Mikrokredinin kadınların önemli bir ekonomik kaynağa erişimlerini sağladığı ve böylece kadınların toplumsal cinsiyet engellerini müzakere etmelerine, kendi hayatları üzerindeki kontrollerini arttırmalarına ve hane halklarındaki göreceli konumlarını iyileştirmelerine imkân verdiği tespit edilmiştir.
Pitt ve Khandker (1998)	The Impact of Group-Based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh: Does the Gender of Participants Matter?	Bangladeş	1991-1992	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı, borçlunun cinsiyeti, iş gücü arzı, eğitim, hanehalkı geliri, tüketimi ve varlıkları	Anket verisi Yarı deneysel analiz	Bangladeş'te yapılan çalışmada mikrokredinin çeşitli cinsiyet boyutları üzerinde olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya göre mikrokredi eğer erkek müşteriler yerine kadın müşterilere sunulursa aile için daha faydalı olduğu görülmüştür. Kadınlar tarafından her ilave borçlanmanın hane harcamalarında yıllık %18, erkeklerde ise %11 artış sağladığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Zaman (1999)	Assessing the Poverty and Vulnerability Impact of Micro-Credit in Bangladesh: A case study of BRAC	Bangladeş	1995	Varlıklar üzerinde mülkiyet ve kontrol”, Genel kültür ve hukuk bilgisi”, “doğurganlık”, “mobilité”	Anket verisi Karşılaştırma grupları	Çalışmada mikrokredi programına katıldıktan sonra kadınların varlıklar üzerindeki kontrolünün ve sosyal konulardaki bilgilerinin arttığı görülmüştür. Kredinin kadınların güçlenmesi, diğer fertlerin gözünde kadının statüsünün artması, haklarının farkına varmalarının sağlanmasına yönelik politikaları tamamlayıcı özelliğinin olduğu vurgulanmıştır.
Rahman (1999)	Micro-Credit Initiatives for Equitable and Sustainable Development: Who Pays?	Bangladeş	1994-1995-1997	Mikrokredi üyelerinin cinsiyeti, banka çalışanlarının tutumu, kadınların kredi üzerindeki kontrolü, şiddetin türü	Mülakat	Kredilerin zamanında geri ödenmesini sağlamak için banka çalışanları ve grup üyelerinin kadın müşterilere yoğun bir baskı uyguladıkları görülmüş ve bu uygulamanın hane içinde ve toplumda kadına yönelik şiddetin ve baskının farklı bir boyuta taşınmasına neden olduğu yönünde yorumlanmıştır.
Simojoki (2003)	Empowering Credit - More Than Just Money-The Socio-Economic Impact of Micro-Finance on Women in Nairobi, Kenya	Kenya	2000	Kadınların kredi üzerindeki kontrolü, hane reisi, kadınların demografik özellikleri, kredinin kullanım alanı, istihdam durumu, kadınların hane içindeki kararlara katılımı	Mülakat	Mikrokredi kullanan kadınlar ile yapılan çalışmanın hipotezi “Mikrokredi, kadınların iş kurlmalarına ve makul bir gelir elde etmelerine yardımcı olmakta ve böylece onları sosyal ve ekonomik olarak güçlendirmektedir”. Çalışmada kadınların işe başladıktan sonra günlük iş yüklerinin arttığını fakat işlerini kolaylaştıracak daha fazla stok veya ekipman satın almak için krediyi kullandıklarında ise iş yüklerinin azaldığı ve toplumda kadınlara duyulan saygının arttığı tespit edilmiştir.
Pitt, Khandker ve Cartwrigth (2003)	Does Micro-Credit Empower Women?	Bangladeş	1998-1999	Mikrokredi üyeliği, kadınların kredi, gelir, tüketim ve tasarruflar üzerindeki kontrolü, hane içinde alınan kararlara, aile planlamasına katılım, hareket özgürlüğü	Anket verisi Faktör analizi	Grup odaklı mikrokredi programına katılımın kadınların güçlendirilmesine katkıda bulunduğu görülmüştür. Mikrokredi ile kadınların hanehalkı karar alma süreçlerinde, finansal ve ekonomik kaynaklara daha fazla erişiminde, daha fazla sosyal ağa sahip olmada, kocalarına karşı daha fazla pazarlık yapma, daha fazla hareket özgürlüğü kazanmada ve aile planlamasında etkinliklerinin arttığı tespit edilmiştir. Fakat kredi alanlar erkek katılımcılar olduğunda kadınların güçlendirilmesi üzerinde nötr veya olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür.
Erulkar ve Chong (2005)	Evaluation of A Savings & Micro-Credit Program for Vulnerable Young Women in Nairobi	Nairobi, Kenya	2002-2004	Mikrokredi miktarı ve üyeliği, medeni durum, eğitim düzeyi, cinsiyet skoru	Boylamsal analiz	Mikrosigorta, mikrokredi, iş eğitimi, yeteneklerin keşfedilmesi, sağlık ve eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi hizmetlerini kapsayan bir programa katılan 222 genç kadın grubunun, iki yıl boyunca takip edildiğinde programa katılmayanlara göre ekonomik ve sosyal düzeylerinin daha iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Grossmann (2006)	Demand Study for Micro-Finance in Turkey Results from a Field Survey	İzmir, Ankara, Gaziantep, Erzurum	2006	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, hanehalkı reisi, temel gelir kaynağı, hanehalkı gelir ve tüketim düzeyi	Anket	Hanehalkı reisi kimdir? sorusuna katılımcıların %95'i ana kazanç sahibinin hane reisi ile aynı olduğunu söylemiş ve kadınların yetkilendirilmesi ve kazanç kazanma potansiyeli arasında önemli bir bağlantı olabileceğini üzerinde durulmuştur. Düzensiz ücret kazanan bekar anneler (düzensiz ücretlilerin %41'i) hane reisi olduklarını belirtmişler ve bu kadınların daha zor durumda oldukları ve sosyal güvenlik, ücretsiz sağlık hizmeti ve yüksek öğrenim imkanlarına erişimlerinin diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmüştür.
Gaiha ve Nandhi (2007)	Microfinance, Self-Help Groups and Empowerment in Maharashtra	Hindistan	2005	Mikrokredi üyeliği, üyelerin demografik özellikleri, kadınların hane içinde karar alma sürecine katılımları, aile içi şiddet	Anket verisi En küçük kareler yöntemi	Genel olarak kadınların kendi hayatlarını şekillendirecek seçim ve eylem özgürlüklerinin yaygınlaştırılarak güçlendirilmesinde mikrokredinin etkilerinin araştırıldığı çalışmada aile içi şiddetin azaldığı bununla birlikte kadınların sorumluluklarının daha da büyüdüğü ve daha uzun çalışma saatleri içerdiği görülmüştür.
Deininger ve Liu (2009)	Economic and Social Impacts of Self-Help Groups in India	Hindistan	2004	Gelir, tüketim ve varlık düzeyi, enerji ve protein tüketimi	Anket Verisi Karşılaştırma grupları	Grup kredilerinin (yardımlaşma grupları) kadınların güçlendirilmesi üzerine etkilerinin araştırıldığı çalışmada grupların yaklaşık %21'i ayrımcılığa karşı çıkmak ve kadınların güçlendirilmesini sağlamak için sosyal çevrelerinde özel aktiviteler yaptıkları görülmüştür.
Chowdhury (2009a)	Microcredit, Micro-enterprises, and Self-Employment of Women: Experience from the Grameen Bank in Bangladesh	Bangladeş	2008	Mikro girişim sahipliği, üretim türü, işletme karı, hane üyelerinin eğitimi, hanehalkı geliri, tüketimi ve istihdamı	Anket Verisi En küçük kareler yöntemi	Mikrokredi programına katılan kadınların serbest meslek faaliyeti ve mikro işletme sahipliği üzerinde anlamlı bir katkısının olmadığı fakat aynı kadın üyelerin eşlerinin serbest meslek faaliyetlerine ve işletme kurmalarına katkısı olduğu bulunmuştur.
Dubreuil ve Mirada (2010)	Microfinance and Gender Considerations in Developed Countries: The Case of Catalonia	İspanya	1998-2006	Mikrokredi miktarı, yıllık faiz oranı, mikrogirişimin türü, üyelerin demografik özellikleri, göç eden kadın üye sayıları.	Anket	Çalışmada kadınların krediye erişiminin hem ekonomik hem de sosyal açıdan iyi bir sermaye kaynağı olduğu görülmüştür. Ayrıca mikrokredinin göçmen kadınların toplumsal entegrasyonunda da önemli bir rol oynadığı ve bu nedenle yoksulluğun milletinden bağımsız olarak hafifletilmesine katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.
Imai, Arun ve Annim (2010)	Microfinance and Household Poverty Reduction: New Evidence from India	Hindistan	2001	Mikrokredi miktarı, alınan kredi ile yapılan faaliyet, hane reisinin cinsiyeti	Karşılaştırma grupları Tobit model	Kadının aile reisi olduğu durumlarda alınan kredi ile üretkenlik arasında negatif ilişki bulunmuştur. Bu durum hanehalkı reisi erkekse üretken amaçlar için kredi alma olasılığı daha yüksektir şeklinde yorumlanmıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Arı (2011)	Batman'da Mikro Kredi Deneyimleri	Batman	2011	Mikrokredi ile yapılan işin türü, kredi kullanımında kadının kararı, işin kazancı ve kontrolü,	Mülakat	Aldığı parayı küçük de olsa gelir getirici bir işe yatan kadınların sorulara cevap vermeye çekinmedikleri fakat krediyi borç ve ihtiyaçları için kullananların ise soruları cevaplamak istemedikleri görülmüştür.
Crépon, Devoto, Duflo ve Parienté (2011)	Impact of Microcredit in Rural Areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation	Fas	2006-2007	Hanehalkı gelir, tüketim ve varlık düzeyleri, üretim aktiviteleri, kadınların kararlara katılım kapasiteleri, ev dışındaki hareket özgürlüğü	Anket Verisi Karşılaştırma Grupları	Fas'ta yapılan çalışmada mikrokredinin kısa dönemde (iki yıl) küçük de olsa eğitim ve sağlık harcamaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu gözlemlenmesine rağmen kadınların güçlendirilmesi üzerinde herhangi bir etkisi görülmemiş ve yapılan aktivitelerin genellikle erkekler tarafından yönetildiği tespit edilmiştir.
Imai ve Azam (2011)	Does Microfinance Reduce Poverty in Bangladesh? New Evidence from Household Panel Data	Bangladeş	1997-1998, 1998-1999, 1999-2000, 2004-2005	Mikrokredi üyeliği, kredi miktarı, hanehalkı refahı, hanereisinin cinsiyeti ve eğitim düzeyi, kişi başına düşen gıda tüketimi, kadınların vücut kitle indeksi	Anket verisi Panel veri analizi	Çalışmada mikrokrediye erişimin kadınların vücut kitle indeksi üzerinde anlamsız ve çoğunlukla olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür. Mikrokredi katılımcılarından hane reisinin kadın olduğu durumlarda erkek olanlara göre kredinin daha anlamlı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.
Baltacı (2011)	Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikrokredi	Mersin/İstanbul/ Adapazarı	2009	Mikrokredi üyesi kadınların krediye başvuru kararına ve hane içindeki kararlara katılım düzeyleri, hareket özgürlükleri, çalışmanın sosyal getirisi	Mülakat	Çalışmada mikrokredinin kadınların güçlendirilmesi konusunda bir etki yaratabilme potansiyeline sahip olduğu fakat krediye erişimin tek başına yeterli olmayıp kadınların “koşullarına” müdahale ederken aynı zamanda “konumlarını” da iyileştirmeye yönelik farklı mekanizmalarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.
Kabakçı (2012)	Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması	Eskişehir	2012	Mikrokredi üyelerinin demografik özellikleri, hane reisinin cinsiyeti, mikrokrediyi alma amacı, hanehalkı geliri ve istihdam durumu	Mülakat	Eşi ölmüş/hasta ve bakmakla sorumlu oldukları çocukları bulunan mikrokredi alan kadınların en yoksul durumda bulundukları ve aylık elde ettikleri gelir ile çok rahat bir yaşam süremedikleri görülmüştür.
Ören, Negiz ve Akman (2012)	Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme	Isparta	2010	Mikrokredi ile yapılan işin türü, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, kadının ev ve ev dışında maddi ve manevi rolleri, söz ve kararlara katılma hakkı	Mülakat	Kredi kullanımı kadınların hayatlarında ekonomik açıdan çok büyük dönüşümler yaratmasa da; sosyal yönü ile dayanışma, birlikte hareket edebilme, özgüven kazanma gibi sosyo-psikolojik destek sağladığı görülmüştür.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Taha (2012)	The Effectiveness of Microcredit Programmes on Alleviating Poverty and Empowering Women in Cairo, Egypt	Mısır	2011	Mikrokredi üyeliği ve süresi, üyelerin demografik özellikleri, üyelerin cinsiyeti, kadınların bağımsızlık hisleri ve hane içindeki kararlara katılım düzeyleri	Anket verisi Karşılaştırma grupları Lojistik regresyon analizi	Çalışmada mikrokrediye erişimin kadınların güçlenme ve bağımsızlık duygularını geliştirdiğine yönelik bulgulara rastlanılmamıştır. Ayrıca erkek mikrokredi üyelerinin krediyle finanse ettikleri işi kadınlara kıyasla daha iyi yönetebildikleri ve iş karlarını yükselttikleri tespit edilmiştir. Bu sonuç ise işletme karı elde eden erkeklerin daha eski müşteriler olmalarından, kadınların ise yeni üyeler olmasından kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır.
Taşpınar (2013)	Yoksulluğun Azaltılmasında Mikro Kredi Uygulamalarının Yeri: Afyonkarahisar Örneği	Afyonkarahisar	2013	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, mal varlıkları, kredi ile yapılan işin türü, kredi öncesi ve sonrası gelir düzeyi, kredinin alınma amacı	Anket	Çalışmada mikrokredi kullanan kadınların kredileri en çok eşlerine destek olmak amacıyla aldıklarını (%30.9), daha sonra ise en fazla krediyi çocuk okutmak amacıyla alanların (19.8) takip ettiği görülmüştür. Toplumda kendini birey olarak hissetmek amacıyla kendi işlerini kurmak için mikrokredi alanların oranı ise %17.9'dur.
Chakravarty, Iqbal ve Shahriar (2013)	Are Women "Naturally" Better Credit Risks in Microcredit? Evidence from Field Experiments in Patriarchal and Matrilineal Societies in Bangladesh	Bangladeş	2012	Mikrokredi miktarı, üyelerin demografik özellikleri, ataerkil ve anaerkil kültürlerden kredi üyeleri, üyelerin cinsiyeti.	Anket	Mikrokredi geri ödemesinde cinsiyete bağlı farklılıkların (erkek veya kadın baskın topluluklara göre) etkilerinin araştırıldığı çalışmada kadınların her iki toplumda da kredinin türüne bakılmaksızın mikrokrediyi ödemek için daha istekli oldukları ve kadınların kredilerin geri ödenmesinde erkeklere göre kredi risklerini daha iyi taşıdıkları görülmüştür.
Hes, Neradová ve Srnec (2013)	Socio-Economic Profile of Village Bank Member in Suburban Ankara: Microcredit Mannequin and Assumptions on Microfinance Market of Turkey	Ankara	2012	Mikrokredi üyeliği, hanehalkının demografik özellikleri, din faktörü, kredi tecrübesi, krediye erişim sorunları	Anket	Mikrokredi programına katılan kadınların %87.13'ü mikrokreditinin mali sıkıntılarına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Fakat kadınların %73.53'ü banka hesabına sahip olmadığını ve %75.76'sı finansal ihtiyaçlarının önemli bir kısmını mikrokreditinin kapsamadığını ifade etmişlerdir.
Balkız ve Öztürk (2013)	Neo-Liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro Finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor mu?	Diyarbakır	2011	Mikrokredi müşterilerinin demografik özellikleri, hanehalkı geliri, krediye başvuru kararı, kredi ile yapılan işin türü, hane içindeki kararlara katılım düzeyleri	Anket	Çalışmada kadınların krediye erişimlerinin sağlanması ve hane gelirinin kısmen de olsa artırılabilmesinin tek başına kadınların sosyal konumunda önemli bir değişim yaratmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yazar / Yazarlar (Yıl)	Çalışmanın Adı	Uygulandığı Ülke/Ülke Grupları/Bölge	Kapsadığı Dönem	Göstergesi	Yöntem	Sonuç
Samer, Majid, Rizal, Muhamad, Halim ve Rashid (2015)	The Impact of Microfinance on Poverty Reduction: Empirical Evidence from Malaysian Perspective	Malezya	2014	Mikrokredi kullanımı, kadın üyelerin demografik özellikleri, eğitim, gelir ve tüketim düzeyleri, yerleşim alanları (kırsal ve kentsel)	Anket Karşılaştırma grupları	2010'da mikrokredi programına katılıp 2014'te devam eden kadın müşteriler ile 2014'te programa katılmış ve hiç kredi almamış kadın müşterilerin karşılaştırıldığı çalışmada mikrokredinin eski müşteriler üzerinde ve özellikle kadınların ekonomik olarak güçlenmesinde yeni müşterilere göre daha yüksek ve pozitif etkisinin olduğu görülmüştür.
Baktır ve Erdem (2016)	Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerinin Ölçülmesi	Türkiye	2016	Mikrokredi miktarı, borçlunun medeni durumu, işin türü, aileye ayrılan vakit, aile içi saygınlık, medeni cesaret, çevreyle olan ilişkiler	Anket T-Testi ve çoklu varyans (MANOVA) analizi	Türkiye'de uygulanan mikrokredi projesinin bölgelere göre kadın yoksulluğu üzerindeki sosyal etkilerinin ölçüldüğü çalışmada sosyal gelişmişlik düzeyi bakımından Ege ve Marmara Bölgelerinin gerisinde kalan G. Doğu, İç ve Doğu Anadolu bölgelerinde mikrokredi kullanımı sonrasında sosyal gelişmişlik düzeyi bakımından iyileşmelerin olduğu görülmüştür.

2.1.3. Mali Hedefler

Mikrokredi devletin bağış, yardım ve sosyal amaçlı harcamalarının yerine kişilerin kendi ihtiyaçlarını kendilerinin finanse edebilecekleri bir sistemin kurulmasını hedeflemektedir. Bu süreçte devletin faaliyetlerinin daraltılması bir nevi piyasanın önünün açılarak yoksullukla mücadelede kamu hizmetlerinin azaltılması yaklaşımı öne çıkartılmaktadır. Böylelikle mikrokredi devletin ekonomik ve sosyal müdahalelerini sınırlayarak, bir anlamda kamu harcamalarını azaltarak bu alandaki hizmetlerin bir ölçüde piyasa tarafından gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Devlete bu anlamda düşecek ve harcamalarının düzeyini belirleyecek olan bu sistemin kurulmasına ilişkin hukuki alt yapının oluşturulması ve bu alanda faaliyet gösterecek mikrokredi kuruluşlarının gerek harcamalara yönelik teşvikler gerekse vergisel istisna veya indirim gibi uygulamalarla desteklenmesidir. Yani finansal zemin ve hukuki alt yapının oluşturulması devletten beklenen faaliyetler olarak yeterli görülmektedir. Bu kapsamda mikrokredi sisteminin devletin ekonomik ve sosyal müdahalelerinin azaltılmasına yönelik mali hedefi kamu harcamalarını azaltma hedefi başlığı altında değerlendirilecektir.

2.1.3.1. Kamu Harcamalarını Azaltma Hedefi

Temel ihtiyaçlarını sağlayamayanlara bu ihtiyaçların sosyal hak olarak devlet bütçesinden sağlanması mı yoksa var olan yeteneği ve becerisini kullanacak sermayeyi kredi hakkı olarak verip gelir getirici iş kurmasını mı sağlamak daha uygun bir politika olacaktır bunun tartışılması gerekmektedir. Bunun için yoksullukla mücadelede mikrokredi uygulamasının kamu politikaları ile birlikte veya karşılıklı değerlendirilmesi gerekebilir. Bu nedenle öncelikle Yunus'un mikrokredi ile ulaşmak istediği yoksulluğun olmadığı dünyada devlete bakış açısına bakmak faydalı olabilir:

Grameen'in hâlihazırdaki örgütleniş biçimiyle serbest pazarın bütün sosyal sorunlarına çözüm getirememesine şaşmamalı. Yoksullara yönelik ekonomik fırsatlar, sağlık hizmetlerinin güvence altına alınması, özürlülerin eğitimi, yaşlı ve zeka özürlü insanların bakımı, sistem tarafından tümüyle atlanılan alanlara çarpıcı birer örnektir. Ben bugünkü tanıdığımız haliyle “devletin” yasaların uygulanması ve adalet, ulusal güvenlik, dış politika dışında çoğu şeyden elini çekip “Grameen’leşmiş”; yani sosyal bilinç güdümündeki bir özel sektörün bu işlevleri devralması gerektiğine inanıyorum (Yunus, 2003a:260).

“Grameen daha az devlet müdahalesini, hatta mümkün olabilecek en az devlet müdahalesini savunurken, serbest pazara sadıktır ve girişimci kurumları destekler. Grameen sosyal hedeflere de bağlıdır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitim

verilmesi, sağlık hizmetleri, iş olanakları, kadınların güçlenmesini destekleyerek cinsler arası eşitliği kurmak, yaşlıların rahatını sağlamak. Grameen yoksulluğın bulunmadığı, işsizlik yardımının olmadığı bir dünya düşlemektedir (Yunus, 2003a:262-263).

“Dünyanın her yerinde herkes eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilecek, çünkü bunların ücretini ödeyebilecektir. Bugünün aksine, devletin bedava ya da teşvikli sağlık veya okul hizmetleri vermesi gerekmeyecektir. Artık gerek kalmadığından yoksullara ücretsiz hizmet götürmek üzere yapılanmış bütün devlet kurumları kapatılabilecektir. Böylelikle işsizlik yardımına, yerel işsizlik yardımı ajanslarına ya da ulusal işsizlik sigortası kurumuna gerek kalmayacaktır. Bağışlara, aşevlerine, yemek karnelerine, ücretsiz okullara, ücretsiz hastanelere, sokaklarda dilenmeye gerek kalmayacaktır. Artık hiç kimse hayırseverliğe dayanarak yaşamayacağından devletin yürüttüğü sosyal güvenlik programlarına da gerek kalmayacaktır. Devletin sosyal güvenlik programları, yoksullara yardım programları gereksiz olacaktır (Yunus, 2003a:339:340).”

Gerçekten yaklaşık 40 yıldır uygulanma fırsatı bulmuş mikrokredi ile bu sonuca ulaşılmış mıdır ya da ulaşılabilir mi? Devletin özellikle sağlık ve eğitim gibi harcamalarını kaldırması en çok yoksulları etkileyeceğinden mikrokreditinin bu yaklaşımı eleştirilebilir mi? Mikrokrediyeye neden ihtiyaç vardır? Niçin mevcut sistem/piyasa hâlihazırdaki problemlerin üstesinden gelemiyor? Yoksulluk, sadece finansal hizmetlerin sağlanmasıyla çok etkin bir şekilde azaltılabilir mi? (Aghion ve Morduch, 2005:1-22). Genellikle sivil toplum kuruluşlarına bırakılan ve yoksullukla mücadelede etkin bir politika olarak görülen mikrokredi uygulamasında devletin rolü nedir? sorularını incelemek gerekmektedir.

Yoksulluk, temelde bir azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ölkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, teknolojik atılımın ve ekonomik büyümenin şimdiye kadar görülmemiş bir hızda gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, gelişmiş ölkelerde refah devleti gerilerken önce az gelişmiş ölkeler ve daha sonra da geçiş ölkeleri olarak adlandırılan Orta ve Doğu Avrupa’daki eski sosyalist ölkeler, çoğu kez IMF ve Dünya Bankası güdümünde uyguladıkları istikrar ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla dışa açık piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşamışlardır. Bu süreç içerisinde, giderek yaygınlaşan etkili bir küreselleşme söylemi içinde neoliberal ekonomi politikaları hemen hemen bütün dünyaya egemen olmaya başlamıştır. Buna karşılık gelir eşitsizliği ve yoksulluk, başta az gelişmiş ölkeler olmak üzere, birçok ölkede sosyal ve siyasal açılardan kaygı verici boyutlara ulaşmıştır. IMF ve Dünya Bankası güdümünde uygulamaya konan istikrar ve yapısal uyum programları her yerde piyasa yanlısı dışa açık modelin bir gereği olarak ithalat liberasyonu, reel ücretler üzerinde denetim, finansal liberasyon,

kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve genel olarak devletin küçültülmesi yanında daraltıcı para ve maliye politikaları ve sosyal harcamaların kısılması gibi ortak amaçlar hedeflenmiştir (Şenses, 2014:17-18). Sosyal yardımların insanları tembelliğe ittiği oysa küçük girişimciliği teşvik yoluyla yoksulluğu ortadan kaldırmanın mümkün olduğunu ve böylece devletin yürüttüğü sosyal güvenlik ve yardım programlarına (işsizlik sigortası, ücretsiz veya teşvikli eğitim veya okul hizmetleri gibi) da gerek kalmayacağını savunan Grameen Bank mikrokredi uygulaması da hem yoksulluğun göz ardı edilemeyecek bir biçimde su yüzüne çıktığı hem de devletin küçülmesi gerektiği fikrinin ideolojik ortama damgasını vurduğu böyle bir dönemde cazip hale gelmiş ya da getirilmiştir (Buğra, 2015:243-244).

Neoliberal küreselleşme ortamının hakim olduğu, sanayileşmiş Batı ülkelerindeki refah devleti uygulamaları ve kurumlarının güçlü bir saldırıya uğradığı, yoksulluğun ortadan kaldırılması için siyasi yetkilileri sosyal yardım önlemleriyle sorumluluk almaya davet eden bir yaklaşımdan yardım ve bağışların yoksulluğu kalıcı hale getirdiği ve sosyal politika önlemlerinin sürdürülemez olduğu görüşlerinin yaygınlaştığı yaklaşımlara (Buğra, 2015:75-76) geçilen bu dönemlerde mikrokredi uygulaması literatüre özellikle yoksullukla mücadelede yoksullara yapılan bağış, yardım ve sadaka politikalarının bir eleştirisi olarak sunulmuştur. Bugün dünyanın birçok yerinde uygulanma fırsatı bulan mikrokredi 1976 yılında Güney Asya ülkesi olan Bangladeş'te ortaya çıkmış ve kısa bir süre içinde bölgede Bangladeş'le ekonomik ve sosyal yapı olarak benzeşen başta Pakistan olmak üzere Hindistan, Nepal, Endonezya'da da birçok sivil toplum kuruluşu tarafından benimsenmiş ve dünyada da 1980'lerden sonra az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde kendine gündem de yer bulmaya başlamıştır. Bu süreçte dikkat çeken nokta mikrokredinin kabul gördüğü bu ülkelerin aksine gelişmiş ülkelerdeki sosyal harcamaların neoliberal yaklaşımın aksine artış göstermesidir (Tablo 24; Tablo 25).

Tablo 24. OECD Ülkelerinde Toplam Kamu Sosyal Harcamaları (GSYİH %)

Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010	2014
ABD	13.17	15.06	14.25	15.63	19.33	18.81
Almanya	21.35	25.23	25.41	26.28	25.92	24.85
Avustralya	13.13	16.87	18.24	16.68	16.71	18.70
Avusturya	23.21	26.00	25.49	25.94	27.58	27.85
Belçika	24.42	25.17	23.50	25.27	28.30	29.17
Birleşik Krallık	15.24	18.33	17.71	19.41	22.79	21.58
Çek Cum.	14.17	16.13	17.96	18.11	19.77	19.90
Danimarka	21.97	25.51	23.77	25.19	28.94	29.00
Finlandiya	23.32	28.90	22.65	23.93	27.42	30.18
Fransa	24.28	28.33	27.50	28.69	30.66	31.94
Hollanda	23.99	22.34	18.40	20.49	22.09	22.66
İrlanda	16.84	17.54	12.57	14.88	22.39	19.16
İspanya	19.20	20.69	19.48	20.41	25.84	26.07
İsveç	27.24	30.56	26.77	27.35	26.27	27.14
İsviçre	12.13	16.07	16.29	18.43	18.43	19.28
İtalya	20.65	20.96	22.64	24.10	27.63	28.97
İzlanda	13.19	14.71	14.63	15.89	17.00	16.68
Japonya	11.11	14.06	16.27	18.18	22.11	-
Kanada	17.55	18.35	15.76	16.14	17.57	16.82
Kore	2.68	3.07	4.53	6.12	8.28	9.72
Lüksemburg	18.15	19.69	18.60	22.39	22.91	23.00
Norveç	21.55	22.47	20.40	20.75	21.92	22.45
Polonya	14.59	21.83	20.22	20.88	20.63	19.49
Portekiz	12.22	16.02	18.51	22.33	24.48	24.52
Şili	9.83	11.01	12.74	8.69	10.47	10.52
Türkiye	5.53	5.60	7.72	10.27	12.84	13.51
Yeni Zelanda	20.54	17.90	18.46	17.81	20.25	19.37
Yunanistan	15.72	16.60	18.38	20.42	23.83	26.08
OECD Üyeleri	16.93	18.76	17.98	18.79	21.07	21.07

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org>, Erişim Tarihi: 26.12.2016.

OECD (2016:1) veri tabanında 1990-2014 yılları arasında yer alan gelişmiş ülkelerin genelinde toplam kamu harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki paylarının azalma eğiliminde olduğu ve gelişmiş ekonomilerde sosyal harcamalardaki artışın önemli ölçüde yaşanan nüfusun gerektirdiği emeklilik harcamalarıyla ilgili olduğu bilinse de bu ülkelerin kamunun yaptığı toplam harcamalar içinde sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sağlık harcamalarından çoğunlukla taviz vermedikleri görülmektedir. Halbuki yoksulların içinde bulundukları durumdan çıkabilmeleri için kredi hizmetine ulaşmaları ve ulaşılan kredi ile kurdukları işten elde edecekleri gelir ile sosyal harcamalarını finanse etmeleri gerektiği görüşünü benimseyen mikrokredi

uygulamasının ortaya çıktığı Bangladeş, kısa sürede mikrokrediyi uygulamaya geçen Pakistan, Hindistan ve Endonezya ülkeleri, Dünya Bankası (World Bank, 2015a) ve UNDP (2016:1) gibi iki önemli uluslararası kuruluşun hazırladığı ekonomik ve sosyal gelişim endekslerinde son sıralarda yer alan ve ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın, iç savaşların ve çevre sorunlarının yaygın olduğu Nijerya, Çad, Yemen ve Haiti gibi ülkelerde kamu harcamaları içindeki sağlık harcamalarının oldukça düşük olduğu ve azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir (Tablo 25).

Tablo 25. Bazı Ülkelerdeki Kamu Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına Oranları

Ülkeler	1995	2000	2005	2010	2014
Almanya	14.05	17.87	17.33	18.15	19.65
Avustralya	14.92	16	16.95	17.11	17.31
Avusturya	12.67	14.51	15.67	15.91	16.27
Azerbaycan	6.93	5.35	5.15	4.22	3.88
Bangladeş	8.38	8.1	7.86	8.27	5.66
Çad	11.14	12.95	13.49	4.86	8.97
Çek Cum.	11.48	13.69	14.08	14.23	14.91
Danimarka	11.31	13.59	15.63	16.34	16.77
Endonezya	4.93	4.35	4.24	6.12	5.73
Fransa	14.87	15.18	15.63	15.38	15.69
Haiti	23.58	16.01	8.19	5.48	6.14
Hindistan	4.52	4.39	4.51	4.29	5.05
İsveç	10.63	12.6	13.66	14.75	19.03
İsviçre	14.38	15.43	18.35	20.96	22.7
Japonya	14.99	15.38	18.27	19.36	20.28
Kanada	13.23	15.07	17.5	18.23	18.77
Libya	5.55	6.04	5.78	4.33	4.93
Mısır	5.35	7.33	6.05	5.6	5.59
Nijerya	6.09	5.93	7.3	5.72	8.17
Norveç	12.93	16.23	17.66	17.42	18.21
OECD Üyeleri	13.37	15.12	16.4	16.88	17.74
Pakistan	3.76	3.53	4.3	4.72	4.73
Polonya	8.18	9.18	9.67	10.75	10.7
Suriye	7.36	6.94	7.37	5.26	4.8
Türkiye	10.66	9.76	11.28	10.96	10.5
Yemen	6.39	7.95	4.79	4.3	3.93

Kaynak: World Bank, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 22.12.2016.

Bu noktada mikrokredinin etkinliğini tartışmak gerekirse literatürde çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalarda görülmüştür ki mikrokredi beklenmeyen kriz dönemlerinde müşterilerinin tüketimlerdeki pürüzleri gidermelerine, kendilerinin ve çocuklarının eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamalarına, kadınların ek gelir elde etmelerine ve özellikle öz-saygılarını kazanmalarına ve sosyalleşmelerine yardımcı olmaktadır. Fakat yapılan araştırmalarda mikrokredinin müşterilerinin ekonomik ve sosyal statüleri üzerindeki bu iyileşmelerin nispeten daha az yoksul olan, eğitim düzeyi daha yüksek hanelerde ve özellikle mikrokredi alan kadınların doğrudan veya dolaylı olarak büyük çoğunluğunun herhangi bir sosyal güvence kurumuna bağlı oldukları durumlarda ortaya çıktığı da görülmektedir (Tablo 17; Tablo 19; Tablo 22; Tablo 23). Bu noktada mikrokredinin yoksulun yoksuluna ulaşma ve yoksulluğu ortadan kaldırma hedefine ulaşma konusunda önemli bir etkisinin olmadığı ve bunu başarmak içinde herkes için uygun bir proje olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü başarılı bir mikrogirişim sağlayabilmek için her şeyden önemlisi girişimcilik yeteneği ve becerisi gerekmektedir ve bu noktada her potansiyel müşteri borç alabilmek için eşit durumda değildir. Hasta, akıl hastası, muhtaç gibi yoksulluk sınırının altında yaşayan böyle azınlıklar mikrokredi için tipik olarak iyi adaylar değildirler. Birçok araştırmacı bu grup insanlar için doğrudan temel yardımların yapılmasının daha iyi olabileceği konusunda hemfikirdirler (Morduch ve Haley, 2002:2).

Ayrıca yoksul insanlar özellikle kadınlar mikrokredi ile finansal hizmetlere erişimleri mümkün olsa bile kurdukları işlerini az sermaye, yüksek faiz, düşük vasıf, teknik ve mesleki eğitim yetersizliği, düşük talep, kayıtdışı, sosyal güvence ve altyapı eksikliği gibi hem kendi yoksul çevrelerinden hem de kendi ekonomik ve sosyal yoksunluklarından kaynaklanan sorunlarla yürüttüklerinden kendilerini ve hanelerini yoksulluktan kurtaracak, gıda, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını finanse edecek kadar yeterli gelir elde etmeleri zordur. Yoksullukla mücadelede en iyi çözümün istihdam yaratmak ve verimliliği arttırmak olduğu mikrokredi tarafından da kabul edilen bir hedef olduğundan verimlilik üzerinde doğrudan ve önemli etkiye sahip kamusal hizmetlerin (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri ve teşvikleri gibi...) sağlanmasında devletin rolü de göz önünde bulundurulmalıdır (Karnani, 2007b:12). Çünkü devlet, özellikle kayıtdışı ve tarım sektörlerinde "eksik" olan ihtiyaçları karşılamak üzere kapsayıcı bir finans sektörünün düzenlenmesi ve işletilmesinde önemli bir oyuncu olmanın yanı sıra yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini maksimize etmek için istihdam yoğun

büyümeyi sağlamak açısından çok önemli olacaktır. Aksi takdirde STK'lar yoksul ve savunmasız insanlara mikrokredi sağlayarak sosyal güvenlik ağına katkıda bulunurken devletten sosyal alanlardaki rolünü iptal etmesini beklemek mikrokredinin de ulaşamadığı aşırı yoksullar için çok daha sorunlu olacaktır. (Chowdhury, 2009b:9). Bu noktada Jegede, Kehinde ve Akinlabi (2011) ve Ebimobowei, Sophia ve Wisdow (2012)'un tarıma dayalı ekonominin hakim olduğu Nijerya'da mikrokredi hizmeti alan insanların yoksulluk düzeyleri ve yaşam standartları üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında anlamlı sonuçlar bulmalarına rağmen Nijerya gibi gelişmekte olan ülkelerde mikrofinansın tek başına yeterli olmadığı, yoksullukla mücadele etmek ve küçük işletme sahiplerini güçlendirmek için hükümetlerin gerekli yasal ortamı, makroekonomik ve siyasi istikrarı sağlaması, altyapı hizmetlerini ve sürekli enerji ihtiyacını karşılaması, iyi iletişim ve ulaşım sistemlerinin kurulması gibi altyapı çalışmalarını güçlendirmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Ayrıca son zamanlarda mikrokredinin etkileri görülmeye başlandıkça mikrokredinin koyu savunucularının da yoksullukla mücadele de sosyal politikaları gündeme getirdikleri görülmektedir. Örneğin Mikrokredi Zirvesi Kampanyası yöneticisi Larry Reed (2016:1) Zirve'nin sayısal olarak hedeflerine ulaştığını²⁸ belirtse de öte yandan dünyanın en yoksullarına finansal hizmet sunumunu genişletmek için finansal sağlayıcılar açısından gerekli başarıyı sağlayamadıklarını, mikrokredinin daha çok ticari olarak büyüdüğünü ve aşırı yoksulluk içindeki çok az müşteriye oransal olarak daha az hizmet sunulduğunu ifade etmiştir. Aslında sayısal veriler aşırı yoksullukta yaşayan borçluların sayısının düşme eğiliminde olduğunu fakat mikrokredinin kamusal hizmet sağlayan organizasyonların dikkatini daha az çektiğini belirtmiş ve Zirve'nin rolünü ve yapısını tekrar gözden geçirmek gerektiğini vurgulamıştır. Bu süreçte Zirve'nin aşırı

²⁸ Mikrokredi Zirvesi Kampanyası 1997 yılından 2005 yılına kadar dünyanın en yoksul 100 milyon ailesine “özellikle bu ailelerin kadınlarına“ kendi işlerini kurmaları için gerekli kredi ve diğer finansal hizmetleri sağlamayı amaçlayan 9 yıllık bir kampanya başlatmıştır. 2006 yılında ise bu kampanya 2015 yılına kadar 175 milyon yoksul haneye ulaşmayı ve 100 milyon ailenin kendilerini aşırı yoksulluğun dışına çıkarmalarında yardımcı olmayı hedefleyen bir kampanya ile güncellenmiştir. Zirve, 1997 yılında ilk çalışmalarına başladığında 13 milyon borçluya ulaştığını ve bunların 7.6 milyonunun aşırı yoksul insanlar olduğunu ve 2007 yılına gelindiğinde ise toplam 155 milyon mikrokredi borçlusuna ulaştığını ve bu borçluların 107 milyonunun ülkelerinde en yoksullar arasında yer aldığını ve zirvenin amacına ulaştığını belirtmiştir (Microcredit Summit Campaign, 2016:1). Bu süreçte yoksulluk oranları da uluslararası yoksulluk sınırı olarak kabul edilen günlük 1.90 doların altında gelirle yaşayanların dünya nüfusuna oranının 1990'da %35'ten (1.85 milyar kişi) 2012'de %12,4'e (881 milyon kişi) 2013'te %10,7'ye (767 milyon kişi) düştüğü Dünya Bankası (World Bank, 2016a:1) tarafından ilan edilmiştir. Bu verilere göre Zirve'nin 1990 yılındaki yoksulluk düzeyinin 2015 yılında yarıya indirilmesi hedefine 2015 yılından önce ulaştığı söylenmektedir.

yoksulluk içinde olanlara ulaşmak ve kendilerini yoksulluğun dışına itmelerine yardımcı olmak için belirledikleri hedeflerin ortak özelliklerinin hükümetlerin önemli bağlantıları olan kalkınma hizmetleriyle (eğitim, sağlık, beslenme, barınma, sosyal koruma gibi) finansal hizmetlerin (serbest piyasanın) birbirinin tamamlayıcısı olması ve kamu ve özel sektörün faaliyetlerini birleştirilmesi olduğu görülmektedir.



BÖLÜM 3: MİKROKREDİNİN EKONOMİK, SOSYAL VE MALİ ANALİZİ: EKONOMETRİK UYGULAMALAR

Bu bölümde mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali etkileri gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada analizlere geçmeden önce araştırmanın veri seti, modeli ve ekonometrik yöntemi tanıtılmıştır ve daha sonra her analiz için modeller kurulmuş ve değişkenler açıklanmıştır. Son olarak da analizler yapılmış ve literatür de dikkate alınarak analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Veri Seti, Modeli ve Ekonometrik Yöntemi

Bu bölümde mikrokredi uygulamalarının gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık üzerindeki etkileri araştırılırken mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarları, mikrokredi kullanan aktif borçlu sayıları ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları kullanılmıştır. Mikrokredi göstergelerine ilişkin veri setleri MIX Market (Microfinance Information Exchange) aracılığı ile elde edilmiştir. MIX Market 1999 yılından başlayarak günümüze kadar 100'e yakın ülkeye ve bu ülkelerdeki 1000'den fazla mikrofinans kuruluşuna ait mikrokredi büyüklüklerini derlemektedir. Mikrokredinin ilk uygulamaları 1970'li yıllarda başlamasına rağmen MIX Market verileri 1999 yılından başlamaktadır fakat yine de dünya genelinde ilk uygulamalar farklı tarihlere denk geldiğinden her ülkenin bu tarihte başlayan verileri de bulunmamaktadır. Ayrıca her ülke için son yıllara ait verilere de ulaşamamaktadır. Her mikrofinans kuruluşunun kendi resmi sitelerinde mikrokredi büyüklüklerine ilişkin veriler bulunmakla birlikte ülkelerin genel mikrokredi büyüklüklerine ulaşmak, verilerin toplanma yöntemi açısından oluşacak farklılıkları dikkate almak ve verilerin bütünlüğünü sağlayabilmek açısından tek bir kaynaktan elde edilmesine dikkat edilmiştir. Aynı neden ve sınırlılıklarla analizdeki diğer veriler de Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Göstergelerinden elde edilmiştir. Bu doğrultuda analizlerimiz hem bağımlı hem bağımsız değişkenler hem de yıllara ait veri eksikliğinden dolayı ulaşabildiğimiz verileri kapsayan farklı yıl ve ülke gruplarıyla sınırlandırılarak yapılmıştır.

Ülkeler ve bu ülkelere ait mevcut veriler değerlendirildikten sonra analizin yapılacağı veri seti oluşturulmuştur. Ekonometrik analizlerde, zaman serisi (time series) verileri²⁹, kesit (cross-section) verileri³⁰ ve zaman serisi verileriyle kesit verilerin birleşimi olan panel (panel data) veriler³¹ olmak üzere üç tür veri seti kullanılabilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012:22). Çalışmamızda mikrokredi ile gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık arasındaki ilişki dengeli³² panel veri setine dayalı panel veri regresyon modelleri ile test edilmiştir.

Ekonomi literatüründe aynı kesit birimlerin belli bir zaman aralığında gözlenmesi ile elde edilen yani hem zaman hem de yatay kesit boyutuna sahip verilere “panel veri” denmektedir. Bu veriler kullanılarak oluşturulan panel veri regresyon modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemi ise “panel veri analizi” olarak adlandırılmaktadır. Kurulan panel veri regresyon modelleri ile bir bağımlı değişkenin bir veya daha fazla bağımsız değişken üzerine istatistiksel bağımlılığını tahmin etmek veya öngörmek amaçlanmaktadır (Akın, 2002:26). Bu aşamada panel veri analizinin, yalnız kesit verisinde ya da yalnız zaman serisi verisinde hiç gözlenemeyen etkileri panel verisinin daha iyi ortaya çıkarması, daha iyi ölçebilmesi, örneklem büyüklüğünü ciddi ölçüde arttırması ve daha karmaşık modelleri inceleme olanağı sunması açısından önemli avantajları bulunmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012:612).

²⁹ Zaman serisi, bir değişkenin değişik zamanlarda gözlenen değerlerinin bir kümesidir. Bu veriler günlük (hisse senedi fiyatları, hava raporları gibi), haftalık (para arzı rakamları gibi), aylık (işsizlik oranı, tüketici fiyat endeksi gibi), üç aylık (GSYİH gibi), yıllık (hükümet bütçeleri gibi), beş yıllık (imalat sanayii anketleri gibi), on yıllık (nüfus sayımları gibi) aralarla düzenli olarak toplanabilir. Bazen veriler, GSYİH ya da tüketici harcamalarında olduğu gibi hem üç aylık hem yıllık olabilir (Gujarati ve Porter, 2012:22). Bizim çalışmamızdaki tüm veriler yıllık verilerden oluşmaktadır.

³⁰ Kesit verileri, zamanın belli noktasında, farklı birimlerden toplanan verilere denilmektedir. Burada “birim”; birey, hanehalkı, firma, sektör, ülke gibi iktisadi birimleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013:1-2). Bizim çalışmamızda birim, ülkeleri ifade etmektedir.

³¹ Panel verisine çeşitli adlar verilmektedir: Karma veriler veya havuzlanmış veriler (pooled data), bir değişken veya denekler grubunun zaman boyunca gözlenmesi dolayısıyla uzun kesit veriler (longitudinal data) veya mikropanel, verilerin deneklerin zaman içinde ardışık durumlarda ya da koşullardaki hareketlerinin izlenmesiyle elde edilmesi durumunda olay geçmişi çözümlemesi gibi. Tüm bu veri çeşitleri arasında ufak farklılıklar olsa da temelde yatay kesit birimlerinin zaman içindeki hareketlerini ifade ettiğinden panel veri terimi bütün terimleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır ve bu verilere dayalı regresyon modelleri panel veri regresyon modeli olarak isimlendirilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012:591; Wooldridge, 2013:444).

³² Panel veri analizinde eğer her bir yatay kesit birimi (ülke, firma, kişi, vb) aynı sayıda zaman serisi gözlemlerine sahip ise böyle bir panel veri dengeli panel olarak eğer panelde her birimin gözlem sayıları farklı ise böyle bir panel dengesiz panel olarak adlandırılmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012:593). Bizim çalışmamızda panel verilerimiz dengeli panel üzerine kurulmuştur.

Genel olarak panel veri modeli ise aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Tatoğlu, 2013:4):

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Burada, Y : Bağımlı değişken, X_k : Bağımsız değişkenler, α : Sabit parametre, β : Eğim parametreleri ve u : Hata terimini ifade etmektedir. i alt indisi birimleri (birey, firma, şehir, ülke gibi), t alt indisi ise zamanı (gün, ay, yıl gibi) göstermektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini taşıması, panel veri setine sahip olduklarını göstermektedir. Bu modelde sabit ve eğim parametreleri hem birimlere hem de zamana göre değer almaktadır.

Panel veri analizinde veriler ve model oluşturulduktan sonra kullanılacak yöntemin belirlenmesi gerekmektedir. Panel veri modelleri 1. Klasik Model, 2. Sabit Etkiler Modeli (The Fixed Effects Model) veya 3. Tesadüfi (Rassal) Etkiler Modeli (The Random Effects Model) yaklaşımlarına göre tahmin edilebilmektedir. Hem sabit hem de eğim parametrelerin birimlere ve zamana göre sabit olduğu yani bütün gözlemlerin homojen olduğu modellere “Klasik Model” denilmektedir ve bu modellerin tahmininde Havuzlanmış En Küçük Kareler (HEKK) yöntemi kullanılmaktadır. Ayrıca, panel verisinin bahsettiğimiz üstünlüklerine karşın çeşitli tahmin ve çıkarsama sorunları da söz konusudur. Bu tür veriler hem kesit hem zaman serisi gözlemi içerdiğinden her bir birimde gözlenemeyen birim etkilerinin ortaya çıkabileceğinden eğer etkilere hata terimi gibi tesadüfi bir değişken olarak davranılıyorsa, “tesadüfî etkiler”; her bir yatay kesit gözlem için tahmin edilen bir parametre olarak davranılıyorsa, “sabit etkiler” tahmincisinin kullanılması söz konusu olmaktadır (Gujarati ve Porter, 2012:612-613; Tatoğlu, 2013:37-79).

Panel veri modelinde öncelikle yukarıdaki üç tahminci arasında karar vermek gerekmektedir. Bunun için önce panel veri modelinde, klasik modelin geçerliliğine bir başka ifade ile birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığına bakılmalıdır. Bu nedenle çalışmamızdaki her modelde önce F testi ile tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi ($H_0: \mu_i=0$) sınanmış ve F test istatistiği ve olasılık değerine göre klasik model ve sabit etkiler modeli arasında tercih yapılmıştır. Aynı hipotez ile tüm modellerde tesadüfî etkilerde birim etkinin varlığını sınamak için Breusch-Pagan LM testi kullanılmıştır. Analizlerimizde her model için F ve LM test istatistiği ve olasılık değerine göre H_0 hipotezi reddedilmiş yani birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Klasik model reddedildikten yani birim ve/veya zaman etkilerin olduğu anlaşıldıktan sonra bu etkilerin sabit mi tesadüfi mi olduğuna karar vermek için sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yapmak gerekmektedir. Sabit etkili modellerde bağımsız değişkenlerin hata terimi bileşenleri ile ilişkisiz olduğu varsayımı yokken, tesadüfi etkili modellerde hata terimi bileşenleri ile modeldeki bağımsız değişkenlerin ilişkisiz olduğu varsayımı söz konusudur. Bu varsayıma dayanarak geliştirilmiş ve iki tahminci arasında karar vermek için kullanılan en genel test Hausman (1978) spesifikasyon testidir. Tesadüfi etkili modelin hata teriminde yer alan bileşenler, bağımsız değişkenler ile ilişkili ise sabit etkili modelin tahmincileri tutarlı olurken, tesadüfi etkili modelin tahmincileri tutarlı olmayacak ve sabit etkili modelin kullanılması daha uygun olacaktır. Tesadüfi etkili modelin hata teriminde yer alan bileşenler, bağımsız değişkenler ile ilişkisiz ise sabit ve tesadüfi etkili modellerin tahmincileri tutarlı olurken, tesadüfi etkili modelin tahmincileri asimtotik olarak etkin olacak ve tesadüfi etkili modeli kullanılması daha uygun olacaktır (Greene, 1991:632-633; Gürış, 2015:37). Bu temel yapıya dayanarak oluşturulan Hausman testinin hipotezleri şöyledir:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Hausman sınavasının temelindeki sıfır önsavı, sabit ve tesadüfi tahmin edicilerin pek farklı olmadıkları yönündedir. Eğer sıfır hipotezi reddedilirse tesadüfi etkinin uygun olmadığı çünkü tesadüfi etkilerin bir ya da birkaç açıklayıcı değişkenle ilişkisinin olabilmesi söz konusudur. Bu durumda sabit etkiler tahmincisi tesadüfi etkiler tahmincisine tercih edilmektedir (Gujarati ve Porter, 2012:604-605).

Sabit etkiler tahmincisi ve tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yapıldıktan sonra uygun modelde olası heteroskedasite (u_i kalıntılarının tümünün aynı varyansa sahip olması) ve otokorelasyon (u_i kalıntılarının birbirini izleyen değerleri arasında ilişkili olması) sorunlarından en az biri varsa ya parametre tahminlerine dokunmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar elde edilmeli) ya da varlıkları halinde uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Gujarati, 1999: 355-451; Tatoğlu, 2013:240-249). Çalışmamızda heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından geliştirilmiş kümelenmiş standart hatalarla

(dirençli standart hatalarla) tahmin yapılmış ve bu tahmin sonuçları yorumlanmıştır. Tüm panel veri modellerinin tahmininde Stata 12 paket programı kullanılmıştır.

3.2. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında mikrokredi ve gelir arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulan veri seti, modeller, değişkenler ve yöntem tanıtılmış, daha sonra analizler yapılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.2.1. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler

Bu kısımda 28 ülkede³³ 1999-2014 dönemlerinde mikrokredi uygulamalarının gelir düzeyi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarları, mikrokredi kullanan aktif borçlu sayıları ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları kullanılmıştır. Ayrıca geliri etkilemesi beklenen değişkenlerin seçiminde ilgili teori ve literatür dikkate alınarak temel mikrokredi değişkenin yanı sıra ihracat, istihdam, enflasyon ve faiz oranlarına ilişkin bağımsız değişkenler de kontrol değişkenleri olarak modellere eklenmiştir.

1999-2014 yılları arasında 28 ülke için mikrokredi ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz panel veri modelleri aşağıdaki gibi kurulmuştur³⁴:

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ABS_{it} + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln İHR_{it} + \beta_3 \ln İST_{it} + \beta_4 \ln TÜFE_{it} + \beta_5 RFO_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ABS_{it} + \beta_2 \ln İHR_{it} + \beta_3 \ln İST_{it} + \beta_4 \ln TÜFE_{it} + \beta_5 RFO_{it} + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln KBGSYİH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln İHR_{it} + \beta_3 \ln İST_{it} + \beta_4 \ln TÜFE_{it} + \beta_5 RFO_{it} + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

³³ Analizde yer alan ülkeler: Arnavutluk, Bangladeş, Bolivya, Bulgaristan, Dominik Cumhuriyeti, Ermenistan, Filipinler, Guatemala, Hindistan, Honduras, Kenya, Kırgızistan, Kolombiya, Kosta Rika, Madagaskar, Meksika, Mısır, Mozambik, Nijerya, Nikaragua, Paraguay, Peru, Sırbistan, Sri Lanka, Tanzanya, Uganda, Ürdün, Vietnam.

³⁴ Mikrokredi göstergeleri küçük rakamlar olduğundan negatif olmayan tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

Modelde i alt indisi, birimleri (burada ülkeleri); t alt indisi ise zamanı (burada yılları) göstermektedir. Çalışmanın birim boyutu 28 ülkeden, zaman boyutu ise 16 yıldan oluşmaktadır.

Modellerde kullanılan değişkenlere ait kısaltmalar ise aşağıda açıklanmaktadır:

$\ln K B G S Y \dot{I} H$: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Modelde bağımlı değişken olarak yer almaktadır.

$\ln R M K$: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden reel toplam mikrokredi miktarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Analizde 1999-2014 yıllarına ait mikrokredi miktarları ABD gayrisafi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel mikrokredi miktarlarına çevrilmiş ve logaritması alınmıştır. Kullanılan mikrokredi miktarının kişi başına düşen gelir üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

$\ln A B S$: Mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısının logaritmik değerini ifade etmektedir. Mikrokredi kullanan kişi sayısı arttıkça kişi başına düşen gelir üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

$\ln O R M K$: Borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı; reel toplam mikrokredi miktarının mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısına oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif (+) bir ilişkinin olması beklenmektedir.

$\ln \dot{I} H R$: 2010 yılı sabit fiyatlarıyla oluşturulmuş Amerikan doları cinsinden reel ihracat miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Kullanılan ihracat değişkeninin kişi başına düşen gelir üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

$\ln \dot{I} S T$: İstihdamın nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. İstihdam oranındaki artışlar kişi başına düşen gelirleri olumlu etkileyeceğinden bu değişkenin katsayısının pozitif (+) işaretli olması beklenmektedir.

$\ln T \ddot{U} F E$: Ülkelerin yıllık tüketici fiyat endekslerinin logaritmik değerini ifade etmektedir. Hanehalkının geliri üzerinde etki eden bir değişken olarak modele eklenmiştir ve enflasyon oranı değişkenine ait katsayının negatif (-) işaretli çıkması beklenmektedir.

RFO: Ülkelerin yıllık reel faiz oranlarıdır ve faiz oranı değişkenine ait katsayının negatif (-) işaretli çıkması beklenmektedir.

μ : Hata terimini belirtmektedir.

3.2.2. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Yöntem ve Analizler

Veriler ve model oluşturulduktan sonra tahminciler arasında karar verilmiştir. Tablo 26’da klasik modelin sabit etkiler ve rassal etkiler karşısında geçerliliği *F* testi ve Breusch-Pagan *LM* testi ile sınanmış ve buna göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 26. Mikrokredi ve Gelir İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>F</i> Test İstatistiği	1268.02 (0.0000)	720.10 (0.0000)	552.01 (0.0000)	1227.83 (0.0000)	945.38 (0.0000)	722.16 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	1086.95 (0.0000)	384.25 (0.0000)	396.17 (0.0000)	2170.40 (0.0000)	1686.42 (0.0000)	1830.20 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Hesaplanan Test İstatistiği	0.03	3.44	4.01	18.19	28.43	49.01
Olasılık Değeri	0.8583	0.0636	0.0451	0.0027	0.0000	0.0000

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Klasik model reddedildikten sonra sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yapmak için Hausman testi uygulanmıştır. Tesadüfi etkiler modelini sabit etkiler modeline karşı sınamak için kullanılan ve “parametreler arasındaki fark sistematik değildir” bir başka ifade ile “tesadüfi etkiler modeli etkindir” şeklindeki H_0 hipotezi test edilmiştir. Tablo 26’da yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde Model 1 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 2, Model 3, Model 4, Model 5 ve Model 6 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27. Mikrokredi ile Gelire İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	0.0827 (0.000)
R^2	0.7212
<i>LM</i> Değeri	167.49 (0.0000)
Model 2	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnABS</i>	0.0883 (0.000)
R^2	0.4814
<i>F</i> Değeri	48.63 (0.0000)
Model 3	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	0.1386 (0.000)
R^2	0.4842
<i>F</i> Değeri	116.33 (0.0000)

Tablo 27’de yapılan analizleri incelediğimizde Model 1, Model 2 ve Model 3’e göre kullanılan mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan kişi sayısı ve borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif ve %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Buna göre kullanılan mikrokredi miktarındaki ve mikrokredi kullanan sayısındaki %1’lik artışın kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde ortalama %0.08’lik bir artış meydana getirdiği görülmüştür. Borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın ise kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde ortalama %0.14’lük bir artış sağladığı sonucuna ulaşılmış ayrıca bu artışın kullanılan toplam mikrokredi miktarından daha büyük etkiye sahip olduğu görülmüştür. Literatürde de mikrokredi göstergelerinin gelir üzerinde anlamlı etkilerinin olduğuna yönelik çalışmalara rastlanmaktadır (Copestake, Dawson, Fanning, McKay ve Wright-Revollado, 2005; Chowdhury, 2008; Rahman, Rafiq ve Momen, 2009; Imai ve Azam,

2011; Khandker ve Samad 2014; Duong ve Nghiem, 2014; Al-Mamun, Nurul ve Mazumder, 2015). Bu çalışmalara ait ayrıntılı bilgiler Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 28. Gelir Düzeyine İlişkin Çoklu Regresyon Tahminleri (Dirençli Standart Hatalar)

Model 4	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	0.0378 (0.000)
<i>lnİHR</i>	0.2566 (0.000)
<i>lnİST</i>	0.3821 (0.038)
<i>lnTÜFE</i>	0.0606 (0.000)
RFO	-0.0081 (0.001)
R^2	0.8546
<i>F</i> Değeri	113.09 (0.0000)
Model 5	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnABS</i>	0.0148 (0.233)
<i>lnİHR</i>	0.2591 (0,000)
<i>lnİST</i>	0.3786 (0.114)
<i>lnTÜFE</i>	0.1283 (0.047)
RFO	-0.0019 (0.231)
R^2	0.8111
<i>F</i> Değeri	45.40 (0.0000)
Model 6	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBGSYİH</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	0.0407 (0.002)
<i>lnİHR</i>	0.2647 (0,000)
<i>lnİST</i>	0.3430 (0.125)
<i>lnTÜFE</i>	0.0895 (0.063)
RFO	-0.0025 (0.148)
R^2	0.8293
<i>F</i> Değeri	50.52 (0.0000)

Mikrokredi göstergelerinin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak ihracat, istihdam, enflasyon ve reel faiz oranları eklenmiştir. Bu modellere ilişkin sonuçların yer aldığı Tablo 28'i incelediğimizde Model 4'te kişi başına düşen gelir ile mikrokredi miktarı, ihracat, enflasyon ve reel faiz oranı arasında pozitif ve %1 seviyede, istihdam ile %5 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Çalışmanın temel konusunu oluşturan mikrokredi miktarı değişkeninin gelir düzeyini pozitif ve anlamlı biçimde etkilediği görülmektedir. Buna göre mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde ortalama %0.04'lük bir artış yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer ifadeyle, kişi başına gelirin mikrokredi esnekliği 0,04'tür. Dünyada mikrokredi uygulamalarına ait kredi büyüklüklerinin çok küçük oldukları düşünüldüğünde mikrokredi miktarındaki artışın gelir üzerindeki bu düşük etkisi beklentiyle uyumaktadır. Model 5'te ise kontrol değişkenlere *lnRMK* değişkeni yerine *lnABS* mikrokredi göstergesi eklenmiştir. Model 5'te mikrokredi kullanan kişi sayısının kişi başına düşen gelir üzerinde beklentilere uygun işaret aldığı fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı görülmektedir. Müşteri başına düşen mikrokredi miktarının kişi başına düşen gelir üzerindeki etkisini de görmek için Model 6 oluşturulmuştur. Model 6'da ise kontrol değişkenlere *lnORMK* değişkeni mikrokredi göstergesi olarak eklenmiştir. Model 6'da ortalama mikrokredi miktarının kişi başına düşen gelir üzerinde beklentilere uygun işaret aldığı ve istatistiksel olarak %1 seviyede anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Buna göre müşteri başına düşen mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde ortalama %0.04'lük bir artış yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Dünyada mikrokredi uygulamalarına ait mikrokredi müşterisi başına düşen kredi miktarlarının çok küçük miktarlar olduğu düşünüldüğünde sonuç beklentiyle uyumaktadır.

3.3. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi

Bu başlık altında mikrokredi ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulan veri seti, modeller, değişkenler ve yöntem tanıtılmış, daha sonra analizler yapılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.3.1. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler

Bu çalışmada 16 ülkede³⁵ 2002-2013 dönemlerinde mikrokredi göstergelerinin gelir eşitsizlikleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Analizde mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarları ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları; gelir eşitsizliği göstergesi olarak GINI katsayısı kullanılmıştır. Gelir eşitsizliğini etkilemesi beklenen değişkenlerin seçiminde ilgili teori ve literatür dikkate alınarak mikrokredi değişkenlerinin yanı sıra kişi başına düşen gelir, ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları kontrol değişken olarak modele eklenmiştir.

2002-2013 yılları arasında 16 ülke için mikrokredi ile GINI katsayısı arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz panel veri modelleri aşağıdaki gibi kurulmuştur³⁶:

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH + \beta_3 \ln İHR + \beta_4 \ln İST + \beta_5 \ln TÛFE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln GINI_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH + \beta_3 \ln İHR + \beta_4 \ln İST + \beta_5 \ln TÛFE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

Modelde i alt indisi, birimleri (burada ülkeleri); t alt indisi ise zamanı (burada yılları) göstermektedir. Çalışmanın birim boyutu 16 ülkeden, zaman boyutu ise 12 yıldan oluşmaktadır.

Modelde kullanılan değişkenlere ait kısaltmalar ise aşağıda açıklanmaktadır:

lnGINI: GINI katsayısının logaritmik değerini ifade etmektedir. GINI bir ekonomideki bireyler veya hanehalkları arasındaki gelir (veya bazı durumlarda tüketim harcamalarının) dağılımını göstermektedir. 0 ile 1 arasında değişen GINI katsayısının 1'e yaklaşması gelir dağılımında eşitsizliğin, 0'a yaklaşması ise eşitliğin arttığını göstermektedir.

³⁵ Analizde yer alan ülkeler: Arjantin, Ermenistan, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Gürcistan, Honduras, Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kolombiya, Kosta Rika, Moldova, Paraguay, Peru, Polonya, Türkiye, Ukrayna.

³⁶ Mikrokredi göstergeleri küçük rakamlar olduğundan tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

lnRMK: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden reel toplam mikrokredi miktarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Analizde 2002-2013 yıllarına ait mikrokredi miktarları ABD gayrisafi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel mikrokredi miktarlarına çevrilmiş ve logaritması alınmıştır. Kullanılan mikrokredi miktarı arttıkça GINI katsayısının sıfıra yaklaşması (eşitsizliğin azalması) böylece GINI katsayısı ile mikrokredi miktarı arasında negatif (-) işaretli bir ilişkinin olması beklenmektedir.

lnORMK: Borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı; reel toplam mikrokredi miktarının mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısına oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. GINI katsayısı ile ortalama mikrokredi miktarı arasında negatif (-) işaretli bir ilişkinin olması beklenmektedir.

lnİHR: 2010 yılı sabit fiyatlarıyla oluşturulmuş Amerikan doları cinsinden reel ihracat miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Kullanılan ihracat değişkeni ile GINI katsayısı arasında negatif (-) işaretli bir ilişkinin olması beklenmektedir.

lnİST: İstihdamın nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. İstihdam oranındaki artışlar GINI katsayısını olumlu etkileyeceğinden bu değişkenin katsayısının negatif (-) işaretli olması beklenmektedir.

lnTÜFE: Ülkelerin tüketici fiyat endekslerinin logaritmik değeridir. Hanehalkının gelir eşitsizliği üzerinde etki eden bir değişken olarak modele eklenmiştir ve enflasyon oranı değişkenine ait katsayının pozitif (+) işaretli çıkması beklenmektedir.

lnKSH: Kamu sağlık harcamalarının gayrisafi yurt içi hâsılaya oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisinin olması beklenmektedir.

μ: Hata terimini belirtmektedir.

3.3.2. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Yöntem ve Analizler

Veriler ve model oluşturulduktan sonra tahminciler arasında karar verilmiştir. Tablo 29’da klasik modelin sabit etkiler ve rassal etkiler karşısında geçerliliği *F* testi ve Breusch-Pagan *LM* testi ile sınanmış ve buna göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 29. Mikrokredi ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>F</i> Test İstatistiği	282.56 (0.0000)	289.88 (0.0000)	159.80 (0.0000)	244.48 (0.0000)	268.30 (0.0000)	162.76 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	103.57 (0.0000)	114.57 (0.0000)	138.55 (0.0000)	133.41 (0.0000)	160.82 (0.0000)	176.69 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Hesaplanan Test İstatistiği	2.41	2.13	15.87	2.14	6.84	16.23
Olasılık Değeri	0.1206	0.3444	0.0145	0.1437	0.0327	0.0126

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yaptığımız Tablo 29’da yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde Model 1, Model 2 ve Model 4 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 3, Model 5 ve Model 6 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30’da yapılan analizleri incelediğimizde Model 1’e göre kullanılan mikrokredi miktarı ile GINI katsayısı arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre kullanılan mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın gelir eşitsizliğinde ortalama %0.03’lük bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Literatürde mikrokredi ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen benzer çalışmaların yer aldığı Tablo 21’de de düşük de olsa mikrokredi uygulamalarının hanelerin gelir ve tüketimini dengelediği, gelir eşitsizliklerini azalttığı ve refah düzeylerini iyileştirdiği yönünde bulgulara rastlanmıştır (Copestake, 2002; Nguyen ve diğerleri, 2007; Mahjabeen, 2008; Kai ve Hamori, 2009; Tchouassi, 2011; Hermes, 2014; Bangoura ve diğerleri, 2015).

Tablo 30. Mikrokredi (Miktar) ile Gelir Eşitsizliğine İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.0253 (0.000)
R^2	0.3774
<i>LM</i> Değeri	21.77 (0.0000)
Model 2	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişkenler	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.0168 (0.020)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.1013 (0.170)
R^2	0.4095
<i>LM</i> Değeri	27.79 (0.0000)
Model 3	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.0032 (0.683)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.0426 (0.751)
<i>lnİHR</i>	-0.0066 (0.820)
<i>lnİST</i>	-0.0551 (0.600)
<i>lnTÜFE</i>	-0.1078 (0.088)
<i>lnKSH</i>	-0.0045 (0.875)
R^2	0.4638
<i>F</i> Değeri	10.36 (0.0001)

Tablo 30’da Model 2’de de reel mikrokredi bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre reel mikrokredi miktarının GINI katsayısı üzerindeki etkisi basit regresyon modeline göre azalsa da %5 seviyede anlamlı bir etkisinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Model 3’te ise mikrokredi miktarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak kişi başına düşen gelir ile birlikte ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları eklenmiştir. Çoklu regresyon Modeli 3 incelendiğinde çalışmanın temel konusunu oluşturan mikrokredi miktarı değişkeninin GINI katsayısı ile

beklentilere uygun işaret aldığı fakat istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin bulunmadığı görülmüştür. Çoklu regresyon modellerinde eğim katsayıları kısmi etkileri gösterdiğinden bu çoklu regresyon modelinde (Model 3) kısmi etkilerin anlamsız olduğunu yani bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde net (dolaylı) etkisinin olmadığını fakat basit regresyon modelinde (Model 1) mikrokredi miktarının gelir eşitsizliği üzerinde net (doğrudan) etkisinin olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 31. Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Gelir Eşitsizliğine İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 4	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.0458 (0.000)
R^2	0.4294
<i>LM</i> Değeri	75.81 (0.0000)
Model 5	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.0309 (0.000)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.1322 (0.058)
R^2	0.491
<i>F</i> Değeri	38.79 (0.0000)
Model 6	
Bağımlı Değişken: <i>lnGINI</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.0244 (0.002)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.0246 (0.845)
<i>lnİHR</i>	-0.0106 (0.706)
<i>lnİST</i>	-0.0076 (0.939)
<i>lnTÜFE</i>	-0.0734 (0.196)
<i>lnKSH</i>	0.0037 (0.878)
R^2	0.5201
<i>F</i> Değeri	20.99 (0.0000)

Tablo 31’de ise borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı ile GINI katsayıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Model 4 basit regresyon analizi ve Model 5 ve Model 6 çoklu regresyon analiz sonuçları incelendiğinde her üç modelde de borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı ile GINI katsayısı arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldıkları görülmektedir. Model 6’da borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi basit regresyon modeline göre düşük de olsa borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın gelir eşitsizliğinde ortalama %0.02’lik bir azalış meydana getirdiği yani GINI katsayısının mikrokredi esnekliğinin 0.02 olduğu görülmektedir.

3.4. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında mikrokredi ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulan veri seti, modeller, değişkenler ve yöntem tanıtılmış, daha sonra analizler yapılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.4.1. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler

Bu çalışmada 16 ülkede³⁷ 2002-2013 dönemlerinde mikrokredi uygulamalarının yoksulluk üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarı ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları kullanılmıştır. Yoksulluk göstergesi olarak ise günlük 1.90\$’ın ve günlük 3.10\$’ın altındaki gelirle yaşayan yoksulların oranı bağımlı değişkenleri kullanılmıştır. Ayrıca temel mikrokredi değişkenleri ile birlikte kişi başına düşen gelir, ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları da kontrol değişkenler olarak modele eklenmiştir.

Mikrokredi ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemek için 2002-2013 yılları arasında 16 ülkeye ait panel veri modelleri aşağıdaki gibi kurulmuştur³⁸:

Mikrokredi ve 1.90\$’ın altındaki yoksulluk oranı ilişkisi için ekonometrik modeller

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH_{it} + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

³⁷ Analizde yer alan ülkeler: Arjantin, Ermenistan, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Gürcistan, Honduras, Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kolombiya, Kosta Rika, Moldova, Paraguay, Peru, Polonya, Türkiye, Ukrayna.

³⁸ Mikrokredi göstergeleri küçük rakamlar olduğundan tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + \beta_3 \ln \dot{I}HR_{it} + \beta_4 \ln \dot{I}ST_{it} + \beta_5 \ln T\ddot{U}FE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln YO1.90_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + \beta_3 \ln \dot{I}HR_{it} + \beta_4 \ln \dot{I}ST_{it} + \beta_5 \ln T\ddot{U}FE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

Mikrokredi ve 3.10\$'ın altındaki yoksulluk oranı ilişkisi için ekonometrik modeller

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + \beta_3 \ln \dot{I}HR_{it} + \beta_4 \ln \dot{I}ST_{it} + \beta_5 \ln T\ddot{U}FE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln YO3.10_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + \beta_3 \ln \dot{I}HR_{it} + \beta_4 \ln \dot{I}ST_{it} + \beta_5 \ln T\ddot{U}FE + \beta_6 \ln KSH + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

Modelde i alt indisi, birimleri (burada ülkeleri); t alt indisi ise zamanı (burada yılları) göstermektedir. Çalışmanın zaman boyutu her model için 12 yıldan, birim boyutu ise 16 ülkeden oluşmaktadır.

Modelde kullanılan değişkenlere ait kısaltmalar ise aşağıda açıklanmaktadır:

$\ln YO1.90$: Günlük 1.90\$'dan daha az gelirle yaşayan yoksulların nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir.

$\ln YO3.10$: Günlük 3.10\$'dan daha az gelirle yaşayan yoksulların nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir.

$\ln RMK$: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden reel toplam mikrokredi miktarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Analizde 2002-2013 yıllarına ait mikrokredi miktarları ABD gayrisafi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel mikrokredi miktarlarına çevrilmiş ve logaritması alınmıştır. Kullanılan mikrokredi miktarı ile yoksulluk göstergeleri arasında negatif (-) işaretli bir ilişki beklenmektedir.

lnORMK: Borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı; reel toplam mikrokredi miktarının mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısına oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile yoksulluk göstergeleri arasında negatif (-) işaretli bir ilişki beklenmektedir.

lnKBGSYİH: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Kişi başına düşen gelir ile yoksulluk göstergeleri arasında negatif (-) işaretli bir ilişki beklenmektedir.

lnİHR: 2010 yılı sabit fiyatlarıyla oluşturulmuş Amerikan doları cinsinden reel ihracat miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Kullanılan ihracat değişkeni ile yoksulluk göstergeleri arasında negatif (-) işaretli bir ilişki beklenmektedir.

lnİST: İstihdamın nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. İstihdam miktarındaki artışlar yoksulluk göstergelerini olumlu etkileyeceğinden bu değişkenin katsayısının negatif (-) işaretli olması beklenmektedir.

lnTÜFE: Ülkelerin tüketici fiyat endekslerinin logaritmik değeridir. Enflasyon oranı değişkenine ait katsayının pozitif (+) işaretli çıkması beklenmektedir.

lnKSH: Kamu sağlık harcamalarının gayrisafi yurt içi hâsılaya oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Kamu sağlık harcamalarının yoksulluk oranını azaltıcı etkisinin olması beklenmektedir.

μ: Hata terimini belirtmektedir.

3.4.2. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi için Yöntem ve Analizler

Tahminciler arasında karar vermek için önce panel veri modelinde, klasik modelin geçerliliği bir başka ifade ile birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığı her model için *F* ve *LM* testi ile sınanmıştır. Tablo 32'ye göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yaptığımız Tablo 32'de yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde ise Model 3 ve Model 4 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 1, Model 2, Model 5 ve Model 6 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit

etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 33'te gösterilmiştir.

Tablo 32. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi (1.90\$'ın Altı) için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>F</i> Test İstatistiği	67.06 (0.0000)	56.57 (0.0000)	41.57 (0.0000)	35.61 (0.0000)	37.97 (0.0000)	35.77 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	112.15 (0.0000)	151.49 (0.0000)	126.40 (0.0000)	44.56 (0.0000)	111.24 (0.0000)	111.92 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Hesaplanan Test İstatistiği	12.42	7.49	5.30	0.39	26.33	11.87
Olasılık Değeri	0.0004	0.0236	0.5058	0.5337	0.0000	0.0650

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Tablo 33'te yapılan analizleri incelediğimizde Model 1'e göre kullanılan mikrokredi miktarı ile yoksulluk arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre kullanılan mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın günlük 1.90\$'ın altında gelire yaşayan yoksulların oranında ortalama %0.41'lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Ayrıca Model 2'de reel mikrokredi bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre reel mikrokredi miktarının yoksulluk üzerindeki etkisi basit regresyon modeline göre yaklaşık yarı yarıya azalsa da %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Model 3'te ise mikrokredi miktarının yoksulluk oranı üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak kişi başına düşen gelir ile birlikte ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları eklenmiştir. Çoklu regresyon Modeli 3 incelendiğinde çalışmanın temel konusunu oluşturan mikrokredi miktarı değişkeninin yoksulluk oranı arasındaki ilişkinin beklentilere uygun işaret aldığı fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 33. Mikrokredi (Miktar) ile Yoksulluğa (1.90\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO1.90</i>	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.4087 (0.000)
R^2	0.4250
<i>F</i> Değeri	29.31 (0.0001)
Model 2	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO1.90</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.1971 (0.029)
<i>lnKBGSYİH</i>	-2.4941 (0.075)
R^2	0.4767
<i>F</i> Değeri	22.82 (0.0000)
Model 3	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO1.90</i>	
Bağımsız Değişken	Rassal Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.2152 (0.187)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.7462 (0.237)
<i>lnİHR</i>	-0.5238 (0.164)
<i>lnİST</i>	1.3449 (0.556)
<i>lnTÜFE</i>	0.1284 (0.906)
<i>lnKSH</i>	-0.3541 (0.280)
R^2	0.4310
<i>LM</i> Değeri	75.46 (0.0000)

Tablo 34'te borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile yoksulluk arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Model 4'e göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile yoksulluk arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki 1 birimlik artışın günlük 1.90\$'ın altında gelire yaşayan yoksulların oranında ortalama %0.47'lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Ayrıca Model 5'te borçlu başına düşen mikrokredi miktarı bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarının yoksulluk

üzerindeki beklentilere uygun işaret aldığı fakat anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Model 6’da ise borçlu başına düşen mikrokredi miktarının yoksulluk oranı üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak kişi başına düşen gelir ile birlikte ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları eklenmiştir. Model 6 incelendiğinde çalışmanın temel konusunu oluşturan borçlu başına düşen mikrokredi miktarı değişkeninin yoksulluk oranı ile arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 34. Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Yoksulluğa (1.90\$’ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 4	
Bağımlı Değişken: $\ln YO1.90$	
Bağımsız Değişken	Rassal Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	-0.4673 (0.005)
R^2	0.1938
LM Değeri	8.02 (0.0046)
Model 5	
Bağımlı Değişken: $\ln YO1.90$	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	-0.0162 (0.934)
$\ln KBGSYİH$	-4.0308 (0.007)
R^2	0.4460
F Değeri	9.12 (0.0026)
Model 6	
Bağımlı Değişken: $\ln YO1.90$	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	0.0840 (0.724)
$\ln KBGSYİH$	-3.0410 (0.184)
$\ln İHR$	-0.2066 (0.642)
$\ln İST$	0.7591 (0.791)
$\ln TÜFE$	-0.3468 (0.602)
$\ln KSH$	-0.6039 (0.108)
R^2	0.4210
F Değeri	8.99 (0.0003)

Mikrokredinin günlük 1.90\$'ın altındaki yoksulluk oranı ile arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çoklu regresyon analizine ait Model 3 ve Model 6'yı incelediğimizde çalışmanın temel konusunu oluşturan toplam mikrokredi miktarı ve borçlu başına düşen mikrokredi miktarı değişkenlerinin yoksulluk oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin olmadığı görülmüştür. Literatürde mikrokredi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen benzer çalışmaların yer aldığı Tablo 17'de de mikrokredi uygulamalarının aşırı yoksulluğu azaltma konusunda başarılı olmadığına yönelik bulgulara rastlanmıştır (Copestake, Bhalotra ve Johnson, 2001; Barnes, Gaile ve Kibombo, 2001; Coleman, 2006; Grossmann, 2006; Chowdhury, 2008; Cuong, 2008; Dean ve Zinman, 2008; Takahashi, Higashikata ve Tsukada, 2010; Duong ve Nghiem, 2014).

Mikrokredi göstergeleri ile günlük 3.10\$'dan daha az gelire yaşayan yoksulların oranı arasındaki ilişkide ise tahminciler arasında karar vermek için önce panel veri modelinde, klasik modelin geçerliliği bir başka ifade ile birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığı her model için *F* ve *LM* testi ile sınanmış ve Tablo 35'e göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 35. Mikrokredi ve Yoksulluk İlişkisi (3.10\$'ın Altı) için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>F</i> Test İstatistiği	71.93 (0.0000)	59.40 (0.0000)	67.25 (0.0000)	47.95 (0.0000)	35.13 (0.0000)	53.01 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	122.31 (0.0000)	180.93 (0.0000)	271.80 (0.0000)	135.16 (0.0000)	223.11 (0.0000)	298.63 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Hesaplanan Test İstatistiği	10.76	8.34	2.46	0.21	10.03	11.58
Olasılık Değeri	0.0010	0.0155	0.8724	0.6430	0.0066	0.0719

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yaptığımız Tablo 35'te yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde ise Model 3 ve Model 4 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 1, Model 2, Model 5 ve Model 6 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 36'da gösterilmiştir.

Tablo 36'da yapılan analizleri incelediğimizde Model 1'e göre kullanılan mikrokredi miktarı ile yoksulluk oranı (3.10\$'ın altı) arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre kullanılan mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın günlük 3.10\$'ın altında gelirle yaşayan yoksulların oranında ortalama %0.31'lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Model 2'de mikrokredi bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre mikrokredi miktarının yoksulluk üzerindeki etkisi beklentilere uygun işaret olsa da istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Aynı modelde kişi başına düşen gelirin yoksulluk oranı üzerinde %10 seviyede anlamlı ve güçlü bir etkisinin olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre kişi başına düşen gelirdeki %1'lik artışın günlük 3.10\$'ın altında gelirle yaşayan yoksulların oranında ortalama %2.32'lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Model 3'te ise mikrokredi miktarının yoksulluk oranı üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak kişi başına düşen gelir ile birlikte ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları eklenmiştir. Çoklu regresyon Modeli 3 incelendiğinde çalışmanın temel konusunu oluşturan mikrokredi miktarı değişkeninin yoksulluk oranı arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 36. Mikrokredi (Miktar) ile Yoksulluğa (3.10\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.3092 (0.000)
<i>R</i> ²	0.4407
<i>F</i> Değeri	24.40 (0.0002)
Model 2	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.1120 (0.129)
<i>lnKBGSYİH</i>	-2.3232 (0.071)
<i>R</i> ²	0.5219
<i>F</i> Değeri	22.50 (0.0000)
Model 3	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişkenler	Rassal Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	0.0549 (0.605)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.0265 (0.953)
<i>lnİHR</i>	-0.5194 (0.060)
<i>lnİST</i>	0.3962 (0.723)
<i>lnTÜFE</i>	-1.5509 (0.078)
<i>lnKSH</i>	0.1339 (0.595)
<i>R</i> ²	0.6131
<i>LM</i> Değeri	43.02 (0.0000)

Tablo 37’de ise mikrokredi göstergelerinden borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı ile günlük 3.10\$’dan daha az gelirle yaşayan yoksulların oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Model 4’e göre kullanılan mikrokredi miktarı ile yoksulluk oranı (3.10\$’ın altı) arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın günlük 3.10\$’ın altında gelirle yaşayan yoksulların oranında ortalama %0.51’lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Model 5’e mikrokredi

bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre her iki bağımsız değişkenin de yoksulluk oranı üzerinde %5 seviyede anlamlı ve beklentilere uygun işaretler aldığı görülmüştür. Buna göre borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarındaki ve kişi başına düşen gelirdeki %1’lik artışın günlük 3.10\$’ın altında gelirle yaşayan yoksulların oranında sırasıyla ortalama %0.26 ve %2.32’lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Model 6’da ise borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarının yoksulluk oranı üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak kişi başına düşen gelir ile birlikte ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu sağlık harcamaları eklenmiştir. Çoklu regresyon Modeli 6 incelendiğinde çalışmanın temel konusunu oluşturan borçlu başına düşen ortalama mikrokredi değişkeni ile yoksulluk oranı arasında %5 seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Buna göre borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın günlük 3.10\$’ın altında gelirle yaşayan yoksulların oranında ortalama %0.18’lik bir azalış meydana getirdiğini söyleyebiliriz.

Tablo 37. Mikrokredi (Borçlu Başına Düşen Miktar) ile Yoksulluğa (3.10\$'ın Altı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 4	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişken	Rassal Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.5107 (0.000)
R^2	0.4277
<i>LM</i> Değeri	38.32 (0.0000)
Model 5	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.2605 (0.026)
<i>lnKBGSYİH</i>	-2.2451 (0.016)
R^2	0.5695
<i>F</i> Değeri	11.82 (0.0008)
Model 6	
Bağımlı Değişken: <i>lnYO3.10</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	-0.1839 (0.016)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.0009 (0.999)
<i>lnİHR</i>	-0.4441 (0.202)
<i>lnİST</i>	1.2380 (0.219)
<i>lnTÜFE</i>	-1.0879 (0.102)
<i>lnKSH</i>	0.3196 (0.292)
R^2	0.6385
<i>F</i> Değeri	9.61 (0.0002)

3.5. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi

Bu başlık altında mikrokredi ve istihdam arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulan veri seti, modeller, değişkenler ve yöntem tanıtılmış, daha sonra analizler yapılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.5.1. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler

Bu çalışmada 2002-2013 dönemlerinde toplam mikrokredi miktarlarının istihdam üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarı ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları; istihdam göstergesi olarak serbest meslek çalışan oranları ve kadın işsizlik oranları kullanılmıştır.

2002-2013 yılları arasında 16 ülke³⁹ için mikrokredi ile istihdam arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz panel veri modelleri aşağıdaki gibi kurulmuştur⁴⁰:

$$\ln SM_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln SM_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH_{it} + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

$$\ln KİO_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln KİO_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln KİO_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln KİO_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSYİH_{it} + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

Modelde i alt indisi, birimleri (burada ülkeleri); t alt indisi ise zamanı (burada yılları) göstermektedir. Çalışmanın zaman boyutu her model için 12 yıldan, birim boyutu ise 16 ülkeden oluşmaktadır.

Modelde kullanılan değişkenlere ait kısaltmalar ise aşağıda açıklanmaktadır:

lnSM: Toplam serbest meslek çalışanlarının toplam istihdam içindeki payının logaritmik değerini göstermektedir. Bu meslek erbabları kendi hesabına bir veya birden

³⁹ Analizde yer alan ülkeler: Arjantin, Bulgaristan, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Kazakistan, Kolombiya, Makedonya, Meksika, Moldova, Paraguay, Polonya, Romanya, Rusya, Sri Lanka, Türkiye ve Venezuela.

⁴⁰ Mikrokredi göstergeleri küçük rakamlar olduğundan tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

fazla ortakla veya kooperatifte serbest meslek işleri (kazancın üretilen mal ve hizmetlerin satışından elde edilen karların üzerine doğrudan bağlı olduğu işler) statüsünde çalışanlardır.

lnKİO: Kadın işsizlik oranı; kadın işsizlerin toplam kadın işgücüne oranının logaritmik değerini ifade etmektedir.

lnRMK: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden reel toplam mikrokredi miktarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Analizde 2002-2013 yıllarına ait mikrokredi miktarları ABD gayrisafi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel mikrokredi miktarlarına çevrilmiş ve logaritması alınmıştır. Kullanılan mikrokredi miktarı ile istihdam göstergelerinden *lnSM* arasındaki ilişkinin pozitif (+) işaretli; *lnKİO* arasında ise negatif (-) işaretli bir ilişki olması beklenmektedir.

lnORMK: Borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı; reel toplam mikrokredi miktarının mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısına oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile istihdam göstergelerinden *lnSM* arasındaki ilişkinin pozitif (+) işaretli; *lnKİO* arasında ise negatif (-) işaretli bir ilişki olması beklenmektedir.

μ: Hata terimini belirtmektedir.

3.5.2. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Yöntem ve Analizler

Veriler ve model oluşturulduktan sonra tahminciler arasında karar verilmiştir. Tablo 38’de klasik modelin sabit etkiler ve rassal etkiler karşısında geçerliliği *F* testi ve Breusch-Pagan *LM* testi ile sınanmış ve buna göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 38. Mikrokredi ve İstihdam İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
<i>F</i> Test İstatistiği	778.11 (0.0000)	663.21 (0.0000)	108.06 (0.0000)	160.74 (0.0000)	109.83 (0.0000)	167.15 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	94.95 (0.0000)	99.47 (0.0000)	64.55 (0.0000)	135.83 (0.0000)	55.28 (0.0000)	137.76 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Hesaplanan Test İstatistiği	0.02	2.49	0.03	30.74	0.60	27.31
Olasılık Değeri	0.9899	0.2881	0.8678	0.0000	0.4401	0.0000

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yapmak için ise her modele Hausman testi uygulanmıştır. Tablo 38’de yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde Model 1, Model 2, Model 3 ve Model 5 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 4 ve Model 6 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39. Mikrokredi ile İstihdama (Serbest Meslek Çalışanları) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: <i>lnSM</i>	
Bağımsız Değişkenler	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	-0.0068 (0.516)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.2399 (0.058)
R^2	0.3469
<i>LM</i> Değeri	14.84 (0.0006)
Model 2	
Bağımlı Değişken: <i>lnSM</i>	
Bağımsız Değişkenler	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	0.0162 (0.076)
<i>lnKBGSYİH</i>	-0.3759 (0.000)
R^2	0.3694
<i>LM</i> Değeri	37.05 (0.0000)

Tablo 39’da mikrokredi göstergeleri ile serbest meslek çalışan oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Model 1’e göre kullanılan mikrokredi miktarının serbest meslek çalışan oranı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Daha önce yapılmış bazı çalışmaların incelendiği Tablo 19’da da mikrokredi hizmetine ulaşan borçlu ve hanelerin serbest meslek faaliyetleri üzerinde olumlu etkisinin olduğuna yönelik bulgulara ulaşamadığı görülmüştür (Schreiner, 1999; Chowdhury, 2009a; Karlan ve Zinman, 2009; Karlan ve Zinman, 2011; Belwal, Tamiru ve Singh, 2012; Balkız ve Öztürk, 2013; Öz ve Çolakoğlu, 2014; Ece, 2014; Alpaslan, 2015; Attanasio ve diğerleri, 2015; Augsburg ve diğerleri, 2015; Aşkın ve Barış, 2015; Tömen ve Sarvan, 2015; Tetteh ve diğerleri, 2015; Lawanson ve Olukemi, 2016; Alom ve diğerleri, 2016).

Tablo 39’daki Model 2’de ise borçlu başına düşen mikrokredi miktarlarındaki artışın serbest meslek çalışan oranı üzerinde %10 seviyede anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Buna göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın serbest meslek çalışanlarının oranında ortalama %0.02’lik bir artış sağlaması beklenmektedir.

Tablo 40. Mikrokredi ile İstihdama (Kadın İşsizlik Oranı) İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 3	
Bağımlı Değişken: $\ln KİO$	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln RMK$	-0.0731 (0.004)
R^2	0.2673
LM Değeri	8.47 (0.0036)
Model 4	
Bağımlı Değişken: $\ln KİO$	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln RMK$	0.0176 (0.511)
$\ln KBGSYİH$	-1.2245 (0.000)
R^2	0.4952
F Değeri	35.17 (0.0000)
Model 5	
Bağımlı Değişken: $\ln KİO$	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	-0.1061 (0.000)
R^2	0.2420
LM Değeri	13.50 (0.0002)
Model 6	
Bağımlı Değişken: $\ln KİO$	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	0.0026 (0.924)
$\ln KBGSYİH$	-1.0848 (0.000)
R^2	0.4897
F Değeri	22.10 (0.0000)

Tablo 40'ta mikrokredi göstergeleri ile kadın işsizlik oranı arasındaki ilişki incelenmiştir. Model 3'e göre mikrokredi miktarı ile kadın işsizlik oranı arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın kadın işsizlik oranında ortalama

%0.07'lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Fakat Model 4'te mikrokredi bağımsız değişkeni ile birlikte kişi başına düşen gelirin de dahil edildiği çoklu regresyon modelinde mikrokreditin kadın işsizlik oranı ile arasındaki anlamlı ilişkiye ulaşamamıştır. Model 5'te borçlu başına düşen mikrokredi miktarının kadın işsizlik oranı ile arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmektedir. Buna göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın kadın işsizlik oranında ortalama %0.11'lik bir azalış meydana getirdiği görülmektedir. Fakat Model 4'te olduğu gibi Model 6'da da borçlu başına düşen mikrokredi bağımsız değişkeni ile birlikte kişi başına düşen gelirin de dahil edildiği çoklu regresyon modelinde mikrokreditin kadın işsizlik oranı ile arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Mikrokredi uygulaması ile kadınların istihdam edilmesi arasındaki anlamsız ilişkiye literatürde yapılmış çalışmalarda da rastlanmıştır (Tablo 19).

3.6. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında mikrokredi ile eğitim ve sağlık arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulan veri seti, modeller, değişkenler ve yöntem tanıtılmış, daha sonra analizler yapılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır.

3.6.1. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Veri Seti, Ekonometrik Modeller ve Değişkenler

Bu kısımda 17 ülkede 1999-2014 dönemlerinde mikrokredi ile eğitim ve sağlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. Mikrokredi göstergesi olarak toplam mikrokredi miktarları, mikrokredi kullanan sayısı ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları; eğitim göstergesi olarak ilkökula kayıt olan kızların oranı; sağlık göstergesi olarak da kişi başına düşen sağlık harcamaları kullanılmıştır.

1999-2014 yılları arasında 17 ülke⁴¹ için mikrokredi ile eğitim ve sağlık arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz panel veri modelleri aşağıdaki gibi kurulmuştur⁴²:

$$\ln \dot{I}KK_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 1}$$

$$\ln \dot{I}KK_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ABS_{it} + u_{it} \quad \text{Model 2}$$

$$\ln \dot{I}KK_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 3}$$

$$\ln KBSH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 4}$$

$$\ln KBSH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln RMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + u_{it} \quad \text{Model 5}$$

$$\ln KBSH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + u_{it} \quad \text{Model 6}$$

$$\ln KBSH_{it} = \alpha + \beta_1 \ln ORMK_{it} + \beta_2 \ln KBGSY\dot{I}H_{it} + u_{it} \quad \text{Model 7}$$

Modelde i alt indisi, birimleri (burada ülkeleri); t alt indisi ise zamanı (burada yılları) göstermektedir. Çalışmanın birim boyutu 17 ülkeden, zaman boyutu ise 16 yıldan oluşmaktadır.

Modellerde kullanılan değişkenlere ait kısaltmalar ise aşağıda açıklanmaktadır:

$\ln \dot{I}KK$: İlkokula kayıt olan kızların ilkokul çağındaki kızlara oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. İlköğretim eğitiminde temel okuma, yazma ve matematik becerileri ile birlikte tarih, coğrafya, doğa bilimleri, sosyal bilimler, sanat ve müzik gibi konulara yönelik öğrencilere temel düzeyde eğitim sağlamaktadır.

$\ln KBSH$: Kişi başına düşen sağlık harcamaları; 2011 yılı sabit fiyatlarıyla oluşturulmuş Amerikan doları cinsinden ülkelerin toplam (özel ve kamu) sağlık harcamalarının nüfusa oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Bu değer (önleyici ve tedavi edici) sağlık hizmetleri, aile planlama faaliyetleri, beslenme faaliyetleri ve acil yardım faaliyetlerini kapsamakta fakat su ve sanitasyon faaliyetlerini içermemektedir.

$\ln KBGSY\dot{I}H$: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla miktarlarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Eğitim ve sağlık göstergeleri üzerinde pozitif (+) işaretli etkisinin olması beklenmektedir.

⁴¹ Analizde yer alan ülkeler: Arnavutluk, Bulgaristan, Kamboçya, El Salvador, Gürcistan, Endonezya, Kazakistan, Kırgızistan, Madagaskar, Meksika, Moğolistan, Fas, Nepal, Peru, Sırbistan, Togo, Tunus.

⁴² Mikrokredi göstergeleri küçük rakamlar olduğundan tüm değişkenlerin logaritması alınmıştır.

lnRMK: Ülkelerin Amerikan doları cinsinden reel toplam mikrokredi miktarının logaritmik değerini ifade etmektedir. Analizde mikrokredi miktarları 1999-2014 yıllarına ait ABD gayrisafi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel mikrokredi miktarlarına çevrilmiş ve logaritması alınmıştır. Kullanılan mikrokredi miktarının eğitim ve sağlık göstergeleri üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

lnABS: Mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısının logaritmik değerini ifade etmektedir. Mikrokredi kullanan kişi sayısı arttıkça eğitim ve sağlık göstergeleri üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

lnORMK: Borçlu başına düşen ortalama reel mikrokredi miktarı; reel toplam mikrokredi miktarının mikrokredi kullanan aktif borçlu sayısına oranının logaritmik değerini ifade etmektedir. Borçlu başına düşen mikrokredi miktarı eğitim ve sağlık göstergeleri üzerinde olumlu (+) etkisinin olması beklenmektedir.

3.6.2. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Yöntem ve Analizler

Mikrokredi ile eğitim ve sağlık arasındaki ilişkide önce klasik modelin sabit ve tesadüfi modele karşındaki geçerliliğine *F* testi ve Breusch-Pagan FM testi ile bakılmıştır. Tablo 41'e göre birim etkilerin var olduğu ve klasik modelin uygun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 41. Mikrokredi ile Eğitim ve Sağlık İlişkisi için Hausman Test İstatistiği Sonuçları

Test İstatistikleri	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
<i>F</i> Test İstatistiği	18.76 (0.0000)	15.77 (0.0000)	16.95 (0.0000)	313.45 (0.0000)	87.24 (0.0000)	124.67 (0.0000)	63.57 (0.0000)
<i>LM</i> Test İstatistiği	39.43 (0.0000)	29.40 (0.0000)	15.70 (0.0001)	604.39 (0.0000)	1688.56 (0.0000)	169.23 (0.0000)	1170.57 (0.0000)
Hausman Test	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6	Model 7
Hesaplanan Test İstatistiği	4.95	0.38	24.21	0.01	10.06	1.14	72.39
Olasılık Değeri	0.0261	0.5359	0.0000	0.9314	0.0065	0.2865	0.0000

Hausman test istatistiği hipotezi:

H_0 : Tesadüfi etkiler modeli tercih edilir.

H_1 : Sabit etkiler modeli tercih edilir.

Klasik model reddedildikten sonra sabit etkiler tahmincisi ile tesadüfi etkiler tahmincisi arasında tercih yapmak için ise her modele Hausman testi uygulanmıştır. Tablo 41’de yer alan Hausman test istatistiği ve olasılık değeri incelendiğinde Model 2, Model 4 ve Model 6 için H_0 hipotezi kabul edilmiş ve tesadüfi etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Model 1, Model 3, Model 5 ve Model 7 için ise H_0 hipotezinin reddedildiğine ve sabit etkiler tahmincisinin etkin olduğuna karar verilmiştir. Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli de olası heteroskedasite ve otokorelasyon varlığına karşın kümelenmiş standart hatalarla tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 42 ve Tablo 43’te gösterilmiştir.

Tablo 42. Mikrokredi ile Eğitime İlişkin Tahminler (Direncili Standart Hatalar)

Model 1	
Bağımlı Değişken: $\ln IKK$	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln RMK$	0.0142 (0.028)
R^2	0.1433
F Değeri	5.80 (0.0284)
Model 2	
Bağımlı Değişken: $\ln IKK$	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ABS$	0.0168 (0.038)
R^2	0.1031
LM Değeri	4.32 (0.0377)
Model 3	
Bağımlı Değişken: $\ln IKK$	
Bağımsız Değişken	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
$\ln ORMK$	0.0202 (0.037)
R^2	0.0845
F Değeri	5.20 (0.0366)

Literatürde mikrokredi üyelerinin ve hanelerindekilerin eğitim düzeylerini gösterge olarak alan çalışmalarda mikrokredi ile eğitim düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Bhuiyaa ve Chowdhury, 2002; Hadi, 2002; Maldonado, 2005; Rahman, Rafiq ve Momen, 2009; Imai, Arun ve Annim, 2010; Takahashi, Higashikata ve Tsukada, 2010; Erickson, 2014; Baktır ve Erdem, 2016; Kalaç, 2016). Çalışmamızda ise mikrokredi ile eğitim arasındaki ilişki toplam mikrokredi miktarları ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarları ile ilkokula kayıt olan kadınların oranı arasında Tablo 42'deki gibi incelenmiştir. Tablo 42'ye göre Model 1, Model 2 ve Model 3'te kullanılan mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan borçlu sayısı ve borçlu başına düşen kredi miktarı göstergeleri ile ilkokul çağında olup da okula kayıt yaptıran kızların oranı arasında %5 seviyede anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Buna göre mikrokredi göstergelerindeki %1'lik artışın ilkokula kayıt olan kızların oranında ortalama %0.02'lik bir artış sağlaması beklenmektedir.

Tablo 43'te ise mikrokredi göstergelerinden mikrokredi miktarı ve borçlu başına düşen kredi miktarı ile kişi başına düşen sağlık harcamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Önce Model 4'te mikrokredi miktarı ile kişi başına düşen sağlık harcamaları arasında basit regresyon modeli kurulmuştur. Buna göre mikrokredi ile sağlık arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Daha sonra mikrokredi miktarı bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelirin eklendiği çoklu regresyon modeli kurulmuştur (Model 5). Analiz sonucunda mikrokreditinin ve kişi başına düşen gelirin kişi başına sağlık harcamaları üzerinde sırasıyla %5 ve %1 seviyede anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu görülmüştür. Buna göre mikrokredi miktarındaki ve kişi başına düşen gelirdeki %1'lik artışın kişi başına düşen sağlık harcamaları üzerinde sırasıyla ortalama %0.06 ve %1.14'lük bir artış meydana getirdiği görülmüştür. Borçlu başına düşen kredi miktarı ile kişi başına düşen sağlık harcamaları arasındaki ilişki için ise Model 6 ve Model 7 kurulmuştur. Model 6'da borçlu başına düşen kredi miktarı ile kişi başına düşen sağlık harcamaları arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Fakat borçlu başına düşen kredi miktarı bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelirin eklendiği Model 7'de borçlu başına düşen kredi miktarının beklentilere uygun işaret almasına rağmen istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 43. Mikrokredi ile Sağlığa İlişkin Tahminler (Dirençli Standart Hatalar)

Model 4	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBSH</i>	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	0.1425 (0.000)
R^2	0.7032
<i>LM</i> Değeri	103.46 (0.0000)
Model 5	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBSH</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnRMK</i>	0.0553 (0.015)
<i>lnKBGSYİH</i>	1.1383 (0.000)
R^2	0.8679
<i>F</i> Değeri	123.67 (0.0000)
Model 6	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBSH</i>	
Bağımsız Değişken	Tesadüfi Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	0.2001 (0.000)
R^2	0.3946
<i>LM</i> Değeri	12.73 (0.0004)
Model 7	
Bağımlı Değişken: <i>lnKBSH</i>	
Bağımsız Değişkenler	Sabit Etkiler Katsayılar (Olasılık Değerleri)
<i>lnORMK</i>	0.0372 (0.113)
<i>lnKBGSYİH</i>	1.4578 (0.000)
R^2	0.8358
<i>F</i> Değeri	103.98 (0.0000)

SONUÇ

Bu çalışmada literatüre yoksullukla mücadelede bir politika aracı olarak takdim edilen ve bu özelliği ile Dünyada ve Türkiye’de kabul görmüş mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali hedefleri ve bu hedeflere ulaşp ulaşamadığı gelir, gelir eşitsizliği, yoksulluk, istihdam, eğitim ve sağlık göstergeleri kullanılarak panel veri analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Ampirik araştırmamız sonucunda, mikrokredi uygulamalarının kişi başına düşen gelir, GINI katsayısı, yoksulluk oranı, serbest meslek faaliyetleri ve kadın işsizlik oranı, ilkokula kayıt olma oranı ve kişi başına düşen sağlık harcamaları üzerindeki etkilerine yönelik ayrı ayrı yaptığımız basit regresyon analizlerinde düşük de olsa anlamlı yönde; mikrokredi göstergeleri ile birlikte ihracat, genel istihdam, enflasyon, faiz oranı, kamu sağlık harcamaları gibi makroekonomik değişkenlerinin modele dahil edildiği çoklu regresyon analizlerinde ise mikrokredinin anlamlı etkilerinin düştüğü veya çoğunlukla ortadan kalktığı yönünde tespitler elde edilmiştir. Bu analiz sonuçları mikrokredinin başarısını değerlendirmemize yardımcı olmakla birlikte mikrokredi uygulamalarının başarı ya da başarısızlıklarının nedenlerini ortaya koymak açısından yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle mikrokredinin ekonomik, sosyal ve mali hedefleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik elde ettiğimiz ampirik sonuçların mikrokredi uygulaması ve bu uygulamaya yönelik literatürde daha önce yapılmış eleştiriler ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu öneri doğrultusunda çalışmanın “mikrokredi uygulamalarının ekonomik, sosyal ve mali değişkenler üzerinde olumlu etkisinin olduğu” şeklinde kurduğumuz temel hipoteze ulaşmak amacıyla alt hipotezler oluşturulmuştur. Hipotezlerin test edilmesi için faydalanılan regresyonlarda toplam mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan sayısı ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarı gösterge olarak kullanılmıştır. Çalışmamızda yer alan teorik ve ampirik sonuçlar aşağıda topluca değerlendirilmiştir:

H₁: Mikrokredi uygulamalarının artması kişi başına düşen gelir miktarını arttırmaktadır.

- Mikrokredinin öncelikli hedefi yoksul kesimde yer alan ve bunlardan bir iş fikri olup bu işi kurmak için gerekli sermayesi olmayan kişilerin (özellikle kadınların) mikrokrediye erişimleri sağlanarak gelir getirecek bir iş kurmaları ve böylece yoksul hanelerin gelir ve refah düzeylerinin artırılmasıdır. Literatürdeki çalışmaların genelinde mikrokredi uygulamalarının kişisel gelir ve hane gelirleri

üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve gelir düzeyi yükselen bireylerin ve hanehalklarının konjonktürel veya beklenmeyen kriz dönemlerinde tüketimlerdeki pürüzleri gidermelerine, harcamalarını (gıda ve gıda dışı) ve hanehalkı mal varlıklarını (arazi ve arazi dışı varlıklar, konut yapımı veya iyileştirmesi, dayanıklı mal alımları gibi) arttırmalarına olumlu katkılarının bulunduğu ve böylece yoksul hanelerin refah düzeylerinde iyileşmelerin olduğu görülmüştür. Mikro kredi uygulamalarının hane geliri ve refah düzeyleri üzerinde anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğunu bulan bu çalışmalardan elde edilen önemli bir tespit ise bu anlamlı ve pozitif etkinin alınan kredi üretken alanlarda kullanıldığında hane geliri üzerinde; kullanılmadıysa gıda tüketimi üzerinde ortaya çıktığı yönündedir (Tablo 17).

- Çalışmamızda 1999-2014 yılları arasında 28 ülke için mikro kredi ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz basit regresyon analizlerimizde de toplam reel mikro kredi miktarı, mikro kredi kullanan aktif borçlu sayısı ve borçlu başına düşen reel mikro kredi miktarı ile kişi başına düşen gelir arasında pozitif ve %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.
- Mikro kredi göstergelerinin kişi başına düşen gelir üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişken olarak ihracat, istihdam, enflasyon ve reel faiz oranlarının da eklendiği çoklu regresyon analizlerine göre kişi başına düşen gelir ile toplam reel mikro kredi miktarı, ihracat, enflasyon ve reel faiz oranı arasında pozitif ve %1 seviyede, istihdam ile %5 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın temel konusunu oluşturan toplam reel mikro kredi miktarı değişkeninin gelir düzeyi üzerindeki pozitif ve anlamlı etkisine göre mikro kredi miktarındaki %1'lik artışın kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde ortalama %0.04'lük bir artış yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile kişi başına düşen gelirin mikro kredi esnekliği 0,04'tür.

H₂: Mikro kredi uygulamaları arttıkça daha adil bir gelir dağılımına ulaşılabilir.

- Mikro kredi hizmetlerine erişim ile yoksul insanların gelir kaynaklarını arttırmalarına imkan verilerek ekonomik fırsatlardan yararlanmalarını sağlamak ve böylece ekonomik ve sosyal savunmasızlıklarını/eşitsizliklerini azaltmalarına yardımcı olmak hedeflenmektedir. Burada mikro kredi uygulamalarının yoksulların içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmada başarılı olabilmesi

gerçekten yoksul olan insanlara ulaşip bu insanlar üzerindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri düzeltmesi ile mümkün olacaktır. Bu nedenle yoksulların içinde bulunduğu en önemli eşitsizliklerden biri olan gelir eşitsizlikleri üzerinde mikrokredi uygulamalarının etkilerini araştıran çalışmaların genelinden elde edilen sonuçlara göre mikrokredi katılımcılarının çoğunluğunun gerçekten yoksul olmadığı görülmüş olmasına rağmen düşük de olsa mikrokredi uygulamalarının hanelerin gelir ve tüketimini dengelediği, gelir eşitsizliklerini azalttığı ve refah düzeylerini iyileştirdiği yönünde bulgulara rastlanmıştır (Tablo 21).

- 2002-2013 yılları arasında 16 ülke için mikrokredi ile GINI katsayısı arasındaki ilişkiyi analiz ettiğimizde kullanılan mikrokredi miktarı ile GINI katsayısı arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaret aldığı görülmüştür. Buna göre kullanılan mikrokredi miktarındaki %1'lik artışın gelir eşitsizliği üzerine literatürdekine benzer olarak düşük de olsa ortalama %0.03'lük bir azalış meydana getirdiği tespit edilmiştir. Ayrıca reel mikrokredi bağımsız değişkenine kişi başına düşen gelir bağımsız değişkeni eklenmiş ve sonuçlara göre reel mikrokredi miktarının GINI katsayısı üzerindeki etkisi basit regresyon modeline göre azalsa da %5 seviyede anlamlı bir etkisinin olduğu ve beklentilere uygun olarak negatif işaret aldığı görülmüştür.

H₃: Mikrokredi uygulamalarının artması yoksulluğu azaltmaktadır.

- Literatürde mikrokredi ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda mikrokreditinin yoksullukla mücadeledeki başarısını değerlendirmek için mikrokredi kullanıcılarının gelir düzeyleri, tüketim harcamaları ve mal varlıkları üzerindeki olumlu değişiklikleri dikkate aldıkları görülmüştür. Fakat yapılan bu çalışmaların genelinde dikkat çeken nokta mikrokreditinin bu değişkenler üzerindeki olumlu sonuçlarının her zaman yoksullarla ilişkili olmadığı yani mikrokredi hizmetini alanların aşırı yoksullar olmadıkları yönündeki tespitleridir (Tablo 17).
- Çalışmamızda da 2002-2013 yılları arasında 16 ülke için toplam mikrokredi miktarının ve borçlu başına düşen ortalama mikrokredi miktarının günlük 1.90\$'ın altında gelire yaşayan yoksulların oranı üzerindeki etkileri incelenirken modele kontrol değişkeni olarak kişi başına düşen gelir, ihracat, istihdam, enflasyon ve kamu

sağlık harcamaları gibi makroekonomik değişkenlerin eklendiği çoklu regresyon analizlerinde mikrokredi göstergeleri ile yoksulluk oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

H₄: Mikrokredi uygulamalarındaki artış serbest meslek çalışanlarının istihdam içindeki oranını arttırmaktadır.

- Mikrokredinin hanehalkı iş gücü kaynaklarının yeniden dağılımı, üretkenlik, verimlilik, gelir ve yoksulluk statüsü gibi ekonomik göstergeler üzerinde olumlu ve daha geniş etkilere sahip olabilmesi için yoksulun aldığı mikrokredi ile kendi yetenek ve tecrübelerini kullanarak gelir getirici bir iş kurması yani mikrogirişimci olması veya birilerini istihdam etmesi hedeflenmektedir. Mikrokredinin istihdam ve girişimcilik faaliyetleri üzerindeki etkilerine yönelik literatürde yer alan araştırmalarda olumlu sonuçlara rastlanmasına rağmen mikrokredinin istihdam sağlama ve girişimciliği artırma hedeflerini gerçekleştirirken yoksul mikrogirişimcilere pazarlama, teknik ve mesleki eğitim verilmemesi, kredi miktarlarının yeni bir iş kurmak için yetersiz olmasının yanı sıra faiz oranlarının yüksek olması ve geri ödemelerin erken başlaması, kadınların ham maddenin kullanılabilirliğini ve fiyatı konusunda sınırlı bilgiye sahip olmaları, mikrogirişimcilerin aynı ürünü aynı çevrede satmalarından kaynaklanan talep yetersizlikleri ve uzmanlaşma eksikliği, aşırı rekabet, kayıtdışı ekonominin yoğunluğu, sosyal güvence eksikliği, altyapı eksikliği gibi olumsuzluklar nedeniyle eleştirildiği ve yoksul insanların mikrokredi hizmetine erişimleri mümkün olsa bile hem yoksulların kendi ekonomik ve sosyal yoksunluklarından hem de ekonomik çevrelerinden kaynaklanan bu sorunlar nedeniyle hedeflerine ulaşmakta yetersiz kaldığı görülmüştür (Tablo 19).
- 2002-2013 yılları arasında 16 ülke için mikrokredi göstergeleri ile serbest meslek çalışan oranı arasındaki ilişkiyi incelediğimiz çalışmamızda da kullanılan mikrokredi miktarının serbest meslek faaliyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Fakat borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki artışın serbest meslek faaliyetleri üzerinde %10 seviyede anlamlı bir etkiye sahip olduğu ve buna göre borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki

%1’lik artışın serbest meslek faaliyetlerinde düşük de olsa (%0.02’lik) bir artış sağlaması beklenmektedir.

H₅: Mikrokredi uygulamalarındaki artış kadın işsizlik oranını azaltmaktadır.

- Mikrokredi, yoksulların (özellikle kadınların) krediye erişimine imkan sağlanarak istihdam edilmelerini hedeflemektedir. Daha önce yapılmış çalışmalarda mikrokredinin istihdam ve girişimcilik üzerindeki etkilerini araştırırken özellikle yoksul kadınlar tarafından alınan kredilerin iş kurmak ya da iş geliştirmek amaçlı değil çoğunlukla ailelerinin tüketim ve acil ihtiyaçlarını karşılamak ve eşlerinin işine yardımcı olmak amacıyla kullanıldığı ve kredilerin aile açısından “ek gelir” olma statüsünden kurtulamadığı ve kadın mikrokredi müşterilerinin bu durumu kendilerini çalışan kadın olarak görmediklerini belirterek vurguladıkları tespit edilmiştir. Mikrokredi kullanan yoksul kadınların kendilerini çalışan kadın olarak görmemelerinin en önemli nedeni olarak da mikrokredi ile yaptıkları işlerin genellikle evde ya da küçük atölyelerde kayıtdışı gerçekleştirilmesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Çünkü yoksulların iş sahibi olması ya da diğer yoksullar için iş ortamı yaratması beklenirken krediyi alanların ya da yanlarında çalıştırdıkları elemanların geliri ve sağlığı güvence altına alan sosyal güvenlik politikalarından mahrum kaldıkları kayıtdışı sektörlerde faaliyet göstermeleri yoksullar için serbest çalışma faaliyetlerinin ortaya çıkardığı riskli bir sorundur ve bu durum yoksulların daha da zor durumda kalmalarına ve kendilerini istihdam edilmiş/çalışan olarak görmemelerine yol açtığı tespit edilmiştir (Tablo 19).
- Mikrokredi miktarı ve borçlu başına düşen mikrokredi miktarı ile kadın işsizlik oranı arasında %1 seviyede anlamlı bir ilişkinin olduğu ve beklentilere uygun işaretler aldıkları görülmüştür. Buna göre mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın kadın işsizlik oranında ortalama %0.07’lik ve borçlu başına düşen mikrokredi miktarındaki %1’lik artışın kadın işsizlik oranında ortalama %0.11’lik bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Fakat mikrokredi göstergelerine kişi başına düşen gelirin dahil edildiği çoklu regresyon modellerinde mikrokredinin kadın işsizlik oranı üzerindeki anlamlı etkisine ulaşamamıştır.

H₆: Mikrokredi uygulamalarının artması ilkokula kayıt olan kız çocuklarının oranını arttırmaktadır.

- Mikrokredinin eğitim ile ilişkisi genel olarak mikrokredi müşterilerinin ve hanehalkının (özellikle çocuklarının) eğitimi açısından değerlendirilmektedir. Mikrokredinin en dikkat çeken sosyal amaçlarının başında üyelerinin çocuklarının okula kayıt durumlarını iyileştirmek gelmektedir. Bu doğrultuda literatürde yer alan çalışmalarda mikrokredi kullanan daha yüksek eğitim düzeyine sahip üyelerin kendi çocuklarının eğitimini teşvik etmede büyük bir eğilime sahip oldukları görülmektedir. Bu eğilime rağmen eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu yoksul mikrokredi üyelerinin çocuklarının okula kayıt olma oranlarının oldukça düşük olduğu; ayrıca yoksul olmayan hanelerin mikrokredi hizmeti almadan da yeterli eğitim görebildiği fakat yoksul hanelerin destek almadan bunu yapmalarının oldukça zor olduğu görülmüştür (Tablo 22).
- 1999-2014 yılları arasında 17 ülke için mikrokredi ile eğitim ve sağlık arasındaki ilişkiyi test ettiğimiz panel veri modellerinde mikrokredi miktarı, mikrokredi kullanan borçlu sayısı ve borçlu başına düşen ortalama kredi miktarı göstergeleri ile ilkokul çağında olup okula kayıt yaptıran kızların oranı arasında %5 seviyede anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Buna göre mikrokredi göstergelerindeki %1’lik artışın ilkokula kayıt olan kızların oranında düşük de olsa %0.02’lik bir artış sağlaması beklenmektedir.

H₇: Mikrokredi uygulamalarının artması kişi başına düşen sağlık harcamalarını (kamu ve özel) arttırmaktadır.

- Mikrokredi yoksullukla mücadelede sağlık güvenliğine önem vermekte fakat sağlık harcamalarının yoksullar tarafından finanse edildiği bir sistemin kurulmasını uygun görmektedir. Bu sistemde yoksuldan aldığı küçük miktartlı kredi ile gelir getirici yeni bir iş kurması, bu işe aktif olarak katılabilmesi için varsa engel olarak sağlık sorununu (kadınların işsizlik, hastalanma, sakatlanma, hamilelik, yaşlılık gibi durumlarında) finanse etmesi ve krediyi bir hafta gibi kısa bir süre içinde faiziyle birlikte geri ödemeye başlamasının gerekmesi kabul edilebilir ki eleştirilen bir

durumdur. Literatürde yoksul kadınlar için sağlanan mikrokredi uygulamalarının özellikle grup odaklı kredi programlarının anne ve çocuk sağlığı, aile planlaması, doğurganlık, bebek ve çocuk ölüm oranlarının azalmasında ve sağlık konularındaki bilinçlenmenin yaygınlaşmasında olumlu etkilerinin olduğuna yönelik çalışmalara rastlanmıştır fakat kadınların ve çocukların sağlık durumlarında fiziksel bir iyileşme görülmemiştir. Yine de bir gruba üye olmanın özellikle kadınların ruhsal sağlıklarını düzeltici etkisinin olduğu yapılan çalışmalarda dikkat çekmektedir (Tablo 22).

- 1999-2014 yılları arasında 17 ülke için mikrokredi miktarı ve kişi başına düşen gelir bağımsız değişkenlerinin sağlık harcamaları üzerindeki etkilerini araştırdığımız çoklu regresyon modelinin sonuçlarına göre mikrokredinin ve kişi başına düşen gelirin kişi başına sağlık harcamaları üzerinde sırasıyla %5 ve %1 seviyede anlamlı ve pozitif etkilerinin olduğu görülmüştür. Buna göre mikrokredi miktarındaki ve kişi başına düşen gelirdeki %1’lik artışın kişi başına düşen sağlık harcamaları üzerinde sırasıyla ortalama %0.06 ve %1.14’lük bir artış meydana getirdiği bulunmuştur. Bu sonuçlarda da görülmektedir ki alınan mikrokredi yeni bir iş kurmak ve bu işten düzenli bir gelir elde etmek amacıyla kullanılırsa kişilerin gelirindeki artış sağlık statülerinde iyileşme sağlayabilecek harcamaları finanse edebilmelerine yardımcı olabilecektir.

Mikrokredinin hedef kitlenin hayatlarına ne ölçüde dokunduğunun tespit edilmesi için yararlanılacak doğrudan yöntemler de mevcuttur. Yararlanıcılarla ve mikrokredi kuruluşları ile yapılacak görüşmeler ve anketler yaygın olarak kullanılmaktadır. Belki de doğrudan yöntemlerden biri olan boylamsal (longitudinal) veri toplama ve buna dayalı analiz daha uygun doğrudan yöntemdir. Mikrokredi kullanıcılarının daha sürecin başından itibaren izlemeye alınması ve yeterli uzunlukta bir süre için gözlemlenmesi mikrokredinin hedeflere ulaşma düzeyini ve etkinliğini artırıcı tedbirlerin neler olduğunun tespitini mümkün kılabilir. Akılda tutulması gereken nokta şudur: Miktarının düşük ve kullanıcılarının sayı olarak küçük olması nedeniyle tüm finansal sistem içinde mikrokredi marjinal bir sektördür. Buna rağmen dezavantajlıların hayatına doğrudan dokunma potansiyeli nedeniyle etkin olarak kullanıldığında ekonomik, sosyal ve mali hedeflere ulaşmada önemli katkı sunma potansiyeline sahiptir. Bu yüzden boylamsal veri ve buna dayalı analizlerin önemli tespitlere kapı aralayabileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADAMAN, Fikret ve Tuğçe Bulut (2007), *Diyarbakır'dan İstanbul'a 500 Milyonluk Umut Hikayeleri Mikro kredi Maceraları*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.12.
- ADAMAN, Fikret (2010), Yoksulluk- Sosyal Dışlanma- Mikro kredi: Türkiye'den Kimi Kesitler, *Mikro kredi ve Yoksulluk Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru* içinde, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği, s.40-53.
- AGHION, Beatriz Armendáriz de ve Jonathan Morduch (2005), *The Economics of Microfinance*, Cambridge London: The MIT Press.
- AKIN, Fahamet (2002), *Ekonometri*, Bursa: Ekin Kitabevi.
- BALTACI, M. Özgün (2011), *Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikro kredi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.
- BUĞRA, Ayşe (2015), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*, 7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- CASTRI, Simone di (2010), The Microcredit Sector in Italy: Small Initiatives in a Dynamic Scenario, B. J. Carboni, M. L. Calderón, S. R. Garrido, K. Dayson ve J. Kickul (Ed.), *Handbook of Microcredit in Europe Social Inclusion through Microenterprise Development* içinde, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, s.61.
- DIOP Amadou, I.Hillenkamp ve J.M. Servet (2011), Yoksulluğa Karşı Eşitsizlik, Bernd Balkenhol (Ed.) *Mikro Finans ve Kamu Politikası* içinde, Seval Mala (çev.), Ankara: Elif Yayınevi.
- DÜNDAR, Seher Ozan (2007), *Mikro Finansman*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
- EĞİLMEZ, Mağfi ve Ercan Kumcu (2011), *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, 15.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GREENE, William H. (1997), *Ekonometric Analysis*, Third Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- GUJARATI, Damodar N. (1999), *Temel Ekonometri*, Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen (çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- GUJARATI, Damodar N. ve Dawn C. Porter (2012), *Temel Ekonometri*, Beşinci Basım, Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen (çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- GÜNEL, Gökçe ve Özge Aytulun (2006), Assistance or Subjugation: The Impact of Microcredit on the Poor, *İzmir University of Economics & Suny Cortland -*

International Conference on Human and Economic Resources Proceedings Book içinde, İzmir.

GÜRİŞ, Selahattin (2015), *Stata ile Panel Veri Modelleri*, İstanbul: Der Yayınları.

HELMS, Brigit (2006), *Access for All Building Inclusive Financial Systems*, Washington DC: Consultative Group to Assist the Poor.

HIM, Miki Suzuki (2014), Bangladeş Kırsalında Kadının Güçlendirilmesi ve Mikrokredi Uygulamaları, Özlem Altunsu Sönmez (çev.), *Yoksulluk ve Kadın* içinde, Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan ve Duygu Alptekin (Ed.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KHAN, Sherin ve Scott Lyon (2015), *Measuring Children's Work in South Asia: Perspectives From National Household Surveys*, New Delhi: ILO DWT for South Asia and ILO Country Office for India, www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/---sro-new_delhi/documents/publication/wcms_359371.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

KORKMAZ, Esfender (2004), *Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

LEDGERWOOD, Joanna (1999), *Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective, Sustainable Banking with the Poor*, Washington DC: World Bank.

MAHAJAN, Vijay ve T. Navin (2013), *Microfinance in India: Lessons from the Andhra Crisis, Microfinance 3.0: Reconciling Sustainability with Social Outreach and Responsible Delivery* içinde, Doris Köhn (Ed.), Springer Open E-Book.

MORSHED, Lamia (2010) Yoksullukla Küresel Mücadele Çalışmalarına Mikrokreditinin Katkısı, *Mikrokredi ve Yoksulluk Yoksulluğun Olmadığı Bir Dünyaya Doğru* içinde, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği, s.96-108.

PAKSOY, Mücahit ve Yeşim Meral (2012), Yoksulluğun Azaltılmasında ve Girişimciliğin Teşvikinde Mikro Kredi Uygulamaları: Kahramanmaraş İli Örneği, *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi.Cilt-1* içinde, Konya: Selçuk Üniversitesi, s.373-380, www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/konya_cilt_1.pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

ROBINSON, Marguerite S., (2001), *The Microfinance Revolution: Sustainable Finance for the Poor*, Washington DC: IBRD.

SAVAŞAN, Fatih (2015), *Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi*, 5. Basım, Bursa: Dora Yayıncılık.

SEN, Amartya (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, Yavuz Alogan (çev.), 1.Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- SEYİDOĞLU, Halil (2002), *Ekonomik Terimler, Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- SÖNMEZ, Nur İlkay ve Kürşat Demiryürek (2012), Mikro Kredinin Kadın Girişimciliğine Etkisi: Samsun İli Örneği, *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Cilt-1* içinde, Konya: Selçuk Üniversitesi, s.396-402, www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/konya_cilt_1.pdf (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- ŞEN, Hüseyin ve İsa Sağbaş (2016), *Vergi Teorisi ve Politikası*, 2.Basım, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- ŞENSES, Fikret (2014), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, 7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TATOĞLU, Ferda Yerdelen (2013), *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*, İstanbul: Beta Yayınları.
- WOOLDRIDGE, Jefferey M.(2013), *Introductory Econometrics: A Modern Approach*, Ebru Çağlayan (çev.), 4.basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- YUNUS, Muhammed, (2003a), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, Gülden Şen (çev.), İstanbul: Doğan Kitap.

Sürekli Yayınlar

- ACKERLY, Brooke A. (1995), Testing the Tools of Development: Credit Programmes, Loan Involvement and Women's Empowerment, *Getting Institutions Right for Women in Development IDS Bulletin*, Vol.26, No.3: 56-68, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1759-5436.1995.mp26003007.x> (Erişim Tarihi: 03.10.2016).
- AL- MAMUN, Abdullah, Sazali Abdul Wahab ve C. A. Malarvizhi (2011), Examining the Effect of Microcredit on Employment in Peninsular Malaysia, *Journal of Sustainable Development*, Vol.4, No.2: 174-183, <http://dx.doi.org/10.5539/jsd.v4n2p174> (Erişim Tarihi:03.10.2016).
- AL-MAMUN, Abdullah, Mohammad Nurul ve Huda Mazumder (2015), Impact of Microcredit on Income, Poverty and Economic Vulnerability in Peninsular Malaysia, *Development in Practice*, Vol.25, No.3: 333-346, <http://dx.doi.org/10.1080/09614524.2015.1019339> (Erişim Tarihi:01.09.2016).
- ALOM, Fardous, Moha Asri Abdullah, Abdul Rashid Moten ve S. M. Ferdous Azam (2016), Success Factors of Overall Improvement of Microenterprises in Malaysia: An Empirical Study, *Journal of Global Entrepreneurship Research*, Vol.6, No.7, [doi:10.1186/s40497-016-0050-2](https://doi.org/10.1186/s40497-016-0050-2) (Erişim Tarihi:01.11.2016).
- ALTUNÖZ, Utku (2015), Mikro Kredilerinin Kadın İstihdamı ve Kalkınmaya Etkileri: Türkiye Örneği, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, Cilt.3, No.1: 7-14, <http://www.calismadunyasi.gov.tr/pdf/sayi6/01.pdf> (Erişim tarihi:19.09.2016).
- ALVORD, Sarah H., L. David Brown ve Christine W. Letts, (2004), Social Entrepreneurship and Societal Transformation: An Exploratory Study, *The Journal of Applied Behavioural Science*, Vol.40, No.3: 260-282, [doi:10.1177/0021886304266847](https://doi.org/10.1177/0021886304266847) (Erişim tarihi:19.09.2016).
- AMIN, Ruhul, Maurice St. Pierre, Ashraf Ahmed ve Runa Haq (2001), Integration of an Essential Services Package (ESP) in Child and Reproductive Health and Family Planning with a Micro-credit Program for Poor Women: Experience from a Pilot Project in Rural Bangladesh, *World Development*, Vol.29, No.9: 1611-1621, [http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00055-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00055-9) (Erişim Tarihi: 07.10.2016).
- ANGELUCCI, Manuela, Dean Karlan ve Jonathan Zinman (2014), Microcredit Impacts: Evidence from a Randomized Microcredit Program Placement Experiment by Compartamos Banco, www.dartmouth.edu/~jzinman/Papers/Compartamos%20Impact%20AEJ-AE%20FINAL.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2016).
- AŞKIN, Elif Özlem ve Serap Barış (2015), Kadın İstihdamının Artırılmasında Mikro Kredi Uygulamasının Etkisi: Tokat İli Örneği, *Çalışma ve Toplum*, No.46(2015/3): 63-94, <http://www.calismatoplum.org/sayi46/askin.pdf> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

- ATKINSON, Anthony B. (1970), On the Measurement of Inequality, *Journal of Economic Theory*, No.2: 244-263, [doi:10.1.1.521.849&rep=rep1&type=pdf](https://doi.org/10.1.1.521.849&rep=rep1&type=pdf) (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- ATTANASIO, Orazio, Britta Augsborg, Ralph De Haas, Emla Fitzsimons ve Heike Harmgart (2015), The Impacts of Microfinance: Evidence from Joint-Liability Lending in Mongolia, *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol.7, No.1: 90-122, <http://dx.doi.org/10.1257/app.20130489> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- AUGSBURG, Britta, Ralph De Haas, Heike Harmgart ve Costas Meghir (2012), Microfinance, Poverty and Education, *IFS Working Papers*, No.W12/15, <https://www.povertyactionlab.org/sites/default/files/publications/550-%20Nov%20%2712.pdf> (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- AUGSBURG Britta, Ralph De Haas, Heike Harmgart ve Costas Meghir (2015), The Impacts of Microcredit: Evidence from Bosnia and Herzegovina, *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol.7, No.1: 183-203, <http://dx.doi.org/10.1257/app.20130272> (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- BAKTIR, Nejla Sancak ve Ekrem Erdem (2016), Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerinin llmesi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, No.33: 99-121, <http://iibf.akdeniz.edu.tr/wp-content/uploads/2016/04/5.pdf> (Erişim Tarihi:01.10.2016).
- BALKIZ, zlem Irmak ve Esra ÖZTÜRK (2013), Neo-Liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro Finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor mu?, *Mediterranean Journal of Humanities/mjh.akdeniz.edu.tr* Vol.3, No.2: 1-21, [doi:10.13114/MJH/201322451](https://doi.org/10.13114/MJH/201322451) (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- BANERJEE, Abhijit, Esther Duflo, Rachel Glennerster and Cynthia Kinnan (2009), The Miracle of Microfinance? Evidence from a Randomised Evaluation, *Department of Economics, Massachusetts Institute of Technology (MIT) Working Paper*, Mayıs 2009: 1-40, <http://economics.mit.edu/files/4162> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- BATEMAN, Milford ve Ha-Joon Chang (2009), The Microfinance Illusion, *SSRN Electronic Journal*, Mayıs 2009: 1-38, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2385174> (Erişim tarihi:12.10.2015).
- BATEMAN, Milford (2013) The Age of Microfinance: Destroying Latin American Economies from the Bottom Up, *Austrian Foundation for Development Research (FSE) Working Paper*, No.39: 1-38, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2385189 (Erişim tarihi: 12.10.2015).
- BAYRAKTUTAN, Yusuf ve Merve Akatay (2012), Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli rneği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, No.24: 1-34, http://akademikpersonel.kocaeli.edu.tr/ybayrak/diger/ybayrak12.07.2013_15.51.08diger.pdf (Erişim tarihi: 12.10.2015).

- BECCHETTI, Leonardo ve Stefano Castriota (2011), Does Microfinance Work as a Recovery Tool After Disasters? Evidence from the 2004 Tsunami, *World Development* Vol.39, No.6: 898–912, [doi:10.1016/j.worlddev.2009.10.020](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.10.020) (Erişim Tarihi:14.10.2016).
- BELWAL, Rakesh, Misrak Tamiru ve Gurmeet Singh (2012), Microfinance and Sustained Economic Improvement: Women Small-Scale Entrepreneurs in Ethiopia, *Journal of International Development* No.24: 84-99, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jid.1782/epdf> (Erişim Tarihi: 01.09.2016).
- BENNETT, Lynn ve Carlos E. Cuevas (1996), Sustainable Banking with the Poor, *Journal of International Development/Special Issue*, Vol.8, No.2:145-152, [doi:10.1002/\(SICI\)1099-1328\(199603\)8:2<145::AID-JID386>3.0.CO;2-P](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1328(199603)8:2<145::AID-JID386>3.0.CO;2-P) (Erişim Tarihi: 12.10.2015).
- BERHANE, Guush ve Cornelis Gardebroek (2011), Does Microfinance Reduce Rural Poverty? Evidence Based on Household Panel Data From Northern Ethiopia, *The American Journal of Agricultural Economics*, Vol.93, No.1: 43-55, [doi:10.1093/ajae/aaq126](https://doi.org/10.1093/ajae/aaq126) (Erişim Tarihi: 11.10.2016).
- BHUIYAA, Abbas ve Mushtaque Chowdhury (2002), Beneficial Effects of A Woman-Focused Development Programme on Child Survival: Evidence from Rural Bangladesh, *Social Science and Medicine*, Vol.55, No.9: 1553–1560, [http://dx.doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00287-8](http://dx.doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00287-8) (Erişim Tarihi:10.11.2016).
- BIKBAEVA Gulnoz ve Malohat Gaibnazarova (2009), Impact of Microfinance on Alleviating Rural Poverty in Uzbekistan, *Problems of Economic Transition*, Vol.52, No.2(June 2009): 67-85, [doi 10.2753/PET1061-1991520205](https://doi.org/10.2753/PET1061-1991520205) (Erişim Tarihi:10.11.2016).
- CAN, Yeşim ve Aslı Karataş (2007), Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı: 251-261, <http://dergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/mayis2007/22.pdf> (Erişim Tarihi: 14.10.2016).
- CGAP (2003), Helping to Improve Donor Effectiveness in Microfinance, *Donor Brief*, No.16, <https://www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Donor-Brief-Microinsurance-A-Risk-Management-Strategy-Dec-2003.pdf> (Erişim Tarihi: 14.11.2016).
- CHAKRAVARTY, Sugato, S. M. Zahid Iqbal ve Abu Zafar M. Shahriar (2013), Are Women “Naturally” Better Credit Risks in Microcredit? Evidence from Field Experiments in Patriarchal and Matrilineal Societies in Bangladesh, *Econ Papers Working Papers*, No.1019: 1-33, <http://econpapers.repec.org/paper/csrwpaper/1019.htm> (Erişim Tarihi: 14.11.2016).
- CHOWDHURY, M. Jahangir Alam (2008), Poverty and Microfinance: An Investigation into the Role of Microcredit in Reducing the Poverty Level of

Borrowing Households in Bangladesh and the Philippines, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Vol.9, No.2: 19-35, <https://www.ciaonet.org/catalog/16633> (Erişim Tarihi:14.10.2016).

CHOWDHURY, M. Jahangir Alam (2009a), Microcredit, micro-enterprises, and Self-Employment of Women: Experience from the Grameen Bank in Bangladesh, *Gender Pathways Out of Poverty Rural Employment*, http://www.fao-ilo.org/fileadmin/user_upload/fao_ilo/pdf/Papers/18_March/Chowdhury-final_pdf.pdf (Erişim Tarihi:14.10.2016).

CHOWDHURY, Anis (2009b), Microfinance as a Poverty Reduction Tool – A Critical Assessment, *DESA Working Paper* No.89: 1-15, http://www.un.org/esa/desa/papers/2009/wp89_2009.pdf (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

COLEMAN, Brett E. (2006), Microfinance in Northeast Thailand: Who Benefits and How Much?, *World Development*, Vol.34, No.9: 1612-1638, [https://entwicklungspolitik.uni-hohenheim.de/uploads/media/Microfinance in Northeast Thailand 01.pdf](https://entwicklungspolitik.uni-hohenheim.de/uploads/media/Microfinance_in_Northeast_Thailand_01.pdf) (Erişim Tarihi: 14.10.2016).

COPESTAKE James, S. Bhalotra ve S. Johnson (2001), Assessing the Impact of Microcredit: A Zambian Case Study, *The Journal of Development Studies*, Vol.37, No.4: 81-100, doi: [10.1080/00220380412331322051](https://doi.org/10.1080/00220380412331322051) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

COPESTAKE James (2002), Inequality and the Polarizing Impact of Microcredit: Evidence from Zambia's Copperbelt, *Journal of International Development*, Vol.14, No.6: 743-755 doi: [10.1002/jid.921](https://doi.org/10.1002/jid.921) (Erişim Tarihi:03.10.2016).

COPESTAKE James, P. Dawson, J.P.Fanning, A. McKay ve K. Wright-Revolledo (2005), Monitoring the Diversity of the Poverty Outreach and Impact of Microfinance: A Comparison of Methods Using Data from Peru, *Development Policy Review*, Vol.23, No.6: 703-723, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7679.2005.00309.x/epdf> (Erişim Tarihi:10.03.2015).

CRÉPON, Bruno, Florencia Devoto, Esther Duflo ve William Parienté (2011), Impact of Microcredit in Rural Areas of Morocco: Evidence from a Randomized Evaluation, *London School of Economics International Growth Centre Working Paper*, Mart 2011: 1-33, http://www.crest.fr/ckfinder/userfiles/files/pageperso/Impact_of_microcredit_in_rural_areas_of_Morocco_2011_04.pdf (Erişim Tarihi: 03.06.2015).

CRÉPON, Bruno, Florencia Devoto, Esther Duflo ve William Parienté (2014), Estimating the Impact of Microcredit on Those Who Take It Up: Evidence from a Randomized Experiment in Morocco, *Agence Française de Développement (AFD) International Growth Centre (IGC) Working Paper*, Mayıs 2013: 1-53, <http://economics.mit.edu/files/6659> (Erişim Tarihi: 23.01.2016).

- CUONG, Nguyen Viet (2008), Is a Governmental Micro-credit Program For the Poor Really Pro-Poor? Evidence from Vietnam, *The Developing Economies*, Vol.46, No.2 (Haziran 2008): 151-187, doi: [10.1111/j.1746-1049.2008.00061.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1049.2008.00061.x) (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- DEININGER, Klaus ve Yanyan Liu (2009), Economic and Social Impacts of Self-Help Groups in India, *The World Bank Policy Research Working Paper*, No.4884, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-4884> (Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- DEMIRGUC-KUNT Aslı, Leora Klapper, D. Singer ve P. Van Oudheusden (2015), The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World, *World Bank Policy Research Working Paper*, No.7255:1-88, documents.worldbank.org/curated/en/187761468179367706/pdf/WPS7255.pdf#page=3 (Erişim Tarihi: 01.12.2016).
- DIAGNE, Aliou ve Manfred Zeller (2001), Access to Credit and its Impact on Welfare in Malawi, *International Food Policy Research Institute Research Report*, No.116: 1-153, <http://www.ifpri.org/publication/access-credit-and-its-impact-welfare-malawi> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- DOĞAN, Bahar Burtan ve Mehmet Kaya (2013), Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.12 No.45: 144-170, dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/download/5000068595/5000063656 (Erişim Tarihi: 02.10.2016).
- DUBREUIL, Glòria Estapé ve Consol Torreguitart-Mirada, (2010) Microfinance and Gender Considerations in Developed Countries: The Case of Catalonia, *Management Research Review*, Vol.33, No.12: 1140-1157, <http://dx.doi.org/10.1108/01409171011092194> (Erişim Tarihi: 03.11.2016).
- DUONG, Hoai An ve Hong Son Nghiem (2014), Effects of Microfinance on Poverty Reduction In Vietnam: A Pseudo-Panel Data Analysis, *Journal of Accounting, Finance and Economics*, Vol.4, No.2 (December 2014): 58-67, www.jafepapers.com/uploads/2014/December/1422515246_5.Hoai_An_Duong.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- EBIMOBOWEI, Appah, John, M. Sophia ve Soreh Wisdom (2012), An Analysis Of Microfinance And Poverty Reduction In Bayelsa State Of Nigeria, *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, Vol.1, No.7(March): 1-20, http://arabianjbmr.com/pdfs/KD_VOL_1_7/3.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- ELAHI, Khandakar Qudrat-I ve M. Lutfur Rahman (2006), Micro-Credit and Micro-Finance: Functional and Conceptual Differences, *Development in Practice*, Vol.16, No.5: 476-483, <http://dx.doi.org/10.1080/09614520600792481> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- ERULKAR, Annabel S. ve Erica Chong (2005), Evaluation of A Savings & Micro-Credit Program for Vulnerable Young Women in Nairobi, *Population Council*,

K-Rep Development Agency, December 2005: 1-24, www.issueab.org/resources/21090/21090.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2015).

FİDAN Fatma ve Yeliz Yeşil (2014), Türkiye’de Kadınların Ekonomiye Kazandırılması Açısından Mikro Kredi: Bilecik Örneği, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Cilt.9, No.2: 253-270, http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/1315/Fatma_Fidan_Makale.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 22.09.2016).

FIELD, Erica, Rohini Pande, John Papp ve Natalia Rigol (2012), Does the Classic Microfinance Model Discourage Entrepreneurship Among the Poor? Experimental Evidence from India, *The American Economic Review Microfinance and Entrepreneurship*, Vol.103, No.6: 2196-2226, [doi: 10.1257/aer.103.6.2196](https://doi.org/10.1257/aer.103.6.2196) (Erişim Tarihi:03.10.2016).

GAIHA, Raghav ve Mani Arul Nandhi (2007), Microfinance, Self-Help Groups and Empowerment in Maharashtra, *ASARC Working Paper*, No.2007/15: 1-21, https://crawford.anu.edu.au/acde/asarc/pdf/papers/2007/WP2007_15.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

GIBB, Sarah (2008), Microfinance’s Impact on Education, Poverty, and Empowerment: A Case Study from the Bolivian Altiplano, *Institute for Advanced Development Studies*, No.04/2008: 1-30 http://www.inesad.edu.bo/pdf/wp04_2008.pdf, (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

GOETZ, Anne Marie ve Rina Sen Gupta (1996), Who Takes The Credit? Gender, Power, and Control Over Loan Use in Rural Credit Programs in Bangladesh, *World Development*, Vol.24, No.1: 45-63, [http://dx.doi.org/10.1016/0305-750X\(95\)00124-U](http://dx.doi.org/10.1016/0305-750X(95)00124-U) (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

GOLDBERG, Mike (2008), Microleasing Overcoming Equipment Financing Barriers, *en breve*, No.140, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/10265> (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

GÜR, Betül (2012), Sürdürülebilir Kalkınma, Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Türkiye’de Mikro Finansman Uygulamaları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.11, No.21: 87-106, http://www.ticaret.edu.tr/RePEc/icu/journal/s21/87_106.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

HADI, Abdullahel (2002), Integrating Prevention of Acute Respiratory Infections with Micro-Credit Programme: Experience of BRAC, Bangladesh, *Public Health Journal*, Vol.116, No.4: 238-244, <http://dx.doi.org/10.1038/sj.ph.1900863> (Erişim Tarihi: 10.11.2016).

HAMAD, Rita, Lia C.H. Fernald ve Dean S. Karlan (2011), Health Education for Microcredit Clients in Peru: a Randomized Controlled Trial, *BMC Public Health*, Vol.11, No.51, [doi: 10.1186/1471-2458-11-51](https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-51) (Erişim Tarihi: 10.11.2016).

- HAMAD, Rita ve Lia C. H. Fernald (2015), Microcredit Participation and Women's Health: Results from a Cross-sectional Study in Peru, *International Journal for Equity in Health*, Vol.14, No.62, [doi:10.1186/s12939-015-0194-7](https://doi.org/10.1186/s12939-015-0194-7) (Erişim Tarihi:10.11.2016).
- HAMID, Syed Abdul, Jennifer Roberts ve Paul Mosley (2010), Evaluating the Health Effects of Micro Health Insurance Placement: Evidence from Bangladesh, *Sheffield Economic Research Paper Series*, No.2010009 (Nisan 2010): 1-35, http://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.105321!/file/SERPS2010009.pdf (Erişim Tarihi:14.11.2016).
- HASHEMI, Syed M., Sidney Ruth Schuler ve Ann P. Riley (1996), Rural Credit Programs and Women's Empowerment in Bangladesh, *World Development*, Vol.24, No.4: 635-653, http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/13314_hashemi_etal.pdf (Erişim Tarihi:14.11.2016).
- HERMES, Niels (2014), Does Microfinance Affect Income Inequality?, *Applied Economics*, Vol.46, No.9: 1021-1034, [doi:10.1080/00036846.2013.864039](https://doi.org/10.1080/00036846.2013.864039) (Erişim Tarihi:11.10.2016).
- HES, Tomáš, Alena Neradová ve Karel Srnec (2013), Socio-Economic Profile of Village Bank Member in Suburban Ankara: Microcredit Mannequin and Assumptions on Microfinance Market of Turkey, *Global Journal of Management and Business Research Finance*, Vol.13, No.8: 61-71, https://globaljournals.org/GJMBR_Volume13/7-Socio-Economic-Profile-of-Village.pdf (Eriřim Tarihi:14.11.2016).
- HOLLIS, Aidan ve Arthur Sweetman (1998), Microcredit: What Can we Learn from the Past?, *World Development*, Vol.26, No.10: 1875-1891, [dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00082-5](https://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00082-5) (Erişim Tarihi: 11.10.2016).
- HOLVOET, Nathalie (2004), Impact of Microfinance Programs on Children's Education: Do the Gender of the Borrower and the Delivery Model Matter?, *Journal of Microfinance / ESR Review*, Vol.6, No.2, <http://scholarsarchive.byu.edu/esr/vol6/iss2/3> (Erişim Tarihi: 01.11.2015).
- IMAI, Katsushi S., Thankom Arun ve Samuel Kobina Annim (2010), Microfinance and Household Poverty Reduction: New Evidence from India, *World Development*, Vol.38, No.12: 1760-1774, [http://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2010.04.006](https://dx.doi.org/10.1016/j.worlddev.2010.04.006) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- IMAI, Katsushi S. ve Md. Shafiul Azam (2011), Does Microfinance Reduce Poverty in Bangladesh? New Evidence from Household Panel Data, *Research Institute for Economics and Business Administration, Kobe University*, No. DP2010-24: 1-40, www.rieb.kobe-u.ac.jp/academic/ra/dp/English/DP2010-24.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- JEGEDE, Charles.A., James Kehinde ve Babatunde Hamed Akinlabi (2011), Impact of Microfinance on Poverty Alleviation in Nigeria: An Empirical Investigation,

European Journal of Humanities and Social Sciences, Vol.2, No.1: 1-15, http://www.journalsbank.com/ejhss_2_3.pdf (Erişim Tarihi: 03.10.2016).

JIA, Xiangping, Cheng Xiang ve Jikun Huang (2013), Microfinance, Self-Employment, and Entrepreneurs in Less Developed Areas of Rural China, *China Economic Review*, No.27/2013: 94-103, <http://dx.doi.org/10.1016/j.chieco.2013.09.001> (Erişim Tarihi: 03.10.2016).

KAHN, Cecilia (2013), The Determinants of Microsaving a Field Study in Nepal, *Lunds Universitet - Minor Field Study Series*, No.226: 1-42, liveatlund.lu.se/intranets/LUSEM/NEK/mfs/MFS/226.pdf (Erişim Tarihi: 24.11.2016).

KAHN Azhar, Twyefur Rahman ve Robert E. Wright (2016), The Impact of Micro-Credit on Employment: Evidence from Bangladesh and Pakistan, *IZA Discussion Paper Series*, No.10046: 1-26, <http://ftp.iza.org/dp10046.pdf> (Erişim Tarihi:04.11.2016).

KAI, Hisako ve Shigeyuki Hamori (2009), Microfinance and Inequality, *Macrothink Institute Research in Applied Economics*, Vol.1, No.1/E14: 1-12, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.843.7812&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi:11.10.2016).

KANDEMİR, Orhan ve Yaşar Aktaş (2011), Importance of Microcredit in Fight Against Poverty in Turkey, *International Journal of Economics and Finance Studies*, Vol.3, No.2: 253-262, http://www.sobiad.org/ejournals/journal_ijef/archieves/2011_2/23orhan_kandemir.pdf (Erişim Tarihi:04.11.2016).

KARLAN, Dean S. ve Jonathan Zinman (2009), Expanding Microenterprise Credit Access: Using Randomized Supply Decisions to Estimate the Impacts in Manila, *Yale Economics Department Working Paper*, No.68: 1-35, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1444990> (Erişim Tarihi:11.10.2016).

KARLAN, Dean S. ve Martin Valdivia (2009), Teaching Entrepreneurship: Impact of Business Training on Microfinance Clients and Institutions, *The Center for Global Development Working Paper*, No.107: 1-45, http://www.cgdev.org/sites/default/files/12331_file_TeachingEntrepreneurship_revision_may2009.pdf (Erişim Tarihi:02.09.2016).

KARLAN, Dean S., Tomoko Harigaya ve Sara Nadel (2009), Evaluating Microfinance Program Innovation with Randomized Controlled Trials: Examples From Business Training and Group Versus Individual Liability, *Moving Beyond Storytelling: Emerging Research in Microfinance*, Vol.92: 215-249, [doi:10.1108/S1569-3759\(2009\)0000092010](http://dx.doi.org/10.1108/S1569-3759(2009)0000092010) (Erişim Tarihi: 01.10.2016).

KARLAN, Dean S. ve Jonathan Zinman (2011), Microcredit in Theory and Practice: Using Randomized Credit Scoring for Impact Evaluation, *Science Mag*, Vol.332: 1278-1284, http://karlan.yale.edu/sites/default/files/www.sciencemag.org_content_332_6035_1278.full_.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2016).

- KARNANI, Aneel (2007a), Microfinance Misses its Mark, *Stanford Social Innovation Review*, Summer 2007: 34-40, http://www.nyu.edu/reynolds/pdf/Microfinance%20Misses%20its%20Mark_SIR%20article.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- KARNANI, Aneel (2007b), Employment, not Microcredit, is the Solution, *Ross Scholl of Business Working Paper Series*, January 2007, No.1065: 1-13, <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/49419/1065-karnani.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- KHANDKER, Shahidur R. , Hussain A. Samad ve Zahed H. Khan (1998), Income and Employment Effects of Microcredit Programmes: Village Level Evidence from Bangladesh, *The Journal of Development Studies*, Vol.35, No.2: 96-124, <http://dx.doi.org/10.1080/00220389808422566> (Erişim Tarihi:03.10.2016).
- KHANDKER, Shahidur R. ve Hussain A. Samad (2014), Dynamic Effects of Microcredit in Bangladesh, *World Bank Group Policy Research Working Paper*, Vol.1, No. 6821: 1-50, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2014/03/19304457/dynamic-effects-microcredit-bangladesh> (Erişim Tarihi:03.05.2015).
- KOCABAŞ, Fatma (2008), Kreselleőme Bağlamında Kr Amacı Gütmeyen Kuruluşların Gçlendirilmesinde İnternetin nemi, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt.10, No.2: 173-195, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1028.pdf> (Erişim Tarihi:09.11.2016).
- LAWANSON, Olukemi I. (2016), Alleviating Poverty Through Micro Finance: Nigeria's Experience, *Asian Journal of Economic Modelling*, Vol.4, No.3: 153-161, [http://www.aessweb.com/pdf-files/AJEM-2016-4\(3\)-153-161.pdf](http://www.aessweb.com/pdf-files/AJEM-2016-4(3)-153-161.pdf) (Erişim Tarihi: 11.10.2016).
- LENSINK, Robert ve Thi Thu Tra Pham (2012), The Impact of Microcredit on Self-Employment Profits in Vietnam, *Economics of Transition*, Vol.20, No.1: 73-111, doi: 10.1111/j.1468-0351.2011.00427.x (Erişim Tarihi:17.10.2016).
- LEVIN, Grace (2012) Critique of Microcredit as a Development Model, *University of Tennessee The Journal of Undergraduate Research*, Vol.4, No.1: 109-117, <http://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1137&context=pursuit> (Erişim Tarihi:17.10.2016).
- LORENZ, Max Otto (1905), Methods of Measuring the Concentration of Wealth, *Publications of the American Statistical Association*, Vol.9, No.70: 209-219, [www.nssl.noaa.gov/users/brooks/public_html/feda/papers/lorenz1905\(ROC\).pdf](http://www.nssl.noaa.gov/users/brooks/public_html/feda/papers/lorenz1905(ROC).pdf) (Erişim Tarihi:17.10.2016).
- MAHJABEEN, Rubana (2008), Microfinancing in Bangladesh: Impact on Households, Consumption and Welfare, *Journal of Policy Modeling*, Vol.30, No.6: 1083-1092, dx.doi.org/10.1016/j.jpolmod.2007.12.007 (Erişim Tarihi 1.10.2016).
- MAHMOOD Rosman, Ahmad Suffian Mohd Zahari ve Sakinah Mat Zin (2015), The Microcredit-Business Performance Relationship: Program Delivery Services as

Mediator, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol.6, No.6s2: 691-701, doi:10.5901/mjss.2015.v6n6s2p691 (Erişim Tarihi:17.10.2016).

MALDONADO, Jorge Higinio (2005), The Influence of Microfinance on The Education Decisions Of Rural Households: Evidence From Bolivia, *Universidad de los Andes*, No.46: 1-43, www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-the-influence-of-microfinance-on-the-education-decisions-of-rural-households-evidence-from-bolivia-aug-2005_0.pdf (Erişim Tarihi:09.11.2015).

MARCONI, Reynaldo ve Paul Mosley (2004), The FINRURAL Impact Evaluation Service – a Cost-Effectiveness Analysis, *Small Enterprise Development*, Vol.15, No.3: 18-28, doi:10.3362/0957-1329.2004.033 (Erişim Tarihi: 09.11.2015).

MAYOUX, Linda (2000), Micro-Finance and the Empowerment of Women - A Review of the Key Issues, *ILO-Social Finance Working Paper*, No.23: 1-31, www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/WCMS_117993/lang--en/index.htm (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

MCINTOSH, Craig, Gonzalo Villaran ve Bruce Wydick (2011), Microfinance and Home Improvement: Using Retrospective Panel Data to Measure Program Effects on Fundamental Events, *World Development*, Vol.39, No.6: 922-937, doi:10.1016/j.worlddev.2011.03.001 (Erişim Tarihi: 10.03.2016).

MENON, Nidhiya ve Yana Van Der Meulen Rodgers (2011), How Access to Credit Affects Selfemployment: Differences by Gender During India's Rural Banking Reform, *Journal of Development Studies*, Vol.47, No.1: 48-69, <http://dx.doi.org/10.1080/00220381003706486> (Erişim Tarihi:03.10.2016).

MOHINDRA, Katia S., Slim Haddad ve D. Narayana (2008), Can Microcredit Help Improve The Health of Poor Women? Some Findings from a Cross-Sectional Study in Kerala, India, *International Journal for Equity in Health*, Vol.7, No.2, doi:10.1186/1475-9276-7-2 (Erişim Tarihi:10.10.2016).

MONTEZA, Milagros del Pilar Panta, Jose Luis Yague Blanco ve Monica Rios Valdivieso (2015), The Educational Microcredit as an Instrument to Enable the Training of Women, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol.197: 2478-2483, doi:10.1016/j.sbspro.2015.07.315 (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

MORDUCH, Jonathan ve Barbara Haley (2002), Analysis of the Effects of Microfinance on Poverty Reduction, *NYU Wagner Working Papers Series*, No.1014: 1-177, pdf.wri.org/ref/morduch_02_analysis_effects.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

NANDA, Priya (1999), Women's Participation In Rural Credit Programmes In Bangladesh and Their Demand for Formal Health Care: Is There A Positive Impact?, *Health Economics*, Vol.8, No.5: 415-428, doi:10.1002/(SICI)1099-1050(199908)8:5<415::AID-HEC450>3.0.CO;2-L (Erişim Tarihi:09.11.2015).

- NARAYAN, Deepa (1999), Can Anyone Hear Us? Voices From 47 Countries, *PREM World Bank Voices of the Poor*, Vol.1: 1-280, siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/335642-1124115102975/1555199-1124115187705/vol1.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- NGUYEN, Cuong, David Bigman, Marrit Van den Berg ve Thieu Vu (2007), Impact of Micro-Credit on Poverty and Inequality: The Case of the Vietnam Bank for Social Policies, *Munich Personal RePEc Archive*, No.54154: 1-21, https://mpira.ub.uni-muenchen.de/54154/1/MPRA_paper_54154.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2016).
- NIÑO-ZARAZÚA, Miguel ve Paul Mosley (2009), Microcredit, Labour, and Poverty Impacts in Urban Mexico, *BWPI Working Paper*, No.103: 1-31, http://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-microcredit-labour-and-poverty-impact-in-urban-mexico-sep-2009_0.pdf (Erişim Tarihi: 04.11.2016).
- ONDORO, Charles O. ve Dorine Omena (2012), Effect of Microfinance Services on the Financial Empowerment of Youth in Migori County, Kenya, *Business and Management Review*, Vol.2, No.3: 22-35, www.businessjournalz.org/articlepdf/BMR_2306may312.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- OTERO, Maria (1999), Bringing Development Back into Microfinance, *Journal of Microfinance*, Vol.1, No.1: 8-19, <https://ojs.lib.byu.edu/spc/index.php/ExSyR/article/viewFile/1379/1340> (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- ÖNER, Emine, Pınar Okan, Soner Gökten ve Nevzat Aypek (2008), Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemindeki Yeri, *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, No.2: 55-74, <http://www.sosyoekonomi.hacettepe.edu.tr/080203.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2016).
- ÖREN, Kenan, Nilüfer Negiz ve Elvettin Akman (2012), Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.26, No.2: 313-338, dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025007211 (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- ÖZ, Cihan Selek, Cavit Çolakoğlu (2014), Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamasının Sakarya İli Özelinde İncelemesi, *Çalışma ve Toplum*, No.2014/4: 177-206 <http://www.calismatoplum.org/sayi43/oz.pdf> (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- ÖZMEN, Fatma (2012), Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt.3, No.6: 109-130, <http://edergi.sdu.edu.tr/index.php/sduvd/article/viewFile/3162/2745> (Erişim Tarihi: 10.10.2015).

- PELLEGRINA, Lucia Dalla (2011), Microfinance and Investment: A Comparison with Bank and Informal Lending, *World Development*, Vol.39, No.6: 882-897, [doi:10.1016/j.worlddev.2011.03.002](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.03.002) (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- PITT, Mark M. ve Shahidur Khandker (1998), The Impact of Group-Based Credit Programs on Poor Households in Bangladesh: Does the Gender of Participants Matter?, *Journal of Political Economy*, Vol.106, No.5: 958-996, <http://dx.doi.org/10.1086/250037> (Erişim Tarihi: 10.09.2016).
- PITT, Mark M., Shahidur R. Khandker ve Jennifer Cartwright (2003), Does Micro-Credit Empower Women? Evidence from Bangladesh, *World Bank Policy Research Working Paper*, No.2998: 1-57, <https://ssrn.com/abstract=636360> (Erişim Tarihi: 20.11.2016).
- PITT, Mark M., Shahidur R. Khandker, Omar Haider Chowdhury ve Daniel L. Millimet (2003), Credit Programs For The Poor And The Health Status Of Children In Rural Bangladesh, *International Economic Review*, Vol.44, No.1: 87-118, www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-credit-programs-for-the-poor-and-the-health-status-of-children-in-rural-bangladesh-2003.pdf (Erişim Tarihi:09.12.2015).
- QUIBRIA, Muhammad G. (2012), Microcredit and Poverty Alleviation: Can Microcredit Close the Deal?, *United Nations University/UNU-WIDER Working Paper*, No.2012/78: 1-25, www.wider.unu.edu/sites/default/files/wp2012-078.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2016).
- RAHMAN, Aminur (1999), Micro-Credit Initiatives for Equitable and Sustainable Development: Who Pays?, *World Development*, Vol.27, No.1: 67-82, [http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X\(98\)00105-3](http://dx.doi.org/10.1016/S0305-750X(98)00105-3) (Erişim Tarihi:03.10.2016).
- RAHMAN, Sayma, Rafiqul Bhuyan Rafiq ve Mohammad A. Momen (2009), Impact Of Microcredit Programs On Higher Income Borrowers: Evidence From Bangladesh, *International Business & Economics Research Journal*, Vol.8, No.2: 119-124, <http://cluteinstitute.com/ojs/index.php/IBER/article/viewFile/3109/3157> (Erişim Tarihi: 15.10.2016).
- RAI, Ashok ve Shamika Ravi (2011), Do Spouses Make Claims? Empowerment and Microfinance in India, *World Development*, Vol.39, No.6: 913-921, [doi:10.1016/j.worlddev.2009.10.019](https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.10.019) (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- RITCHIE, Anne (2007), Community-Based Financial Organizations: A Solution to Access in Remote Rural Areas?, *The World Bank Agriculture and Rural Development Discussion Paper*, No.34: 1-70, <http://siteresources.worldbank.org/INTARD/Resources/combasedfinance.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2016).
- ROGALY, Ban (1996) Micro-finance Evangelism, ‘Destitute Women’, and the Hard Selling of a New Anti-Poverty Formula, *Development in Practice*, Vol.6, No.2: 100-112, <http://dx.doi.org/10.1080/0961452961000157654> (Erişim Tarihi: 13.03.2016).

- ROSENBERG, Richard (2010), Does Microcredit Really Help Poor People?, *CGAP Focus Note*, No.59: 1-8, www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Focus-Note-Does-Microcredit-Really-Help-Poor-People-Jan-2010.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2016).
- ROSENBERG, Richard, Scott Gaul, William Ford ve Olga Tomilova (2013), Microcredit Interest Rates and Their Determinants 2004-2011, *Reports by CGAP and Its Partners*, No.7: 1-26, www.cgap.org/sites/default/files/Forum-Microcredit%20Interest%20Rates%20and%20Their%20Determinants-June-2013.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2016).
- ROTH, James, Craig Churchill, Gabriele Ramm ve G. Namerta (2005), Microinsurance and Microfinance Institutions Evidence from India, *CGAP Working Group on Microinsurance Good and Bad Practices Case Study*, No.15: 1-48, www.ilo.org/employment/Whatwedo/Publications/WCMS_122471/lang--en/index.htm (Erişim Tarihi: 13.11.2016).
- SAMER, Sayed, Izaidin Majid, Syaiful Rizal, M. R. Muhamad, Sarah-Halim ve Nlizwa Rashid (2015), The Impact of Microfinance on Poverty Reduction: Empirical Evidence from Malaysian Perspective, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, Vol.195: 721-728, <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.343> (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- SCHREINER, Mark (1999), Self-Employment, Microenterprise, and the Poorest Americans, *Social Service Review*, Vol.73, No.4: 496-523, www.jstor.org/stable/10.1086/514443 (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- SCHREINER, Mark ve Héctor Horacio Colombet (2001), From Urban to Rural: Lessons for Microfinance from Argentina, *Development Policy Review*, Vol.19, No.3: 339-354, [doi:10.1111/1467-7679.00138](https://doi.org/10.1111/1467-7679.00138) (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- SCHULER, Sidney Ruth ve Syed M. Hashemi (1994), Credit Programs, Women's Empowerment and Contraceptive Use in Rural Bangladesh, *Studies in Family Planning*, Vol.25, No.2: 65-76, www.jstor.org/stable/2138085 (Erişim Tarihi: 09.11.2016).
- SCHULER, Sidney Ruth, Syed M. Hashemi, Ann P. Riley ve Shireen Akhter (1996), Credit Programs, Patriarchy and Men's Violence Against Women in Rural Bangladesh, *Social Science & Medicine*, Vol.43, No.12: 1729-1742, www.academia.edu/17726643/Credit_programs_patriarchy_and_mens_violence_against_women_in_rural_Bangladesh (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- ŞENGÜR, Mehmet ve Sami Taban (2012), Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol.13, No.1: 59-89, dergipark.ulakbim.gov.tr/ogusbd/article/download/5000080771/5000074842 (Erişim Tarihi: 09.09.2016).
- TAKAHASHI, Kazushi, Takayuki Higashikata ve Kazunari Tsukada (2010), The Short-Term Poverty Impact Of Small-Scale, Collateral-Free Microcredit In

- Indonesia: A Matching Estimator Approach, *The Developing Economies* Vol.48, No.1: 128-155, [doi:10.1111/j.1746-1049.2010.00101.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1049.2010.00101.x) (Erişim Tarihi: 09.09.2016).
- TAPşIN, Gülçin (2016), Mikrokredi Uygulamaları ve Kadın İstihdamı: İzmit Örneği, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol.15, No.29: 265-292, <http://hdl.handle.net/11467/1400> (Erişim Tarihi:10.09.2016).
- TAROZZİ Alessandro, Jaikishan Desai ve Kristin Johnson (2014), The Impacts of Microcredit: Evidence from Ethiopia, *American Economic Journal: Applied Economics*, Vol.7, No.1: 54-89, www.povertyactionlab.org/sites/default/files/publications/538%20Tarozzi%20et%20al%20Ethiopia.pdf (Erişim Tarihi:10.09.2016).
- TCHOUASSI, Gérard (2011), Microfinance, Inequality and Vulnerability: Empirical Analysis from Central African Countries, *Journal of Development and Agricultural Economics*, Vol.3, No.4: 150-156, www.academicjournals.org/JDAE (Erişim Tarihi:18.11.2016).
- TERANO, Rika, Zainalabidin Mohamed ve Jarir Hakimi H. Jusri (2015), Effectiveness of Microcredit Program and Determinants of Income Among Small Business Entrepreneurs in Malaysia, *Journal of Global Entrepreneurship Research*, Vol.5, No.22: 1-14, [doi:10.1186/s40497-015-0038-3](https://doi.org/10.1186/s40497-015-0038-3) (Erişim Tarihi: 10.09.2016).
- TETTEH, Emmanuel Kodjo, Godfred Frempong, Nelson Obirih-Opareh ve Omari Rose (2015), Does Microcredit Create Employment For the Poor? The Case of the Microcredit Scheme of Upper Manya Krobo Rural Bank in Ghana, *Business and Economics Journal*, Vol.7, No.1: 1-9, <http://dx.doi.org/10.4172/2151-6219.1000190> (Erişim Tarihi: 01.09.2016).
- TÖMEN, Gülfem ve Fulya Sarvan (2015), Mikrofinans Programlarının Kadın Yoksulluğu ve Girişimciliği Üzerine Etkileri: Bir Araştırma ve Bir İşbirliği Modeli Önerisi, *Mediterranean Journal of Humanities/mjh.akdeniz.edu.tr*, Vol.1: 343-369, [doi:10.13114/MJH.2015111388](https://doi.org/10.13114/MJH.2015111388) (Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- UNDERWOOD, Tamara (2016), Overview of the Microcredit Sector in Europe 2004-2005, *European Microfinance Network (EMN) Working Paper*, No.4: 1-52, www.emnconference.org/archives/data/file/section_nos_services/publications/working_papers/2004-2005-survey-final-report.pdf(Erişim Tarihi: 22.09.2016).
- WOUTERSEN, Tiemen ve Shahidur R. Khandker (2014), Estimating the Long-Run Impact of Microcredit Programs on Household Income and Net Worth, *Policy Research Working Paper*, No.7040 <https://ssrn.com/abstract=2500582> (Erişim Tarihi: 01.09.2016).
- YOU, Jing ve Samuel Annim (2014), The Impact of Microcredit on Child Education: Quasi-Experimental Evidence from Rural China, *The Journal of Development Studies*, Vol.50, No.7: 926-948, [doi:10.1080/00220388.2014.903243](https://doi.org/10.1080/00220388.2014.903243) (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

Diğer Yayınlar

- ACCION (2014), *Annual Report 2014*, www.accion.org/sites/default/files/AccionAR_2014_0.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- ACCION U.S. NETWORK (2016), <https://www.accion.org/our-impact/us-network> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- AKGÖKÇE, Necla (2013), *Evinden Çalış Esnek Esnek, Siyasi Haber*, <http://siyasihaber.org/evinden-calıs-esnek-esnek-necla-akgokce> (Erişim Tarihi: 28.07.2015).
- ASA (2016), *Overview*, www.asa.org.bd/ (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- BANGOURA, Lansana, Diadié Diaw, Albert Lessoua ve Momar Khary Mbow (2015), *Impact Of Microfinance on Poverty and Inequality A Panel Heterogeneous Causality Analysis*, *Revue Economie Politique*, <https://afse2015.sciencesconf.org/61098/document> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- BARAN, Oktay (2006), *Mikro Kredi ve Makro Yalanlar*, *Marksist Tutum*, marksist.net/MT/Mikro_kredi_ve_makro_yalanlar.htm (Erişim:28.07.2015).
- BARNES Carolyn, Gary Gaile ve Richard Kibombo (2001), *The Impact of Three Microfinance Programs in Uganda, Assessing the Impact of Microenterprise Services Project (AIMS)*, <http://files.givewell.org/files/Cause1-2/Independent%20research%20on%20microfinance/barnes%20uganda%202001.pdf> (Erişim Tarihi: 10.03.2016).
- BISWAS, Soutik (2010), *India's Micro-Finance Suicide Epidemic*, *BBC News (16 December 2010)*, www.bbc.com/news/world-south-asia-11997571 (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- BRAC (2016), *Who We are*, www.brac.net (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- CGAP (2004), *Key Principles Of Microfinance*, www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Consensus-Guidelines-Key-Principles-of-Microfinance-Jan-2004.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- CGAP (2016a), *Accion International*, www.microfinancegateway.org/jobs-internships/latin-america-investment-officer-venture-lab (Erişim Tarihi: 12.11.2016).
- CGAP (2016b), *Latin America and Caribbean*, <http://www.cgap.org/countries/latin-america-and-caribbean> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- CRISIL RATINGS (2009), *India Top 50 Microfinance Institutions: A Financial Awareness Initiative of CRISIL*, www.crisil.com/pdf/ratings/CRISIL-ratings_india-top-50-mfis.pdf (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

- ÇİFTÇİ, Necati ve Refiye Akkul (2011), Cinsiyetler Arası Gelir Eşitsizliğini Gidermede Mikro Kredi Uygulamalarının Etkinliği: Bilecik İli Örneği, *Anadolu International Conference in Economics II*, Eskişehir, 1-18.
- DAS, Siddharth Gopal, Ranjani Komal Srinivasan ve Madhavi Kodamarty (2010), Strategies to Counter Microfinance Delivery Challenges, Social Science Research Network, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2116876 (Erişim Tarihi: 03.05.2015).
- DEWAN (2013), Microcredit for Americans, <http://www.nytimes.com/2013/10/29/business/microcredit-for-americans.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2015).
- DFID (2010), What is the Evidence of the Impact of Microcredit on the Incomes of Poor People?, *Systematic Review Protocol October*, Review team James G. Copestake, Maren Duvendack, Lee Hooper, Yoon Loke, Richard Palmer-Jones ve Nitya Rao, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08b36ed915d3cfd000bd4/FI_NAL-Q7-Impacts-of-Microcredit-GLOBAL-Protocol-DFID-UEA_P1-7_3.pdf (Erişim Tarihi: 10.03.2015).
- DICHTER, Thomas (2005), Hype and Hope: The Worrisome State of the Microcredit Movement, *Lessons in Microfinance*, http://media.microfinancelessons.com/resources/microcredit_hype_and_hope.pdf (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- DİNER, Çağla (2012), Batman'daki Mikrokredi Programları: Nasıl Anlamlandırılmalı?, *Veblen Kapitalizm ve Akılcı Bir İktisadi Düzen için Olanaklar Sempozyumu*, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- DİNER, Çağla ve Semiha Arı (2012), Batman'da Mikrokredi Programı ve Sosyal Girişimcilik Meselesi, *7. Karaburun Bilim Kongresi: Kapitalizmin Kıskaçında Doğa-Toplum-Teknoloji*, İzmir.
- DUFLOS, Eric (2016), 20 Years of Financial Inclusion in East Asia and the Pacific, *CGAP Blog*, <http://www.cgap.org/blog/20-years-financial-inclusion-east-asia-and-pacific> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- EĞİLMEZ, Mağfi (2013), *Ücret, Faiz, Rant ve Kâr*, www.mahfiegilmez.com/2013/08/ucret-faiz-rant-ve-kar.html (Erişim Tarihi: 15.12.2016).
- EMN (2016), *European Microfinance Network About Us*, www.european-microfinance.org/index.php?rub=emn-aisbl&pg=about-us (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- EQUITY BANK (2016), *Our History*, <http://ke.equitybankgroup.com/about-us/our-history/our-history> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

- ERICKSON, Kayla (2014), Microcredit: Access to Credit as Access to Health, *University of Oregon, Department of Economics*, economics.uoregon.edu/wp-content/uploads/sites/4/2014/07/KaylaErickson.pdf (Erişim Tarihi: 12.10.2016).
- EUROPEAN COMMISSION (2016), *Employment, Social Affairs & Inclusion*, ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1 (Erişim Tarihi: 12.12.2016).
- FAO (2015), Food and Agriculture Organization, *The State of Food Insecurity in the World 2015, Meeting the 2015 International Hunger Targets: Taking Stock of Uneven Progress*, www.fao.org/3/a-i4646e.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2016).
- GARANTİ BANKASI (2015), *2015 Faaliyet Raporu*, <https://www.garantiinvestorrelations.com/tr/images/pdf/Garanti-Bankasi-2015-Faaliyet-Raporu.pdf> (Erişim Tarihi: 12.11.2016).
- GRAMEEN AMERICA (2015), *Annual Report 2015*, www.grameenamerica.org/sites/default/files/Grameen%20America_2015%20Annual%20Report.pdf (Erişim Tarihi: 23.06.2016).
- GRAMEEN AMERICA (2016), *About Us*, <http://www.grameenamerica.org/about-us> (Erişim Tarihi: 23.06.2016).
- GRAMEEN BANK (2014), *Annual Report 2014*, <http://www.grameen.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/GB-2014.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2016).
- GRAMEEN BANK (2016a), www.grameen.com (Erişim Tarihi: 23.06.2016).
- GRAMEEN BANK (2016b), *Interest Rate*, www.grameen-info.org/grameen-bank-interest-rate (Erişim Tarihi: 11.12.2016).
- GRAMEEN BANK (2016c), *Credit Lending Models*, www.grameen.com/credit-lending-models (Erişim Tarihi: 10.12.2015).
- GRAMEEN KALYAN HEALTH PROGRAM (2016), <http://healthmarketinnovations.org/program/grameen-kalyan-health-program> (Erişim Tarihi: 12.11.2016).
- GROSSMANN, Helmut (2006), Demand Study for Micro-Finance in Turkey Results from a Field Survey - Major Findings, *UNDP Bankakademie International*, http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/PovRed/MFDE_MANDShortReport.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2016).
- HALK BANKASI (2014), *2014 Faaliyet Raporu*, https://www.halkbank.com.tr/yatirimci-iliskileri/images/channels/faaliyet_raporlari_pdf/2014_yillik_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2016).
- HARRIS, Sam Daley (2005), *State of the Microcredit Summit Campaign Report 2005*, www.microcreditsummit.org/resource/51/state-of-the-microcredit-summit.html (Erişim Tarihi: 12.11.2016).

HSBC (2016), <http://www.hsbc.com.tr/mikrokredi/hsbcvemikrokredi.asp>, (Erişim Tarihi: 01.12.2016).

ILO (2016), International Labour Organization, *Women at Work: Trends 2016, Executive Summary*, www.womenforwater.org/uploads/7/7/5/1/77516286/wcms_457086.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2016).

IMF (2016), *International Monetary Fund, World Economic Outlook: Subdued Demand: Symptoms and Remedies*, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/02/pdf/text.pdf (Erişim Tarihi: 22.11.2016).

KARACA, Sevda (2012), Hintlinin Ölüm Borcu Niye Bize Mucize Olsun?, *Evrensel*, <http://www.evrensel.net/yazi/41862/hintlinin-olum-borcu-niye-bize-mucize-olsun> (Erişim Tarihi: 28.07.2015).

KARLAN, Dean S. ve Jonathan Zinman (2006), Expanding Credit Access: Using Randomized Supply Decisions To Estimate the Impacts, <http://www.vanderbilt.edu/econ/conference/gped-conference-06/papers/karlan.pdf> (Erişim Tarihi: 11.10.2016).

KEDV (2016), *Hakkımızda*, <http://www.kedv.org.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

KEİG (2013), Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu, *Mikrokredi*, www.keig.org/content/gundemimiz/Ocak%202013-mikrokredi%20keig.pdf (Erişim Tarihi: 28.07.2015).

KOSGEB (2016), *Girişimcilik Destek Programı: Yeni Girişimci Desteği*, <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/1231/girisimcilik-destek-programi> (Erişim Tarihi: 01.12.2016).

KOTHARI, Vinod ve Neha Gupta (2008), Micro Credit in India: Overview of Regulatory Scenario, *Vinod Kothari Consultants*, [https://www.india-financing.com/Micro Credit in India-Overview of the Regulatory Scenario.pdf](https://www.india-financing.com/Micro%20Credit%20in%20India-Overview%20of%20the%20Regulatory%20Scenario.pdf) (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

LITCHFIELD, Julie A. (1999), *Inequality: Methods and Tools*, www.worldbank.org/poverty/inequal/index.htm (Erişim Tarihi: 07.05.2016).

MENON, Nidhiya (2005), Long Term Benefits of Membership in Microfinance Programs, *Brandeis University Department of Economics & International Business School*, <http://people.brandeis.edu/~nmenon/jid.pdf> (Erişim Tarihi: 03.10.2016).

METCALFE, Marcia (2012), Integrated Health and Microfinance in India: Harnessing the Strengths of Two Sectors to Improve Health and Alleviate Poverty, *State of the Field of Integrated Health and Microfinance in India, 2012*, http://microcreditsummit.org/uploads/resource/document/ffh_indiareport_web_51318.pdf (Erişim Tarihi: 03.10.2016).

- MICROCREDIT SUMMIT CAMPAIGN, www.microcreditsummit.org/about-the-campaign2.html (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- MIX MARKET, www.mixmarket.org (Erişim Tarihi: 26.05.2016).
- MIX MARKET (2014), *SEWA*, www.mixmarket.org/profiles/sewa (Erişim Tarihi: 01.12.2014).
- MIX MARKET (2016a), *About Mix Market*, www.mixmarket.org/about (Erişim Tarihi: 01.12.2016).
- MIX MARKET (2016b), *Organization Profile*, www.mixmarket.org/mfi/asa (Erişim Tarihi: 01.12.2016).
- NAIR, Vishwanath (2016), *Sks Loses Its Final Connection with The Microfinance Crisis — Its Name, Live Mint E-Paper*, www.livemint.com/Companies/JLuCeEZX07hS9K13F3sKnO/SKS-loses-its-final-connection-with-the-microfinance-crisis.html (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- OECD (2016), <https://data.oecd.org> (Erişim Tarihi: 24.11.2016).
- OJO, Olu (2009), *Impact of Microfinance on Entrepreneurial Development: The Case of Nigeria, The International Conference on Administration and Business*, Bükreş, https://www.researchgate.net/publication/228716385_Impact_of_microfinance_on_entrepreneurial_development_The_case_of_Nigeria (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- OXFAM (2016), *An Economy for the 1% : How Privilege and Power in the Economy Drive Extreme Inequality and How This Can be Stopped, 210 Oxfam Briefing Paper*, <http://oxf.am/Znhx> (Erişim Tarihi: 01.12.2016).
- POLGREEN, Lydia ve Vikas Bajaj (2010), *India Microcredit Faces Collapse From Defaults, The New York Times*, www.nytimes.com/2010/11/18/world/asia/18micro.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- RAI, Saritha (2011), *India: The Death of Microfinance?*, *GlobalPost*, www.globalpost.com/dispatch/india/110106/microfinance-grameen-micro-loans-andhra-pradesh (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- REED, Larry (2016), *Changes Ahead for the Microcredit Summit Campaign, The State of the Campaign Report*, <https://stateofthecampaign.org/2016/04/29/changes-ahead-for-the-microcredit-summit-campaign> (Erişim Tarihi: 06.06.2016).
- RHYNE, Elisabeth ve Maria Otero (2006), *Microfinance Through the Next Decade: Visioning the Who, What, When, Where and How, ACCION International*, http://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-microfinance-through-the-next-decade-visioning-the-who-what-where-when-and-how-2006_0.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2016).

- SAVAŞAN, Fatih (2016), Sosyal Adaletin Sağlanmasında İslami Yol ve Zekatin Abartılan Rolü, *PESA*, www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Sosyal_Adaletin_Saglanmasinda_Islami_Yol_ve_Zekatin_Abartilan_Rolu.pdf (Erişim Tarihi: 21.11.2016).
- SEVEN, Ünal (2015) Finansal Gelişmişlik, Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk, *iktisat.biz*, <http://iktisat.biz/2015/10/18/finansal-gelismislik-gelir-esitsizligi-ve-yoksulluk/> (Erişim Tarihi: 21.11.2016).
- SEWA (2016), *Self- Employed Women's Association*, www.sewa.org (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- SIMOJOKI, Hanna-Kaisa (2003), Empowering Credit - More Than Just Money, The Socio-Economic Impact of Micro-Finance on Women in Nairobi, Kenya, *University of Jyväskylä, Department of Social Sciences and Philosophy*, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12853/G0000086.pdf> (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- SKS (2016), *Our Journey*, www.sksindia.com/our_journey.php (Erişim Tarihi: 07.05.2016).
- TDK (2015), *Güncel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ATAERK%C4%B0L (Erişim Tarihi:12.12.2015).
- TGMP (2014), Türkiye Grameen Mikrokredi Programı Denetim Raporları 2014, www.tgmp.net/admin/pages/files/Tgmp_31.12.2014_TR.pdf (Erişim Tarihi: 10.05.2016).
- TGMP (2016), *Mikro Kredi Projesi'nde Başarı*, www.tgmp.net/tr/haber/mikro-kredi-projesi%E2%80%99nde-basari/215 (Erişim Tarihi:12.12.2016).
- TGV (2016), <https://www.tog.org.tr/> (Erişim Tarihi: 01.12.2016).
- TUİK (2015), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, *TUİK Haber Bülteni*, No.21864, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21864> (Erişim Tarihi:07.12.2016).
- UNDP (2014), Human Development Report 2014, Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf> (Erişim Tarihi: 28.12.2016).
- UNDP (2015), Human Development Report 2015: Work for Human Development, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf (Erişim Tarihi: 28.12.2016).
- UNDP (2016), hdr.undp.org/en (Erişim Tarihi: 28.12.2016).

- UNITED NATIONS (1995), World Summit for Social Development, <http://www.un.org/documents/ga/conf166/aconf166-9.htm> (Erişim Tarihi: 04.10.2015).
- UNITED NATIONS (2013), *World Economic Situation and Prospects 2013*, www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/wesp2013.pdf (Erişim Tarihi: 01.10.2016).
- UNITED NATIONS (2015a), *Millennium Development Goals and Beyond 2015*, www.un.org/millenniumgoals (Erişim Tarihi: 10.05.2016).
- UNITED NATIONS (2015b), *The World's Women 2015: Trends and Statistics*, http://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/worldswomen2015_report.pdf (Erişim Tarihi: 21.12.2016).
- VBSP (2016), www.vbsp.org.vn/evbsp/index.php (Erişim Tarihi: 07.12.2016).
- WORLD BANK, www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 10.10.2016.
- WORLD BANK (2013), *Global Economic Prospects*, Vol.6, Washington, DC: World Bank, doi: 10.1596/978-0-8213-9882-1 (Erişim Tarihi: 10.10.2016).
- WORLD BANK (2015a), *Gross Domestic Product 2015*, <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table> (Erişim Tarihi: 22.11.2016).
- WORLD BANK (2015b), *GDP per capita (current US\$) 2015*, <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (Erişim Tarihi: 22.11.2016).
- WORLD BANK (2016a), *Topics: Poverty Overview*, <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> (Erişim Tarihi: 07.12.2016).
- WORLD BANK (2016b), *Global Economic Prospects: Divergences and Risks*, Washington, DC: World Bank, <http://pubdocs.worldbank.org/en/842861463605615468/Global-Economic-Prospects-June-2016-Divergences-and-risks.pdf#page=22> (Erişim Tarihi: 22.11.2016).
- WORLD BANK (2016c), *Countries: Turkey Overview*, <http://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview> (Erişim Tarihi: 07.12.2016).
- WRENN, Eoin (2005), *Microfinance Literature Review*, www.dochas.ie/Shared/Files/2/MicroFinance_literature_review.pdf (Erişim Tarihi: 01.09.2016).
- WRENN, Eoin (2007), *Perceptions of the Impact of Microfinance on Livelihood Security, Kimmage Development Studies Centre Research and Perspectives on Development Practice*, <http://kimmagedsc.ie/wp->

[content/uploads/2013/10/eoinwrensmallpdf.com .pdf](#) (Erişim Tarihi: 01.09.2016).

YEAR of MICROCREDIT (2015), Microcredit 2005, www.yearofmicrocredit.org/pages/whyayear/whyayear_learnaboutyear.asp#objectives (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

YUNUS, Muhammed (2003b), Expanding Microcredit Outreach To Reach The Millennium Development Goal - Some Issues For Attention, *Yunus Centre-Previous Design Labs*, muhammadyunus.org/index.php/design-lab/previous-design-labs/43-news-a-media/books-a-articles/234-expanding-microcredit-outreach-to-reach-the-millennium-development-goal-some-issues-for-attention2 (Erişim Tarihi: 07.12.2016).

ZAMAN, Hassan (1999), Assessing the Poverty and Vulnerability Impact of Micro-Credit in Bangladesh: A case study of BRAC, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-2145> (Erişim Tarihi: 11.10.2016).

ZENGİN Burcu, şahika Gökmen (2012), Mikrofinans Sistemi Uygulamaları Üzerine Bir Çalışma: Ankara Örneği, *16. Finans Sempozyumu*, Erzurum.

ZİRAAT BANKASI (2014), *Sürdürülebilirlik Raporu 2014*, www.ziraatbank.com.tr/web1/pdf/tr-ziraat.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2016).

Tezler

- ALPASLAN, Cemile (2015), Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü: Niğde Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARI, Semiha (2011), Batman'da Mikro Kredi Deneyimleri, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CARTER, Selina Howe (2013), Financial Intermediation, Growth and Microfinance in Turkey: A Quantitative Study, *Master's Thesis*, Syracuse New York: Syracuse University Economics, http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=ecn_thesis (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- ÇAK, Demet (2007), Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikrokredi Yöntemi, *Doktora Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ECE, Süreyya (2014), Mikro Kredi Kullanan Kadınlar: Şırnak Örneği, *Doktora Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKTAŞ, Nesrin (2012), Yoksulluğun Azaltılmasında Mikrokredi Uygulaması - Kırıkkale Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKYAY, Çağatay (2008), Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları, *Uzmanlık Tezi*, Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- HYTOPOULOS, Evelyn (2011), The Impact of Microfinance Loans on Children's Educational Attainment In Rural Thailand, *Undergraduate Honors Thesis*, Berkeley: University of California Berkeley Economics Department, econ.berkeley.edu/sites/default/files/Hytopoulos.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016).
- KABAKÇI, Eylül (2012), Mikro Kredinin Kadın Yoksulluğunu Azaltmadaki Rolü ve Eskişehir Uygulaması, *Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KALAÇ, Mustafa Özhan (2016), Türkiye'de Mikrokredi Uygulamaları: Grameen Mikrokredi Modeli Manisa İli Örneği, *Doktora Tezi*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZMEN, Fatma (2011), Türkiye'de Kadın İşgücü İstihdamının Gelişiminde Mikro Kredi Uygulamaları, *Doktora Tezi*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SEYMEN, Süleyman (2011), İl Özel İdaresi ve Mikro Kredi Uygulamaları: Kocaeli İl Özel İdaresi Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞENGÜR, Mehmet (2011), Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Olarak Mikro Kredi: Eskişehir Grameen Bank Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TAHA, Sherin Gamaleldin Ahmed (2012), The Effectiveness of Microcredit Programmes on Alleviating Poverty and Empowering Women in Cairo, Egypt, *Master's Thesis*, Norveç: University of Agder - Faculty of Economic and Social Sciences - Department of Development Studies.

TAŞPINAR, Çiğdem (2013), Yoksulluğun Azaltılmasında Mikro Kredi Uygulamalarının Yeri: Afyonkarahisar Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ULUOĞLAKCI, Cem (2009), Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Mikrofinansman: Ankara Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

17 Eylül 1983'te Adapazarı'nda doğdu. İlköğretimini Hendek Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda, ortaöğretimini ise ATSO Anadolu Ticaret Meslek Lisesi'nde tamamladı. 2003 yılında kazandığı Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu Uluslararası Ticaret Bölümü'nden 2008 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. Yüksek Lisans eğitiminin bir dönemini Erasmus Programı ile Polonya'da Wrocław University of Economics'de okudu. 2008 yılında başladığı Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'ndaki Yüksek Lisans programından, “Vergi Ahlakını Etkileyen Faktörler: Sakarya Üniversitesi Örneği” başlıklı yüksek lisans tezini tamamlayarak 2011 yılında mezun oldu. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda doktora eğitimine başladı. Şubat 2010'da Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak başladığı görevini halen sürdürmektedir.